

Данил Грох

НАГУЄВИЧІ

ГАННА ГРОМ

НАГУЄВИЧІ

Дрогобич
Видавнича фірма
«Відродження»
2002

ББК 63.3 (4УКР)
Г83

Книжка „Нагуєвичі“ – це розповідь про історичну долю рідного села великого Каменяра на основі архівних документів, спогадів нагуєвичан та власних спостережень авторки. У ліричній формі Г. Гром розповідає про положення Нагуєвич, його ґрунти, ліси. Пояснює назву села, його урочищ. Велика увага приділена традиціям, звичаям та обрядам, освіті й культурі села. Розділ „За Україну, за її волю“ розкриває історію організації ОУН-УПА в Нагуєвичах та трагічну долю повстанців. Видатним людям села присвячений розділ „Відомі постаті Нагуєвич“. У книзі використана художня та дослідницька спадщина І. Франка. З давнини віків і до наших днів веде нас авторка по рідних Нагуєвичах і розповідає, як жили й боролися, гинули й перемагали її односельці.

Редактор видання Ярослав Радевич-Винницький

Ця книжка вийшла у світ завдяки допомозі
голови Спостережної Ради ВАТ «НПК-Галичина»
Петра Димінського

Г 05030209002-2 Без оголошення
2002

ISBN 966-538-084-2

© Г. Гром, 2002.
© ВФ „Відродження“, 2002.

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

*„Будущина корінням своїм
завжди стоїть у минувшині...“*

Іван Франко

У сучасній Україні налічується майже 29 тисяч сільських поселень. Окремі з них широко відомі своїм славним історичним минулим та великими людьми. До таких поселень належать Нагуєвичі – село Івана Франка.

З різних країв і країн прибувають сюди люди подивитися на землю, яка народила Україні, отже, і слов'янству, і всьому світові генію. Що це за земля, яке у неї минуле, яка тут природа, що тут за люди: чи шанують пам'ять про свого визначного країнину, чи живуть „з його духа печаттю“? Їдуть і їдуть, приносять квіти Каменяреві, пишуть про свої враження від почутого й побаченого у книзі відвідувачів музеїного комплексу. Интерес до Нагуєвич не меншає і зростатиме мірою того, як зростатиме національна свідомість і самоповага українців, престиж нашої держави, а з ним і зацікавлення Україною у світі.

А село живе своїм життям. Як сто, і двісті, і п'ятсот років тому, народжуються діти, одружуються молоді пари, відходять у вічність ті, хто вже пройшов свій земний шлях. Люди працюють, зводять будинки, співають, моляться Богові. Як і в минулому, переважають ті, що віддані громаді, краєві, Україні, проте остаточно не перевелися й такі, що в ім'я облудних ідей або нікчемних інтересів виламуються із загалу, чекають своєї нагоди або й чинять не по-Божому і не по-людськи. Що ж, нема села без болота, як каже наша народна приповідка.

Як і скрізь по Україні, в Нагуєвичах ніколи не бракувало людей високого лету, людей, які не шкодують зусиль „для загального добра“. До них, безперечно, належить Ганна Гром – талановита вчителька, людина, закохана в українську словесність, громадсько-просвітнянська діячка, продовжувачка тих традицій, якими так славилося галицьке вчителство. „Учителем школа стоїть“, – писав її великий односелець Іван Франко. Але без таких учителів, як Ганна Гром, не можна уявити собі не лише школу, а й культуру і громадське життя наших сіл і містечок. У тому, що тут зберігся український дух, потяг до світла, бажання працювати для інших, роль таких учителів неоціненна.

Ганна Гром прекрасно знає Нагуєвичі, їх географію, історію, говірку, фольклор. Це не дивно: вона частинка новітньої історії цього села, так би мовити, суб'єкт його буття – впродовж останнього півстоліття навряд чи були в селі якісь значні події, в яких вона не брала б діяльної участі. Вона глибоко усвідомлює те, що народ славний своїми великими представниками, що без знання минулого суспільство не має майбутнього, що ріка часу безжалісно відносить у забуття події і людей. І звичайно, те, що її рідні Нагуєвичі – це фрагмент тієї великої мозаїчної картини, що має називу Україна. Фрагмент яскравий і притягальний, а тому вартий своеї писаної біографії.

1992 року видавнича фірма „Відродження“ випустила 10-тисячним накладом книжечку Ганни Гром „Нагуєвичі – батьківщина Івана Франка“. Вона розійшлася серед краєзнавців, учителів-словесників, шанувальників Франкової творчості, її прибавав кожен, хто відвідав цей куток бойківського Підгір'я. Але цілковито задовільнити зацікавлення читачів малою батьківчиною людини, ім'ям якої названо другий період нової української культури, невеличка книжечка, звісно, не могла. Ганна Гром продовжувала працювати над темою, і ось перед Вами, читачу, результат її праці.

Книзі „Нагуєвичі“ назагал властива панорамність, скрупульозна об'єктивність, документальність, але місцями у ній звучать ліричні ноти – часом патетичні, часом сумовито-щемливі. Що ж, така музика життя, її авторці вдалося передати її словами. Тому книга „Нагуєвичі“ знайде своїх вдячних читачів і серед вчених-франкознавців, і серед школярів, і просто серед шанувальників українського друкованого слова.

Віриться у щасливу долю книги, бо вона написана з Каменяревим почуттям обов'язку і відповідальною любов'ю – до села, до великого нагуєвичанина Івана Франка, до своїх односельців, до рідного краю, до України і до правди історії. А ця правда потребує реабілітації, тому що в часи московського тоталітаризму не можна було навіть згадувати не лише про безневинні жертви сталінського терору чи про геройчу боротьбу Січових Стрільців, УГА, ОУН-УПА, а й, скажімо, про антиукраїнську діяльність московофілів. Або чи дозволено було повідомляти про життєві досягнення наших краян у державах вільного світу? А хіба про всі твори Івана Франка можна було говорити, хіба всі пісні на його слова можна було співати?

Книжка Ганни Гром заповнює не одну „білу пляму“ в історії Нагуєвич, як і докладно повідомляє про червоні, криваві плями цієї історії. Тому вона виконуватиме не тільки пізнавальну, а й виховну функцію, вчитиме, що, крім Бога, нема вищої вартості, ніж своя нація і своя держава, та що на вдячну пам'ять нащадків заслуговують тільки ті, хто жив, діяв або й гинув в ім'я свого народу.

З таких книг ми дізнаємося про минуле. Такі книги колись стануть свідченням нашого часу.

Ярослав РАДЕВИЧ-ВИННИЦЬКИЙ

Шановний іншагу!

Ми розкидаємо книжку, яка розповість Іллі про малу батьківщину славного українського письменника, титана думки і праці Івана Франка. Прочитай її. І ти дізнаєшся, як жили, працювали, про що мріяли, за що боролися наші славні предки-нащевіані.

Кожне село в Україні має свою історію, бо ми не безбатькенки, не без-рідні Івани, а могутній, добрий і щедрий, працьовитий і мудрий народ. Сусіди կраї у нас нашу історію, називали нашу землю Малоросією, Малопольщєю, а ми знали й знаємо, що наш край — прекрасна Україна, а ми — українці, ними бути, є і будемо вовікані-віків.

Настав час, щоб про родинне гніздо нашою славною կраїніна Івана Франка знали люди не тільки в Україні, а й за кордоном.

Висловлюю цифу вдягність усім, хто допомагав мені докumentами, спомадами, особливо Омелянові Ткачовському за прислані з-за кордону матеріали про Нащевії, за те, що саме він перший написав історичний і правдивий нарис про батьківщину Каменята.

Певний внесок у змалювання історичного портрета Нащевії зробили вчені О. Дей та Е. Яцкевич („До історії села Івана Франка“), Ю. Рабій з Америки („Село Нащевії“), краєзнавець Я. Ольхович („Родовід“), І. Данилькевич („Нащевії“).

Люблю свої Нащевії і всією душою й серцем хочу зберегти для нащадків пам'ять про важливі події в рідному селі, про які вдалося дізнатися. Будуть приходити нові покоління нащевіан, заліянуть до цієї книжки і зрозуміють нас, сучасних тепер. Подумають про нашу долю, наши добре й пояні вчинки та з погляду свого іасу дадуть нам оцінку. Сподіваюсь, що хтось із прийдешніх поколінь продовжить мою справу, і тому в народі стане оци книжка. Даї, Боже, щоб старінки майбутньої книги бути більш веселими, життєрадісними, щоб доля, нарешті, нам усміхнулася і народ захисив щастливо.

Автор

ПІСНЯ ПРО НАГУЄВИЧІ

Під високим Ділом
Та над річкою Збір
Простяглося село
І милує наш зір.
У зелених садках
Сплять чепурні хатки
І в задумливих снах
Все мережать гадки.

Приспів:

Нагуєвичі рідні —
Незабутнє село,
Ти Україні коханій
Поета дало.

На сугорбі малім
Слобода маячить,
А за нею в імлі
Ліс прадавній шумить.
Тут ногами малими
Івась простував,
Квіту-щастя в лісах
Для народу шукав.

Приспів.

Надійшла та година,
Що поет наближав,
Піднялась Україна —
День свободи настав.
Серед вільного люду
Йде щасливий Франко,
І лежить у долині
Його рідне село.

Приспів.

Пісня вперше виконана 22 серпня 1993 р. на святкуванні 2-ої річниці незалежності України.

Неначе ві сні, виринають перед моєю
душою забуті тіні давньої минувшини,
рисуються виразними силуетами на тлі
крайобразу моєго рідного села і промов-
ляють до мене давно нечутими, простими
тихими словами. І ворушать мое серце,
і витискають слізози на очі.

I. Франко. Неначе сон

У долині село лежить

У мальовничій долині, між двома відрогами Карпат, квітуюю гірляndoю розкинулось велике старовинне село Нагуевичі, що своїм корінням сягає найдавніших поселень на Підкарпатті. Велетенський гористий Діл зеленим поясом огорнув село з південного заходу, мовби хотів перетнути шлях вітрам і бурям, які бушують тут у будь-яку пору року. Діл не зупиняє розбурханої стихії, а лише стогне від її штурмової навали.

Із заходу, з-над Ділу, завжди випливають чорно-бури хмари – віщуни дощу й негоди. Звідти несуться громовиці й блискавки, і над притихлою долиною кипить, як у великому казані.

Діл – це назва багатьох хребтів у Карпатах. Він відділяє низовинне Підкарпаття від гірських районів. Іван Франко дуже любив цей покритий темно-синім серпанком гірський хребет. В оповіданні „Під оборогом“ письменник з любов’ю змалював цього вічного нагуєвицького Сторожа: „Діл... одностайний, недоступний, високий аж під саме небо і довгий так, що сягає від одного краю обрію до другого. Його горішні контури, легко хвильсті, вирізувалися ярко на пречистій небесній блакиті, хоч і він сам висів над усім краєвидом, як здоровений шмат тої самої блакиті, тільки густої, якоїсь важкої, темнуватої“.

Найвищою вершиною Ділу є Маґура. Її назва походить з румунської, означає – гора, височина. Маґура – часта назва верхів, хребтів або гірських груп у Бескидах. Нагуєвичани називають Маґуру ще Лисою горою, бо вона не покрита лісом. Нижче вершини Ділу іде Верхня, або Воєнна, стежка, яка прямує з Урожа до Борислава.

Вічний нагуєвицький Сторож-Діл був свідком мужніх подвигів наших предків: руські воїни спиняли тут жорстокі орди турецько-татарських завойовників, відбивали навали захланних сусідів...

*Верхню Стежку з опришками Довбуш топтав,
Усусуси вмирали за волю.
Австріяк його груди ровами зорав,
І москаль тут шукав свою долю.*

*В глухих нетрях його і глибокій дебрі
Готували походи повстанці.
І донині на тілі гарячім його
Кровоточать покопані шанци.*

*Бранці сонце встає, і проміння ясне
Обціловує Діл і лісів верховіття.
– Поорали тебе, покопали тебе
Попередні бурямні століття.*

*Нам судилося щастя із горем навпіл.
Вийся, радість, не треба скорботи!
І стойть вартовий – Нагуєвицький Діл
На сторожі села і людської чесноти.*

По самій вершині Ділу – неглибока Підбузька фоса. Вона розмежовує Нагуєвицький Діл від Підбузького. Нагуєвицький Діл покритий ялиновими, буковими й сосновими лісами, які мають назви: Громадський, Погар, Крегельниця, Рудавка, Лан.

Громадський ліс за австрійської й польської займанщини належав нагуєвицькій громаді. Ним опікувалися війти чи солтиси, а охороняв його вибраний громадою лісник. До 1946 р. біля Громадського лісу був невеликий хутірець Багна. Назва його походить від болотистої місцевості. Радянська влада не могла примиритися з тим, що там іноді знаходили притулок повстанці, і жителів Багон вимусили перебратися до села Уріж.

Ділянка лісу, що посаджена на погариші, називається Погар. Горішній кінець села, де була солеварня „Саліна Кругельніца“, підходить до лісу, який зветься Крегельниця. За ним іде Рудавка. Ця лісова місцевість болотиста, з землі витікає руда вода. У багатьох місцях на території Нагуєвич є такі джерела. Очевидно, це ознака покладів залізної руди.

По другу сторону Ділу, у Підбузі, Орові, Смільній, Майдані, були залізні гути, що належали до державного скарбу. Залізну руду добували й у Кропивнику, Біковичах, Залокті, Опаці, Стороні, Ісаях, Ясінці. До піднесення виробництва заліза в Галичині кінця XVIII – поч. XIX століття найбільше спричинився досвідчений гірник Йозеф Мавтнер. Про нього згадував Бальтазар Гаккет, що подорожував по Галичині й досліджував солеварні (в тому числі й у Нагуєвичах) та заліznі гути. Мавтнер був засновником багатьох державних та всіх приватних печей.

У Нагуєвичах цим виробництвом не займалися через малій вміст заліза в нагуєвицькій руді.

За Рудавкою – Лан, що займає площу 25 га. За Іваньовою дебрею є ліс Осиковате. Раніше там росло багато осик, які й дали назву лісові.

На межі сіл Нагуєвич і Ясениці в напрямку до Борислава, справа від дороги, шумить густолистими кронами Тернавка. Народні перекази пояснюють її назву від терня, яке колись займало цю площу і захищало нагуєвичан від турецько-татарських наїзників.

Від Тернавки ближче до села, біля самої дороги, – Ріпницька гора та потік Ріпник. Ці топоніми – свідки добування ропи та нафти у Нагуєвичах. На Ріпницькій горі дуже часто зупинялися на відпочинок ріпники по дорозі до Борислава.

*Відпочили... І пішли у царство мрій...
Бориславська ж дійсність – чорна і гірка,
А за ними тужно, в безнадії
Плакала висока Ріпницька гора!*

Один з відрогів Ділу, що обступає село з північного боку, закриває красивий лісовий масив Дубники, названий так від суцільної дубової породи, що росте в ньому. Лише де-не-де трапляється ялина, бук або береза. Дубники здавна у пошані в селян.

За Дубниками, далі на північ, ліс Площа. Місцевість у лісі рівна, без горбків і долин. Тому й зветься Площиною. У 1941 р. радянські військові хотіли побудувати під Площиною військове летовище. Напад Німеччини перешкодив цим намірам.

На схід від Дубник, на межі з с. Винники, лежить поле, що називається Могила. Воно займає площу 90 гектарів (68 га – рілля, 17 га – лісовий фонд, 5 га земель загального користування) і має форму високого горба.

На Могилі нагуєвичани знаходили ознаки поховань часів неоліту. Там Андрій Лазорчин підібрав кам'яну сокирку і передав її І. Франкові. У 1968 р. Петро Гаврилик після корчування колгоспом ім. І Франка кущів на цьому полі знайшов кам'яний наконечник списа. Він зберігається у його внука Мирослава Грома.

До Могили впритул підходить ліс Тросники, що охоплює село зі сходу і йде на південь паралельно з Ділом. А за рікою і невеликим лугом (сільське пасовище) – ліс Радичів, що завершує велетенський зелений пояс навколо села. Радичів – це присвійний прикметник від імені боярина Радича, що був власником лісу і жив у замку, на руїнах якого заснована Слобода. Так говорить народна легенда.

Кілька гектарів орної землі відділяє Радичів від Тернавки. Тут міг би зімкнутися зелений вінок навколо Нагуєвич, який переривається дорогами на Борислав, Самбір, Дрогобич.

Обабіч широкої асфальтованої дороги, що прямує від Ділу аж до Слободи і ділить Нагуєвичі на дві половини, стоять селянські

садиби. Через усе село котить свої невеликі хвилі річка Збір. Потічки Шишів, Задній, Монастирський, Ріпницький, покраявши село на окремі клапті, вливають свої води в її течію. Монастирський потік, омиваючи горішню церкву і перерізаючи шлях на Борислав, пливе правою стороною села аж до пошти. Тут зливается з потічком Заднім, що тихо хлюпоче поза лівою стороною Нагуевич. До них приєднується Ріпницький потік, перетинаючи дорогу біля хати Богдана Москаля. Проминувши нижню церкву, в Збір вливается ще й Шишів, що витікає з-під Білого Каменя. І вже єдиним річищем прямує Збір лівою стороною села.

Паралельно до лісу Дубники та дороги Півперечник, яка проходить поперек людських нив, тече полем невеликий потічок Черемосник. Його джерело – на полі, що звється Кам'янка (думає кам'янистий ґрунт). Потічок пливе до Нижніх Нагуевич і впадає у річку Збір біля садіб мешканців Йосипа Риб'яка та Катерини Микитич.

У нижньому кінці села Збір переходить на праву сторону й поза людські городи, оминаючи Слободу з південно-західного боку, низовиною прямує до Унятич уже під назвою Бар (означає ямиста, з вирами, чорна) і впадає до Тисъменниці Дністровської.

Здавалось би, невелика й тиха річка Збір. Довгі роки пливе собі спокійно серед невисоких берегів. Однак випадали літа, коли з-за Ділу приходили сильні зливи, і ріка несамовито кидалась на людські городи, садиби, нищила їх, забирала з собою поросята, курей, телят. Так було 1980 р., коли нижню частину села затопило водою, а у Верхніх Нагуевичах господарі, що поселилися близько ріки, втікали з хат. Вода доходила до половини вікон.

8 травня 1996 р. над Нагуевичами й Урожем знову пройшла злива з громовицею, але вже меншої сили. Теж шкоди наробила селянам чимало.

Прекрасні поетичні картини села намалював І. Франко у повісті „Великий шум“, назвавши Нагуевичі Грушатичами, а Збір – Грушівкою: „Здоровою гадюкою звилася посеред широкої підгірської долини річка Грушівка; густі лози та вільхи обсили з обох боків її береги, як рівно уложені дві барвінкові гірлянди. По обох боках річки розсілося велике підгірське село Грушатичі. Хати, до шинуру збудовані біля гостинця, тонуть у грушевих та яблуневих садках, та друга половина села за річкою, розкидана по рівнині, де кому злюбилося, виглядає як ряд букетів, розсипаних по мураві“.

Нагуєвичі Нижні і Вижні, тобто верхні... Це одне село, але заселення його починалося з верхнього, вищого кінця, що підходить до самої гори і лісу Діл. У його густих хащах та глибоких дебрях можна було заховатися від жорстоких сусідів та турецько-татарських наїзників і перебути лиху годину.

Тут, у горішніх Нагуєвичах, працювала й солеварня, яка в одних документах називається Саліна Кругельниця, а в інших – Башева. Соляна жупа також гуртувала навколо себе селян.

Нагуєвичі Нижні заселялися пізніше, по обох берегах річки Збір. Ця місцевість значно нижча від Верхніх Нагуєвич. А на горі, при в'їзді в село, був і є присілок Слобода, де й народився Іван Франко – „краса і гордість літератури нашої“, співець свого народу, борець за його долю.

Довкола Нагуєвич на невеликій віддалі розташовані сусідні села: на північному сході – Медвежа, на сході – Унятичі, на південному сході – Ясениця Сільна, на південному заході – Винники і Мокряни, а на півночі – Ступниця.

Нагуєвичі лежать на перехресті доріг до важливих промислових центрів: Дрогобич (16 км), Борислава (12 км), Самбора (24 км). Через Нагуєвичі проходить тракт на Турку, а звідти – до країн Західної Європи. Саме ця дорога принесла нагуєчанам немало горя, бо не обминали село великі військові загони в часи татарських набігів і страшних побоїщ в першій та другій світових війнах.

Нагуєвичі – колиска Франкового генія. Цей чарівний куток Прикарпаття став відомим далеко за межами Галичини наприкінці XIX століття: тут, у сім'ї сільського коваля, народився славний син українського народу, титан думки і праці Іван Франко.

Малий рудоволосий хлопчина ходив його луками й лісами, збирав гриби, ягоди, ловив рибу, слухав спів пташок, тихе шемрання смереки, буйний гомін старезних дубів. Його дитячу душу заворожувала Глибока Дебра, сивий дід Діл, плюскіт річки Збір, її стрімкі береги, порослі лопухами, під якими дитя ховалося, як під парасольку. Чарівна краса прикарпатської природи плекала в дитини поетичну душу, велику любов до рідної землі:

*О краю мій, Підгір'я ти прекрасне,
Як я люблю, як я люблю тебе,
Мов зірка та, що світить і не гасне,
Так та любов в душі моїй живе.*

Іван Франко. Нове життя.

Але найбільшу красу бачив у людях. У батьковій кузні пізнав ази життя, бачив там трударів до сьомого поту, а думав, що то орли-беркути, які годні шугати в піdnебессі. У щоденних розмовах у кузні селяни краплями виливали своє горе, а воно рікою лилося в його душу і пекло страшним вогнем.

Ставши письменником, Іван Франко багато праці доклав, щоб зібрати історичні матеріали, легенди про події на своїй батьківщині. Чарівна краса Підкарпаття породила такі чудові поезії, як „У долині село лежить“, „Рідне село“, „Маленький хутір“. Горе і страждання нагуєвичан покликали до життя повісті „Великий шум“, „Гутак“, оповідання „Малий Мирон“, „У кузні“, „Микитичів дуб“, „Злісний Сидір“, „Лесишина челядь“. Франкові твори про Нагуєвичі – це хвилююча й сумна історія. З далекого минулого промовляють до нас його герой своїми устами й серцем.

Великий Каменяр старанно вивчав історію свого села, збирав цікаві факти і залишив багатий матеріал про життя й боротьбу своїх краян за часів Австро-Угорської імперії та панської Польщі: „Неолітичні знахідки в околицях Нагуєвич і їх сучасне уживання“, „Контракт оселення Слободи, біля Нагуєвич, Дрогобицького повіту, 1779 р.“, „Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині“, „Мнимий бунт селянський“, „Спалення упирів в селі Нагуєвичі в 1831 р.“, „Лісові шкоди і карти в Нагуєвичах“, „Татарські напади на Підгір'я“, „Коляда в Нагуєвичах“, „Оповідання селянина з Нагуєвич про відносини народу до урядника“, кореспонденція до газети „Праця“.

Не тільки славетним ім'ям Каменяра пишається нагуєвицька земля. Жили й живуть тут люди працьовиті, добрі й привітні, які свято зберігають і примножують віковічні традиції й обряди, просвітителі, що несли промінь науки під селянські стріхи: автор першої друкованої граматики української мови священик Йосип Левицький, сільський дяк Василь Гром, вчителі Тимофій Петрика, Корнелій Камінський, Михайло Дрогобицький, Гонората Винницька, січові стрільці Петро Франко, Михайло Дум'як, адвокат Григорій Винницький, офіцери УГА Василь Твардовський, Микола Добрянський, вояки УПА сотник Михайло Фридер (Нечай), несхитний Микола Дум'як (Смерека), який розповів про повстанський шлях у трьох книгах: „Сини“, „Гомін лісу із-за грат“, „Гірка чаша волі“, генерал-майор Омелян Риб'як.

Ми спробуємо на основі архівних матеріалів, творів Каменяра, спогадів односельців простежити шлях Нагуєвич довжиною в декілька століть.

На шляхах історії

Дата заснування села невідома. За народними переказами, давнє слов'янське поселення на території сучасних Нагуевич мало назву Сольне, бо в околицях села були великі запаси соляної ропи. Малий потік під Радичевим, недалеко від Слободи, і досі називають Солоний. Про цю місцевість згадує І. Франко у поясненнях до „Контракту оселення Слободи...“. Однак офіційних документів, які б засвідчували, що село мало цю назву, нема.

Можна вважати вірогідною думку старшого наукового працівника заповідника „Нагуевичі“ Ярослава Ольхового, що назва „Сольне“ була загальним означенням місцевості, в якій справді були наявні соляні джерела і процвітав соляний промисел“. Цим промислом займалися також ясеновичани, бориславці. Були сольні жупи в Попелях, Губичах. „Саме через те, – пише Ольховий, – назва Сольне була тут позбавлена унікальності, що є необхідною умовою для закріплення за відповідним населеним пунктом“.

У нагуевичан утверджилась думка, що їхнє село колись називалося Башево чи Дащево, а потім воно було подароване польським королем панові Станіславу Нагуйовському, який передавав його за своїм прізвищем.

Американський дослідник українського походження доктор Юліан Рабій, працюючи над давніми грамотами галицьких князів, історичними документами минулих віків, дійшов такого висновку: „Перечитуючи ці джерела, я ніде не знайшов згадки, що Нагуевичі раніше звалися Дащева, як також не знайшов сліду, щоб село одержало назву від братів Нагуйовських, власників фільварку, однак можливе, що якась частина села звалась колись Дащева або в селі жили колись брати Нагуйовські. Вже від XIII ст. в історичних документах, грамотах Лева Даниловича це село називалося Нагуйовичі (Ю. Рабій. Село Нагуйовичі: Історичний нарис. – США: Часопис „Свобода“, 1962 р.).

Доктор Юліан Рабій (колишній старшина бригади українських січових стрільців, командував скорострільною сотнею у третьому курені УСС) вживав назву села „Нагуйовичі“, бо вже від

XIII ст. така назва значиться в найдавніших історичних документах, грамотах князя Лева Даниловича. У документах часів польського панування село називалося Нагуйовіце. І лише в документах австрійської займанщини зустрічаємо знову назву села Нагуйовичі. Звідси Ю. Рабій робить висновок, що „назву села треба віднести до передісторичних часів, тоді, як творилися оселі на Підкарпатті“.

Поселення Нагуйовичі за Галицького князівства входило до княжих маєтків „Послості Самбірщина“, які тягнулися вздовж Підкарпаття від Добромиля аж до Стрия і обіймали містечка Старий Самбір, Стара Сіль, села Спас, Тершів, Лаврів, Терло, Смільниця, Сушиця, Топільниця, Головецько, Стодець, Ясениця Сільна, Нагуйовичі та інші.

Уже від половини XIII ст. село було віддано самбірським єпископам, як бенефіція, тобто не в особисту власність, а лише щоб ним управляти й збирати всі доходи з маєтку і певний відсоток віддавати до князівської скарбниці. Князь Лев Данилович своїми грамотами передав села Бабину, Потік, Страшевичі, Спас, Лаврів, Торчановичі, Лип’є, Розлуч, Гніздець, Нагуєвичі та ін. самбірським єпископам Авраамові (1254 р.), Евфемієві (1291 р.), Гарийонові (1292 р.).

Від 1422 р. Нагуєвичі становили власність перемишльських і самбірських єпископів. Згадані три грамоти князя Лева Даниловича були потверджені польським королем Сигізмундом Августом 1549 та 1555 рр.

Польські шляхетські фільварки засновувались у Галичині в першій половині XV ст. То як могли Нагуєвичі взяти назву від Нагуєвського, якщо вони існували до того вже кілька століть?

Львівські вчені Михайло Худаш та Марія Демчук у книзі „Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімічні утворення)“ пишуть, що перші згадки про Нагуєвичі є в історичних документах 1430 р. (Nahujowicze, „Akta Frodski i zemski“.– Т. II.– С. 397), у 1515 р. (Nahojowycze, „Zródła dziejowe“.– Т. 18.– Частина I.– С. 140), в 1565 р. (Nahojowicze, „Жерела до історії України-Русі“.– Т. I.– С. 292), в 1579 р. (Nahojowicze, „Zródła dziejowe“.– Т. 18.– Частина I.– С. 2), в 1785–1788 рр. (Nahujowice, „Йосифінська метрика“). Зміна голосних у на о та приголосних ч на ц е, очевидно, писарська чи друкарська деформація.

М. Худаш і М. Демчук дійшли висновку: „Сучасна назва Нагуєвичі вторинна (похідна), утворена від первісного варіанта Нагуйовичі шляхом морфологічного вирівняння форманта -овичі-

до -євичі (типу Ваневичі) та зміни голосного -о- на -у- в результаті місцевого говіркового „укання“ ...Нагойовичі – це рід або піддані Нагоя“. „Гадаемо, – пишуть вони далі, – що у пізніший давньоруський період, у час поширення суфікса -ичи- суфікса-ми -ов, -ев виникли також патронімічні ойконіми на -овичі, -евичі, як Долобовичі, Завидовичі, Нагуєвичі, Неліпковичі, Почаєвичі, Розділовичі, Тустановичі...“

Патронім Нагойовичі стає власною назвою населеного пункту в дещо деформованому вигляді через народноетимологічну інтерпретацію, асимілятивні процеси, стягнення та вплив місцевого діалекту.

За часів Данила Галицького не всі землі його князівства були заселені. Князь, як мудрий державний діяч, у 1276 р. спровадив на них лицарство слов'янського походження Драго-Сасів з-над Лаби, Одри і побережжя Балтійського моря. Вони ходили з Данилом воювати ляхів, ятвягів. За їхні воєнні подвиги князь обдаровував їх землями, по 40 моргів орної ріллі. Драго-Саси охороняли кордони Галицької Русі. Інші осідали на важливих торговельних шляхах, заводили купецькі підприємства, вивозили свої товари за межі Галицької держави. Їх називали гостями. Гість у давній Русі-Україні – це купець, який провадив торгівлю між містами і з закордоном.

Осадниками Драго-Сасі були у Самборі, Львові, Дрогобичі, Кульчицях та в інших селах і містах Галичини. Нагуєвичі лежали на перехресті торговельних шляхів, якими транспортували сіль у різні князівства Київської Русі, у Польщу, Угорщину, Молдавію. Можливо, на Гостиславській горі також поселився один із таких осадників. Мав там велике купецьке підприємство (найімовірніше, торгував сіллю, адже поруч була нагуєвицька жупа), що процвітало й славилось на всю округу. Звідси й назва гори та урочища Гостиславле. У селі є родини Добрянських, Винницьких, Лазоровичів, Одинаків, що, певно, походять від цих слов'янських лицарів-осадників. Деякі з давніх родових найменувань стали прізвиськами: Сас, Цмайло та ін.

У першій половині XIV ст. Галицька Русь була загарбана Польщею. Почалася полонізація краю. На руські землі, як сарана, нахлинула убога шляхта і загарбала величезні простори на схід від річки Сян.

Поляки поділили захоплені землі на повіти, на чолі яких поставили своїх довірених старост. В оборонних замках стояло військо, а селян прикріпили до землі, як невільників. Польські завойовники користувалися важкою працею наших предків, гноблячи корінний народ, знищуючи його культуру

й цивілізацію. „Доля нашої Галицької Русі,— писав І. Франко у статті „Дрібнички крайові“,— точнісінько подібна до долі тої бідної дівчини, що мусить кормитися тими окрушками та дрібничками, котрі вряди-годи спадають з багатої трапези наших могучих сусідів“.

1390 р. король Владислав Ягайло віддав своєму улюбленицеві Спиткові Мельштинському герба Леліва, воєводі краківському, всі землі від Добромиля до Стрия, в тому числі Нагуєвичі, в спадкове (ленне) володіння за умови виконання військової чи адміністративної служби. Спитко (з Мельштина) осаджував ці землі поляками, волохами, мадярами.

Спитко був одним із організаторів польсько-литовської унії 1386 р. Ягайло після загарбання Литвою Поділля попросив великого князя Литовського Вітовта продати йому за 20 тисяч польських злотих подільські замки: Кам'янець, Смотрич, Скалу та Червоний Городок. Згодом ці замки за певну суму відпустив Спиткові Мельштинському.

5 липня 1396 р. (перед походом на татар) Мельштинський записав своїй дружині Єлизаветі 1000 гравенів з доходів з маєтків Жабно в Краківській землі і з усіх земель на Самбірщині. Це посвідчили король Владислав Ягайло і королева Ядвіга, які перебували в цей час у Старому Селі.

1397 р. Вітовт організував похід на татар. З ним їхало багато польської та німецької шляхти, що прагнула воєнних пригод і слави, та руські воїни. Поїхав на герць з татарами й Спитко. Вітовт дійшов до Ворскли. Тут на нього накинувся з військом один з татарських ханів, Єдига. Спитко радив укласти мир з татарами. Рада Мельштинського сподобалася Вітовтові, і він відрядив у ворожий табір послів. Очевидно, очолив їх Спитко, бо Єдизі він сподобався „своєю чеснотою та мудрою й веселою розвагою“. На запитання послів, чого він сюди прийшов, Єдига відповів: „Коли хочете мати спокій, то дайте в заклад своїх синів і платіть щорічну данину“. Єдига згодився на мир. Однак гоноровита польська молодь закинула Спиткові боягузливість.

12 серпня 1399 р. почався великий бій. Татари перемогли. Загинуло багато руських, польських та литовських князів. Поклав свою голову й Мельштинський. Він міг врятуватися втечею або зверненням до хана Єдиги. Але він цього не зробив, а бився в самій гущі татар, як герой.

Польський літописець Марцін Кромер писав, що після загибелі Спитка Ягайло звернувся до Вітовта з таким посланням: „Котрі замки ти дав мені був за 20 000 кіп, я віддав їх Спиткові. А що Спитка вбили татари, то його жінка,

повдовівши, з малими дітьми не може боронити тих замків від татар. Тому візьми собі назад свої замки, а мені віддай 20000 кіп“. Обмін відбувся.

Спитковій дружині Єлизаветі виплачено грошову сплату за відіbrane замки. Спочатку 5000 гривень чеських грошей. 9 травня 1403 р. вона знову отримала 3000 кіп від подільського старости Рафала. Історик М. Грушевський вважав, що це була „перша рата“ із тих грошей, які Ягайлло (Ягелло) одержав від її чоловіка за західне Поділля (Кам'янець, Смотрич, Скалу, Червоний Городок). Удова Спитка Єлизавета залишилася власницею Самбірської економії, до якої входили й Нагуєвичі. 26 травня 1402 р. вона надає священикові Андрієві Черхавському дворище замість поля, відіbraneного від Черхавського монастиря, а король Сигізмунд Август потверджує цю грамоту 17 серпня 1553 р. До XIII ст. польська шляхта, українське боярство рідко вживали родові прізвиська, а писали своє ім'я та назив тієї місцевості, якою володіли. Для прикладу візьмемо свідків на дарчій грамоті краківського каштеляна Спитка Мельштинського: Ян з Тарнова, Бенько з Жабокруків, Андрій з Бабла, Жаготи з Гнойна, Юрій з Ступниці.

Нащадки Спитка Мельштинського могли залишитися в селі як управителі королівських маєтків або як війти чи солтиси. Вони могли взяти собі прізвище від назви села, бо в „Словнику географічному королівства Польського та інших слов'янських країн“ підкреслюється, що з Нагуєвич походить родина Нагуєвських.

Думаемо, що було так: Станіслав з Нагуєвич або Станіслав – війт Нагуйовський. Згодом загальний іменник *vít* – відпав, а залишилося ім'я та прізвище: Станіслав Нагуйовський.

Про Станіслава Нагуйовського маємо згадку з 1692 р. в „Книзі ревізій Перемиської землі“: „Нагуєвичі... Війтівство ясновельможного пана Станіслава Нагуйовського, при якому було 3 підсідки (підлеглі)“.

Мешканець Нагуєвич Михайло Хом'як згадував, що було четверо братів Нагуйовських. Один з них жив на Війтівській горі. Венедикт Площанський у книзі „Королівське вільне місто Дрогобич“ писав про Франца Нагуйовського, який був благодійником костелу в Дрогобичі. Один Нагуйовський загинув у бою з турками під Віднем у 1683 р. Нагуйовські володіли Кропивником. Для кляштору отців-езуїтів у Самборі дві срібні ризи справив у 1719 р. Петро Нагуйовський – підчаший Подільський.

Після Брестського собору 8 жовтня 1596 р. дві епархії (Львівська та Перемишльсько-Самбірська) не приєдналися до

унії. Відтоді між православними і уніатськими єпископами точилася боротьба за Перемишльський владичий престіл. У 1635 р. православний єпископ Сильвестр Гулевич прогнав уніатського єпископа Атанаса Крупецького.

Король Владислав IV того ж року надав як бенефіцію А. Крупецькому село Шегиню, дві церкви на передмісті в Перемишлі – святого Спаса і святого Миколая, монастир святого Спаса коло Старого Самбора і багату сільну жупу в Нагуєвичах.

В економічному відношенні, порівняно з іншими населеними пунктами, Нагуєвичі стояли значно краще. Великі прибутики давало варіння солі та лісові багатства. Тому між королем і нащадками Спитка велася запекла суперечка. До цього додалася боротьба між православними й уніатськими єпископами. Цим скористався королівський староста у Самборі Ян Данилович і зайняв цілу низку єпископських сіл у Самбірщині: Нагуєвичі, Бабино, Стрілки, Тисовицю, Плоске, Лінину, Потік, Волошино, Волю Королівську, Завадку і Лужок Горішній і в 1686–1690 рр. прилучив їх до „Самбірської економії“. З того часу Нагуєвичами управляли урядовці короля.

Католицька церква провадила інтенсивний наступ на руські землі. У Самборі поселився римо-католицький пробощ, який теж претендував на прибутики з Самбірської економії.

5 жовтня 1645 р. король Владислав IV надав привілей пробощеві Стефанові Щецінському і його пастирям на десятину з усіх солтиств у 24 селах: Нагуєвичах, Стороні, Сприні, Кобилянській Волі, Ясениці Сільній та ін. Селяни повинні були щороку віддавати польському пробошеві десяту частину свого врожаю. Слідкували за виконанням цього обов'язку солтиси, що урядували в цих селах. У згаданому привілії Нагуєвичі називаються Солтисівство Нагуйовіце. Цей привілей згодом потвердили наступні польські королі: Ян Казимир (2 березня 1656 р.) та Михайло Корибут Вишневецький (26 жовтня 1669 р.).

1531 р. король Сигізмунд призначив комісію для розмежування сіл Нагуєвичі, Медвежа Воля, Ясениця Сільна від м. Дрогобича і Унятич. Комісія виконала наказ, і 20 грудня того ж року король знову видав привілей про потвердження встановленого комісією розмежування земель цих поселень (ЛІЦДІАУ.–Фонд 146.– Опис 88.– Справа 236.– Аркуш 11–13).

11 січня 1580 р. король Стефан заборонив Станіславу Гербуртові із Фельштина, Львівському каштелянові, Самбірському старості перешкоджати Вікторові Ковалському, урядникам солтиства в селі Нагуєвичі збирати відповідні податки.

1656 р. король Ян Казимир затвердив Станіслава й Олександру Дрогоцьких на володіння солтиства в Нагуєвичах. У другій половині XVII ст. війтівство в селі посідав Станіслав Нагуйовський. Август III 1735 р. надав цю владу Юзефові Скшетиському. У другій половині XVIII ст. війтами в Нагуєвичах були Єліаз та Петро Туркули. Полковник Єліаз був війтом до 1779 р. Його замінив Петро Туркул.

Ще навчаючись у гімназії, І. Франко написав поему „Пани Туркули“. На жаль, вона пропала. Від батька він записав народну розповідь „Татарські напади на Підгір'я“, де йде мова про братів Туркулів. Один з них підривав замок часів Галицької Русі, що стояв на тому місці, де згодом заснувалась Слобода.

Про панів Туркулів знаходимо згадку в „Записках Наукового товариства ім. Т. Шевченка“ (1897 р.– Т. 20.– Кн. 6), де говориться, що місто Тернопіль відкуповується від свого останнього власника Туркула. Очевидно, що це один із братів, який переїхав тоді до Нагуєвич.

Спочатку, як бачимо, війтами чи солтисами були переважно поляки. У пізніших часах, у XIX – на початку ХХ ст., нагуєвичани обирали громадських начальників зі своїх односельців, людей заможних, кмітливих та освічених.

У незакінченій повісті „Гутак“ І. Франко показав події громадського життя в Нагуєвичах і присліку Слободі. „Дотеперішній війт нагуївський Максим Чапля,– писав Каменяр,– чоловік низенький, грубий і досить пацаловатий здавав війтівство. Він пробув три роки громадським начальником і не заслужив доброго слова від своїх односельчан: „волік до своєї хати, що міг захвати“. „А в мене послідню коровицю любенько взяли, та й чорт матері їх знає, за що та й за яке“, – жалівся хтось із нагуєвицької громади.

У неділю, після відправи в церкві, „наші нагуївці“ (так любовно називав Франко своїх земляків) зібралися, щоб обрати нового війта. Ним став Іван Гутак, один з перших багачів на селі. „Гутак не був письменний. Но зато обдарований був тим здоровим, практичним розумом, котрим наш селянин не раз подивується ученою. Хоть від роду йому не було більше сорока п'яти літ, він багато затяжив і пережив, бував не в одних буваличах, тягався по судах і з усього умів щось скористати“.

Довголітнім громадським начальником наприкінці XIX і на початку ХХ ст. був вітчим І. Франка Григорій Гаврилик. Користувалися повагою серед односельців війти Йосип Чапля (1926–1928 рр.), Гнат Риб'як (1929–1931). Це були прості селяни, що мали 4 класи освіти, але добрі господарі, дбали про громаду. Від

1931 до 1936 р. війтом був Василь Твардовський, за якого нагуєвицька громада побудувала сільську школу на 400 учнівських місць.

У грамоті князя Лева Даниловича село Нагуєвичі мало ще одну назву – Башево. Під цією назвою воно зустрічається в народних переказах, записаних І. Франком від батька та односельців. У розповіді „Татарські напади на Підгір’я“ читаемо: „Давніше на тім сугорбі стояв укріплений замок, котрий так само, як ціле село, звався Башево чи Дашево“. У документах 1443 і 1471 рр. говориться про Башеву жупу сольну, а в 1566 р. зазначалося, що піджупник самбірський з Кожелева тримав у Самбірському старостві дві пателі, або черуни, в жупі Нагуєвичі, яка звалася Башева.

Існує припущення, що Башево-Нагуєвичі були містечком. У селі є назва Базар, близько нього Лавки, що вказують на частину міста, де, певно, відбувалися торги. Назва Вали свідчить, що тут був оборонний вал, котрий прикривав доступ до міста. До наших днів одна з вулиць у Нижніх Нагуєвичах, що веде у поле, називається Ворота. Очевидно, тут колись стояли ворота, що були в'їздом до міста.

Назва Нагуєвичі проіснувала до 1952 р., коли Президія Верховної Ради УРСР перейменувала їх на село Івана Франка. Так Нагуєвичі зникли з географічної мапи України, але вони назавжди увійшли в пам’ять людства поруч з ім’ям Каменяра.

39 років село з гордістю носило це славне ім’я. За повернення Нагуєвичам історичної назви висловлювалось багато відомих вчених, письменників, культурних діячів, нащадків поета. Майстри слова Олесь Гончар, Дмитро Павличко у листах до учнів школи писали тільки Нагуєвичі. Виходило, що Іван Франко народився в селі Івана Франка.

1989 р. на велелюдному святкуванні 133-ої річниці від дня народження великого Каменяра українські письменники Роман Іваничук, Роман Федорів, Роман Лубківський, професор Михайло Шалата запропонували відновити назву села Нагуєвичі. Тисячі людей зустріли цю пропозицію зливою оплесків. У наступному році, 26 серпня, на святкуванні 134-ої річниці від дня народження поета було прийнято звернення до Президії Верховної Ради УРСР про повернення селу Івана Франка історичної назви Нагуєвичі.

З приводу цього в селі відбулися два сходи, на яких обговорювалось це питання. У другому сході взяв участь професор Михайло Шалата. Присутні на зборах обстоювали назву Івана Франка. Все це було спричинене тим, що в селі утвердила

думка: назва села походить від пана Нагуйовського. Ненависть до польського гноблення керувала вчинками краян Каменяра.

Товариство української мови ім. Т. Шевченка, Рух, інші демократичні сили проводили в селі роз'яснювальну роботу: пан Нагуйовський до назви села не мав ніякого відношення.

Депутати сільської ради під керівництвом голови Михайла Дрогобицького винесли це питання на сільський референдум, який відбувся одночасно з всеукраїнським референдумом 1 грудня 1991 р. Голосуючи за державну самостійність України, 75,4 % мешканців села відповіли на питання „Чи бажаєте Ви повернути селу Івана Франка його історичну назву Нагуєвичі?“ ствердно.

Уночі з 23 на 24 серпня 1992 р., тобто до першої річниці незалежності України, на школі, сільській раді, медпункті, дитячому садку побіто таблиці з назвами цих організацій. Так дехто протестував проти історичної назви села, проти нових реалій життя.

Загальна площа Нагуєвич становить 1925 га. Село розкинулось обабіч дороги на 5 кілометрів. Верхня частина села, що своїм кінцем упирається в ліс Діл, називається Нагуєвичі Вижні. Низинна частина села, що доходить до Франкової Слободи, називається Нагуєвичі Нижні. Окремо виділяється ще Слобода. Але не завжди дотримувались цього поділу. В деяких документах подана кількість населення села разом. Церковний шематизм за 1890 р. подає таку кількість населення: Нагуєвичі Вижні (іх ще називали Матерні) налічували 912, Нижні – 706, Слобода – 29 осіб. Разом – 1647 осіб. Наведемо відомості про кількість населення в інших роках.

Роки	1830	1835	1836	1879	1880	1917	1930	1936	1939	1940	1992
Нагуєвичі											
Нижні	1000	864	1087			1391	1522	1626	1671		
Нагуєвичі											
Вижні	922	946	892			1005	1000	1148	1201		
Разом	1922	1810	1979	1614	1650	2327	2522	2774	2872	2908	2607

У 1998 р. в селі було 2333, в 1999 р. – 2357 мешканців.

Метричні книги дають можливість простежити зростання і спад населення в Нагуєвичах. У 1881–1890 рр. народилося 775 дітей, з них – 353 хлопчики й 442 дівчинки. Це були тяжкі роки, багато дітей повмираво. У середньому на рік народжувалося від 66 до 87 дітей. Лише 1884 р. народилося 104 дитини.

Від 1921 до 1930 р. народилося 935 осіб. З них – 527 хлопчиків і 408 дівчаток. У це десятиліття на рік народжувалось від

69 до 109 дітей. Переважали хлопчики. У 1923 р. народилося – 107, у 1927 р.– 101, у 1928 р.– 108, у 1930 р.– 109 дітей.

У наступних п'ять років зафіксована така народжуваність:

Рік	Хлопчики	Дівчатка	Разом
1921	69	50	119
1932	51	45	96
1933	50	53	103
1934	47	5	97
1935	38	41	79

Отже, за ці 5 років народилося 494 дитини.

У першій половині ХХ ст. у деяких сільських родинах народжувалось до десятка й більше дітей. Однак багато немовлят вмирало від різних хвороб. Догляд за новонародженими не був пильний, бо праця в полі забирала у батьків цілий день, а медичних працівників у селі не було.

В Івана Сарабрина народилося 18 немовлят, а вижило – 8, у Федора Добрянського з 16-ти стали дорослими лише 5 осіб. Іван Твердовський поклав у могилу кожну другу дитину з 10-ти.

У другій половині ХХ ст. смертність немовлят стала меншою.

Наведемо кілька прикладів багатодітних сімей.

Прізвище, ім'я батька	Народилися	Померли	Живі	Разом
	хлопч.	дівч.		
Буцяк Микола	7	–	2	5
Гром Михайло	9	–	7	2
Добрянський Микола	11	–	5	6
Добрянський Михайло	6	1	4	1
Дрогобицький Іван	6	–	–	6
Лоїк Михайло	11	2	4	5
Лоїк Дмитро	14	6	4	4
Лунів Ігор	5	–	4	1
Митчак Дмитро	5	–	–	5
Микитич Ярослава	7	–	3	4
Мельничий Йосип	7	–	4	3
Павлик Павло	6	–	4	2
Поврозник Михайло	9	–	3	6
Подлящецький Юліан	10	–	7	3
Сарабрин Йосип	8	2	4	4
Тимишин Йосип	9	–	5	4
Хрунік Ілля	8	–	3	5
	138	9	63	66
				129

Ще до 70-х років ХХ ст. в селі народжувалось до 50–60 дітей щороку. В останні десятиліття народжуваність зменшилась майже наполовину.

Рік	Народилось	Разом	Померло	Одружилось
	хлоп.	дівч.		
1979	27	21	48	26
1980	16	24	40	17
1981	18	17	35	19
1982	27	26	53	22
1983	26	17	43	33
1984	26	24	50	19
1985	15	27	42	27
1986	28	17	45	11
1987	16	14	30	22
1988	21	10	31	18
1989	10	20	30	19
1990	19	14	33	11
1991	19	11	30	22
1992	15	13	28	14
1993	12	13	25	23
Разом	295	268	563	303

З цієї таблиці видно, що приріст населення в Нагуєвичах за 15 років дуже малий. Народилося 563 дитини, зате померло на цей час людей різного віку 459 осіб. Одружилися 303 пари. Сучасні сім'ї рідко багатодітні. Переважна більшість сімей має 1–2 дитини. Від 1880 до 1917 р. в селі народилося 15 пар близнят. За останнє п'ятнадцятиріччя – лише 4 пари.

У 1990–1995 рр. 36% нагуєвичан померло у віці від 81 р. до 93 р. Решта 64 % припадає на молодший вік.

Кілька десятиліть тому Нагуєвичі могли похвалитися довгожителями, які досягли ста і більше років. З плином часу їх ставало дедалі менше. На 92-му році життя померли Юліан Твердовський, Розалія Віткович, на 91-му Ганна Винницька. У 94 роки відійшла у вічність у США колишня мешканка села Ганна Твардовська. Юлія Хом'як спочила у 101 рік.

Жила в Нагуєвичах Ганна Чапля (доњка Григорія), якій 14 лютого 2000 р. виповнилося 102 роки. Померла 23 травня 2000 року. Багато бачила й пережила ця жінка на своєму віку. Походила з багатої й національно свідомої сім'ї. Два її брати, Михайло й Микола, воювали в 1918–1919 рр. за Україну.

У молодості Ганна була дуже красивою дівчиною, учасницею драматичного гуртка, який у селі організував Іван Франко – син рідного брата Каменяра Захара. Він навчався в Дрогобицькій гімназії, брав участь у „Пласті“, а в рідному селі провадив культурно-освітню роботу. За участю Ганни були поставлені п'еси „Невільник“ М. Кропивницького, „Ой, не ходи, Грицю...“ М. Старицького, „Назар Стодоля“ Т. Шевченка,

,Жидівка-вихрестка“, „Довбуш“ та інші. У них дівчина виконувала головні ролі. Вона гарно співала. Чапля пригадувала виставу „Невільник“, коли керівник гуртка І. Франко привіз учнів гімназії на прем’єру. Гімназисти були в захопленні від гри й голосу Ганни. Вийшли на сцену й щиро вітали дівчину, піднесли букети квітів і говорили: „Гратулюємо, панночко!“ Ганна була членом гуртка „Рідна школа“.

У 1919 р. Ганна вийшла заміж за односельця, красивого підрубка Андрія Чаплю, який працював у Бориславі. Андрій воював на фронтах першої світової війни, у боях виявив відвагу, нагороджений чотирма медалями. Не зазнали молодята добра, бо змушені були заводити господарку своїми власними силами, а ще Андрія звільнили з роботи польські урядовці. Самі збудували невелику хату й працювали в поті чола на своїй землі, ростили сина й двох доньок.

Свою любов до театрального мистецтва Ганна передала донькам Галині та Євгенії, остання навіть пробувала вступити до Київського театрального інституту ім. Карпенка-Карого.

У Нагуевичах жили славні роди, що ведуть свій літопис з князівських часів: Стецули, Луньові, Вальки, Пацеї, Озори, Дебеляки, Гаврилики, Чаплі, Громи, Буцяки, Гатараняки. У селі вже нема сімей з прізвищами Стецула, Пацей, Озор, Дебеляк.

Десь до 50-х років ХХ ст. жили в селі родини з прізвищами Безклубий, Бучок, Партика, Піцур, Сидір, Свіца, Файтас, Федунців, Червак, Юзефчик, Ягелла.

Найбільш поширені прізвища: Буцяк, Добрянський, Дум’як, Гром, Гаврилик, Твердовський, Хруник, Чапля. Менш поширені: Бадинський, Балуш, Білоголовка, Валько, Віткович, Вольчак, Войтусік, Винницький, Гайгель, Гатараняк, Гірчак, Гелій, Глинка, Годій, Гуняк, Гвоздецький, Даньків, Дідач, Дрогобицький, Дудяк, Ільницький, Зденяк, Кахній, Калапунь, Котик, Комар, Кімакович, Кібза, Климко, Лазорчин, Лазорович, Лесівців, Лоек, Лунів, Лялюк, Мацько, Маринович, Мазурик, Матлак, Митчак, Мартушкевич, Москаль, Навроцький, Олефір, Паращак, Павлик, Пехунь, Решетар, Риб’як, Рурак, Сарабрин, Саляк, Сопотницький, Стець, Страшівський, Тимишин, Ткач, Франко, Фридер, Халавко, Хом’як, Цюник, Яцуляк.

Син І. Франка Тарас у статті „Поїздка на Дрогобиччину“ досліджував прізвища українських родин у рідному селі батька. Він писав: „Прізвища старих українських родин у Нагуевичах переважно сuto українські... Але є й іншомовні: польські – За-йонц, мадярське – Сольвар, литовське – Ягелло. З цього випливає, що село Нагуевичі – праслов’янське“.

I. Франко в рецензії на книгу австрійського історика Раймунда Кайндля „Історія німців у Карпатській землі“ писав, що „в Нагуєвичах є родина Гайтель, Фридер, обі з діда-прадіда руські, хоч, очевидно, німецького походження“. „Від селянина Василя Микитича в тім же селі,— писав далі Каменяр,— чув я, що наші люди від німців навчилися уживати мотики до оброблювання картоплі, яку давніше садили таким способом, що в розораній землі робили дірку колом і туди клали картоплю і за-грібали ногою“.

10 березня 1994 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову № 154 „Про державний історико-культурний заповідник „Нагуєвичі“ на батьківщині Івана Франка“ з метою збереження меморіальних місць, пов’язаних з життям і творчістю українського письменника-мислителя Івана Франка. У Постанові наголошувалось, що до кінця 1994 р. слід затвердити „Положення про державний історико-культурний заповідник „Нагуєвичі“ і перелік об’єктів, що передаються на його баланс.

Заповідник заснований Львівською обласною Радою народних депутатів з безпосереднім підпорядкуванням управлінню культури облвиконкому. 13 січня 1995 р. голова Львівської обласної Ради Микола Горинь затвердив „Положення про державний історико-культурний заповідник „Нагуєвичі“ і видав розпорядження про виготовлення протягом 1995 р. генерального плану розвитку заповідника з визначенням його меж та зон. У „Положенні...“ говориться, „що заповідник є науково-дослідною та культурно-освітньою установовою, яка здійснює облік, збереження і охорону пам’яток історії та культури, їх популяризацію, рекреаційне обслуговування населення“.

Методичне керівництво науковим дослідженнями, охороною, реставраційними роботами та використанням пам’яток історії, культури і природи здійснюється Національною Академією наук, Міністерством культури, Міністерством у справах будівництва і архітектури України та управлінням культури Львівського облвиконкому.

Зміст і форми діяльності заповідника визначаються концепцією генерального плану його розвитку. У науково-дослідній роботі працівники заповідника ставлять за мету проводити наукові дослідження природи, історії, пам’яток культури, що є на території заповідника, науково-теоретичні та науково-практичні конференції. У науково-освітній роботі визначаються такі завдання: проводити екскурсії по пам’ятних місцях, організувати й готовувати лекції, тематичні вечори, гуртки, займатися підготовкою екскурсоводів тощо.

Заповідник займається її рекламно-комерційною роботою: виданням путівників, буклетів, довідників, календарів, альбомів, каталогів, виготовленням сувенірної продукції.

Не менш важливою є проблема туристичної роботи. Генеральним планом передбачено будівництво кемпінгу, наукової бібліотеки, нового літнього театру, офісу, готелю, проведення благоустрою села. Все це виконуватиметься за державні кошти.

Директор заповідника „Нагуєвичі“ Петро Хміль наголошує: „Нагуєвичі в перспективі мають піднятися на вищий щабель культури. У селі потрібно звести культурний центр: наукову бібліотеку, новий Будинок культури, пансіонат, відеозал тощо“.

У 1940 р. в селі було 596 житлових будинків, у 1992 р.– 721, а в 2000 р.– 777 господарських забудов.

Слобода... Війтівська гора... Франківка

Маленький хутір серед лук і нив
На горбику, над річкою шумною –
Отам я в простій хлопській хаті жив,
І самота, і сум жили зо мною.

І. Франко. Маленький хутір

Із щирою синівською любов'ю завжди говорив великий Каменяр про свою Слободу, де він побачив світ, яку сходив ще маленьким вздовж і впоперек, де пізнав любов батька і матері, де вперше його душа ридала з горя за втраченими найдорожчими людьми. Поетичний образ Слободи бачимо у незакінченій поетості „Гутак“: „Серед рівнини темніла Слобода на високім горбі, облита з двох сторін невеличкою річкою і оперезана високими уривистими берегами, котрих боки із жовтої глини видавалися в блідім полусвітлі, як золотий широкий пояс на стані розкішної красавиці. Та й пишна ж бо красавиця, tota Слобода! Її десьять хат і кільканадцять будинків господарських, кинені неначе случайнно, на вершок горба, обтулені густими зеленими садами, дрімають тихо. Гладка рівнина обливає з трьох сторін Слободу, немов спокійне зелене озеро, спокійний зелений острівець. А в невеликій віддалі, неначе темні береги того зеленого озера, стоять з трьох сторін густі темні ліси і звільна колишньоть і шумлять без вітру, немов живі“.

Історію заснування Слободи зберіг для наступних поколінь своїх краян сам письменник. У 80-х роках XIX ст. від селянина з Нагуєвич Гната Риб'яка Франко отримав контракт поселення Слободи. Це був внук Василя Риб'яка, підпис якого стоїть на контракті. Документ писаний німецькою мовою. Зі своїми поясненнями письменник опублікував його 1912 року в книзі „Студії з поля суспільних наук і статистики“. Каменяр зазначав: „Ся

Слобода повстала в році 1779 на місці давнійшої „адвокатії“, як у австрійських часах названо це місце, належне колись до польських коронних дібр“.

Першими поселенцями Слободи були Василь Гарпін, Іван Кімакович, Йосиф Мікитич, Василь Риб'як, Григорій Кімакович, Григорій Мікитич. Прізвища Кімакович, Мікитич, Риб'як і досі поширені в Нагуєвичах.

Контракт не цілком докладний, бо не подає ані назви нової оселі, ані розміру ґрунтів, якими наділено перших шістьох поселенців. Не сказано нічого про тих людей, які перед тим сиділи на „адвокатії“. І. Франко писав: „З устної традиції знаю, що за польських часів у замочку сиділи пани Туркули. До того замочка мусіли належати, очевидно, всі суміжні ґрунти, що пізніше були поділені між нових поселенців, а крім мурованого замочка, мусіли там бути також господарські збудування і мусіла жити досить численна челядь“.

Умови поселенців були вигідні, бо вони були вільні від панщини і отримали значну запомогу на заведення господарства. Тому нове поселення дістало назву Слобода. З історією заснування Слободи пов’язана поява роду Франків у Нагуєвичах. У нарисі „Моя вітцівська хата“ письменник згадує, що їхня хата „була збудована правдоподібно ще при кінці XVIII в. в часі першого оселення Нагуєвицької Слободи, а мати моїго вітця купила її десь у 20-х роках XIX в. з усім обієднанням, з 12 прутами поля та з усіма господарськими приладами“. 31 січня 1824 р. Катерина та Іван Франки купили у Мар’яни і Гната Добровлянських 8 прутів поля (16 моргів) на Війтіві горі і заплатили 125 злотих. Син письменника Тарас висловив припущення, що „рід Франків переселився до Нагуєвич з села Озимини Самбірського району“. Однак назва Слобода не дуже прижилася в селі. Старожили розповідають, що на цій горі жили королівські урядовці, війти й солтиси, і тому аж до 50-х років ХХ ст. її називали Війтівською горою. До речі, й вітчим І. Франка Гринь Гаврилик жив тут і довгий час війтував у селі. Він народився 1 лютого 1843 р. в селі Ясениці Сільній. Деякий час працював у Бориславі „при ямах“, заробив трохи грошей і постановив стати господарем. Одружився з Марією Франко, взявши на свої плечі борги і розладнане господарство Якова. Був він чоловік практичний, „сильної волі й енергії, розумний і письменний. Любив порядок у громаді, не допускав до розпусти“. Він відіграв від хати всіх ледарів, любив усіх трьох синів Якова і допомагав їм. Івана продовжував учити в школах.

Іван Коссак у спогаді „І. Франко та його брати“ писав: „По-стать вітчима Івана Франка залишилась дуже чітко в моїй пам'яті. Рослий, плечистий, прямий, брюнет з чорними вусами. Одягався, як довколишні селяни: літом носив полотняний кафтан, восени сіряк, зимою товстий кожух. Одягнений був все чи-стенько“.

Вітчимові Франка доводилося приймати в своїй хаті видатних діячів української культури, які приїжджали до Нагуєвич і гостили в Слободі. У 1875 р. тут був Михайло Павлик, близький друг Каменяра, з сестрою якого (через матеріальну скрутку) поет навіть хотів одружитися і жити на селі. Гостював також польський письменник Ян Каспрович, який довгі роки працював з І. Франком у „Кур'єрі Львівському“. Каспрович тримав до хресту Франкового первістка Андрія. Каменяр цінував поетичний хист друга, але робив зауваження, коли якась річ Каспровичу не вдавалася. Польський поет брав участь у похороні І. Франка.

Гостював тут також бориславський прозаїк Стефан Ковалів, чия творчість розвивалася під впливом нашого односельця. С. Ковалів, як і Франко, навчався в нормальній школі отців Василіан у Дрогобичі. 1890 р., коли Франко відпочивав у селі, його прийшов відвідати учень Дрогобицької гімназії Василь Степанік. Він залишив спогад про цю зустріч: „Перший раз я його побачив із великою кобелею під пахвою на ринку в Дрогобичі. Кілька днів пізніше я пішов до Нагуєвичів і від пастухів довідався, що „Ясьо ловить у потоці рибу“. Я з берега запрезентував себе, і він просив мене носити за ним кошель із рибою. Він вихапував її руками без ніяких приладів, а як наловив повний кошель, то виліз з води, і ми пішли до хати, великої білої хати, в дуже гарнім положенню, з просторими господарськими будинками. На вечерю ми тої риби багато з'їли, по вечері він бавив дітей і робив коректу своеї збірки оповідань „В поті чола“.

1886 р. Г. Гаврилик погорів. І. Франко допомагав йому грішми віdbудувати садибу. У 1903 р. між вітчимом і пасербами виникла суперечка за спадщину. Г. Гаврилик вважав, що йому за довгі літа праці на маєтку Якова належиться певна частка спадщини. Справу розглянув суд і розділив між ними ґрунт. Захар залишився жити у збудованій хаті. Гаврилик збудував собі хату близче до потока, а Онуфрій з Іваном купили ґрунт і садибу в селі Підгірцях біля Калуша.

Григорій нажив з матір'ю І. Франка дочку Юлію, яка вийшла заміж до Ясениці Сільної за Михайла Багрія. Помер Григорій Гаврилик у 1916 р.

У другій половині ХХ ст. Слободу без перейменування почали називати Франківкою. Так називають її й досі. У 1935 р. сталася пожежа, Франкова хата згоріла. На її місці прогресивна громадськість хотіла побудувати дитячий притулок. Але польська влада заборонила будівництво. До 1956 р. на місці хати була дуже проста таблиця з відповідним написом. До 100-річчя від дня народження письменника збудовано меморіальну арку.

Готуючись до 125-річчя від дня народження І. Франка, працівники Львівського музею письменника висунули ідею спорудження меморіального комплексу-садиби Якова-ковала. Цю ідею підтримала місцева влада, а відповідне рішення прийняла Рада Міністрів УРСР, виділила кошти.

Проект будівництва зробив кандидат мистецтвознавства інженер Іван Сенів на основі етнографічного нарису Івана Франка „Моя вітцівська хата“ та знайдених в архівах „Кадастральних мап“ села Нагуєвич за 1853 р., де був точний опис садиби Франків. Будівництво почалося 1980 р. Допомогу музеєві у будівництві надавали: секретар Дрогобицького райкому компартії Михайло Торський, директор Дрогобицького лісгоспзагу І. Чайківський, директор Львівського музею народної архітектури та побуту Б. Рибак, директор Львівського літературно-меморіального музею І. Франка С. Стефаник.

У серпні 1981 р., у 125-у річницю від дня народження славетного нагуєвичанина, садиба Франків була відкрита. День був холодний, дощовий, але присутніх зігрівала щира любов і пошана до того, хто ще малим хлопчиком узяв на далекі життєві дороги вогонь з батьківської кузні. Усе життя горів той вогонь любові до народу в його палкому серці. І мимоволі приходили на згадку слова А. Малишка: „А кузня світиться вночі – то син з плугів кує мечі“. Своїм віщим словом ковальський син гартував людські душі до майбутнього бою за волю, добро і щастя.

*Жаданий час настав. Неволя відступила.
Горить яскраво і Франкова зірка,
Промінням вдячності й любові освітилась
І в пам'яті народу вічно залишилась
Не Слобода і не гора Війтівська, а...
Франківка!*

Першими поселенцями Слободи були 6 осіб, а зараз на Франківці проживають 14 господарів зі своїми сім'ями. Серед них – родичі поета.

Це правнуки Франкового брата Захара.

3 глибини віків і до сьогодення

Що там, за сивою давниною сторіч, за пагорбами людської історії? Які вітри там віяли? Які людські пристрасті вирували? Як жили наші пращури на теренах сучасного села? До нас дійшли тільки деякі штрихи їхнього життя.

Сива давнина промовляє до нас знахідками часів неоліту – кам'яного віку (ІХ–ІІІ тисячоліття до нашої ери). Про це розповів Іван Франко у статті „Неолітичні знахідки в околицях Нагуєвич і їх сучасне уживання“. Це була, знайдена на Могилі, невелика кам'яна сокирка, зроблена з жовтавого каменю, трохи відшліфована. Очевидно, там є давні поховання. Каменяр писав: „Селяни дали її посвятити і вживали, вірячи в її помічну силу, в випадках болю горла, вливаючи хорому воду до уст крізь дірку, проверчену в камени. Цю сокирку разом із трьома іншими камінцями, що мали в собі природні неправильні дірки і були так само освячені в церкві та вживані в випадках болю горла, я передав до музею Наукового товариства ім. Шевченка... Друга кам'яна сокирка, яку восени минулого року привіз мій син Петро з Нагуєвич,... була знайдена на полі, належним до села Ясениці-Сільної, що від півдня притикає до Нагуєвич... Третя знахідка з неолітичної епохи – се круглий чорний камінець з круглою діркою в середині, який я бачив у Нагуєвичах ще в часи моїх дитинячих літ, який приніс був хтось до нашої хати власне тому, що в мене боліло горло“. У збірці В. Гжегожевського у Варшаві зберігається топір з рогівця, знайдений у Нагуєвичах 1928 року.

На території села були знайдені і зуби мамонта. Один – ще за часів Івана Франка. „Селяни вважали його зубом велетня і, жартуючи, міркували, якого великого росту мусів бути той чоловік, що мав той зуб“. Другий зуб мамонта вже було знайдено в 1956 р. під час земляних робіт на будівництві сільського Будинку культури і передано до Дрогобицького краєзнавчого музею.

Деякі історичні документи, народні перекази, розкопки свідчать про те, що в Нагуєвичах, як і в інших населених

пунктах Галичини, в тяжкі й тривожні часи існував укріплений замок, бо тільки за його стінами можна було вберегтися від лютих нападників.

Зграї хижих наїзників – турків і татар – розливалися по Прикарпаттю, плюндрували людські оселі, вбивали, грабували. Стогін, плач, кров... Дими та пожарища... Ось так виглядали навколошні села біля Дрогобича, Жидачева, Самбора, Галича та інших міст Підгір'я в листопаді 1498 р., коли 60–70-тисячна орда вдерлася в Галичину. Багато жінок і чоловіків було забрано в неволю.

Однак сама природа віддячила хижакам, бо впала рання й дуже холодна зима. Край довкола був спустошений, тому настав для чужинців великий голод. Для коней не було паші – вони здиходили. Вбивці не мали де сковатися від лютого вітру й морозу. Вони розпорювали здохлим коням животи і влягалися в них.

Тоді вигинуло більше двох третин орди. На турків, що поверталися додому, напав молдавський воєвода Стефан. Лише невеликі рештки недобитків повернулися до Туреччини. Деято з нагуевичан встиг сковатися у лісах, рятуючи й дещо зі свого майна, а село згоріло дощенту. Ті, хто врятувався, повернулися на рідні згирища й почали віdbудову села.

У народному переказі „Татарські напади на Підгір'я“, який записав від свого батька І. Франко, знаходимо потвердження існування замку в Нагуевичах. Події, змальовані народною уявою, стосуються, очевидно, кінця XVII ст., коли турецько-татарські загони, нападаючи на села, нищили все на своєму шляху. Ось що говориться в розповіді „Татарські напади на Підгір'я“: „Поконець села Нагуевич є на сугорбі, з двох боків обточеним річкою Баром, невеликий присілок Слобода, або Нове село. Присілок цей повстал за австрійських часів. Давніше на тім сугорбі стояв укріплений замок, котрий так само, як і ціле село, звався Башево чи Дашево. То були королівські добра, а в тім замку сиділи пани Туркули. Було їх два брати. Чогось вони посперечалися, і молодший вигнав старшого геть. Що той пан робить?

Власне тоді напали були татари на наш край. Він пішов до татар. Намовив їх, щоби напали на той замок, де жив його брат. Татари послухали, пішли за ним. Але замок був довкола облитий водою, обкопаний фосами, годі було доступити. Але той Туркул знав, що від того замку йде пивниця попід землею аж у поблизькій ліс Панчужнку. От він запросив їх у ліс до того місця, де був вхід до твої пивниці, і тою ямою татари дісталися до замку. Всіх, хто був там, вирізали, все забрали, тільки самого пана не могли найти. А той пан, як поміркував, що татари

в замку, побіг до тої пивниці, у котрій був порох, викресав во-гню і підпалив бочку з порохом. Ще татари всі були в замку, а то як вибухло, весь замок вилетів у повітря, татари всі погибли, а з ними й оба Туркули“. Ще в гімназії І. Франко почав писати поему „Пани Туркули“, але вона не збереглась.

До часів боротьби нашого народу з турецькими і татарськими загарбниками належить народження пісні „Горіхове сідалечко і кінь вороненький“, яку ще й досі співають у селі:

*Горіхове сідалечко і кінь вороненький,
Ой, поїхав з того села козак молоденький.
А як іхав з того села, низенько вклонився:
— Прощавайте, отець-мати, буду за вас бився.
Прошавайте, отець-мати, не тужіть за мною,
Ласка в Бога, перемога вславить нашу зброю.
Ой, поїхав козаченюко на кровавий танець,
Бо вже на нас наступає татарин-поганець.
Горіхове сідалечко, в коня біла грива,
Ой, поїхав козаченюко, дорога щаслива.*

У „Контракті оселення Слободи біля Нагуєвич, Дрогобицько-го повіту, 1779 рік“ І. Франко також згадує про муріваний замок „з якого до моїх часів полишилися були сліди окопів на так званому валу, і з якого мій вітчим Гринь Гаврилик у 70-тих роках минулого віку відкопав досить значне число цегол...“ Із крутої берега на тім валу при кождій повені ріка вимулювала чепки глиняної та скляної посуди. А на полях довкола Слободи часто знаходили олов'яні кулі“. Все це свідчення бурхливих подій минулих епох, змагань за свободу, за життя на рідній землі.

У 1349 р. Галицька Русь втратила свою державність і волю. Її землі були загарбані польським королем Казимиром. 423 роки неволі, спольщення, окатоличення. Наши предки постійно провадили боротьбу за існування, за місце під сонцем. Польський король підтримував латинську Церкву, засновував римо-католицькі єпископства. У 1412 р. король Ягайло передав полякам давню княжку катедру в Перемишлі. Наши владики змушені були залишити свої резиденції і ховатися по монастирях. В обороні української Церкви їх вірних стали такі визначні перемишльські єпископи, як Юліан Пелеш та Костянтин Чехович. 1772 року володаркою нашого краю стала Австрія.

Скасування панщини у 1848 р. було вимушеним кроком австрійського уряду. Воно принесло „пробудження політичної думки, основаної на почутті національної свідомості, але переважно серед інтелігенції, селянин же мало відчув той подих свободи“

(І. Франко). На думку Каменяра, „з-під панщиняного ярма в 1848 р. наш народ вийшов убогий, темний, безрадний, з невпорядкованими ґрунтами, без кредиту і можності фінансового розвою“. У статтях „Нечувана, безпримірна річ“ та „Ліцитація господарств селянських“ він викриває хижацтво поміщиків, які разом із суддями та адвокатами дурили й грабували темне селянство.

А все ж радість була по всьому краю. На честь скасування панщини нагуєвицька громада на чолі з Яковом Франком поставила в селі пам'ятник, на якому написано: „Яків Франко, обиватель нагуєвський, оустроїл сіє знаменіє. Третій май 1848 р. Пам'ятка даної свободи. За благо держави Фердинанда, милостивого Імператора Австрії, царя Галіції. Соєдиненными силами“.

По довголітній польській неволі почалося повільне, важке відродження українського народу. У 1818 р. дозволено закладати в селах і містах школи, вивчення релігії українською мовою, виходять перші шкільні підручники. Згодом засновуються товариства „Просвіта“ (1868 р.), „Рідна школа“ (1881 р.), НТШ (1892 р.), „Сокіл“ (1894 р.), „Січ“ (1900 р.).

Велику роль у пробудженні національного духу нагуєвичан відіграв І. Франко, який, приїжджаючи в село, провадив розмови зі своїми краянами про гірку долю українського народу, про шляхи боротьби з людським нещастям, про поширення національної культури й освіти серед селянства.

У 1902–1905 рр. письменник приїжджав у село на літній відпочинок і жив у Михайла Добрянського. Його будинок стояв на Слободі, був великий, вікнами на південь, одна кімната мала окремий вихід, там і мешкав великий Каменяр.

Михайло ходив зі своїм великим земляком ловити рибу, збирати гриби, своїми кіньми возив І. Франка до Дрогобича на пошту, бував з ним на забавах і весіллях, де письменник записував пісні, розмови старших газдів. Співав і забавлявся з ними, як звичайний селянин. Люди шанували його, хотіли садовити на найпочеснішому місці, а він відмовлявся і примощаувався скраю, щоб усе записати.

Брати Михайло і Микола Добрянські, Ілько Бадинський, Йосип Гром, Захар та Григорій Франки, Іван Гатараняк, Іван Гаврилик та інші національно свідомі нагуєвичани сходилися вечорами до свого односельця послухати цікаві бесіди. Він читав їм поему „Лис Микита“, повість „Борислав сміється“, драму „Украдене щастя“. Особливою популярністю в селян користувалися оповідання „Історія кожуха“, „Лесишина челядь“, поема

„Панські жарти“, бо в цих творах, як у дзеркалі, вони бачили свою нужденну долю.

З ініціативи Каменяра в 1907 р. почалося будівництво читальні „Просвіти“. Головою читальні став Іван Гатараняк. Членами були чотири брати Добрянські (Михайло, Микола, Григорій, Федір), Йосип Гром, Михайло Хруник, Михайло Фридер, Панько Подляшецький, Григорій Франко, Ілько Бадинський. Підписи Михайла Добрянського, його небожів Івана та Михайла стоять під проханням до Головної Управи „Рідної школи“ у Львові, щоб відкрити в Нагуєвичах гурток „Рідна школа“.

Прадідом братів Добрянських був Павло Добжанський, який у 1870 р. приїхав до Унятич зі своїм паном із Польщі. Павло і його нащадки ходили до церкви, одружувалися з українками. Онук Павла Степан заснував рід Добрянських у Нагуєвичах. Він одружився з доночкою нагуєвицького війта Федора Лазоровича Анастасією.

1908 р. студент Львівського університету Мирослав Січинський здійснив успішний замах на графа Андрія Потоцького, намісника цісаря в Галичині. Січинського засудили до смертної кари. Українські патріоти в 1911 році визволили його з в'язниці в місті Станіславові. Участь у визволенні Січинського, переодягнувшись за офіцера, брав Дмитро Вітовський, майбутній полковник УГА, секретар військових справ ЗУНР.

Українська громадськість естафетою передавала свого героя з села в село, з міста в місто, ховаючи його від переслідувань. „Темної ночі,— згадує син Михайла Добрянського Степан,— у вікно нашої хати постукали. Батько не спав. Чекав цього сигналу. Він вийшов надвір. Там зустрів селянина і молодого хлопця, який пожив у нас тиждень. Однієї ночі батько запряг коней у воза, постелив сіна, у нього сковав кріса і повіз молодого месника до Самбора. Коні були добрі, за годину вже були у тих людей, де мав сковатися Січинський“. Він утік до Швеції, а від 1914 р. жив у США.

Мешканець села Нагуєвич Дмитро Гром, який до першої світової війни побував в Америці, розповідав своїм країнам і родичам, що за океаном зустрів Мирослава Січинського. Вони спілкувалися тривалий час, аж поки Д. Гром не повернувся додому. М. Січинський розповідав йому, що жив у Нагуєвичах на Слободі за рекомендацією І. Франка у добре знайомого Каменяреві селянина М. Добрянського.

У серпні-вересні 1914 р. австрійська влада по всій Західній Україні заарештувала і вивезла в Талергоф сотні галичан-москвофілів, які орієнтувалися на російську імперію. Талергоф був

найгіршим австрійським концтабором, розташованим у котловині Альпійських гір. Табір був обгороджений колючим дротом, без будь-яких будівель для людей, які спали на голій землі, під відкритим небом. Лише пізньої холодної осені російські полонені побудували бараки і зробили нари. Почалися страшні хвороби: холера, плямистий і черевний тиф, туберкульоз, малярія.

З Нагуевич у цьому таборі перебував священик Михайло Єднакий із сім'єю, Федір Гаврилик, який у листах до дружини Марії писав про холод, голод, паскудну іжу: хліб з каштанів, соломи й поганої муки, юшка з гнилої картоплі, два рази на тиждень зіпсоване кінське м'ясо.

Однак моральні тортури були ще дошкільніші. Це в поетичній формі зобразив поет-самоук Іван Федоричка, який теж був у цьому пеклі. У поезії „Подѣ багнетомъ“ він писав:

*Подѣ багнетомъ мусить жити,
Спати, встать, воши бити,
Подѣ багнетомъ кождый крокъ...
Горе, братья Галичани!
Дрожать нерви, серце вяне,
Меркне съ болю въ очахъ свѣть!
Якъ погляну, що ся дѣє,
Якъ тутъ русскій родѣ марнѣе,
Слезой росить каждый слѣдъ.*

Під телергофськими соснами лежать кості кількох тисяч украйнців, які ніхто не перенесе в рідну землю. За що вони загинули? Не за Україну, а за її катів, які планували війни і загарбання територій, розширювали імперські володіння.

Перша світова війна вимусила наших краян покинути господарство й одягнути форму австрійських вояків. Протягом 1914 р. 400 нагуевичан було забрано на фронт. Сорок із них загинули у цій кровавій бойні. Найкраще повелося Григорієві Добрянському, бо він був ординарцем полковника і прослужив у армії три роки. Микола Добрянський пошкодив праву ногу і був поранений у руку. Лікувався в місті Гогенельбе (Чехія). Михайло служив лише два місяці, потрапив до російського полону і був засланий у Сибір. Лютнева революція дала йому можливість повернутися додому. Сучасник Каменяра Ілько Хруник, який ще дев'ятирічним хлопцем ходив на Слободу, щоб побачити Івана Франка, потрапив до італійського полону, коли 1915 р. Італія вийшла з Троїстого союзу. Він розповідав краянам таку подію. Жив Хруник в одного італійця, який добре знов зізнав твори І. Франка. Коли полонений признався, що знає письменника, що це його краянин, то цей господар допоміг йому повернутися

додому й забезпечив його всім на дорогу. Ілько Хруник був членом радикальної партії (засновниками якої були І. Франко та М. Павлик 1890 р.).

У жовтні австрійські війська провели низку наступальних операцій, у яких брали участь українські січові стрільці. Вони йшли трьома шляхами: Воловець–Стрий, Ужок–Турка–Дрогобич, Борислав–Нагуєвичі–Дрогобич. 14 жовтня сотні Д. Вітовського, О. Будзиновського наступали на Борислав, 19 жовтня відділи С. Шухевича було спрямовано на Нагуєвичі, а звідти до лісу Діл, де вони зайняли позиції вздовж річки Великої Ступ'янки.

Угорські загони, які воювали в складі австрійської армії, сяяли жах і смерть по Галичині. У 1914 р. зазнали жорстоких знущань і Нагуєвичі. Тривалий час після цього передавалися розповіді про ті страшні дні: угорці гвалтувати жінок, калічили і вбивали чоловіків, грабували й так убоге майно нагуєвичан. У Нагуєвичах заарештували Ганну Дрогобицьку, Івана Коника, із села Попелі привели війта й всіх їх повісили перед хатою селянина Лялюка.

Із села Медвежа карателі привезли Дмитра Сов'яка, Федора Гавриша і Катерину Коваль. Після катування їх повісили донизу головою над мурашником на Слободі. Нагуєвичани поховали їх неподалік подвір'я Ілька Сольвара. На їх могилі дружина Дмитра Сов'яка поставила кам'яний хрест. Юстина Сов'як – це онука Павла Добжанського, про якого згадувалося вище. Знищили нелюди цих медвежан за їхню велику працю для національного відродження. Дмитро Сов'як був досить заможним господарем, одним із керівників Народного дому „Просвіта“ в своєму рідному селі. Учасниками культурно-національного відродження були Й Гавриш та Кovalь.

Восени 1914 р. між Нагуєвичами та Урожем відбувся великий бій австрійських вояків з російськими солдатами. Лінія оборони австріяків проходила в лісі Лазки. Це початок гірського пасма Діл. Тут були викопані глибокі рови, сліди яких є і досі німими свідками великих людських жертв. Оборонці зайлами вигідну позицію, а росіяни були відкриті, як на долоні. Бій тривав два дні. Російські командири кидали своїх солдатів під австрійські кулі. Потім погнали їх у лобову атаку. В роботу пішли штики, саперні лопатки, все, що було під руками.

У лісі, в полі лежало багато зброї. Мертвим вона вже не була потрібна. Михайлові Грому було 12 років. Він притягнув з лісу карабін і хотів у полі випробувати, як він стріляє. Постріл хлопця почули два кінні російські солдати. Кинулися за ним

у погоню, зловили і постановили повісити його на дереві, яке тут росло. Йому заклали петлю на шию, а він, спритний і сильний, по цьому шнурі видряпався на дерево і не хотів злізати. А з села з плачем і розпухою бігла мати, благаючи солдатів не вбивати дитину. На очах у неї його підвісили другий раз, але він повторив попередній рятувальний маневр. Збіглися жінки з усієї околиці й ублагали відпустити хлопця.

Розпад Австро-Угорської імперії, на уламках якої формувалися незалежні держави, привів до українського державного відродження. Звітка про проголошення Української держави у Львові та української управи в Дрогобичі дійшла до Нагуєвич 2 листопада 1918 р. Нагуєвичанин Омелян Твардовський у нарисі „Нагуєвич“ („Дрогобиччина – земля Івана Франка“.– Т. I.– С. 328) писав: „Листопадовий Зрив нагуєвичані сприйняли з ентузіазмом. Вояки, що повернулися до села з різних фронтів, відходили добровільно до нової збройної сили – Української Галицької Армії. Інші, навіть не вертаючись додому, вступали там, де їх застав Листопадовий Зрив. Усіх нагуєвичан, що вступили до Української Армії, було 151, в тому числі один молодий вояк жидівського походження Зільберберг“.

Довгожителька Нагуєвич Ганна Чапля (померла на 102 р. життя) згадувала про організацію загону січових стрільців у рідному селі: „Під Ділом, на Хом'янці, формувався загін січових стрільців з Нагуєвич та навколоишніх сіл. Сюди зібралися люди різного віку й майнового стану. Серед присутніх панувало велике піднесення й радість. Скрізь усміхнені обличчя. Молоді й гарні нагуєвичанки причіпляли їм букети свободи, а присутні складали гроші на свою армію...“

Михайло Добрянський привіз зброю з Дрогобицького депо (військовий магазин). Нагуєвицькі селяни, що працювали в Бориславі, розповіли, що з міста ідути польські стрільці-легіонери на забраних у селян конях. Вони відходили невеликими загонами до Перемишля. Одні пішли лісом, і там їх зустріли озброєні селяни з Опаки, інші взяли напрям дорогою через Нагуєвичі, Уріж до Самбора, а звідти – до Сяну.

Брати Добрянські разом з односельцями (60 осіб) заступили їм дорогу за Нагуєвичами, на Гостиславській горі. Зайнята ними позиція була вигідна. Командував цим загоном Микола Добрянський, який в австрійській армії мав звання молодшого офіцера. Легіонери не сподівалися на таку „зустріч“.

Про цю подію згадує колишній житель с. Сторона Йосиф Клисіяк у книзі „Дрогобиччина – земля Івана Франка“ (Т. I.– С. 403): „Перед полуднем ми почули крісовий вогонь, що нісся

глухо з села Нагуєвич... Це нагуєвичани заступили польським бандитам з Борислава дорогу крісовими кулями, та що кілька польських легіонерів в цьому бою було вбитих і що коло сотні на конях втекли десь в околиці ясеницьких лісів під гору Магуру“.

Другий загін, який ішов через Опаку, поскубаний опацькими патріотами, перейшов до Підбужа, звідти через Підмонастирок попрямував до Самбора. На роздоріжжі, біля водокачки, їх знову зустріли нагуєвичани. Почався бій. „Поляки відповіли, – згадував Микола Добрянський, – машиновими крісами і розривними кулями, українці вистріляли кілька патронів і змушені були відступити.

Там було вбито поляка Якубовського, що воював на стороні українців, і легко поранено Панька Подлящецького. Легіонери пішли в напрямі до Самбора. Цей загін польських стрільців роззброїли українські патріоти з села Монастирця на чолі з війтом Михайлом Добрянським“.

Ентузіазм народу в боротьбі за волю України був великий. Навіть 14–16-літні юнаки пішли воювати з поляками. У лавах УГА були також вояки єврейського походження. Про це свідчить спогад Михайла Грома, який у 16 років взяв до рук зброю і поруч зі старшими односельцями став у лави борців за українську державність. Молодим хлопцем опікувався земляк Петро Котик, що привчав його до військової справи та оберігав від лихої кулі. Тут же воювали Й Стах Лопушанський, Григорій Гром, Йосип Навроцький, Йосип Сольвар. Михайло Гром розповів: „Наша сотня гнала легіонерів аж до Сяну. З боями здобували кожен клаптик рідної землі. Скільки загинуло їх, відважних патріотів-стрільців, скошених кулями ворога! Поляки не могли зламати нашої оборони. Тоді по близькій колії пустили панцирник зі скоростврілами. Стрільці гинули, але не відступали. Втрати були великі. Один вояк сказав сотникові, що зупинить цю машину... Він відкрутив гайки в рейках і наступного разу ходяча смерть зійшла з рейок і перекинулась. Вояки УГА обстутили панцирник, всіх 12 польських офіцерів заарештували і роззброїли. У стрільців не вистачало боеприпасів. Це хвилювало кожного вояка. Два стрільці-єvreї зголосилися допомогти. Сотник дав дозвіл. Надвечір вони на двох возах привезли патрони і цим врятували нашу ділянку оборони“.

У боях за волю України відзначились стрільці-нагуєвичани: Петро Франко, Василь Твардовський, Григорій Винницький, Микола Стеців, Стах Стеців, Михайло Дум'як, Григорій Лялюк, Іван Гром, Іван Микитич, Микола Саляк, Стах Лопушанський,

Григорій Гром, Йосип Навроцький, Петро Котик, Йосип Сольвар.

Петро Франко, син видатного письменника, уродженець Нагуєвич (1890 р.), був сотником УГА. Закінчивши летунську школу в місті Сараєві, він очолив авіаційний загін з 20 літаків. Командир вилітав на бойові завдання разом з іншими летунами. 4 січня 1919 р. під час чергового польоту в околицях волинського села Дуліби його „Альбатрос“ був підбитий. Петро потрапив у полон. Його відправили у польський табір Домб'є під Краковом, звідки він утік до Чехословаччини, а звідти наприкінці січня знову повернувся у свій летунський загін і продовжив боротьбу.

Поетеса Уляна Кравченко присвятила сотникові летунів Петрові Франку цикл віршів „З пісень летунів“.

Після закінчення українсько-польської війни 1918–1919 рр. Петро Франко вчителював у Львові, а після одруження переїхав до Коломиї. Поліція переслідувала його. У 1931 р. він виїхав з групою польських інженерів на роботу до Радянського Союзу. Оселився в Харкові. Займався дослідницькою діяльністю в інституті прикладної хімії. Голодував разом з сім'єю. Не прийнявши радянського громадянства, змушений був виїхати до Львова. Викладав хімію у Львівському політехнічному інституті. Займався літературною діяльністю. Написав біографічну повість „Франко зближка“, пригодницькі твори „Пачкар Демко“, „В пралісах Бразилії“, мемуари „Від Стрипи до Дамаску“. У 1941 р. разом з професором Кирилом Студинським потрапив до рук НКВС і знищений ними.

Борцями за волю України були також брати Михайло і Микола Чаплі. Микола потрапив у полон до росіян у 1914 р. З полону до свого друга Миколи Добрянського він вислав знімок, на якому читаемо: „Не забувай о мні, дорогий мій друже. Напиши мені вістку про себе, знайомих рідного краю. Здоровлю тя і других товаришів наших. До побачення. Твій товариш Микола“. Повернувшись з полону в 1918 р., став вояком УГА, воював у ранзі десятника.

Його брат Михайло у боях з польськими військами був важко поранений, лежав у лікарні в Стрию. Захопивши місто, „стшелчи“ увірвалися до шпиталю і вбивали всіх, хто там лежав. Хто міг ходити, то втікав. Свідком цієї події і трагічної смерті Михайла був Йосип Цюник, що воював разом з Михайлom Чаплею. Цюник був легко поранений, і йому вдалося втекти.

Захисником українських трударів виступав на судових процесах адвокат Григорій Винницький. Ставши січовим стрільцем,

він мужньо бився з ворогами і поліг смертю хоробрих. Боровся за самостійну Україну в 1941–1944 рр. і син Григорія Зиновій.

Василь Твардовський у ранзі штабного фельдфебеля 12 листопада повернувся додому, а 14 листопада – став вояком УГА, сотником стрілецької сотні. З нею воював проти денікінців, розгромив їхній загін у містечку Цибулькові, що грабував місцевих мешканців і цукроварню. Хворів на тиф, був у полоні. Додому повернувся 1923 р.

Не була милосердною доля до січового стрільця Стаха Лопушанського: трагічна смерть чекала на нього не на полі бою, а на власній ниві. Повернувся додому в час відступу січових стрільців. Взявся до господарювання. Виїхав у поле орати. Коня мав гарного. Не звернув уваги на те, що полем ідуть військові. Один із них підійшов до Стаха і наказав випрягти коня. Лопушанський орав далі, думаючи, що стрілець жартує. Але той не жартував, а вистрелив йому в живіт і забрав коня.

Стах заледве дотягся додому (поле було близько за селом). Того ж дня він помер. Брат Стахової дружини Григорій Гром кинувся навзdogін за вбивцею. Загнав двох коней, доїхав до Стрия, але не зустрів ніде стрільця на знайомому коні. Згодом з'ясувалося, що вбивцею був мешканець села Медвежа...

Став у лави української міліції Степан Добрянський. Знання німецької мови давало можливість Степанові виконувати важливі доручення. Запальному і сміливому хлопцеві вдалося розбройти на станції в Дрогобичі вагон австрійських солдатів, що поверталися з фронту. Він звернувся німецькою мовою до офіцера з вимогою скласти зброю. Австрієць відмовився. Степан скав, що станція оточена вояками УГА. Австрійці склали зброю.

Після падіння ЗУНР Степан продовжував війну з жандармами. За ним шукав постерунковий дома і по всіх околицях села. Але Добрянський умів сховатися сам і сховати свою зброю. Він придумав схованку в огорожі свого подвір'я. Стовп воріт був збитий з чотирьох дощок з порожниною всередині. Там ховав свого кріса, а зверху зробив дашок, теж збитий із дощок, через який і витягав зброю.

Степан Добрянський з Григорієм Громом, Йосипом Навроцьким переховувалися в Дубниках. Жандарм стежив за тими пастухами, що мали з собою якийсь клунок, бо вважав, що вони носять їсти втікачам. Попереджені Михайллом Громом, що жандарм шукає за ними в лісі, Степан з Григорієм зловили його, добре провчили. Гвинтівку набили землею, патрони забрали. У розквіті сил, проживши лише чверть століття, Степан загинув від кулі коменданта польської поліції Ліхача 16 червня 1920 р.

Республіка ЗУНР проіснувала від 1 листопада 1918 р. до 15 липня 1919 р.– тільки 257 днів. Політики того часу сподівалися на мирний шлях здобуття держави, вважали, що Австрія дасть українцям автономію.

1919 р. був кривавим для українців Галичини. Почалися каральні експедиції: вбивства, грабунки, знущання, насильства. Влітку, коли достигали жита, Нагуевичі огорнув лемент, крик, плач. Це польська жандармерія, оточивши село, не випускаючи з нього жодної людини, проводила розправу над селянами за те, що хотіли бути господарями на своїй землі, хотіли власної держави. Всіх, хто втікав із села, завертали назад, б'ючи їх нагайками, шаблями, гвинтівками.

Петро Гаврилик, якому тоді було 13 років, утікав високим житом, а жандарм гнався за ним на коні. Захеканий, ледве живий, хлопець все-таки заховався у лісі, але заробив хворобу бронхів. Селянин Ілько Микитич утікав із села на коні. Жандарм убив коня, а господаря тяжко побив і привів на майдан біля церкви, куди зігнали всіх чоловіків села.

Чоловікам середнього віку й парубкам наказали лягти на землю і протягом двох годин пасти траву, топтали їх чобітьми, били палицями по голові, вимагаючи здати зброю. Потім брали їх до старенької школи, що стояла біля храму, вішали за ноги й сильно били палицями. Найдужче побили Михайла Грому (Буцякового) та Гната Твердовського, яких рідні принесли додому на веретах. Священик мусив їх висповідати, бо вони були ледве живі. Були важко побиті Іван Мартушкевич, Микола Хрунник, Юрко Гвоздецький, Панько Подляшецький.

Чоловіків похилого віку били по п'ятах, що аж здригалися нутрощі. Біль був жахливий. Так познущалися над Дмитром Твердовським. Прийти додому він не зміг – його принесли.

Друга група карателів ходила по селі й знущалася з жінок. Тут, у Нагуєвичах, зловили мешканця села Ясенеця Сільна Головку (вірогідніше – Голубінку) і дуже побили. Коли ж він вирвався з рук і кинувся тікати, його вбили пострілом із кріса.

Нічого не відаючи про каральну експедицію жандармів, їшов краєм дороги додому з Дрогобича довголітній (42 р.) громадський писар Дмитро Білоголовка. Кінний жандарм наздогнав його й вперіщив нагайкою по голові. Довго хворів, дуже боліла голова й очі. Незабаром осліп.

Не вирвавши зізнань від дорослих, карателі застосували інший метод. На дзвіницю зігнали 16 хлопчиків, під нею наклали соломи й запалили. Дим душив дітей, вони кричали, плачали, рвалися з дзвіниці. Муки дітей краяли серце матерів,

які просили живнірів не палити дітей живцем. Вояки били їх нагаями і відганяли. Юнаки втікали з дзвіниці, а польські легіонери стріляли по них. Убили двох підлітків, однак нічого не дізналися.

Учасник цих подій Юліан Твердовський, якому тоді йшов 13-ий рік, пригадував, як дим душив його та інших хлопчиків, їхній плач було чути на все село. Діти виставляли носи в шпаринки між дошками, щоб ухопити свіжого повітря, а знизу йшов вогонь, жар, було важко дихати. Ледве живого батьки принесли його додому, напували теплим молоком, змащували опіки. Десять місяців хворів, в горлі стояла страшна гіркота.

Особливо лютував поручник Михальський, який працював у лісовому уряді і допомагав жандармам карати нагуєвицьку громаду. Зброї у селі не знайшли, та все ж наклали контрибуцію в сумі 100000 злотих і як заручників забрали з собою чотирьох селян. Якщо б громада не склада ці гроші, то їх розстріляли б. Із села забрали 135 господарів і вивезли в табори Домб'я та Берестя Литовського, де 17 осіб загинуло. Відомі нам прізвища Панька Подлящецького та Халавки.

Брати Микола, Федір, Григорій Добрянські, Михайло та Яків Франки, Ілько Бадинський, Микола Рурак, Панько Подлящецький, Йосип Сольвар, Іван Микитич, Йосип Навроцький та Григорій Гром були завезені в табір Засяння.

Життя в таборі було страшне. Знущання, антисанітарні умови, холод, голод, бруд. Микола Добрянський записав у своїх спогадах у 1959 р.: „Поляки тяжко переслідували українців. На моїх очах сталася страшна трагедія. Польський сержант зловив одного полоненого, мов вовк ягня, витягнув баґнет і бив куди попало. Бідняга впав на землю, а кат добивав лежачого, зробив з людини криваве місиво. Тоді прискочив до мене люто, мов собака, і звільна опускав руку, згодом відійшов. Я і брати дивувалися, що залишив мене живого. Я згадав. Це був австрійський капрал В'єнчик, який під моєю командою служив у Перемишлі в 4 батальйоні 77 полку в 1905–1908 рр.“.

Із цього табору вдалося втекти чотирьом нагуєвичанам: Йосипові Сольвару, Іванові Микитичу, Йосипу Навроцькому, Григорієві Грому. На їхньому шляху була річка Сян. Вода в річці піднялася, бо пройшли великі дощі. Вмів плавати лише Йосип Навроцький. Він прив'язав побратимів по зброї до себе і врятував їм життя. За ними гналися кінні жандарми. Коні у воду не пішли. І це врятувало втікачів. Поки погоня поїхала на міст через річку, вони зуміли сковатися в лісі. Григорій Гром

захворів на тиф. Допоміг їм священик, який повідомив рідних у Нагуєвичах. Додому добиралися тільки вночі.

Незабаром братів Добрянських, Михайла Франка, Ілька Бадинського, Миколу Рурака та Панька Подляшецького перевезли у Брест Литовський. Жили у вічному страху за своє життя. „Воші обслі люди, як мурашки купіння, – згадував далі Микола Добрянський. – Все подвір'я було засіяне вошами, що аж трава колихалася. Люди сліпли з голоду, тиф кинувся. Лікарської допомоги не було. Та й поляки зібрали нас, щоб ми згинули, а не лікувати. Хто пробував утікати, то зловлених били три рази в день перед кухнею, де ми стояли в черзі за їжею. Рано втікачам був кривавий сніданок, в обід – знову, увечері – вечера“.

Григорій Добрянський став прислуговувати старшинам і отримував від них їжу. Ділився нею з братами. Познайомився з ефрейтором і розповів йому, що живе недалеко від Борислава, має багато поля. Ефрейтор за фахом був слюсар-машиніст і хотів жити в Бориславі, бо там були фабрики й заводи. Пообіцяв одружитися з доночкою Григорія. Домовилися з ним, що допоможе їм втекти. Роботу в канцелярії знайшов і Михайло Франко. Микола Добрянський намовив його поставити на чистому папері печатку. Тому вдалося це зробити. Ефрейтор під приводом, що треба принести березини на мітли, вивів М. Добрянського, М. Франка і Чопика з Опаки три кілометри за Брест.

На вкраденому папері Микола написав довідки, що їх звільнili з табору. Кожний прибрав собі інше прізвище: Микола Добрянський став Міхал Дубас, Франко – Франц Міхаловскі, а Чопикове приbrane прізвище забули всі три втікачі.

Люди допомагали їм у дорозі: давали їжу, підвозили на підводах. Помагало й те, що Добрянський і Чопик добре володіли польською мовою.

Один єврей дав їм план маршруту, де нема поліцейських постів. За цим маршрутом дійшли до Самбора, а звідти – додому.

Десять днів і ночей ішли вони, не роздягаючись і не визувуючись. Микола прийшов уночі додому, одежу спалив у печі, покупався, з підошов ніг відпадала шкіра. Жив у чужих клунях, по житах у полі, в лісі Дубники, де також переховувався його небіж Степан, сусіди Михайло Ягелла, Йосип Навроцький, Григорій Гром. Захворів на тиф. Місяць тримала його смерть у своїх пазурах. Два роки поневірявся по сховках. Від цієї біди його врятував директор Нагуєвицької школи Корнелій Камінський. Він поїхав з Добрянським до начальника поліції в Унітичах і поговорив з ним. Добрянському видали довідку і наказали три рази на тиждень зголошуватися на постерунок.

Микола брав участь в роботі гуртка „Рідна школа“, був секретарем у гміні, а після другої світової війни – секретарем, бухгалтером у середній школі.

Федір і Григорій Добрянські залишились у таборі. Після втечі Миколи всіх в'язнів перевели до фортеці, де у війну стояли коні. Гній по коліна. Тут нагуєвичан зустріли Теодора Грушкевича, який після вивезення в 1914 р. о. Михайла Єднакого до Талергофа був священиком у Нагуєвичах і проводив велику роботу з національного відродження.

У таборі сиділи й судді, адвокати, професори, які через рідних намагалися донести до світової громадськості відомості про стан інтернованих у Бресті Литовському. Приїхала міжнародна комісія. На другий день усіх вивезли в Дом'є. Звідти Федір і Григорій повернулися додому в 1922 р.

Михайло Добрянський поневірявся два роки у львівських Бригідках. У 20-х роках обіймав посаду сільського війта. 1941 р. написав спогади „Мій сусід“ про І. Франка, які були опубліковані в газеті „Советская Украина“. 1956 р. вони були вміщені в книзі „Іван Франко в спогадах сучасників“, виданій до 100-річчя від дня народження Каменяра.

1938 р. відбулася друга каральна експедиція польських жандармів у Нагуєвичах. Приводом до цього стало радіо, яке купили члени кооперативи „Поступ“ і яке сходилося слухати багато нагуєвичан. Лісник Якуб'як навів на село загін жандармерії, яка заарештувала Гната Тимишина, Петра Котика, Миколу Вовківа, Михайла Кімаковича, Василя Хруника, Федора Саляка. Звинувачення їм не висунули жодного. Родичі звернулися по допомогу до дрогобицького адвоката Степана Витвицького. Жандарми вивели заарештованих у ліс, поклали обличчям до землі і тяжко били. Дехто навіть сам не міг прийти додому. Гнат Тимишин розповів, як били по всьому тілі. Та найгірше боліла брудна лайка, яка супроводжувала екзекуцію.

Під Ділом у віллі лісництва жив технік Мерс. Він люто ненавидів українців, вимагав, щоб вони говорили до нього польською мовою. Коли з ним зустрічалися селяни, то змушені були вітатися по-польськи, щоб уникнути удара його важкої палиці та брудної лайки. Хто не підкорявся, то був побитий та ще з такою примовкою: „Свине, кабане, стільки років їси польський хліб, а не вмієш говорити по-польськи“. Однак терпець увірвався. Однієї темної ночі два сміливці пришли до Мерса і дали йому і „свиню“, і „кабана“. Наступного дня він вибрався з Нагуєвич.

Краяни Каменяра були мужніми людьми. Австрійська влада за геройство й відвагу нагуєвичан надала громадській печатці знак меча, що залишався аж до 1939 р.

Боротьба тривала й на економічному фронті. У червні 1939 р. в Нагуєвичах відбувся страйк проти підприємця Ланґера. У нагуєвицькому лісництві він купив 2700 м³ лісу, і його треба було перевезти до Самбора. Ланґер запропонував господарям 5 злотих за 1 м³. Це була низька ціна. Люди хотіли по 7 злотих. Ланґер найняв підводи з Черхави, Вільшаника, Лукавиці. Страйкарі завернули підводи. Підприємець викликав поліцію, проти якої виступили страйкарі. Поліція почала стріляти в людей, і вони змушені були відступити. Коли на другий день найняті Ланґером візники з інших сіл приїхали до моста, що вів до Нагуєвич, то перша підвода провалилася в річку: страйкарі підпилили опори моста. На четвертий день знайшлися зрадинки в Нагуєвичах. Ланґер заплатив їм більше, і вони поїхали в ліс. Поліція заарештувала організаторів страйку Дмитра Саракмана, Ілька Тимишина, Михайла Хруника, Ілька Луньового і дуже побила. Страйк було придушено, але боротьба тривала й далі в усіх сферах суспільного життя: в політичній, економічній і культурній.

У вересні 1939 р. прийшли „візволителі“ і почали заводити радянські порядки. Сільську раду очолив небіж І. Франка – Захарів син Микола. Він брав участь у Народних зборах Західної України, де було ухвалено приєднати її до Радянської України в складі СРСР. Микола не був таким палким комуністом, як його малювала радянська преса. Перебуваючи під певним впливом творчості свого дядька письменника І. Франка, брата Григорія, Микола провадив велику роботу для національного відродження у селі як член „Просвіти“ та драматичного гуртка. У час німецької окупації переховувався, але все ж фашисти зловили його й стратили в м. Чорткові на Тернопільщині. Була вбита і його дружина Розалія у центрі м. Дрогобича за те, що переховувала єврейську родину.

Нова влада агітувала за колективний спосіб господарювання. Ale до 1941 р. загітованих виявилося небагато. Першими вступили до колгоспу М. Франко, Ю. Даніцька, М. Твердовський, Ю. Твердовський, М. Хруник. Головою колгоспу став Михайло Твердовський, який з приходом німців не втік, бо нікому не зробив зла, а переховувався в різних місцях. За ним полювала поліція й гестапо, але сусіди й рідні врятували його.

Почалися переслідування й арешти „ворогів народу“. На вивезення в Сибір було записано 150 родин. Ніхто не знав, кого са-

ме і коли це станеться. Деякі з комуністів швидко розчарувалися в радянській дійсності, порівнюючи її з написаним в агітках. Таких брали на замітку: Іван Чапля, Степан Дум'як.

Уже перед самою війною було заарештовано директора школи Михайла Дрогобицького, директора-пенсіонера Корнелія Камінського, голову гуртка „Рідна школа“ Івана Добрянського, секретаря уряду лісів Степана Дум'яка, коваля Івана Чаплю, продавця Миколу Хрунику, члена управи гуртка „Рідна школа“ Івана Чаплю. Це був цвіт села, люди, які прищеплювали і підносили національну свідомість своїх односельців.

Корнелій Камінський (шляхтич гербу Топор) народився 26 вересня 1870 р. в селі Дарахів Теребовлянського повіту в сім'ї учителя. Вчився в Тернопільській гімназії. Через брак коштів на навчання перейшов до учительської семінарії. Після закінчення студій працював на Тернопільщині. 1913 р. приїхав до Нагуєвич, де став директором школи. Був мобілізований на першу світову війну, потрапив у полон. Повернувшись із полону, знову працював директором школи аж до виходу на пенсію в 1939 р. Корнелій Камінський був людиною дуже доброю, вмілою і турботливим вихователем молоді, заступником голови філії Товариства „Сільський господар“ у Дрогобичі, ініціатором багатьох заходів у селі. Навчав молодь господарювати, вів бджолярський гурток. У нього все тіло було порізане.

Іван Добрянський (нар. 1894 р.) – поставний і красивий чоловік. Освіта – семикласна школа в Нагуєвичах. Людина розумна, начитана, добрий сім'янин. Три роки очолював гурток „Рідна школа“, надавав усіляку допомогу сільській школі, вчителям, брав участь у будівництві нової школи в селі, організовував працю дитячих садків, де діти виховувались у релігійному і національному дусі.

Працював на нафтовій копальні в Нагуєвичах, жив заможніше, ніж інші односельці, завжди був акуратно й чисто одягнений. Це була людина, що своїм запалом і розважливістю гуртувала навколо себе краян. Його життя обірвалося 26 червня 1941 р. в урочищі Гостиславле. Іванові Добрянському вирубали серце сокирою, а рану заткали віхтем трави.

На 41-му році життя пішов зі світу Степан Дум'як – секретар лісового уряду. Брав участь у національному відроджені села. Освічена людина. Дещо симпатизував комуністам, але розчарувався в їхніх ідеях. За це й, очевидно, поплатився життям. Знайшли його з розрубаним животом.

Миколі Хрунику тоді було тільки 28 років. Хлопець був продавцем у крамниці кооперативу „Поступ“. У 1941 р. працював

бухгалтером у Підбужі в установі, якою керував зайшлій чоловік на прізвище Хам. Чесний хлопець не хотів потурати крадіжкам свого начальника. Хам обмовив його перед енкаведистами.

Був симпатиком комунізму Іван Чапля, вмілий і здібний сільський коваль. Люди поважали його за добру роботу. Радянська дійсність не відповідала тій пропаганді, що була в комуністичних брошурах. Будучи мудрою людиною, він умів проаналізувати і зіставити дійсність з написаним і розчарувався в соціалістичних ідеях.

Арештованих забрано до Підбужа, де було районне НКВС. 26 червня 1941 р. їх знайдено замордованих за селом, в урочищі Гостиславле у багнюці. Член управи гуртка „Рідна школа“ Іван Чапля врятувався під трупами постріляних побратимів. Вийхавши за кордон, у 1973 р. в книзі „Дрогобиччина – земля Івана Франка“ вмістив статтю „Спогади недостріляного“. З приходом німців у Дрогобичі почала виходити газета „Вільне слово“. У ній були надруковані матеріали про події в Гостиславле.

У цьому нагуєвицькому урочищі були помордовані люди з Підбужа, Опаки, Нового Кропивника. Нагуевичани віддали шану своїм краянам, поховавши їх у братській могилі біля долішньої церкви. Хоронив їх 29 червня 1941 р. парох села Унятич Теодор Німилович (Запис Німиловича.– Львівський державний архів.– Фонд 201.– Опис 4-а.– Справа 4036.– Аркуш 68).

У Дрогобичі відразу з приходом німців були відкриті три ями, в яких було приблизно по 50 трупів. Тут було ідентифіковано труп вчителя з Нагуевич Івана Огродніка. Невідомо, за що було його заарештовано, але старші нагуевичани згадують, що він учив дітей пісень антирадянського змісту.

Німецька окупація не принесла полегшення життя народу. Йшла війна, і треба було годувати величезну армію. Через це накладено непосильні податки: грошима, збіжжям, м'ясом, молоком. Селянин Петро Гаврилик відігнав до Дрогобича корову на м'ясо до товарних вагонів на залізничну станцію. Вранці проquinувся – а корова стоїть під воротами. Селянин зрадів, але змушений був знову відігнати її, бо німці жартів не любили.

Німці забрали з Нагуевич до дрогобицького гетто 70 євреїв і знищили, а місцевих хлопців і дівчат примусово вивезли до Німеччини на роботу. Це:

1. Буцяк Дмитро	5. Гром Ганна
2. Буцяк Розалія	6. Гром Омелян
3. Вовків Марія	7. Гром Розалія
4. Гром Іван	8. Глинка Степан

9. Добрянська Марія	21. Сопотницький Федір
10. Дрогобицька Марія	22. Страшівський Петро
11. Калапунь Євдокія	23. Страшівська Марія
12. Курп'як Михайло	24. Страшівський Зіновій
13. Лазорович Катерина	25. Твердовська Розалія
14. Лунів Анастасія	26. Тимишин Катерина
15. Лунів Розалія	27. Тимишин Михайло
16. Маринович Михайло	28. Тимишин Гонората
17. Мартушкевич Микола	29. Тимишин Ганна
18. Микитич Михайло	30. Хрунік Євфросинія
19. Микитич Іван	31. Шумеляк Розалія
20. Мацько Ганна	32. Добрянська Розалія

Літо 1942 р. було дуже дощове. Весь урожай пропав. Голод заглядав у кожну хату. Рятувала картопля, капуста, лобода, вівсяний хліб. Люди пекли вівсяні паляниці, в яких було дуже багато остиюків, що дерли горло. Варили на молоці молоду лободу, котру іли з картоплею. Сільська управа, щоб урятувати дітей, забирала з дуже голодуючих і багатодітних сімей хлопчиків і дівчаток і вивозила на Тернопільщину, де голоду не було.

Нагуєвичани брали останню одежину і іхали міняти на хліб на Тернопільщину, аби порятувати сім'ю. Та німці знущалися над „мішочниками“, скидали їх із поїздів, висипали збіжжя, били голодуючих. У голодний 1942 р. пішов з життя рідний брат І. Франка Захар.

Мешканець села Микола Чапля так розповідав про свою поїздку на Тернопільщину за зерном: „У 1942 р. голод заставив мене поїхати в Тернопільську область за продуктами. В одному селі мені довелося заночувати. Однак солтис не дав мені картки до того чи іншого господаря. Таких „мішочників“ було багато, і нам запропонували заночувати в холодному й сирому приміщенні. Весна була слютава й холодна.

Я вирішив іти, куди очі бачать. На дорозі я зустрів чоловіка, що ніс відро води від сусідів. Розговорилися, і я розповів про своє горе, голодних дітей. Мій співрозмовник запросив мене переночувати в його хаті. Дав повечеряти і сів біля мене. Розповів про знущання німців над нашими людьми, про вбивство його рідного брата. Видно було, що чоловік годен іти голіруч відомститися за свою кривду. Ранком я побачив, що мій мішок повний зерна. Я щиро подякував господареві й подався до поїзда.

На станції німці зігнали всіх „мішочників“ у тісне приміщення, що не можна було повернутися. Німці відкрили двері і наказали виходити по одному. Один із завойовників бив людей по голові палицею так, що вони падали непритомні. Це все бачив

український поліцай. Видно заговорила совість в чоловіка, що заступився за своїх краян. Він вхопив німця за груди і бив його головою до стіни. Другий фашист прошив поліцая автоматаю чергою. Ми всі скористалися моментом і втекли з душогубки. Ця картина й досі стоїть перед моїми очима. недалеко було мені до смерті. Не знала б жінка й сини, де мене й зарили. Та Бог порятував мене, і я якось дістався додому, привіз зерна, що жінка два рази спекла хліба“.

У 1943 р. німці примусово мобілізували всіх молодих чоловіків від 18 до 24 років до баудінству (будівельної служби) на примусові роботи. „Мобілізовані багато працювали, – згадував Іван Чапля. – Нас кормили дуже поганою їжею. Одягнули в чорний одяг і дали черевики з дерев'яною підошвою“. У Нагуєвичах було насильно записано 50 осіб. Багатьом вдалося втекти і заховатися в чужих селах і містах, інші пішли в УПА (Іван Хруник, Микола Ткач, Юліан Коссак).

Іван Мацько розказував: „Ми були майже на становищі військовополонених. Іти – строєм на роботу і з роботи. По команді їсти, спати. Найважчим був 1943 р., коли німці ще добре чулися. У 1944 р. вже менше нас тиснули. Навіть у неділю відпускали додому до рідних“. Крім названих вище нагуєвичан, у баудінстві були Юліан Винницький, Іван Даньків, Петро Добрянський, Микола Твердовський, Юліан Шумеляк, Михайло Чапля, Петро Чапля, Григорій Паращак. До дивізії СС-Галичина було забрано 18 хлопців. Та скоро 11 із них повернулося додому. Йосип Добрянський і Михайло Дум'як потрапили до Бродівського котла. Доля М. Дум'яка невідома. Й. Добрянського мобілізували в Червону армію, дійшов до Берліна.

Від половини липня 1944 р. через Нагуєвичі, як морська хвиля на берег, напливали фашистські війська, що відступали на Самбір. Вони вже не йшли під бравурні марші, з закоченими рукавами, а були люті й знervовані, хапали все ютивне, що потрапляло їм до рук: телят, пороссят, курей, качок, гусей, кролів. Забирали коней з підводами, до яких припинали ще й корів, щоб на дорогу було свіже м'ясо. Тому нагуєвичани переховували своїх тварин по навколоишніх лісах. Там їх доглядали підлітки-пастушки або самі господари.

Найбільше терпіли шкоди від німецьких солдатів господарства, розташовані біля дороги, що поділяє село на дві половини, та біля роздоріжжя, де сходяться шляхи на Борислав, Дрогобич і Самбір. Тільки-но відійшла одна військова валка, що обчистила все, що було в господарів довкола перехрестя, а на другий день вже інші нишпорятали по подвір'ях.

Ілля Хрунік, хата якого стояла на самому повороті з Нагуєвич до Самбора, не мав найменшого уявлення, що попередні непрохані гости залишили якісь трофеї в його стодолі. Тому, коли 20 німців зайшли на подвір'я з криком „шляфен“ (спати), він, як і попереднім, запропонував стодолу, де вже було багато пахучого свіжого сіна.

Два солдати кинулись до стодоли взяти корму для коней. Під руки їм потрапив карабін, який залишили в сіні їхні попередні співвітчизники. Вони винесли зброю на подвір'я і доловіли офіцерові. Зчинили галас.

Діти, що гралися тут же і все бачили, попередили батька. Він через вікно вискочив надвір і кинувся на дорогу до лісу. Поки німці сперечалися, сховався за сусідськими хатами і добіг до лісу. Фашисти тоді зловили 10 парубків і грозилися їх розстріляти як заручників, коли не повернеться господар. Та провести каральну акцію їм не вдалося, бо був відданий наказ негайно відступати.

Якраз тоді, коли вони лаштувалися виїжджати з подвір'я І. Хруніка, сусідський пастушок Степан Гром пригнав з поля корову. Німець скопив її за шнурок, що був зав'язаний на рогах тварини, і причепив до воза. Хлопець побіг по маму, і вони разом просили повернути їм годувальницю. Та сльози не схвилювали грабіжників. Німці їхали на возі, а корова йшла за ними. Вона пручалася, махала головою, але не могла ніяк вирватися. Надії повернути корову в Олени Гром не було ніякої. Вони сиділи в хаті й плакали. Сім'я велика: шестero дітей. Найменший дитині сповнився рік. „Що ж їм тепер давати їсти?“ – думала жінка.

Та враз вони почули знайоме мукання. Це їхня корова вже прибігла на подвір'я з уривками шнура на рогах. Найстарший хлопчик Юліан швиденько перегнав її через дорогу і біля церкви повернув до лісу. Корова втікала так, що пастушок за нею не встигав. Тварина розуміла, яка загроза над нею нависла. Зупинилася аж у лісі. А в сім'ї – радість!

Наступного дня стала ще одна подія, пов'язана з домашніми тваринами. У 47-му кварталі нагуєвицького лісу селяни скovalи від німців своїх коней. Там вони паслися під наглядом хлопчиків. Десь перед обідом вартовий пастушок, що спостерігав з високої ялини за полем і дорогою до лісу, зауважив двох німців на конях. Він подав сигнал, і всі підлітки, посідавши на коней, погнали їх углиб лісу, де німці їх не знайдуть. Але на місці залишалась пара коней Петра Котика. Господар на певний час пішов додому. Німці під'їхали до коней, зловили їх

і осідали, а своїх прив'язали до Котикових. Коні цього господаря вперше відчули на своїй спині сідло. Один молодий кінь був дуже неспокійний, норовистий. Вершник встремив ліву ногу у стремено, але ще не сів на коня, а він рвонувся і швидко побіг по лісі, б'ючи копитами задніх ніг тіло вершника, яке тягнулося по пнях, каменях, билося до стовбурів дерев. Другий німець погнався за ним, намагаючись порятувати товариша, але наздогнав його аж на полі. Та врятувати не зміг. Той був мертвим. Виявилося, що німці були рідні брати. Загинув молодший. Старший брат поховав його в селі, біля хати Михайла Рурака. На могилі поставив березовий хрест.

Війська 129-ої гвардійської дивізії, яка діяла в складі частин 4-го Українського фронту, розгромили фашистські з'єднання під Дрогобичем і сьомого серпня ввійшли в Нагуевичі.

Нова влада почала мобілізувати чоловіків від 1907 р. до 1927 року народження. Взято на фронт 128 осіб, з яких 70 загинуло. Не навчених, відірваних від плуга сільських парубків, які ніколи не тримали зброї в руках, відразу кидали в запеклі бої в Карпатах. Вони ставали гарматним м'ясом, встеляли своїм трупом підходи до фашистських укріплень у горах. Там, в Карпатах, віддали життя молоді хлопці Юліан Дум'як, Михайло Кахній, Микола Саляк, Іван Буцяк, Іван Вольчак, Микола Гаврилик, Степан Горблянський та ін.

У серпні 1944-го і до кінця року загинуло 32 особи, 8 пропало безвісти. 1945 р. полягли на чужій землі 18 нагуевичан, а 7 осіб пропало безвісти. 18 наших односельців були мобілізовані в 1940–1941 рр. П'ять з них загинули на самому початку другої світової війни.

Невміння користуватися зброєю призводило до трагічних випадків. Так загинув молодий боєць-нагуевичанин Іван Гатараняк, якого вбив на марші з Дрогобича до Самбора односелець Йосип Свіца, а сам поліг у бою на території Польщі через 22 дні.

Наши односельці брали участь у боях з німцями на території Польщі (Краківське, Кросненське, Вроцлавське воєводства), Словаччини, Угорщини, Німеччини.

Для увічнення пам'яті своїх краян нагуевичани провели велику роботу. У селі було створено комісію, яка займалася збиранням відомостей про загиблих. Комісію очолив голова сільської ради Михайло Риб'як, заступник – Володимир Чабан, секретар – Ганна Гром. Членами комісії були: Ярослав Баган, Григорій Лужецький, Наталія Франко, Галина Чапля.

До пошукової роботи були залучені учні й вчителі середньої школи. Всі зібрани відомості були упорядковані сільською

комісією й передані до громадської комісії сприяння підготовки видання, яку очолив заступник голови Дрогобицького виконавчого комітету Михайло Богаченко.

Ці відомості увійшли до Книги Пам'яті України, Львівська область, яка випущена у світ Видавничим центром „Пам'ять“ (1995 р.– Т. I.– С. 361–365). Членом редакційної колегії цієї книги був наш односелець генерал-майор Омелян Риб'як.

Книга зафіксувала прізвища трьох сержантів і 67 осіб рядового складу військ.

Буцяк Іван Юрійович, 1920 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.

Буцяк Микола Михайлович, 1908 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 11.09.1944 р. Похований у Краківському воєводстві, Польща.

Буцяк Степан Михайлович, 1910 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у лютому 1945 р.

Винницький Дмитро Наумович, 1912 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Помер від ран 8.08.1941 р.

Винницький Йосип Федорович, 1910 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 18.12.1944 р. Похований у Словаччині.

Винницький Михайло Наумович, 1910 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Помер у німецькому полоні 11.12.1941 р.

Вольчак Іван Миколайович, 1912 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.

Гаврилик Микола Андрійович, 1924 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Пропав безвісти у лютому 1944 р.

Гаврилик Микола Іванович, 192.. р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.

Гаврилик Михайло Андрійович, 1921 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у травні 1945 р. Похований у Чехії.

Гатараняк Іван Михайлович, 1924 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 20.08.1944 р. Похований у с. Городищі Самбірського району Львівської області.

Гелій Григорій Миколайович, 1910 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у лютому 1945 р.

Горблянський Степан Іванович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 14.09.1944 р.

Гуняк Микола Федорович, 1916 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.

Гуняк Петро Федорович, 1912 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Помер у німецькому полоні 8.11.1941 р.

Даньків Йосип Михайлович, 1913 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 12.09.1944 р. Похований у Польщі.

- Дидинський Степан Іванович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 10.09.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.
- Дудяк Іван Григорович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 11.09.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.
- Дум'як Гнат Дмитрович, 1913 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у 1944 р.
- Дум'як Йосип Максимович, 1912 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 8.01.1945 р. Похований в Угорщині.
- Дум'як Микола Іванович, 1906 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 29.03.1945 р. Похований у Польщі.
- Дум'як Степан Максимович, 1919 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Пропав безвісти.
- Дум'як Юліан Михайлович, 1925 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 20.04.1945 р. Похований у Німеччині.
- Кахній Михайло Степанович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 14.09.1944 р.
- Кебза Григорій Петрович, 1925 р., українець, мобілізований у 1944 р., сержант. Загинув 30.04.1945 р. Похований у м. Берліні, Німеччина.
- Кімакович Михайло Кирилович, 1919 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 19.02.1945 р. Похований у Латвії.
- Кімакович Михайло Ілліч, 1919 р., українець, мобілізований у 1944 р., сержант. Загинув 1.02.1945 р. Похований у Словаччині.
- Кляйнберг Мотій, 1915 р., єврей, мобілізований у 1944 р., рядовий. Помер від ран 11.03.1945 р. Похований у Польщі.
- Колесник Федір Іванович, 1900 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у 1944 р.
- Комар Тимофій Олексійович, 1910 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.
- Котик Іван Петрович, 1916 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у серпні 1944 р.
- Кушнір Григорій Іванович, 1906 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 29.03.1945 р. Похований у Польщі.
- Лазорчин Петро Ілліч, 1919 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Пропав безвісти у жовтні 1944 р.
- Лунів Григорій Миколайович, 1919 р., українець, мобілізований у 1940 р., сержант. Загинув у жовтні 1944 р.
- Лялюк Василь, син Анастасії, 1919 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Пропав безвісти у 1944 р.
- Лялюк Микола Федорович, 1907 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Пропав безвісти у березні 1945 р.

- Лялюк Михайло Тимофійович, 1922 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Пропав безвісти у січні 1945 р.
- Митчак Микола Ілліч, 1909 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 17.10.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.
- Митчак Михайло Дмитрович, 1924 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 26.04.1945 р. Похований у Німеччині.
- Навроцький Федір Йосипович, 1913 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у 1941 р.
- Павлик Володимир Васильович, 1925 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Пропав безвісти у травні 1945 р.
- Павлик Йосип Миколайович, 1924 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Пропав безвісти у березні 1945 р.
- Паращак Йосип Григорович, 1911 р., українець, мобілізований у 1940 р., рядовий. Загинув 20.01.1945 р. Похований у смт. Калинівці Черняховського району Калінінградської області, Російська Федерація.
- Плитич Ярослав Іванович, 1925 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 2.02.1945 р. Похований у Вроцлавському воєводстві, Польща.
- Подляшецький Микола Дмитрович, 1916 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 1.09.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.
- Рурак Осип Васильович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 12.10.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.
- Саляк Микола Федорович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 11.09.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.
- Тимишин Йосип Петрович, 1914 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у лютому 1945 р.
- Ткач Юліан Григорович, 1924 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у грудні 1944 р.
- Франко Тарас Михайлович, 1916 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у серпні 1944 р.
- Фридер Михайло Федорович, 1913 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у грудні 1944 р. Похований у Словаччині.
- Хрунік Федір Михайлович, 1908 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 28.01.1945 р. Похований у Краківському воєводстві, Польща.
- Чапля Василь Федорович, 1909 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Пропав безвісти у жовтні 1944 р.
- Чапля Григорій Васильович, 1913 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 20.09.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.

Чапля Григорій Матвійович, 1917 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Пропав безвісти у грудні 1944 р.

Чапля Дмитро Матвійович, 1913 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 10.12.1944 р. Похований в Угорщині.

Чапля Дмитро Петрович, 1922 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Пропав безвісти 25.03.1945 р.

Чапля Іван Петрович, 1926 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 20.02.1945 р. Похований у Катовицькому воєводстві, Польща.

Чапля Микола Васильович, 1918 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.

Чапля Микола Іванович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 13.09.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.

Чапля Микола Михайлович, 1919 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.

Чапля Федір Васильович, 1909 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у жовтні 1944 р.

Свіда Йосип Іванович, 1923 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув 11.09.1944 р. Похований у Кросненському воєводстві, Польща.

Шифурка Михайло Миколайович, 1912 р., українець, мобілізований у 1941 р., рядовий. Пропав безвісти у жовтні 1944 р.

Шумеляк Михайло Васильович, 1911 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у квітні 1945 р.

Юзефчик Іван Юрійович, 1911 р., українець, мобілізований у 1944 р., рядовий. Загинув у квітні 1945 р.

Із 128-ми учасників боїв другої світової війни дожили до дня перемоги над Німеччиною і повернулися додому 58 осіб. 18 із них – інваліди. За національністю – українці, солдати,крім Петра Франка, який мав звання молодшого лейтенанта. Пройшли свій шлях геройчно, нагороджені багатьма орденами й медалями.

6 квітня 1985 р. наказом № 83 Міністра оборони СРСР „за відвагу, стійкість і мужність, виявлені в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, і на відзнаку 40-річчя Перемоги радянського народу в Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.“ 58 нагуєвичан нагороджено орденом Вітчизняної війни ІІ ступеня. З нагоди святкування 70-річчя Збройних Сил СРСР всіх знову нагороджено ювілейною медаллю „70 лет Вооруженных Сил СССР“ (1988 р., Матеріали з архіву Нагуєвицької сільської ради).

Усі, хто повернувся з війни, були робітниками, працювали в колгоспі їздовими, трактористами й шоферами. Йосип Добрянський довгі роки був бригадиром рільничої бригади,

нагороджений орденом Леніна. Григорій Паращак вчився заочно і висвятився на священика, служив у Стрийському районі.

Тяжкою була доля Петра Франка (1919–1994 рр.), батько і дядько якого загинули в боротьбі за Україну в 1918–1919 рр. Вчився напівсирота в сільській школі, змалку працював, бо мати не могла дати ради в господарстві. У 1941 р. був покликаний на військову службу. Вчився в танковому училищі на Кавказі, молодший лейтенант. Війну пройшов розвідником, поранений у голову, переніс блокаду Ленінграда.

Після демобілізації працював на посаді вчителя військової підготовки й фізичної культури. Закінчив Бориславське училище фізвиховання. Старший брат загинув на війні, а сестру Розалію вивезли в Сибір за зв'язки з повстанцями. Не погодився вступити в компартію і через це довго сидів без роботи. Лише військомат допоміг йому влаштуватися знову в школу вчителем фізвиховання. Помер, як і мріяв, у вільній Україні 1994 р.

Для наступних поколінь буде цікаво прочитати про своїх предків, що пройшли страшні фронтові дороги другої світової війни. Тому подаємо список всіх, хто повернувся в 1945 р. додому.

№ з/п	Прізвище, ім'я, по батькові	Рік народження	Інвалід	Помер
1.	Балицький Дмитро Ількович	1908		+
2.	Буцяк Микола Михайлович	1908		+
3.	Винницький Андрій Михайлович	1914		+
4.	Винницький Василь Федорович	1914	+	+
5.	Винницький Михайло Федорович	1921		+
6.	Винницький Юліан Наумович	1924		
7.	Віткович Петро Михайлович	1919	+	+
8.	Вольчак Іван Тимофійович	1914		+
9.	Вольчак Степан Миколайович	1918		+
10.	Гаврилик Михайло Миколайович	1910		+
11.	Гайтель Микола Васильович	1908		+
12.	Голик Йосип Петрович	1925	+	+
13.	Гром Йосип Михайлович	1911		+
14.	Даньків Іван Михайлович	1923	+	
15.	Дідач Йосип Дмитрович	1918	+	
16.	Дідач Микола Дмитрович	1913		
17.	Добрянський Йосип Іванович	1927		+
18.	Добрянський Йосип Миколайович	1917		
19.	Дрогобицький Микола Степанович	1923	+	
20.	Дрогобицький Федір Савкович	1901		+
21.	Дум'як Ілля Михайлович	1908	+	
22.	Дум'як Михайло Олексійович	1922		+

23. Дум'як Михайло Федорович	1909		+
24. Кімакович Іван Дмитрович	1925		
25. Кімакович Іван Степанович	1912	+	+
26. Кімакович Йосип Дмитрович	1918		
27. Лялюк Гнат Іванович	1909	+	+
28. Лялюк Йосип Онуфрійович	1912	+	+
29. Мартушкевич Степан Іванович	1926		+
30. Мацько Іван Тимофійович	1918		
31. Мікитич Григорій Гнатович	1912		
32. Мікитич Іван Михайлович	1920	+	+
33. Мікитич Петро Дмитрович	1926		+
34. Мураль Микола Васильович	1926		+
35. Павлик Дмитро Антонович	1916		+
36. Павлик Дмитро Миколайович	1922		+
37. Паращак Григорій Михайлович	1924	+	+
38. Паращак Микола Михайлович	1926		
39. Петричин Йосип Олексійович	1927		
40. Подляшецький Семен Іванович	1906		+
41. Риб'як Василь Іванович	1912	+	+
42. Риб'як Іван Григорович	1912	+	
43. Риб'як Федір Васильович	1901		+
44. Рурак Михайло Петрович	1910	+	+
45. Салляк Григорій Степанович	1923		
46. Твердовський Петро Михайлович	1914		+
47. Фирта Михайло Іванович	1908		+
48. Франко Петро Михайлович	1912		+
49. Чапля Андрій Іванович	1926		+
50. Чапля Григорій Васильович	1913		
51. Чапля Григорій Гнатович	1901		+
52. Чапля Дмитро Федорович	1910		+
53. Чапля Іван Миколайович	1909		+
54. Шумеляк Василь Семенович	1906		+
55. Шумеляк Йосип Павлович	1918	+	+
56. Шумеляк Юліан Васильович	1921		+
57. Ясінський Іван Васильович	1920	+	+
58. Яцуляк Микола Іванович	1919	+	+

З приходом радянської влади в 1944 р. селяни ще користувалися своєю землею, сплачували державі податки. В архіві Нагуєвицької сільської ради збереглися книги обліку селянських господарств за 1944–1945 рр. Вони дають можливість дізнатися про економічне становище села до початку колективізації. У селі на той час було 594 господарства. З них 22 мали по 7 га землі (Григорій Чапля, Степан Навроцький, Анна Дум'як, Іван Чапля, Карolina Камінська, два брати Дидинські, Розалія Комар, Василь Чапля (с. Федора), Микола Гаврилик, Григорій Ткач, Йосип Чапля, Василь Паращак, Іван Гаврилик, Микола Тимишин,

Михайло Гром, Василь Чапля (с. Дмитра), Василь Твардовський, Микола Добрянський (с. Михайлова), Осип Гром, Осип Цюник. Найбільша земельна власність (7 га 48 ар) була в священика Михайлова Єднакого.

34 господарства мали від 5 до 6 га землі, всі інші – від одного до чотирьох. 33 нагуєвичани володіли землею менше одногоектара, але більше половини з них мали якусь професію (столяр, швець, кравець, стельмах та ін.) і тим заробляли на життя.

1944–1945 рр. в селі налічувалось 240–250 коней, 776–790 корів. На жаль, ні в сільській раді, ні в районному архіві не збереглося книг поставок державі сільськогосподарської продукції. 250 нагуєвичан на той час були неписьменними.

У 1948 р. почали організовувати колгоспи. Людей викликали до сільської ради і змушували писати заяву до колгоспу. Хто не хотів, того били, мучили. „Не хочеш у колгосп, то йди у винищувальний батальйон“ – пропонували їм. Дехто згоджувався і ставав „стрибком“.

Утворили два колгоспи: імені 31-ої річниці Жовтня (голова Василь Мецан) та імені Івана Франка (голова Олекса Матлак). На спорудження колгоспних ферм розирали селянські стайні, стодоли. Забирали корів, коней. Згодом обидва колгоспи об'єдналися в єдине господарство імені Івана Франка.

Жити було важко десь до 60-их років. Ті, хто мав родичів за кордоном, отримували пакунки, продавали і так рятувалися. Заробітки колгоспників були мізерні: з копійки грошей і 1 кг зерна на трудодень. Земля – вся в колгоспі, лише присадибна ділянка до 25 арів могла бути в мешканця села. Кому вдалося влаштуватися на роботу в Дрогобичі чи Бориславі, той жив краще.

Згодом, коли господарство зміцніло, праця оплачувалась краще. Були закуплені машини, трактори. Але фахівців-трактористів на той час майже не було. Стався трагічний випадок з молодим хлопцем Миколою Матлаком, який через незнання техніки безпеки, не вимкнувши мотор трактора, поліз під нього щось ремонтувати. Трактор переїхав хлопця.

Похвалитися великою рентабельністю господарство ім. І. Франка не могло. На це були різні причини. Наші ґрунти потребують мінеральних і органічних добрив. А в колгоспі не завжди вистачало грошей на мінеральні добрива. Керували господарством дуже часто не працьовиті й кваліфіковані хлібороби, а люди будь-яких професій, тільки б вони належали до компартії. Ставили не нагуєвичан, які знають свою землю, знають, де що краще

родить, а зовсім чужих людей. Колгосп мав мільйонні борги перед державою.

У 60–70 роках колгосп став заможнішим. Був великий машинно-тракторний парк. У розпорядженні господарства імені І. Франка в 1964 р. було 7 автомобілів, 8 тракторів, 2 зернові й один силосний комбайни, молотарка, 2 льономолотарки, льонопереробні машини. Збудовано тваринницькі ферми, льоноцех. Гарно родився льон, картопля. Тваринницька ферма також давала дохід. Грошовий дохід від реалізації продукції колгоспу в 1964 р. становив 41523 крб. Господарство за допомогою держави в 1955–1956 рр. провело електрифікацію села.

За успіхи найкращі колгоспники-механізатори були нагороджені орденами і медалями: Степан Буцяк – орденом Трудового Червоного Прапора та Жовтневої революції; Йосип Гелій – орденом Трудового Червоного Прапора; Марія Чапля – орденом Трудового Червоного Прапора; Іван Чапля – орденами Трудового Червоного Прапора та Знак Пошани.

Колгосп ім. І. Франка був прибутковий, коли його головою були Зіновій Мудрий, Ярослав Мацько. Коли ж згодом господарством керували безвідповіальні люди, то воно пішло на спад. Великі площи землі були незасіяні, стояли пусткою. Не заготовлено кормів для тварин на зиму. Через це загинуло багато корів.

На базі колгоспу було утворено Товариство з обмеженою відповідальністю, що успадкувало ще до решти не знищено майно попереднього господарства. Товариство має 1037,2 га землі, ріллі 713,1 га. Керував господарством Микола Трускавецький. Призупинено падіж худоби, деякі площи засіяні пшеницею, ячменем, інші використовуються під корм худобі та як пасовища.

Головами сільської ради в післявоєнний період були: Михайло Хруник, Григорій Балуш (страчені повстанцями), Йосип Гелій, Василь Лялюк, Михайло Риб'як, Михайло Чапля, Дмитро Микитич, Михайло Дрогобицький, Ярослав Мацько.

Активно залучився до боротьби за національне відродження Михайло Дрогобицький, відкрив обидві церкви, турбувався про благоустрій села, побудову середньої школи.

Ярославові Мацьку нагуєвичані вдячні за те, бо під його головуванням сільська рада наділила їх землею. На виборах 1998 р. за нього проголосувало 1200 осіб із 1710 виборців за списком. У 1998 р. Нагуєвицька сільська рада мала 2512 га землі, ріллі 1043,7 га, багаторічних насаджень – 26,3 га. Нагуєвичанам у постійне користування віддано 422,2 га. У тимчасове користування на правах оренди голова сільської ради Ярослав

Мацько в 1997 р. передав 170 га. Резервний фонд становить 31,9 га.

Одним з болючих спогадів українців є акція „Віслा“, проведена польським урядом за домовленістю з СРСР. 1947 р. лемків, бойків, надсянців та ін. українців було виселено з їхніх предковічних земель, які Сталін постановив віддати Польщі. До Нагуевич переїхало 10 родин (45 осіб).

Їх поселили в обійтствах тих господарів, котрих вивезли у Сибір за зв’язки з повстанцями, або які емігрували в 1944 р. за кордон. Поселилися в Нагуевичах люди добри, що не цуралися роботи. Працювали в поті чола, бо треба було багато що придбати для господарства, годувати дітей, які на той час ще були малими.

Особливо працьовитою виявилася сім’я Михайла Мальця, четверо дітей і четверо онуків якого побудували собі нові хати. Син Михайла Степан сумлінно працював у будівельній організації в Дрогобичі, за що його нагородили орденом Трудового Червоного Прапора та багатьма медалями.

Побудували нові будинки Леон Гузан, Антон Смочинський. Микола Гузан закінчив Кременецький педагогічний інститут (факультет фізичного виховання) і працював учителем у Підбузькій середній школі, а Йосип Смочинський – Стрийський технікум механізації сільського господарства і працює енергетиком цеху Дрогобицького долотного заводу.

До Польщі на постійне проживання виїхали Станіслав Шпірала з сім’єю, Юлія Войтусік з доньками та Казимир Нап’юра, залишивши в Нагуєвичах свою матір і сестру.

Вибори до Верховної Ради та нижчих рівнів влади в комуністичні часи проводились у дуже простий спосіб: компартією висувався один кандидат, і всі стовідсотково голосували за нього. У незалежній Україні ситуація інакша.

27 березня 1994 р., о 7-ій годині ранку, в Народному домі „Просвіта“, де містилася Нагуєвицька виборча дільниця № 27, святково й урочисто почалися вибори до Верховної Ради України. Виборча дільниця гарно прибрана: державний прапор, бюст І. Франка, вишивки, слова В. Симоненка про вічність українського народу. Вибори проводила дільнична комісія в такому складі: Володимир Василенко – голова, Надія Дум’як – заступник, Ганна Гром – секретар, члени комісії: Олександра Височанська, Степанія Гвоздецька, Віра Гром, Ольга Гелій, Любов Кебза, Степанія Підбузька, Любомира Твердовська, Степанія Чапля.

Урочисте свято відкрив голова виборчої дільничної комісії В. Василенко. Всіх виборців у селі – 1707 осіб. Першим

проголосував молодий виборець Михайло Гром. Видано 1655 бюлетенів. Знектувала виборами 51 особа. У виборчих бюллетенях було 13 кандидатур. Найбільше голосів набрали: Олександр Лавринович (512 осіб), Сергій Жижко (480 осіб), Тарас Метик (249 осіб). Проти всіх кандидатів проголосувало 155 осіб, 89 бюллетенів визнано недійсними.

26 червня 1994 р. в Україні пройшли вибори Президента. У виборчі бюллетені було внесено 7 кандидатур. Вибори проводила дільнична комісія. Володимир Чабан – голова, Дарія Хруник – заступник, Ганна Гром – секретар, члени комісії: Степанія Гвоздецька, Ольга Гелій, Віра Гром, Любов Кебза, Розалія Кімакович, Степанія Підбузька, Любомира Твердовська, Марія Шутко. Після розкриття урн і підрахунку голосів виявилася така статистика:

Прізвище, ім'я, по батькові кандидата в Президенти	Кільк. голосів поданих за	Кільк. голосів поданих проти
Бабич Валерій Георгійович	4	1622
Кравчук Леонід Макарович	1575	51
Кучма Леонід Данилович	8	1618
Лановий Володимир Тимофійович	6	1620
Мороз Олександр Олександрович	6	1620
Плющ Іван Степанович	6	1620
Таланчук Петро Михайлович	1	1625

Загальна кількість виборців, включених до списків по виборчій дільниці, – 1696 осіб. Кількість виборців, що взяли участь у голосуванні, – 1626 осіб.

Депутатом Львівської обласної ради другого демократичного скликання від Дрогобицького виборчого округу нагуєвичані обрали свого краянина генерала армії Омеляна Риб'яка, а головою Нагуєвицької сільської ради – його брата Михайла Риб'яка.

Активно залучились у вибори земляки Каменяра 29 березня 1998 р. Вони обирали депутатів до Верховної Ради за партійними списками та за мажоритарними списками одномандатного виборчого округу № 121, до Львівської обласної ради по Дрогобицькому виборчому округу № 11, до районної та сільської рад і голову села Нагуєвич. Найбільше голосів з-поміж партій набрав Рух – 650, за аграрну партію проголосувало 200 осіб, 21 особа відала свої голоси за КПУ. По одномандатному Дрогобицькому округу № 121 нагуєвичані віддали перевагу О. Лавриновичу. До Львівської обласної ради обрані Михайло Берко, Євген Романів, Михайло Сендак, хоч Нагуєвичі підтримали свого земляка Віктора Кімаковича. Однак по інших виборчих дільницях він не набрав потрібної кількості голосів.

Вибори провела дільнична виборча комісія під керівництвом голови В. Чабана, заступника С. Підбузької, секретаря Н. Гром. Члени комісії: Марія Борисенко, Марія Лазорович, Олександра Височанська, Тетяна Гринько, Роман Гуняк, Люба Риб'як, Ярослава Твердовська, Ніна Фирта, Люба Фридер, Дарія Хруник.

Нагуєвицька сільська рада фінансується з місцевого бюджету, який становить 76 390 гривень. Штат працівників невеликий: сільський голова Ярослав Мацько, секретар виконкому Любов Тимишин, діловод з обліку військовозобов'язаних Дарія Хруник, рахівник Розалія Хруник, бухгалтер централізованої бухгалтерії Любомира Твердовська, землевпорядник відділу земельних ресурсів Дрогобицької районної державної адміністрації Ольга Винницька.

До сільської ради обрано 18 депутатів, бо село поділене на 18 виборчих округів: Микола Лесівців, Микола Цюник, Степан Москаль, Ігор Гром, Степан Саляк, Марія Клімова, Михайло Куцак, Омелян Дум'як, Микола Чапля, Любов Тимишин, Ольга Лесівців, Степан Балуш, Людмила Малець, Омелян Винницький, Дмитро Микитич, Мар'ян Лоек, Марія Кивацька, Михайло Винницький.

Сесія як законодавчий орган скликається один раз на квартал, а в разі потреби і частіше. Протягом 1998 р. відбулося 6 сесій. На них розглядались питання:

Затвердження бюджету на поточний рік та регламенту сільської ради згідно з Законом України „Про місцеве самоврядування в Україні“.

Соціально-економічний розвиток села.

Розподіл земельних угідь, відданих ТзОВ ім. І. Франка на баланс сільської ради.

Затвердження плану роботи сесії на 1998 р.

Підготовка освітніх закладів до осінньо-зимового сезону.

Організація товарицького суду, загону правопорядку та опікунської ради.

Надання дозволу на встановлення торгових закладів у селі.

Про виділення земельних ділянок під індивідуальне житлове будівництво.

Створені і діють депутатські комісії: З постійні (з питань депутатської діяльності та етики, планування бюджету й фінансів, з питань освіти, культури, охорони здоров'я та спорту), З тимчасові (погоджувальна земельна комісія, з питань приватизації землі, адміністративна комісія).

Рішення сесії проводить у життя виконавчий комітет. Склад його такий: голова Ярослав Мацько, заступник Володимир

Чабан, секретар виконкому Любов Тимишин. Члени виконкому: Галина Котик, Марія Даньків, Ірина Сопотницька, Василь Мартушкевич, Святослав Приболотний, Михайло Винницький. Виконком скликається кожного місяця. Він розглядає питання, що є актуальними для села: заслуховується й аналізується робота підвідомчих установ (закладів культури, медицини, освіти), питання благоустрою села, підготовка до національних свят та відзначення ювілеїв І. Франка, підготовка навчальних закладів до нового навчального року, надання дозволу перевезення пасажирів маршрутними таксі з Дрогобича до Нагуєвич, про ремонт дороги до каплички „Ярина“. Щоквартально розглядається питання про виконання бюджету та власних рішень.

Цікавою подією в житті нагуєвичан був приїзд до музею Каменяра Голови Верховної Ради України Олександра Мороза 8 листопада 1997 р. Приїхав без почту, з великим букетом троянд, які поклав до пам'ятника І. Франкові. Екскурсію вела директор музею Марія Оркуш.

Зійшлися люди з близьких до Слободи хат. Говорив з людьми просто, був доступний, відповідав на всі запитання. А в книзі музею зробив такий запис: „У складній і суперечливій історії є вершини істини, орієнтуючись на які, кожна чесна людина знайде для себе відповіді на минуле, сучасне, майбутнє. Однією з таких вершин є постать Івана Франка – генія думки і слова. Від Каменяра до Мойсея пройшов він свій шлях сам, провів інших, показав дорогу нам.“

Треба приходити до Нагуєвич хоч би для того, щоб збагнути: скалу треба лупати, щоби було чим викласти шлях людям, людству для кращої долі“.

У різний час у Нагуєвичах побували народні депутати України О. Ємець, Л. Танюк, С. Головатий, В. Івасюк, О. Лавринович, Слободян, І. Заєць, щоб поклонитися землі, де народився великий письменник І. Франко. У січні 2001 р. музей відвідав заступник Голови Верховної Ради Степан Гавриш.

Мов родивсь сей люд лиш для роботи, **А** на хліб вся праця йде кровава...

За темною завісою давнини залишились князівські часи. З історичних джерел, з художньої літератури постають перед нами повновладні бояри і працьовиті смерди, сміливі вої і невтомні орачі, здібні ремісники і добрі скотарі. Важкою була їхня доля, бо лежала наша земля на перехресті доріг. Не раз вона була усіяна трупом, полита кров'ю, сплюндрована нелюдами, палена вогнем, бита морозом, з'їдена сараною. Та була у моого народу незламна сила, що тримала його на гребені лихоліть, не дала йому вмрти. I він не загинув, а вижив і „вгору йде“.

Роки польського панування важким тягарем лежали на плечах народу. У 1520 р. у Польщі і на завойованих нею українських землях було запроваджено кріпацтво. Нагуєвичані опинились у панцирному ярмі. Через два з половиною століття Галичина потрапила під владу Австрійської імперії.

Як жили, працювали і боролися з недолею наші предки? Соціально-економічне становище Нагуєвич, як і всієї Галицької Русі, було важким. У поезії „Підгір'я взимі“ І. Франко писав:

*Я думав про тьму, що в тих селях царить,
Про бідність, про голод, про муку,
Про хорих дітей, що тут сотнями мрутъ,
Про ту безпросвітну розпуку.
Я думав про тисячі людських п'явок,
Що кров ссуть із люду найлуччу,
Про тисячі кривд, і неправд, і скорбот,
Що рвуть і брудять його душу.*

Нагуєвицькі ґрунти дерново-підзолисті, вимагають доброго природного та штучного угноєння. У „Книзі ревізій Перемиської землі“ від 1692 р. читаємо: „Грунти в тому селі рівні, при угноєнні родять всяке збіжжя“.

На наш погляд, кореспонденція І. Франка до польської газети „Праця“ більш відповідає правді про нагуєвицькі ґрунти: „Нагуєвичі – велике село під самими Карпатами, котрі тут на-

зивають Ділом... Грунти має горбковаті, то каменисті, то глинисті, загалом дуже малоплідні".

1881 р. село мало „9000 парцель ґрунтових“. При описі лише 150 віднесено до I класу. Найбільша ґрунтова власність сягала 20 моргів. Було багато халупників (селян, що мали лише хату) та комірників, котрі винаймали помешкання.

„Словник географічний королівства польського та інших слов'янських країн“ дає таку картину земельної власності селян і повинностей та податків, які платили вони до державної каси. У селі була державна власність: 3 морги орної ріллі, 32 морги лук і городів, 1 морг пасовиська та 1725 моргів лісу.

У населення було 2162 морги орної землі, лук і городів – 466 моргів, пасовисько – 434 морги, лісу 2 морги. Війт села мав 2 лани, лісничий – 1, солтис – 1, священик – 1. Податок з цієї землі на рік нагуєвичані платили 1058 злотих 7 грошей.

У селі було 5 лісників: Степан та Іван Кімаковичі, Василь Дрогобицький, Степан Стенюків та Кость Ленів, які тримали по півлану. Вони за це пильнували ліси і помагали в усьому місцевій жупі. Півлану законтрактував Михайло Дрогобицький і ще 8 осіб, які щорічно платили восени 40 злотих податку і пильнували ліси.

Плебанський лан біля церкви Перенесення мощів святого о. Миколая належав їй згідно з комісарським декретом, який зберігався у священика Стефана Кімаковича. За плебанський лан ревізія 1653 р. (за короля Августа) наказала платити громаді чинш 50 злотих на рік.

Є біля села лан орної ріллі Мости, який колись належав Теодорові Яворському. Раніше ним володів Станіслав Кривицький. З того лану ніяких повинностей до державної каси не платили, бо він належав самбірському адміністраторові. Пізніше королівська комісія присудила власникові того лану на день святого Мартина платити щорічно 15 злотих податку.

У Перемишльських міських актах у 1756 р. зафіксовано привілей короля Августа III, наданий Степанові Маху, Степанові Лужничому, Петрові Дрогобицькому та іншим нагуєвичанам на „вибранецькі“ лани в селі (ЛІЦДІА.– Фонд № 856.– Опис I.– Од. зб. 427).

У часи інтенсивної роботи солеварних жуп нагуєвичані повинні були вивезти 190 возів дров від кожного лану. Коли ж солеваріння почало занепадати, цей обов'язок замінено на податок в сумі 50 злотих від кожного лану. Крім податку, ще треба було здати 2,5 мірки вівса, 2 гуски, 4 курки, 16 яєць. Кухонного від кожної душі платили по 2,5 злотих. Гайдуцького вся громада платила 8 злотих. Священик платив 2 злоті 22 гроши. Від

кошених ланів платили по 40 злотих. Інших податків село не платило, а тільки повинно було ремонтувати й утримувати в добром порядку жупу.

Михайло Ігнатов пред'явив претензії на лан гайдуцький на підставі рішення з 12 січня 1682 р., що певну частину громадської землі прилучено до гайдуцького лану. Всі податки, що належиться, платив до громади, а гайдуцький лан звільнений від усяких податків.

За 1770 р. з вітійства Нагуєвичі до державної каси здано 1886 злотих податку. У селі була громадська позичкова каса з капіталом 1108 злотих і фонд для бідних, закладений громадською радою з капіталом 208 злотих.

У 1758 р. Нагуєвичі потрапили в смугу великих дощів та граду, що сягав до колін. Посіви зернових були винищені. Як наслідок – зерно підскочило в ціні. В. Площанський у книзі „Королівське вільне місто Дрогобич“ писав: „Дороговизна велика: корець пшениці коштував 3 таляри, жита – 20 злотих, вівса – 10 злотих, ячменю – 20 злотих, пшона – 8 злотих“.

Подібним був 1786 р. Знову не вдалося зібрати збіжжя, сіно, фрукти, мед. За свідченням Краснопущанського монастиря пшениця в цьому році коштувала 26 злотих, жито – 17 злотих, ячмінь – 18 злотих, кукурудза – 40 злотих, пшено – 50 злотих.

Загальне зубожіння поглиблювали такі стихійні лиха, як поежі, часті повені та масовий голод 1784–1787 рр. Про ті часи І. Франко писав: „Люди жили кропивою, гірчицею та корою, цілими громадами тікали на Поділля, на Бесарабію і Бог знає куди, а бувало й таке, що їли трупи померлих людей“.

Із введенням ґрутового податку в Галичині в 1819 р. пани приписали до своїх помість громадські землі. Почалися процеси за ліси та пасовицька. Пани вигравали справи, руйнуючи селянські господарства. Це викликало заворушенння. У 1832 р. в Нагуєвичах вибухнув бунт. До рук І. Франка потрапив рукописний документ про цей виступ селян. Письменник згадує про нього в праці „Панщина та її скасування в 1848 р. в Галичині“.

Великим лихом для нагуєвицької громади була відсутність толоки або іншого пасовища. До 1875 р. худоба випасалася в лісах, за що селяни платили до лісового уряду по два ринських від кожної голови. У 1875 р. міністр рільництва барон Мансфельд заборонив випасання худоби в лісах, тому селяни пасли її на невеликих перелогах, а хто не мав де, продавав корів. „Так, що в лісі тепер трава в хлопа виросте та й сохне, – писав Франко, – а худоба по голих та тісних перелогах так само сохне та гине. Тож і не диво, що від того часу у наших людей худоби стало, певно, о третю частину менше, а бідніші, не маючі перелогів,

давно вже забули, як молоко смакує“ („Становище селян села Нагуєвичів“).

Худоба впала в ціні. У 1877–1878 рр. кінь на торзі продавався за 50–80 крейцарів. Зменшення поголів’я худоби привело до зменшення угноєння ріллі і, врешті, до неврожаю. І. Франко у згадуваній кореспонденції до газети „Праця“ писав: „І справді, в послідніх часах нема одного такого року, щоби на передновинку навіть 16-морговий господар не мусів жити кукурудзяним (купованим у місті) хлібом та чиром, а о бідніших що воно й казати“.

У 1846 р. в Галичині не вродила картопля, і був великий голод. Про це складено багато пісень, переказів, як бульба втікала від людей. Цей голод мав великі економічні наслідки для селян майже на цілім Підгір’ю від Сяну по буковинській кордон. Нагуєвичани збирали листя гірчиці, лободи, кропиви, пекли підпалки. Це паляници, печені серед гарячого вугілля. Уряд лише обіцяв допомогу, а селянин був голодний. Один продав хату за миску вареників. У Нагуєвичах від селянина Василя Риб’яка І. Франко записав „Пісню про картоплю“:

*Ци ви чули, люди добрі, таку новину,
Як сі бульба забирала вдалеку крайну?
Як сі вона забирала, то так говорила:
Сами-сте мі прогнівили, я а була щира.
Була я вам щира, щира, добре сі родила,—
І варена, і печена по тижневі цвила.
Сами-сте прогнівили, про Бога не дбали:
В церкві була хвала Божа, ви бульбу копали.
Зачинайте, люди добрі, Господа просити,
Ой як я сі ще поверну, буду сі родити.
Ой як я сі ще поверну, та й буду вродлива,—
Попід лави, ні по лаві, щоби я не гнила!
Ой як буду я вродлива, тре мі шанувати,
До комори і в підземок бульбу закривати.
У підземок закривати, добре замикати,
А щоби мнов леда дурень не взяв брикувати.
Ой моліт сі, люди, Богу, святій матінонці,
Най поверне бульбу людьом, вашій родинонці.*

Картопля в минулих роках була основним продуктом харчування селянина. Особливо це стосувалося Петрового посту, переднівку, жнив. „Її появлена виганяє переднівковий голод із хати,“ – писав І. Франко. У Нагуєвичах і досі співають таку коломийку:

*Ой Господи милосердний, то ж то-м зголодніла,
Коби борзо нова бульба, то би-м попоїла.*

Реформа 1848 р. сприяла розмноженню людських п'явок – лихварів та корчмарів. Позичаючи гроші в лихваря, селянин за один тиждень від 1 золотого змушений був платити 50 крейцерів проценту. Лихварі пускали своїх боржників з торбами. Щоденні злидні (переднівок, неврожай, похорони, процеси, урядові податки) гнали селянина в пута лихварів.

Корчми обсліди галицькі села, як чорне гайвороння. На 233 особи припадала одна корчма. І. Франко порівнював лихварство, корчму і податок із черв'яками, що підточували основу селянського добробуту:

*Де заглянуть у хату,
Гине втіха, достаток,
Ті три черви зовуться:
Корчма, лихва, податок.*

Старожили згадують, що ще до Франкових часів у лісі Радичеві, біля дороги, яка вела до Дрогобича, була корчма. Нагуєвицькі газди часто зупинялися в ній, коли возили в Дрогобич дрова чи іхали на ярмарок. Власника єврея і всю його сім'ю вирізали розбійники. Звинувачували одного з мешканців села – Миколу Задорожного. Ці події описані у п'єсі Каменяра „Украдене щастя“.

У самому селі корчму тримав Абба Бріль. Займався він також лихварством. Не одна бідняцька нивка ставала власністю лихваря. А ті, що особливо полюбляли алкоголь, віддавали своє поле в рахунок боргу корчмареві.

Найбагатшим серед нагуєвицьких євреїв був Яків Берг'єр. Мав багато поля, крамницю, тартак. У його хаті була божниця, куди в суботу всі євреї сходилися на „сабаш“. Берг'єр був їхнім духовним наставником.

Єврей Мошко мав продуктовий магазин. Щоб ще більше наживитися, він скуповував за безцінь восени овес, а навесні, коли селянам не ставало на посів чи на корм для коней, мусили йти до Мошка і платити втридорога. Він також скуповував у селян телят, м'ясо продавав у Бориславі та Дрогобичі.

Деякі з єврейських родин, що жили в селі, нічим не відрізнялися від нагуєвичан, жили з ними по-добросусідськи, займалися сільським господарством. Бувало, що дружили, спрягалися кіньми, приходили в гостину на різні свята.

У другій половині XIX ст. в Галичині поглибилася соціально-економічна криза, побори з трударів збільшилися. Селяни платили 4 ринських річного податку за хату, від кожної купленої топки солі, за землю, за тютюн і т.д. У 1867–1883 рр. на покриття податків продано з торгів 35 тис. селянських господарств – 100 тис. людей австрійська влада прирекла на загибель.

Тяжке матеріальне становище народу породжувало різні хвороби. Віспа, тиф, червінка, скарлатина, запалення забирали з життя тисячі людей. На пошесті в Галичині вмирало кожного року 56 тис. 825 осіб. У 1875–1882 рр. на холеру померло 1 млн. 653 тис. 569 людей.

Малоземельні селяни бачили свій порятунок у лісі, де можна було набирати хмизу, жолудів, листя, горіхів, ягід. Але згодом і це було заборонено. На порушників накладали великі штрафи. У статті „Лісові шкоди і карти в Нагуєвичах“ І. Франко змалював гнітуючу картину знущання власників лісу над селянами. Нагуєвицька громада в 1875–1882 рр., крім деяких інших початків, внесла 785 гульденів за лісові шкоди і відсиділа мало що не півтора року у в'язниці.

І. Франко писав: „Від половини 1875 р. до половини 1882 р. в Нагуєвичах було декретів за лісові шкоди 51, в котрих засуджено загалом 680 людей, старших, молодших і дітей. Замічу, що з початком 1880 р. Нагуєвичі числили 1 тис. 650 душ і що затим засуджених за лісові шкоди в послідних восьми роках маемо 42%“.

Кара падала на найбідніших людей. Каменяр наводить прізвища потерпілих: Євка Сопотницька, Андрусь Бадинський, Марія і Феся Повхи, Лесь Віткович. За зрубання живого дерева судили в Дрогобичі. Присуджували від 14 до 21 і більше діб арешту та виплату штрафу в різних сумах. За збирання хмизу в лісі накладали на людей кару 5 ринських і 3 доби арешту. Список зловлених у лісі людей охоронці подавали лісовому урядовцеві, а він відправляв його до Дрогобицького староства. У поетичній формі цей факт І. Франко зобразив у поезії „У лісі“, яка створена в Нагуєвичах 1882 року:

От обдертий дідусь-старовина
Шкандибає, аж гнесь до землі,
Гне додолу його сухарина,
За плечима й гриби в кошелі...
Він за них має страву й одежу,
Та як трудно тепер їх здобутъ!
Здibble злісний – веде на Медвежу,
А з Медвежі в арешти запрутъ.

Коли таких шкідників назбиралося 20–25, то приїжджав з Дрогобича ад'юнкт і чинив над ними суд. Акція відбувалася дуже швидко, буквально за півгодини. Урядник з Дрогобича вірив лісовим стражникам, а на оправдання селян не звертав уваги. Винні платили штраф за шкоду і ще кошти панові ад'юнктові за роботу.

У 80-их роках XIX ст. І. Франко у журналі „Дзвін“ надрукував розповідь селянина з Нагуєвич про лісника Шульца, який зловживав своїм службовим становищем і подавав на кару нагуєвичан, які що-небудь взяли з лісу. Оповідач зрубав у лісі ялиночку, що лише могла бути щаблем до драбини. Лісник побив його і подав на кару за 5 ялинок. Приїхав у село суддя і присудив селянинові заплатити 5 ринських. Підсудний не погодився на це. Прийшов до судді в Дрогобич з тієї ялинкою, яку зрубав. Суддя налякався і втік, він думав, що селянин буде його бити. Гіркий розпач викликає в селянина такі слова ненависті до гнобителів: „Злодії, всі злодії! Якби ту були, я би їм то в очі сказав“.

Через деякий час Шульц погорів. Очевидно, добре напився він крові нагуєвичан, і вони помстилися йому. У листі до І. Беллея на початку жовтня 1881 р. І. Франко принагідно згадував: „У нас якось пожари панують, сього літа вже три було, один близь нас, погорів злісний, той самий Шульц, про котрого забавна анекдота була в „Дзвоні“.

У 1883 р. вся нагуєвицька громада зазнала лиха, бо довга й лютя зима тривала майже 7 місяців. Не було корму для худоби, хліба для людей, пасти корів не було де. У листі до М. Драгоманова Франко розповідав: „У нас на селі біда і нужда крайня. Зима держить вже 7-ий місяць, паші не стало, худоба з голоду гине, передновок і у найзаможніші вікна заглядає. Погано жити на нашім Краснім Підгір’ї. А тут сльота-негода. Торік дирекція лісів і домен дозволила була у нас двом чи трьом громадам за моїми просьбами пасти в лісі худобу, так що ж, удрала таку ціну, як за рідного батька. Сього року знов поробили ми просьби, і то не лиш о позволення, а й нижчу ціну. Позволяючи торік, дирекція виразно сказала, що позволяє для того тільки, що наші мужики возять камеральні дрова з лісів до солеварні в Дрогобичі. Мій вітчим обібрався за підрядчика, та так щасливо, що сеї поганої зими, щоб додержати контракту і не стратити кавції, бухнув звиш 150 ринських з кишені“.

У Галичині щорічно вмирало 50 тисяч людей від хвороб, спричинених недоїданням. Голодними були роки 1847, 1849, 1855, 1965, 1876, 1889. Голод і холод, нужда і горе гнали тисячі людей у пошуках власної долі в Америку і Канаду, Австралію і Аргентину, Францію і Бразилію.

Бідність, брак зарібків, ліцитації, неосвіченість, алкогольізм та лихварство були тими бідами, що виганяли господаря з його власного дому світ за очі разом з сім’єю. Еміграція кожного року забирала з села десятки здорових і працьовитих людей. Так

було у всьому краї. Це було лихом для Галичини. Розвелася мережа агентів, які своїми щупальцями опутали кожне село, вербуючи людей за кордон та вихвалючи багатства Америки:

*Там, в Америці, є край,
Там-то на землі є рай.
Хочеш істи, хочеш пити –
Не потреба ся журити.
Там тобі йду приносить,
Як принесуть, ще й попросять.
Там мужик наш не Іван,
А справжніський тобі пан,
У сурдуні, у перстенях
І доляри по кишенах,
Власний свій тютюн у файці,
І когут там несе яйці.
Там на дубі росте хліб,
Будяки там родять біб,
Кукурудза, як смерека,
Влітку – зимно, взимку – спека.*

Галицькі емігранти виїжджали переважно до Канади, бо там держава більше опікувалася ними, надавала допомогу на заведення господарства, дерево на будову хати, землю уряд давав на виплату на 10 років.

Виїхали за кордон і нагуевичани Михайло Шумеляк, Розалія Чапля, Розалія Лазорович, Анастасія і Марія Навроцькі, Марія Нап'юра. Був у Америці Дмитро Гром. Навчився там столярної справи, придбав інструменти, а повернувшись в рідне село, побудував хату. Односельці прозвали його „американом“.

Еміграція нашого народу за кордон відбита в народних піснях, переказах, сатиричних і гумористичних віршах. Одні хвалили життя за кордоном, інші плакали на гірку долю. Від Розалії Подляшецької, батько якої побував у Америці і повернувся додому, записали ми таку пісню:

*В Галичині було тяжко,
Люди бідували,
Писалися у повіті,
До Америки їх слали.
Не ідь, Митре, в Гамерику,
Не роби клопоту,
Ще недовго і тут знайдеш
Для себе роботу.
Не слухали люди Йвана –
Їхали за море,
Увиділи стару біду
І велике горе.*

*Приїхав я до Нью-Йорку
Та ѹ так си думаю,
Ходжу, блуджу попід брами,
Роботу шукаю.
Ой, виходить бос з фабрики:
– Чи хочеш робити?
– Хочу, хочу, містер-бос,
Нема звідки жити.
Дайте, дайте, містер-бос,
Я робити вмію!
Він до мене по-англійськи,
Я не розумію.
Ой, заправив він мене
Желізо носити,
Ліпше було не їхати,
В Україні жити.*

Частина нагуєвичан була забрана на роботу до Німеччини під час II світової війни. Деякі з них не повернулися додому, а виїхали в різні країни. Це Микола Бучок, Михайло Гаврилик, Йосип Лопушанський, Петро Шумеляк, Катерина Глинка. У 1944 р. нова хвиля еміграції забрала з собою учасників боротьби за самостійну Україну Василя Твардовського, Юрка Сидора, Йосипа Фридра, Миколу Гвоздецького, Миколу Твердовського, Івана Чаплю, Миколу Дідача, Юліана Кімаковича, Михайла Тимишина.

По-різному складалася доля та життєві гаразди емігрантів-нагуєвичан за кордоном. Але найважливіше одне: працювали в поті чола, ставали людьми, виховували в національному дусі своїх дітей. Де б українець не був, у нього завжди є хата, поле, сад, бо він син працьовитого народу.

Омелян Твардовський в липні 1944 р. разом з батьками виїхав на чужину. Вихований у національно свідомій родині, не загубив свою долю у світах, не розтратив силу й розум даремно, став шанованою людиною в українській діаспорі Америки й Канади. У Нагуєвичах закінчив сім класів сільської школи. У м. Шердінгу в 1946–1948 рр. навчався в місцевій школі і проходив курси в Українському Народному університеті. 1948 р. переїхав до Англії, де продовжив навчання. 1950 р. став кореспондентом газети „Українська трибуна“ в Мюнхені (Німеччина) та „Української думки“ в Лондоні. Наступного року переїхав до Канади. Оселився в місті Монреалі. Брав участь у роботі осередку СУМ, мішаного хору та спортивного товариства „Україна“. Працював кореспондентом газет „Гомін України“, „Українське слово“, журналу „Спорт“, що виходили в Канаді.

1954 р. став спортивним кореспондентом українського щоденника „Свобода“, що виходить у США. Через рік переїхав

до Америки їй поселився в Ньюарку. Залучився до праці в спортивно-виховному товаристві „Чорноморська Січ“, де працює їй сьогодні.

З нагоди 50-річного ювілею товариства (1974 р.) видав 160-сторінкову книжку „Ювілейний альманах Українського спортивово-виховного Товариства „Чорноморська Січ“.

Від 1977 р. працює редактором єдиного поза Україною неперіодичного журналу „Наш спорт“, який має читачів у Львові, Києві, Донецьку та інших містах України. Вміщує статті та репортажі на спортивні теми в річних альманахах „Свободи“, Українського Братського Союзу, газеті „Народна воля“, що виходить у Скрентоні (Пенсильванія) і „Америка“ в Філадельфії, в „Спортивній газеті“ та журналі „Спорт“ у Києві.

Входить до проводу Української Спортивової Централі Америки й Канади (УСЦАК). Підтримуючи відродження українського спорту в Україні, УСЦАК від 1990 р. співпрацює з Федерацією спорту в Києві. У цьому ж році О. Твардовський, М. Стебельський, О. Напора допомогли українській делегації приїхати на змагання плавців. Відбулася зустріч цих керівників „Чорноморської Січі“ з представниками Федерації плавання України, тренерами та спортсменами. Постановили організувати при УСЦАК „Фонд відродження спорту в Україні“. З цією метою О. Твардовський розгорнув пресову кампанію. Було зібрано 300 тисяч доларів. За ці гроші було зареєстровано 38 Федерацій спорту України в Міжнародних Федераціях. Це дало можливість українським спортсменам після розпаду імперії зла швидше вийти на міжнародну спортивну арену.

1994 р. товариство „Чорноморська Січ“ оплатило переліт збірної України на зимову олімпіаду в Ліллехаммері, надало допомогу Львівському державному інститутові фізичної культури, на поїздку збірної України на олімпіаду в Атланту в 1996 р., середній школі в м. Миколаєві.

Ще в 1968 р. О. Твардовський ініціював організацію спортивної школи, яка приймає українську молодь з усіх штатів Америки, навіть з інших країн. До тієї літньої школи вже приїжджають діти з Києва, Ужгорода, Львова, Івано-Франківська.

У 1996 р. вийшла його книга „На олімпійських хвилях“ (141 стор.). У ній наведена хронологія спортивних досягнень наших країн, імена самовідданіх ентузіастів – організаторів змагань, голів і членів Управи Централі, керівників і тренерів з різних видів спорту.

За невтомну працю на спортивній ниві О. Твардовський відзначений почесними грамотами УСВТ „Чорноморська Січ“,

Українського Народного Союзу, Українського Конгресового Комітету Америки, НОК України та інших установ. Професор Роман Шпорлюк у 1991 р. писав у газеті „Свобода“: „Його праці дуже високо цінують як любителі спорту, так і ті читачі, для яких спорт є відносною маргінальною темою, але які бачать в статтях і матеріалах, що він подає, дуже цінне джерело інформації про суспільне і національне життя сучасної України“.

На початку липня 1999 р. в Ньюарку вийшла книга О. Твардовського „Січовими шляхами“. Це історія Українського спортивно-виховного товариства „Чорноморська Січ“ за 75 років. Її назва – це славна пам'ять про Запорозьку Січ. Книга має понад 400 сторінок, містить сотні рідкісних світлин. Вона розповідає про перші січові організації на сході США, в Нью-Йорку, про перший січовий з'їзд, затвердження статуту, герба і прапора. Уже 21 грудня 1924 р. в Ньюарку було створено товариство „Чорноморська Січ“, яке розгорнуло не тільки спортивну, але й культурно-освітню діяльність. Були створені аматорські гуртки, хор і оркестр. „Чорноморська Січ“ провадила велику роботу для захисту прав людини в Україні, популяризувала українську культуру в США, ініціювала українські дні в різних містах штату Нью-Джерсі, звернулася офіційним листом до Конгресу і Сенату США в справі проголошення Тижня поневолених народів. Коли в Україні відбувалися репресії над українськими борцями, товариство звернулося з численними листами, петиціями до багатьох конгресменів, сенаторів і Президента США на захист своїх співвітчизників. Створили організацію „Американці в обороні людських прав в Україні“, провели акцію в справі звільнення із заслання Валентина Мороза.

У музеї спортивної слави України, який розташований на території НСК „Олімпійський“, влаштовано постійно діючу експозицію „Діаспора-УСЦАК“. М. Стебельський, О. Твардовський, О. Попович, В. Тараксо доклали чимало зусиль для збирання спортивних реліквій американської діаспори, а також коштів для оформлення експозиції і привезення її в Україну. Там же експонується й книга О. Твардовського „Січовими шляхами“ як кращого спортивного журналіста діаспори.

Всеукраїнське товариство „Просвіта“ ім. Тараса Шевченка 18 березня 2001 р. нагородило О. Твардовського медаллю „Будівничий України“ „за вагомий особистий внесок у справу українського національного відродження, розбудову та зміцнення Української держави“ (посвідчення № 132, м. Київ), а ректорат Львівського Державного інституту фізичної культури нагородив його грамотою „за багаторічну плідну працю, спрямовану

на розвиток українського спортивно-виховного руху поза межами України“.

Омелян Твардовський – автор ґрунтовної статті про Нагуєвичі. І хоч пройшло відтоді півстоліття, як залишив він Нагуєвичі, але думками він завжди зі своїм народом, з рідним краєм. Дружина Анна, донька Дарія і син Ярослав також активні учасники національного громадського життя в діаспорі. Анна Твардовська – секретар Управи 214-го Відділу Українського Народного Союзу, Дарія – працює адвокатом у фірмі, син Ярослав займається спортом. Виступає в першій команді „Чорноморської Січі“, яка репрезентує українців у футбольній американській лізі в Нью-Джерсі.

Живе в США і нагуєвичанин Микола Твердовський. Його син Богдан народився в Нью-Йорку. Після закінчення середньої школи вступив до військової академії у Вест Пойнті, яка є кузнецею військових кадрів для американської армії. Дисциплінований, витривалий, фізично загартований, він 2 червня 1977 р. отримав диплом офіцера. Щиро привітали Богдана родичі й друзі, газета „Свобода“ надрукувала статтю „Успіх молодого українця“. Богдан Твердовський служить в американській армії в ранзі другого лейтенанта.

1909 р. виїхав на заробітки за кордон мешканець села Василь Хом'як. А зміг побувати на своїй батьківщині лише через 52 роки. 7 червня 1961 р. він записав щирі слова про своїх земляків у „Кнізі вражень“ музею Каменяра: „Я вже не був у своєму селі 52 роки. Як приїхав, то не міг пізнати. Так все змінилося. Я лишив хати під соломою, а тепер село виглядає, як місто. Люди змінилися, набагато культурніші. Мені дуже сподобалося в селі“.

Крім В. Хом'яка, за радянської влади в село приїжджав із Франції старенький Партика. Як турист був у Львові Йосип Бадинський. Йому не дозволяли відхилятися від маршруту. Рідні відвідали його у Львові. Названі особи виїхали за кордон ще до 1939 р. Ті, що емігрували після „золотої осені“, не могли побачити рідних місць. У Німеччині помер Йосип Фридер, в Америці – Василь Твардовський, в Англії – Юрко Сидір.

Проголошення державної незалежності України дало можливість побувати в селі Іванові Чаплі, Михайліві Тимишину, Розалії Чаплі, Катерині Кімакович, Юліанові Кімаковичу, Петрові Шумеляку.

Ніколи не забували емігранти-нагуєвичани рідної землі, мріяли бачити її вільною і щасливою. Не всі, на жаль, діждалися цього дня, коли Україна проголосила свою самостійну державність.

Соляний, нафтовий та інші промисли

У княжу добу Самбірська волость, куди входили й Нагуєвичі, славилася жупами в Старій Солі, Ясениці Сільній, Сприні і в Нагуєвичах. Звідти сіль сухопутними шляхами перевозилась через Перемишль до Сандомира і Ряшева, а через Ужоцький перевал, який називали „Руська путь“, – на Закарпаття та Угорщину. Замки й укріплення в Старому Самборі, Спасі, Смільниці, Грьозовій і Тур’ї охороняли торговельні шляхи перед ворожими нападами.

Через гори купці з Угорщини у великих тайстрах на конях возили сіль у свою країну. Проїжджуючи на Котівську, Ясеницьку й Нагуєвицьку соляні копальні через Борислав, вони сплачували мито по 9 динарів від одного коня. Потреба в солі була немала, прибуток купці мали гарний, тому й кількість їх була велика. Про це свідчить інвентар Самбірських жуп за 1558 р. У ньому говориться, що за період від 26 березня до 3 жовтня (6 місяців і сім днів) Борислав отримав мита на суму 17 злотих 3 гроші і 9 динарів. Тобто за цей час пройшло 1027 коней, нав’ючених сіллю з названих жуп.

Водним шляхом через Сян і Віслу сіль возили до Бидгощі і Гданська. Але найбільше продукт галицьких солеварень йшов на Львів і Київ. У Києво-Печерському патерику (XIII ст.) говориться, що між Перемишльським (до нього належали й Нагуєвичі) і Київським князівствами йшла жвава торгівля сіллю. Коли ж припинено довіз солі з Галицького князівства, то „не бисть солі по всій руській землі“.

Соляну ропу (природний соляний розчин) добували з криниць ручними коловоротами або кінними кератами. Варили сіль у вежах у металевих панвах і черунах. Великі панви мали 7 м довжини, 5 м ширини, 30 см висоти. Середні панви мали довжину 4 м, ширину 2 м, висоту 20 см. Соляну ропу виварювали на відкритому вогні. Поруч були будови – склади для солі. На перемишльський склад вивозили 12 тисяч бочок солі на рік.

Нагуєвичі були багаті на соляну ропу. Сіль набивали у топки, вагою приблизно півкілограма. Існували гурмані – шматки солі

різної ваги. Можливо, звідси взяв І. Франко прізвище Гурман для одного з героїв п'єси „Украдене щастя“.

Жупа в Нагуевичах після загарбання Галицько-Волинського князівства Польщею була власністю короля. Іноді він дозволяв окремим панам користуватися соляними криницями і варити сіль. У 1556 р. король Сигізмунд Август дозволив Станіславові із Кужелова варити сіль в околицях села. Деякі селяни також мали свої черууни (малі панви), за що платили оренду соляній жупі.

У люстрації за 1565–1566 рр., тобто описі державних маєтностей з метою визначення їх прибутковості, у Нагуєвичах було 4 королівські панви, а 30 черунів приватних. Кожний господар-зварич виварював 24 гарці солі за день, за тиждень – 2 тисячі топок. Топки мали конусовидну стяту форму. Власники малих панв платили за право виварювання солі разом з митом по 14 грошів за фіру розсипної солі.

1635 р. король Владислав IV надав уніатському єпискові Атанасові Крупецькому багату сільну жупу в Нагуєвичах як бенефіцію, тобто не у повну власність, а за певний податковий процент від вивареної солі.

У люстрації 1686 р. є дані про Нагуєвицьку солеварню: „У Нагуєвицькій жупі є три вежі державні, де робили топки солі, а в четвертій розсипну в бочках. Всього виробляли 225 бочок. Один черун видавав 3 бочки солі“.

Весь річний дохід з Нагуєвицької жупи становив 154 золотих річно, крім солі, яку віддавали до озиминського двору.

„Книга ревізій Перемиської землі“ 1692 р. дає ширші відомості про жупи і про те, що пан Станіслав Нагуйовський був війтлом, отже, не власником села: „Нагуєвичі... В цьому селі заселених громадських хат 89... є королівська жупа, коло якої 30 хат зварювальників, що не платять до громади жодних податків. Війтівство ясновельможного пана Станіслава Нагуйовського, при якому були три підсідки (підлеглі)“.

Дуже детальний опис жупи в Нагуєвичах і її будівель подає інвентар 1760 р. Солеварня стояла при в'їзді до села з боку Підбужа. Для солі були збудовані комори, сушарні, будинок з ганком, в якому стояли пекарська і кахльова печі. Всі будівлі криті гонтом. При в'їзді з боку Підбужа стояли одні ворота під гонтовим покриттям, а при виїзді з жупи до села – другі.

У 1760 р. було 33 зварювальники солі. Інвентар подає деякі прізвища: Петак, Калмик, Череповський, Голикович, Гудзюла, Дідач, Кавечка, Кажюта, Глинка, Партика, Галиков, Димір, Сопотницький, Сидорук. Прізвища Глинка, Дідач, Сопотницький

побутують у селі й досі. Дещо змінені прізвища Гудзюла – Гаджула, Галиков – Голик, Сидорук – Сидір. Довгий час подибуємо й прізвище Партика. Щі селяни повинні були працювати в жупі. Хто мав волів, возив дрова до солеварні.

У Нагуєвичах була криниця глибиною 30 сажнів (сажень – 1,5 м), наполовину заповнена сировицею. 100 фунтів сировиці вдавало 11–16 фунтів солі. На двох панвах виварювалося щорічно 14 тисяч топок солі.

За часів панування Польщі солеварня в Нагуєвичах належала до Самбірської королівської економії, якою в другій половині XVIII століття управляв генеральний королівський орендатор барон Гартенберг. Він відпустив королівську Нагуєвицьку жупу і солеварню в Сприні в оренду за 18 злотих річно панові Петрові Туркулу, що був солтисом у Нагуєвичах.

У звіті Самбірської економії за 1768–1772 рр. зазначалося, що тільки нагуєвицька та модрицька солеварні виробляли топки солі. У 1768–1869 рр. нагуєвицька жупа була здана в оренду. Від 1 червня 1768 р. до 30 липня 1769 р. топки виробляла лише нагуєвицька солеварня. За цей час виробила 63 тис. 864 великих і 2 млн. 76 тис. 775 малих топок.

Від 1769 до липня 1770 р. в сільській жупі було 40 панв. За рік мали виварити 843 панви, виварили 883. Від 3 червня 1769 до 30 травня 1770 р. та від 1 червня 1770 р. до 30 травня 1771 р. топки солі виробляли нагуєвицька й модрицька солеварні. За ці три роки обидві солеварні виробили 573 тис. 826 великих та 5 млн. 929 тис. 873 малих топок.

Після першого поділу Польщі солеварня в Нагуєвичах 31 січня 1773 р. була переведена до державного скарбу. З цього часу нею керували цісарські урядовці. У селі були 2 криниці, з яких наймані селяни витягали ропу. Їм платили за роботу щотижня.

В описі галицьких солеварень 1771–1773 рр. („Збірка Челаковського“, № 635) дається детальний опис нагуєвицької жупи: „Тут було 2 панви: одна зроблена в 1771 р., друга – 1772 р., три черуни – один зроблений в 1770 р. зі старого заліза і недобрий, други добрий – в 1772 р. з нового заліза і третій, найкращий, – в 1773 р. з нового заліза. Приміщені для висушування солі не було, але при кожній панві була комора, куди засипали сіль. На тих панвах можна було 14–15 разів варити щотижня сіль, а після ремонту – 15–17 разів, що давало 18–19 бочок наливанки.“

На черунах варили щотижня по 24 рази топки або гурмані, залежно від якості ропи – по 300 (при поганій ропі) і по 350–400 гурманів (при добрій ропі). Продукували по 3 тисячі топок. Бочки продавали від 1 золотого 12 грошей до 5 золотих

18 грошів. 1 тисячу топок або 100 гурманів продавали по 5 золотих. Вся продукція становила 13 тисяч великих бочок“.

Солеварнею управляв інспектор з річною платою 1000 золотих, писар мав 800 золотих. Ще були 2 гайдуки, яким платили по 2 золотих і 18 грошів на тиждень та оплачували одяг на рік. При кожній панві було по 4 солевари. Відожної панви вивареної солі вони отримували по 2 золотих. При черунах було 3 солевари. Їм платили від кожного черуна і зроблених топок 25 грошів. За княжих часів жупниками були місцеві досвідчені селяни. За часів панської Польщі працювали її зайшлі люди – поляки, німці.

Солеварне виробництво потребувало багато дров. За доброї погоди і ропи на одну панву витрачали півтора сяга дров, за поганої погоди і ропи – два. Під черунами спалювали чотири або один сяг дров або 6 кіп в'язанок хмизу. Королівські солеварні забезпечувались дровами за відповідну оплату та за феодальні відробітки. Нагуєвицька громада повинна була привозити дрова до жупи на тиждень 11 сягів, за що одержували по 1 золотому і 10 грошів за сяг, якщо самі її рубали, то по 3 золоті. Село привозило щорічно 400 сягів. Хто не мав тягла, то рубав дерево і заготовляв хмиз. За нарубання сягу дров отримували 15 грошів. Для нагуєвицької солеварні дрова заготовляли в Нагуєвичах, Ясениці Сільній, Підбужі. З Підбужа привозили 85 латрів та 1 482 в'язанки хмизу за різні відробітки.

Соляні джерела були розкидані майже по всій території Нагуєвич. Ними користувалися селяни для виварювання солі її для годівлі худоби. Державні чиновники забороняли брати ропу з цих джерел. У листі до М. Драгоманова від 24 квітня 1883 р. І. Франко писав: „Давніше вони (чиновники) дуже часто бігали по селах, робили формальні лови на дівчат та хлопців, носячих „сировицю“, робили по хатах за нею ревізію, били зловлених і драли з них великі „штрафи“.

Згодом уряд дозволив поробити криниці, закривати на ключ і відпускати селянам за певну плату. Війт два рази на тиждень видавав соляну ропу тим, хто заплатив.

Від 1788 р. соляний промисел почав занепадати, а в 1818 р. державна монополія на солеваріння на Прикарпатті була закрита, в тому числі і в Нагуєвичах. Однак варіння солі окремими селянами не припинялося. Таємно це робили аж до другої світової війни. Пригадую ті джерела, звідки черпали соляну ропу нагуєвичани і в таємних місцях варили сіль для власного споживання. Жандарми переслідували тих, що варили сіль. Знайшовши панви, рубали їх на шматки.

Від жительки села Марії Лазорович я записала розповідь про знищання польських жандармів з тих, хто носив по селах чи містах продавати сіль. Наблизжалася Пасха. Молода Марійка хотіла пошити собі до свята сукню. Це було в традиції нагуєви-чан – справлюти нову одежду до Великодня. Батько дівчинки грошей не мав. Він зварив сіль, а Марія мала продати її в Бориславі і купити матеріал на сукню. Пішла до міста разом з жінками, що несли туди продавати молоко. На Бані з крайньої хати її спитали по-польськи, чи має сіль. Марійка відповіла ствердно. Жінка запросила її до хати. Коли вона ввійшла, то оставила. У хаті були три жандарми. Один з них вивів її надвір, ви-сипав з кошика сіль на землю, а кошик (в ньому сім'я носила на Великдень святити пасху) поламав ногою.

Дівчина гірко плакала, просила не ламати кошика, але жандарм не змилосердився над нею. Переживаючи за те, що сталося, вона ледве добрела додому, розхvorілася і довго не могла забути цієї події свого дитинства.

На зміну солеварінню у Нагуєвичах прийшов нафтовий промисел. Почався він у 1860–1870 роках, коли нафтова гарячка в Бориславі досягла апогею. Багато безземельних і малоземельних селян ішли до „галицької Каліфорнії“ на заробітки і зазнали лихої долі. Трагічно закінчилося життя нагуєвичанина Максима Цюника. Його присипало в штолльні, але підприємці нічого не зробили, щоб врятувати ріпника, який 9 годин волав порятунку.

Дев'ять ще годин кричав ти,
Як та штолельня завалилась,
Де, нещасний, працював ти,—
Дев'ять ще годин конав ти,
А юруба їх там тіснилась,
Слухаючи крику твого,
Та рука й одна не їмилась,
До рятунку не стулилась.

І. Франко. Максим Цюник.

Ще малим І. Франко слухав розмови про Борислав у кузні свого батька, і в дитячому серці зароджувалося співчуття до бідних і покривджених. В оповіданні „У кузні“ він писав: „Сього тижня в ямах загибло 5 хлопа, а оноді в одній ямі задушило трьох, а сей або той упав з киблія і роздерся на городженій кішниці, що служила замість цямбрини в тих крайнє примітивно будованих ямах. Сей бориславець пішов з торбами, той розпився, того, кажуть, жиди підпоїли та п'яного пхнули до ями“.

Захопивши всі землі в Бориславі, підприємці шукали родо-вищ у навколошніх селах. Так вони добралися до ґрунтів у Нагуєвичах. У 1890 р. в польських газетах „Кур’єр львівський“ та „Приятель люду“ І. Франко вмістив статтю „Мниний бунт селянський“ про невдоволення селян Нагуєвич з приводу нафтових контрактів. Пани Федорович і Щепанський постановили укласти з власниками землі контракти. Забираючи від власників ґрунт на 20 років у своє користування, зобов’язувалися (із за-вдатком 10 золотих від кожного контракту) платити в разі добуття нафти власникові ґрунту 5% чистого доходу, а в разі добуття воску – 10 %. Контракт був укладений з 40 власниками ґрунтів, які добровільно на це погодилися.

Коли ж пан Федорович привіз із Дрогобича нотаріуса, щоб узаконити контракти, думка селян змінилася. Невідомо звідки пішла чутка, що пани цими контрактами закупили ґрунти на-вічно і будуть виганяти селян з їхньої власності. Зібралися гру-пою і кричали на пана Федоровича й нотаріуса, вимагаючи зни-щення контрактів. Незважаючи на пояснення Федоровича, що нічого небезпечного нема, селяни не погоджувалися. Федорович і вйті від’їхали, а нотаріуса селяни оточили в канцелярії. З тяж-кою бідою видобувся він надвір і втік до Дрогобича.

На другий день жандарми заарештували двох селян, котрі найбільше докучали нотаріусові, і відправили до Дрогобича. По-чалося слідство. А в селі й далі ширілися чутки, що пани хотіли вигнати їх з ґрунтів. Цей сумнівний бунт був визваний поголоскою бориславських євреїв, які самі хотіли зайнятися до-буванням нафти в Нагуєвичах.

Усе ж підприємці і нагуєвичани дійшли згоди, і добування нафти почалося. Були побудовані шиби (нескладні вежі й ме-ханізми) глибиною до 30 м. Найвигідніші контракти підписали Михайло Єднакий, Петро Котик, Григорій Чапля та ін. Цей про-мисел певною мірою запоміг тих, що підписали контракти, дав заробіток безземельним селянам.

У першій половині XIX ст. нагуєвицький селянин Байтала займався переробкою нафти в залізному горшку, до якого бу-ло прикріплено люфу рушниці. Вперше його ім’я з’явилось в 1889 р. на сторінках журналу аптечного товариства, де про-нього повідомив бориславський аптекар Іван Зех, співробітник відомого дистиллятора нафти Г. Лукашевича. Зех бачив Байталу в 1830 р., коли той приносив до самбірської аптеки очищеної нафту. За твердженням Зеха, отримана Байталою сполука наф-тових вуглеводів за своїми якостями перевищувала відомі раніше нафтovі продукти. Нагуєвицький селянин розносив свій

товар на плечах по всій Галичині до 1840 р. Подальша доля цієї талановитої людини невідома.

Промисловою переробкою нафти в околицях Борислава на початку XIX ст. займався гірничий чиновник трускавецької солеварні Й. Геккер. У 1817 р. він відправив до Праги 14 бочок очищеної нафти. Частину своєї продукції Геккер продавав аптекам на Дрогобиччині, де її використовували як замінник дефіцитного „кам'яного масла“, яке припроводжувалось з Італії.

У Нагуєвичах побував вчений-дослідник, професор Львівського університету, виходець із Франції Бальтазар Гаккет. Вивчав Карпати, Поділля, Гуцульщину, Тернопільщину, Бойківщину, соляні та нафтові промисли на цих теренах. Досліджував потужні соляні копальні у Старій Солі, Дрогобичі, Сільці, Стебниці, відзначив їх високу продуктивність і прибутковість. У Нагуєвичах спостерігав за примітивним видобутком нафтової ропи, яка збиралась у копанках і яку тут здавен використовували для господарських потреб та лікування худоби.

До 1940 р. в селі діяло 6 шибів, але поклади нафти вичерпалися. Ще до 1947 р. з полішених джерел витікала нафта. Згодом їх запломбували.

Переважна більшість селян мала по 2–3 га землі, тільки 10 родин володіли 20–25 га кожна. Займалися хліборобством, скотарством. Щоб вижити, багато мешканців села змушені були шукати додаткового заробітку: на соляних промислах і лісозаготівлях у рідному селі, у бориславських ямах та закопах або займалися ковальством, столлярством, шевством, кравецеством, бляхарством. Були в селі й добре музики, що підробляли на весіллях та сільських гуляннях.

Уся торгівля здавна перебувала в єврейських руках. У другій половині XIX та на початку ХХ ст. торговельною справою почали займатися й місцеві мешканці: Василь Твардовський, Іван Чапля, Степан Чапля. 1912 р. в селі вже існували дві філії кооперативу „Поступ“.

Після другої світової війни крамниці стали державними і були відкриті у колишній школі біля церкви, в будинку вивезеного в Сибір Миколи Бучка. Для працівників лісу відкрито крамницю в приміщенні лісництва. До 100-річчя від дня народження І. Франка у центрі села запрацювали торговий комплекс та їdalня „Бориславка“. 1987 р. на цій же території відкрито крамницю господарських товарів. 1985 р. побудовано продуктovу крамницю на колишньому „Базарі“.

Найбільшою популярністю в селі користувалися ковалі та будівельники. Ковальське ремесло дуже потрібне в селянському

господарстві. У селі діяли три кузні: на Війтівській горі, під Ділом, в центрі села. Доброї слави серед мешканців навколоїшніх сіл зажив коваль Яків Франко. У статті „Причинки до автобіографії“ Каменяр писав: „Він тішився загальною симпатією між селянами не тільки свого, але також деяких сусідніх сіл, особливо Ясениці Сільної... і Унятич, се завдячував головно тому, що був як на ті часи дуже добрым ковалем“. Народився Яків Франко в 1802 р. Був доволі заможним господарем, розумною і розважливою людиною. Дуже любив свого первістка Івана, був присутній на його іспиті в Дрогобицькій нормальній школі. З великої радості за успіхи сина заплакав. А через два місяці, на Великдень 1865 р., помер, залишивши в боргах господарство і молоду дружину з дітьми. Він викував пам'ятний хрест з нагоди скасування панщини в 1848 р.

У горішньому кінці села (Верхні Нагуевичі) був добрий коваль Андрій Котик, у центрі – Іван Чапля.

Ремесло будівельників було поширене значно більше. Їх налічувалось у селі до 10 осіб. Уміли без єдиного цвяха поставити зруб хати, і не страшні їй були ніякі вітри. Нема вже Олекси, сина січового стрільця Івана Грома, який поставив у селі не одну хату. Помер і старенький Михайло Гром – довголітній будівничий і столяр, чиєю працею послуговувалися люди десятки літ. Умілими майстрами-будівельниками були Ілько Даньків, Михайло Дум'як, Микола Гром, Дмитро Твердовський, Микола Саляк, Мирослав Твердовський.

У XVIII–XIX ст. жили в селі й бондарі. Матеріал привозили їм селяни із Сторони за Підбужем. За одну копу клепок платили 4 гроші, а за дно – 5 грошів. На великі бочки за 1 копу брали 5 грошів. Обручі також доставляли сторонські селяни. Один обруч коштував 2 гроші.

Були в селі й шевці, кравці та кравчині. Дуже добрым шевцем був Микола Кушнір (жив на Франковій Слободі), що робив гарні й міцні жіночі й чоловічі чоботи з доброї шкіри, які користувалися попитом у Нагуевичах, навколоїшніх селах і навіть на торзі в Дрогобичі. У них можна було виходити й десять літ. Святочне взуття в Нагуевичах лежало в скрині, і в нього взувалися тоді, коли власник йшов до церкви, на забаву, у святкові дні.

Уміли зробити взуття й поремонтувати його Йосип Огар, Йосип Петрицин. Але вони не могли зрівнятися з Кушнірем.

Чоловічий і верхній жіночий одяг майстерно шили Петро Макар, Микола Гром, Михайло Гром, Іван Мацько. Майстринями жіночого одягу були Анастасія Добрянська, Анастасія Ягелла, Анна Гром, Ольга Лойк, Анна Дідач, Розалія Винницька. Зараз

у кожній другій хаті є швейна машинка, і жінка найпотрібнішу річ може пошити собі сама: спідницю, блузку, суконку, наволочки на подушки, рушники тощо. У наш час у селі майже нема кравчинь, кравців і шевців. Щоб пошити гарний одяг чи зробити взуття, треба їхати до Дрогобича, Борислава, Трускавця, де є спеціальні майстерні.

До другої світової війни жінки й дівчата вишивали блузки, фартухи, корсетки. На кожне релігійне свято чи фестини, весілля, вечорниці або концерт вони приходили в народній ноші, що світилася всіма барвами веселки. Чоловікам та парубкам вишивали сорочки й краватки, які робили навіть з намиста. У тодішніх вишивках було багато синього, фіолетового й рожевого кольорів. Зараз фіолетовий колір у сорочках та блузках зовсім не використовується, а переважає синій і голубий.

Радянська влада вважала вишиту блузку й сорочку ознакою націоналізму. Тих, що носили вишиті сорочки, переслідували. Тому жінки перестали вишивати їх, але улюбленого заняття не могли покинути. Шили і зараз шиють рушники, салфетки, доріжки, подушки. Зараз у кожній світлиці висять на святих образах вишиті рушники, на столах пишаються скатертини, салфетки, доріжки. На ліжках і диванах – „гора“ вишивих подушок. А найбільш наполегливі й умілі вишивають килими, що урізноманітнюють вигляд їхніх кімнат. Це Віра Гром, Анна Твердовська, Розалія Дум'як, Романія Камінська.

Зараз знову повернулися до вишивання сорочок, блузок. Приємно, коли хлопчики й дівчатка першого вересня приходять до школи у вишиванках.

Вправними руками нагуєвицьких вишивальниць прикрашені образи в обидвох церквах. Коли зайти до церкви Перенесення мощів святого отця Миколая, то вражают чудові взори рушників, серветок, виконані синіми й голубими кольорами. Ці речі до церкви вишили Оксана Чапля, Степанія Мацькевич, Ганна Твердовська, Ганна Даньків, Віра Чапля.

У час німецької окупації нагуєвицькі жінки змушені були виплітати светри та кофти з „сирих“ ниток (льняних чи конопляних), бо не було одягу. Плетуть у Нагуєвичах і досі різні речі дітям і собі, але вже із вовняних або штучних ниток. Довший час цим займалася Романія Камінська, згодом більше жінок і дівчат оволоділи цією майстерністю: Галина Гаврилик, Ірина Глинка, Ганна Климко, Оксана Волох, Галина Гром, Ярослава Твердовська.

Не можуть пригадати старожили, щоб у Нагуєвичах існував ткацький промисел. Жінки носили своє прядиво з льону чи конопель в інші села, де люди цим займалися. Виходило

тонке конопляне полотно на верети і скатертини, сорочки й штани. З товстих льняних ниток ткали полотно на верети, міхи, рептюхи (великі торби на фураж для коней). 1991 р. з'явилася перша майстриня Галина Гром. Навчалася цього ремесла у Львові. Викладає ткацьку справу в Дрогобицькому педагогічному університеті. 1995 р. одержала звання народного майстра. Її витвори експонувалися у Польщі, США, Канаді, в Києві, деякі роботи закуплені до Німеччини.

Очевидно, раніше в Нагуєвичах був млин, бо навіть одна місцевість називається Млинівка. У ХХ ст. млина у селі не було, тому майже в кожній хаті були жорна. Це два великі камені, укладені в дерев'яну підставку, що мала отвір для муки. До верхнього каменя, з діркою по середині, окутого залізом, приробляли ручку. Нею людина повертала цей камінь правою рукою, а лівою насипала зерно. Разова (грубо змелена) мука виходила через отвір. З неї пекли хліб, варили чир (муку кидали на окріп, виходила густа маса, яку розчиняли молоком і солили).

Був у селі майстер Григорій Поврозник, який зробив млин, подібний до жорен, ним мололи муку вищого гатунку. Його син Михайло став добрым столярем. У селі було декілька стельмахів, що вміли зробити воза чи деталі до нього: Микола Сидір, Михайло Гаврилик, Михайло Лопушанський.

М. Сидір був не тільки добрым стельмахом, а й громадським діячем, членом кооперативи „Поступ“, контролальної комісії гуртка „Рідна школа“. Була це людина дуже порядна в усіх справах, чесна й добра. Навчався професії від 1 жовтня 1921 р. до 18 лютого 1924 р. у Дрогобичі в майстра Петра Міляра. Продовжив навчання у Бориславі в Луця Станіслава від 1 липня 1924 р. до 31 грудня 1925 р. 20 лютого 1926 р. склав екзамен у Дрогобичі. 15 липня 1927 р. заснував свою майстерню в Нагуєвичах

Відтоді М. Сидір почав вести щоденник, в якому обліковував замовлення від односельців. Зверталися до нього й селяни з навколошніх сіл: Попелів, Ясениці Сільної, Бані, Михайлівич, Підбужа, Підмонастирка, Монастирця, Унятич. Його клієнтами були дідич Бакемрот з Монастирця, директор Нагуєвицької школи К. Камінський, солтис рідного села В. Твардовський, лісничий з Нагуєвич Й. Щіхи, священик М. Єднакий, радники лісів Михайло Білінський, Шерембовський, лісові інженери Хвастовський, Франек Мільчановський, які працювали у місцевому лісництві.

У щоденнику М. Сидір провадив точний облік куплених інструментів, грошей, витрачених на їх придбання. За 1938 р. майстер витратив на них лише 2 злотих і 85 грошів, бо бережливо ставився до знарядь праці. Такий же облік вівся й щодо

витрачених коштів на господарські потреби, взуття й одяг. Був у щоденнику окремий список „Довжники“. З нього видно, що не всі мешканці села з ним розрахувалися. Сам же був дуже акуратний: що позичав, завжди вчасно віддавав.

Для своєї праці майстер купував лісоматеріали. У 1929 р. на це витратив 209 зл. 40 гр., у 1930 р.– 100 зл. 90 гр., а в 1931 р.– 113 зл. 50 гр. Провадив також облік виточених головок до коліс. У 1937 р. виточив 85 штук, у 1938 – 57 штук.

Заробіток майстра був непоганий. За 1930 р. він заробив 1 тис. 331 зл. 55 гр. А від 1927 до 1939 р.– 8 тис. 541 зл. 50 гр. Власними силами Сидір поставив хату, стодолу й стайню, викопав криницю, великий підваль для картоплі та овочів.

У Миколи Сидора навчалися учні. У 1936 р. вчився Микола Дідач з Нагуєвич, у 1942 р.– Дмитро Вовків з Ясениці Сільної, у 1944 р.– односелець Іван Гаврилик.

Є у щоденнику майстра й розділ „Записки“. Це дуже важливі записи подій, які відбувалися в Нагуєвичах. Ми вибрали з них найцінніше і подаємо в хронологічному порядку.

- 1.07.1936 р. В. Твардовський віддав урядування в солтисівстві Гнатові Риб'якові.
- 21.08.1936 р. Засідання гуртка „Рідна школа“.
- 30.08.1936 р. Поставлена п'єса І. Франка „Украдене щастя“ сільськими аматорами. Зібрали 40 злотих. Витратили на костюми 20 злотих.
- 20.09.1936 р. Святкування ювілею І. Франка на Слободі. На святі було присутніх 28 членів гуртка „Рідна школа“.
- 9.09.1936 р. Ішов дощ аж до 6 жовтня. З 7 жовтня безперервно падав великий сніг. Дерева в лісі, в садах ламало. В полі ще були копиці сіна, буряки, капуста.
- 11.10.1936 р. Потепліло. Після того була велика буря. 18.10 з хат здирало покрівлі.
- 1.12.1936 р. Театр (невідомо який) ставив виставу „Жінка-вампір“, комедія, 3 дії.
- 2.12.1936 р.– „Пан Твардовський“, 7 дій.
- 3.12.1936 р.– „Чарівник над Дніпром“, 4 дії.
- 4.12.1936 р.– „Фатальна помилка“, 3 дії, комедія.
- 6.12.1936 р.– „За Немань іду“, 4 дії, комедія.
- 19.12.1936 р. Перевибори в гуртку „Рідна школа“. Головою став І. Добрянський.
- 9.02.1937 р. Відбулося засідання гуртка „Рідна школа“.
- 3 2 травня по 25 травня 1937 р. був великий вітер.
- 25.05.1937 р. Приїхала в село санітарна комісія. Купали людей, а одягу брали до парні. В наших околицях була якась зараза на хвороба.
- 28.05.1937 р. Михайло Дум'як с. Ілька був обраний солтисом.

- 29.06.1937 р. Петро Гром упав з черешні на загострені кілки паркану і загинув. Весна була дуже погідна. Дощ випав тільки у великовідмінну суботу, то не було його все літо. Трава вигоріла, вода в ріках висохла. Земля стала каменем.
- 5.08.1937 р. Почалася сльота.
- 22.08.1937 р. Заіснувало в Нагуєвичах жіноче товариство. Записалося 45 жінок.
- 29.01.1938 р. Був сильний вітер, ураган. Валив ліси, зривав дахи з хат, ніхто зі старших людей не пам'ятав такої бурі. Вікна в хатах повибивані. У Бориславі поперекидало шиби (нафтovі вишшки).
- 10.02.1938 р. Відбулися вибори громадські. Вибрали солтиса. Обрали Миколу Добрянського. Здав Михайло Дум'як. Мав 11 голосів, а М. Добрянський – 12. П. Чапля – лише 7.
- 13.02.1938 р. Відбулися загальні збори „Секції господинь“. Голова – Степанія Сторонська, Марія Добрянська – заступник (жінка М. Добрянського). Секретар Розалія Твердовська, Анна Чапля (д. Петра) – касирка. Присутні 40 жінок.
- 21.02.1938 р. Відбулась анкета. 40 чоловік склали секцію праці. Голова управи – Петро Котик, Юрко Сидір – заступник, Гнат Винницький, Кирило Кімакович, Дмитро Хом'як – члени управи.
- 20.03.1938 р. Загальні збори ощадності. Вибір надзвірної ради. Голова – Іван Чапля (коваль).
- 23.04.1938 р. Кооператива купила радіо.
- 28.10.1938 р. У п'ятницю, поповіднню, приїхала в село польська жандармерія: 80 чоловік на конях. Заарештували 160 чоловік. Серед них були Юрко Сидір, Петро Котик, Осип Твердовський, Іван Чапля (коваль), Петро Чапля (з-під берега), Микола Вовків, Федір Саляк, Федір Саляк (Натоличчин), Гнат Тимішин, Михайло Кімакович (Марків), Михайло Кімакович (Степуників), Дмитро Кімакович, Гнат Тимішин (с. Костя), Василь Хрунік (Серафінин). Сильно були скатовані вночі в лісі під Ленією: Петро Котик, Михайло Кімакович (Степуників), Гнат Тимішин, Василь Хрунік (Серафінин).
- 7.04.1939 р. Микола Сидір став касиром у Касі ощадності. Була у ній недостача. Він продав свою свиню і ще доклав, щоб все було в порядку.
- 31.01.1941 р. Степан Дум'як відійшов з секретаря в сільській раді, а обняв цю посаду Михайло Хрунік. С. Дум'як став працювати у Нагуєвіцькому лісництві скарбником.
- 16.03.1941 р. Відбулися вибори голови кооперативи. Ним став Микола Кімакович.

Записи тільки констатують факти, але нема ширшої розповіді про них. Ми маємо бути вдячні авторові й за те, бо дізналися багато такого, що вже не розкаже ніхто, бо очевидців не залишилося.

Під час колективізації заробітки стельмахів дуже скоротилися. У час німецької окупації деякі нагуєвичани виправляли шкіри для пошиття взуття, на кожухи: Михайло Гром, Ілько Хруник, Ілько Лунів. Годинники ремонтували Федір Лазорович.

У верхньому кінці села, за роздоріжжям, є будинок, який мешканці довгий час називали „двір“. Там працював лісовий державний уряд, яким керував урядник і його помічник, що мав закінчену лісову школу. Це переважно були поляки. Охороняли ліс два стражники і надстражник. Не завжди лісові багатства приносили прибуток. Виходило і навпаки. У державних лісах гнило багато заготовлених дров, бо вони були дорожчі, а селяни-власники продавали на соляні жупи свої дрова дешевше. Нагуєвицьке лісництво у 80-их рр. XIX ст. мало 300 тис. гульденів боргу у Віденському банку.

Під самим лісом були збудовані дві вілли, де жили працівники лісництва. Після другої світової війни наші ліси страшно вирубали: відновлювались шахти Донбасу, і треба було лісус. У селі була прислана ціла бригада червоноармійців, що побували в німецькому полоні.

Вони різали ліс і відправляли в Донбас. Деякі з них залишилися в селі назавжди, одружившись з місцевими дівчатами.

Нагуєвицьке лісництво (загальна площа 4457 га) займається охороною лісу, лісорозробками, насадженням нових лісових масивів. Воно входить до складу Дрогобицького лісгоспу і розташоване в західній його частині на території Дрогобицького адміністративного району. Територія лісництва розділена на дві майстрові дільниці й 11 обходів.

1 майстрова дільниця		
Обходи	Квартали	Площа в га
1	1–5, 69	450
2	6–11	371
3	14–20, 70	505
4	21–25	342
5	12–13, 26, 27, 29	311
6	28, 30–34	303
Разом		2282 га
2 майстрова дільниця		
7	35–43	411
8	44–48	320
9	49–57	528
10	58–64	446
11	65–68	470
Разом		2175 га
Усього		4457 га

Лісництво було організоване в 1960 р. в складі Дрогобицько-го лісгоспзагу на основі наказу Головного управління лісгоспза-гу УРСР при Раді Міністрів УРСР за № 59 від 23 березня 1960 р.

Перше впорядкування лісів, що входять до складу лісництва, проведено в 1874 р. Пізніше такі роботи проводились у 1924, 1930, 1932, 1937 рр. Після другої світової війни лісовпорядку-вання проведено в 1952 р. Львівською експедицією ВО „Ліспро-ект“ за першим розрядом лісовпорядкування. Цю роботу повто-reno 1991 р.

Площа лісництва поділена на 5 планшетів. Лісові масиви лісництва розташовані в Центрально-Європейській провінції, в Східнокарпатській підпровінції, в околиці Турківсько-Самбір-ського району, буково-ялинових лісів. Клімат у районі лісницт-ва помірно-континентальний.

Середня глибина промерзання ґрунту – 25 см, максимальна – 50 см. Постійний сніговий покрив починається на початку груд-ня. Сходить сніг у другій половині березня. Переважають північно-західні вітри. Клімат сприяє ростові деревних і кущо-вих порід: ялини, сосни, бук, дуба, ясена, клена, явора, бере-зи, осики, вільхи, черешні, ліщини, модрини.

У лісництві працює 40 осіб: лісничий Святослав Приболот-ний, обраний у 1998 р. депутатом Дрогобицької районної ради, помічник лісничого Богдан Чапля, 3 майстри, 11 лісників, 10 робітників, 2 трактористи, 5 лісокультурниць, 5 різнопробів.

У 1989 р. пройшов сильний бурелом, загинули здорові дере-ва й повалені сухі. Робітники проводять санітарні рубки. На те-риторії лісництва з культурно-оздоровчою метою ліси не вико-ристовуються. Є об'єкти природно-заповідного фонду: джерело мінеральної води „Нафтуся“ (рішення Львівського облвиконко-му № 634 від 2 травня 1970 р.), займає площеу 0,7 га у 36 квар-талі; Стежка Івана Франка (рішення Львівського облвиконкому № 634 від 2 жовтня 1970 р.), займає 15 га у 21 квартирі; Державний заповідник-урочище „Радичів-ліс“ (рішення Львівсько-го облвиконкому № 331 від 3 серпня 1983 р.), розміщений на 15,9 га у 23 квартирі.

Вищу лісотехнічну освіту здобули Юліан Чапля, Степан Чап-ля, Богдан Чапля, Ганна Кібза, Дарія Франко, брати Юрій та Олександр Самохи, Ігор та Микола Балуші. Середню спеціальну освіту здобули Катерина Микитич, Розалія Гром, Дарія Хруник, Іван Смірнов, Ігор Пехунь. Вступив на навчання за цим профілем Степан Дум'як.

Було в Нагуевичах і ремесло трача. Називалося це „різати трачку“. Ручним способом розпилювали колоди на бруси,

дошки, балки, делиння на стіни. Вкупували в землю два міцні стовпі. На них клали поперек балку і міцно закріплювали. Виходила буква П. Ще один такий пристрій робили десь на віддалі 3–5 м паралельно до першого. Ставили ці стовпі переважно під горою, щоб легше було викочувати на них колоди, які кріпили нерухомо до поперечних балок залізними скобами.

Для цієї роботи була спеціальна довга пила, що різала деревину вздовж. Довжина її була півтора метра. До пили з обох боків були прикріплені дерев'яні бруски з поперечними ручками. За них трачі тримали і рухали пилою вгору і вниз. Перед розпилюванням колоду розмічали за допомогою рівня і шнура. Його змащували головнею з верби, яку припалювали на вогні. Один трач ставав нагорі на колоду, а другий стояв на землі. Пила рухалась вгору і вниз. Наверху був завжди більш досвідчений трач. Робота була важка і вимагала тривалого часу. Той робітник, що стояв унизу, мусив берегти очі від трачиння, що сипалося з-під пили.

Майже кожен нагуєвичанин міг різати трачку. Дехто постійно працював трачем у багатого єvreя Бер'єра. Його тартак стояв за річкою навпроти обійстя підприємця.

Перша механічна лісопильня в Нагуєвичах була встановлена у лісі Крегельниця в 1948 р. Називали її шпалорізка, бо на ній різали шпали. У дію приводилася від мотора ЗІС-5. Мотористами працювали по змінах Микола Тимишин та Олекса Кімакович.

У 1952–1953 рр. Дрогобицький лісгоспзаг встановив пилораму в лісі, в урочищі Хом'янка. Мотор працював на дизельному паливі, а в 1955 р. встановлено трансформаторну підстанцію на садибі Степана Вольчака, і пилорама почала працювати від електричного живлення.

Наприкінці 60-их років колгосп ім. І. Франка встановив пилораму біля тваринницьких ферм. Пилорамником працював Микола Саабрин. Ще одну пилораму колгосп обладнав біля комори, за роздоріжжям. Рама була горизонтальна, з однією пилою. Там працювали Ілько Хруник, Степан Чапля, Юліан Подляшецький.

Улітку 1966 р. з ініціативи сільського майстра Йосипа Чаплі у селі почали організовувати побутовий комбінат з лісопильнею і столярним цехом для обробки деревини. Допомагав нагуєвичанам директор Дрогобицького райпобуткомбінату Степан Коваленко. У листопаді 1967 р. пилорама була встановлена, зведена будівля під столярний цех, завезено верстати для обробки деревини. Бригадиром став Йосип Чапля. З ним працювали Йосип Олефір, Микола Саабрин, Йосип Віткович.

У 1971–1972 рр. пилорамником працював Микола Гром, а в 1983–1993 рр.– Михайло Полюганич. Нагуєвицький побуткомбінат був підпорядкований Дрогобицькому районному комбінатові. Зусиллями тодішнього голови Нагуєвицької сільської ради Михайла Дрогобицького побутову майстерню і пилораму в січні 1993 р. відокремлено від Дрогобицького райпобуткомбінату і взято на баланс Нагуєвицької сільської ради.

У травні 1993 р. утворено державне підприємство сфери послуг – столярний цех „Каменяр“ (дир. М. Дрогобицький). У 1994 р. пилорамником на цьому підприємстві почав працювати Михайло Олефір, столярем – Микола Риб'як. У квітні 1997 р. підприємство змінило форму власності з державної на колективну: воно стало Товариством з обмеженою відповідальністю „Каменяр“ (ТзОВ „Каменяр“). Директор М. Дрогобицький – людина з вищою технічною освітою. Він був першим головою сільської ради, що став у лави тих, хто мирним шляхом здобував незалежність України. Член нагуєвицької „Просвіти“.

У Нагуєвичах у 60-их роках ХХ століття виявлено джерело з мінеральною водою „Нафтуся“, що використовується для лікування шлунково-кишкових захворювань. Джерело б’є під самим лісом, де закінчуються господарські забудови нагуєвичан. Вчені виявили, що в ній у 12 разів більше мінералів, ніж у трускавецькій „Нафтусі“. Склянка води наповнюється за 6 секунд. Джерело доволі продуктивне. На базі цього джерела можна відкрити пансіонат. Поруч – хвойний ліс. Нагуєвичі від цього значно виграли б.

Духовне життя

На батьківщині великого Каменяра ніколи не бракувало розумних і обдарованих, кмітливих і працьовитих людей. Незважаючи на темінь неволі, тягнулися наші предки до світла, до науки, мріяли про кращу долю, брали участь у закладинах підвалин майбутнього. Були серед них ковалі, бондарі, столярі і будівельники, учителі й інженери, адвокати й військові. Жінки вміли добре обробляти льон, коноплі, випрясти гарну, рівну пряжу, щоб зробити полотно, з якого шили одяг, постільну білизну.

Одним із важливих чинників духовного життя була церква. Відвідування храму вважалося обов'язком кожного християнина. Велику роль у піднесені національної свідомості селян відігравало духовенство, яке розкривало своїм парафіянам причини їхніх бід, організовувало на працю для національного відродження. На жаль, Нагуєвичам бракувало таких пастирів, що закладали освітні установи, культурні товариства, лікарні, шпихліри, крамниці, дитячі садки.

У час панування Австрії (пізніше Австро-Угорщини) Нагуєвичі стоять у списках греко-католицьких парохій, підпорядкованих деканатові в Мокрянах. У селі діяло дві дерев'яні церкви. Храм святого Миколая Чудотворця у Нижніх Нагуєвичах побудований у 1800 р. Вцілів хрест з церковної бані, що зберіг дату спорудження церкви. Друга церква – Перенесення мощів свято-го отця Миколая у Верхніх Нагуєвичах побудована 1801 року.

Святий Миколай у великій пошані в нагуєвичан, тому й названо обидві церкви ім'ям цього святого, а ще, очевидно, й тому, що колишній Нагуєвичський монастир також носив ім'я свято-го Миколая. Патроном обох церков було „Єго цісарсько-королівське Ап. Величество“.

У Нагуєвичах побутує легенда, що перша церква була побудована під лісом Тросники, але вона провалилася під землю разом з людьми на сам Великдень. Ще довго після цього видно було у прірві хрест церкви і чулися церковні дзвони. Подібні ле-генді можна почути і в інших селах.

Дивним у цій легенді видається те, що церква стояла аж за селом, де не було жодної людської оселі, тільки ліс і поля. При селок Слобода заснований 1779 р. Між присілком і селом лежав великий простір, що звався Базарище. Він був забудований аж після другої світової війни.

Можемо здогадуватися, що цей храм належав до старовинного замку (часів Галицької Русі), який стояв недалеко на високій горі і був обведений глибоким ровом з північної сторони, а південна, східна і західна були захищені широкою рікою, що ще й досі звється Ставом. Розливалася вона широко, аж до лісу Радичів, і робила замок неприступним.

Олександр Кучера у книзі „Самборщизна“ (Т. 1.– С. 437) пише, що церква в Нагуєвичах була збудована 1760 р. Певно, що це була невелика каплиця, яка, на думку о. Григорія Парашака, стояла на колишній плебанії і прослужила парафіянам 40 років. За той час вони збиралі матеріал і кошти і спорудили дві нові церкви.

Покійний о. Григорій Парашак та теперішній дяк церкви Перенесення мощів святого о. Миколая Йосип Вольчак подали цікаві відомості про архітектуру церков у Галичині.

Коли власником села був поміщик, то будували п'ятикупольну церкву. Де була в селі панцина державна, то церква мала вигляд корабля з одним куполом (банею) над хорами. Так були збудовані обидві церкви в Нагуєвичах: нагуєвичани робили панщину „цісарсько-королівській камері“ (державі), а не панові. Якщо у деяких селах пан будував церкву за свої кошти, то на ній посередині була одна баня. Православна громада в Нижніх Нагуєвичах кілька років перед пожежею перенесла купол церкви на середину будови, тим самим знищивши історичну вартість архітектури. Якщо громада й пан спільними коштами зводили храм, то на ній були три куполи.

Храм у Нагуєвичах Верхніх у церковних шематизмах іменується матірним, у нижній частині села – дочірнім.

Хоч у селі діяло дві церкви, однак парохія була одна. До неї належало 65 моргів орної землі і 9 моргів сінокосів. До 1878 р. священикам з державної каси доплачували щорічно 108 золотих. А за рішенням Намісництва від 14 квітня 1878 р. за № 14071 нагуєвицькому пароху було виділено 111 золотих. Довголітній священик Нагуєвич Михайло Єднакий мав у своїй власності дві нафтovі вишки, які давали йому немалий прибуток.

До храму св. Миколая Чудотворця у Нижніх Нагуєвичах Яків Франко викував іконостас, підсвічники, хрести, окуття

для хоругов. 25 березня 1848 р. подарував дороге Євангеліє в надії Божого благословлення стати батьком. Тут старий коваль хрестив свого першітка – сина Івана. На книзі зроблено такий напис: „Сію книгу, зовемую Євангелієм, справив рабъ Божий Яків Франко, обиватель і парафіянин нагуєвицький с женою своєю Марією з Тимишиних і з матір'ю Катериною з Кімаковичів за відпущення гріхів. Сіріч до храму воскресіння Христова, рожdestва чесного і славного пророка, предтечі і крестителя Ioанна і святителя Христового отця Миколая. А хто би дерзнув сію книгу з цього святого храму забрати, сей оддасть отвіт на страстнім судищі Христовім. Оправа сеї книги держить отвіт в собі ваги віденської 75 лутов серебра і коштує со всім 42 дукати або 189 ринських“. У 1912 р. церква була капітально відремонтована.

Священик Лев Кордасевич дав про оздоблення нагуєвицької церкви. У газеті „Вісник для русинів австрійської держави“ (ч. 66 за 1850 р.) він помістив допис „З Мокрянського деканату Самбірського округа“, де розповів, що офірували його парафіяни до церкви. Громада купила 6 висячих світильників за 66 ринських. Тетяна Халавко спровітила до церкви світлий фелон за 60 ринських, а Іван Халавко – кадильницю за 8 ринських. Сестри Нагуєвські купили стихар за 18 ринських. Михайло Буцяк дав 6 ринських на оновлення вівтаря. Сам Яків Франко кожного року давав безкоштовно до церкви кілька фунтів воску. Гриць Волянський дав на фелон 36 ринських. „Неважко зробити підрахунки, – пише Р. Горак у статті „Ктитор Нагуєвицької церкви“, – 1850 р. церква в Нагуєвичах дістала пожертв на суму 447 ринських 36 крейцарів. Яків Франко пожертвував з цієї суми 320 ринських, що складає 71,6 відсотка від загальної суми“. На цій підставі Р. Горак робить висновок, що Яків Франко був ктитором нагуєвицької церкви св. Миколая.

У 1904 р. візитацію церкви зробив єпископ Костянтин Чехович. Приблизно в 1959–1960 рр. церква святого Миколая була поставлена на консервацію. Ключі зберігалися в сільській Раді. Церковні книги забрав тодішній дяк Григорій Паращак, щоб вони не пропали.

У 1961 р. на саме свято літнього Івана голова сільської Ради Михайло Риб'як закрив церкву остаточно. Килимові доріжки, килими передали в музей Каменяра і до сільської бібліотеки. Євангеліє, подароване Яковом Франком, стало найціннішим експонатом у музеї його сина.

Церква стояла закритою аж до 1989 р. Коштом громади усього села її було реставровано сільським талановитими хлопцями Михайлом Лялюком та Левком Микитичем, що здобули художній вишкіл у навчальних закладах Львова. Відкрив її тодішній голова сільської Ради Михайло Дрогобицький. Священиком прислано Григорія Петрушака. Церкву було зареєстровано як російську православну. До оздоблення церкви багато праці доклали жінки Марія Кімакович, Ганна Твердовська, Марія Подлящецька, Мирослава Лялюк.

Пройшли страшні бойовища першої світової війни, не розгромили наших церков й мінометні обстріли червоних військ у другій світовій війні, а згоріла церква святого отця Миколая Чудотворця в ніч з 8 на 9 січня 1996 р. через необережність церковних служителів у користуванні нагрівальними приладами. Згоріли всі дорогоцінні книги ще XVII ст., подароване Яковом Франком Євангеліє та інші речі церковного вжитку. Це обурило громадкість району, області. Однак винні не були покарані.

10 лютого 1996 р. газета „Вісник Дрогобиччини“ надрукувала таке повідомлення: „Збираються пожертвування на відродження Франкової церкви. Відродити в Нагуєвичах церкву св. Миколая – храм-пам’ятку української культури XIX ст. Таку мету поставила ініціативна група, до складу якої увійшли відомі на Львівщині люди – професор Роман Лубківський, голова відділення Спілки письменників України Левко Різник, директор історико-літературного музею Івана Франка Роман Горацький, відповідальний секретар обласного товариства пам’яток культури Григорій Катаран, начальник обласного управління культури Зеновій Мазурик.

Для тих, хто хоче спричинитися до благородної справи – відтворення церкви у Франковому селі, подаємо банківські реквізити:

Р/р № 000700743 облдирекції АК Укрецбанду м. Львова, з поміткою „На відбудову пам’ятки XIX ст.– церкви св. Миколая в селі Нагуєвичі Дрогобицького району“.

Також рахунок на відтворення церкви був відкритий в Дрогобицькому відділенні банку „Україна“: р/р № 701228, МФО 325600.

На заклик газети „Франкова криниця“ відгукнулися трускавчани. Вони зібрали 14 млн. крб., і співголова Трускавецького „Меморіалу“ Богдан Гуцило вручав гроші скарбникові церковного комітету.

Національна страхова компанія „Оранта“ виплатила через своє відділення в Дрогобицькому районі церковній громаді Нагуєвич 1 мільярд 608 мільйонів 922 тисячі страхового відшкодування (у валютному еквіваленті – близько 8400 доларів США).

Щоб збудувати храм, потрібно було виготовити проектну документацію. Протягом 1996 р. це не було зроблено, бо Львівська обласна архітектура не затвердила місце під забудову.

Тільки в 1997 р. стараннями уродженця Нагуєвич депутата Львівської обласної ради генерал-майора Омеляна Риб'яка, сільського голови Ярослава Мацька, священика Григорія Петруща-ка та членів церковного комітету було отримано дозвіл на будівництво храму святого Миколая. Проектну документацію виготовила Львівська проектна організація „АРХО“.

У липні 1997 р. було залито фундамент під храм. Навесні 1998 р. будівельна бригада з с. Гірське Миколаївського району Львівської області під керівництвом майстра із с. Раневичі Дрогобицького району Івана Худжія, помічника Михайла Кузака за участю православної громади села вимурувала стіни церкви. Нагуєвиччани три рази на день харчували всіх тих, хто працював на будівництві.

Згідно з укладеним договором церковний касир Людмила Мальець виплатила будівельній бригаді гроші. Мешканці села, що працювали на будові, плати не брали. На будівельні матеріали та оплату праці витрачено більше 40 тисяч гривень.

Гроші на будівництво церкви збиралі парадіяни у селах Дрогобицького району, давали допомогу заводи Дрогобича, санаторії Трускавця. Багато допомогли коштами нагуєвиччани Омелян Риб'як, Михайло Чапля та колишній начальник Львівської обласної міліції Михайло Янківський, низка інших людей.

Нова цегляна споруда стоїть передніше місця, де стояла дерев'яна церква. Щоб розширити площу для будівництва було знесено автобусну зупинку.

У Нагуєвичах Верхніх діє храм Перенесення мощів святого о. Миколая, збудований у 1801 р. на місці давнього монастиря отців Василіан. Про нього згадується у привілеї галицького князя Лева Даниловича, який надав частину нагуєвицької землі монастиреві. Р. Горак у роботі „Легенди Нагуєвич“ наводить текст цієї грамоти: „Ми, князь Лев, син короля Данила, порадившись спільно зі своїми дорадниками і нашим господарським двором, дали два лани ріллі в селі Башево і чотири черуны монастирю святого о. Миколая, ігуменові Іллі та тим богомольцям, які будуть після нього“.

Дослідники вважають цю грамоту сумнівної автентичності, тобто підробленою. Збереглося 20 грамот князя Лева Даниловича на церковні та боярські землі, але вони, як пише історик Іван Крип'якевич в „Історії України“, – фальсифікати XV–XVI ст., хоча „ймовірно основані на дійсних документах галицького князя“.

Привілей князя Лева в 1566 р. підтвердив польський король Сигізмунд Август. Автор книжки „Самборщизна“ О. Кучера цю дату помилково вважає часом заснування монастиря в Нагуевичах.

Король Ян Казимир у 1658 р. визнав чинним всі привілеї своїх попередників, надані монастиреві в селі Нагуевичах (Башево) (ЛІЦА.– Фонд 856.– Опис 1.– Од. зб. 427). На підставі цього привілею можемо вважати, що монастир був спалений татарами не в 1600 р., а значно пізніше, приблизно в першій половині XVIII ст. Землі, якими він володів, після 1785 р. перемишльський єпископ Максиміліан Рилло передав у користування людям світським. М. Рилло (1715–1793 рр.) заснував духовні семінарії у Холмі й Перемишлі, клопотався про відновлення галицької митрополії. Залишив праці з історії української католицької церкви та цінний щоденник.

Отець Григорій Парашак згадував, що від монастиря з осталися книги, які зберігалися в церкві, що побудована на місці монастирського згарища. Сільський дяк Микола Хруник ці книги віддав до церков, які радянська влада ще не закрила. А церква у Верхніх Нагуевичах на той час уже не працювала. Тепер ці реліквії не віднайти, бо невідомо, в які храми передав книги вже покійний дяк.

Про те, що тут колись стояв монастир, свідчить і назва по-тічка Монастирський. Думаємо, що монахи учили здібних нагуєвицьких дітей грамоти. Можливо, була заснована ними й невелика школа, бо саме там, поблизу того місця, де колись стояв монастир, була відкрита в 1818 р. школа в Нагуевичах. Адже ж відомо, що в добу середньовіччя монастирі були осередками освіти.

Частину грошей на будівництво храму Перенесення мощів св. о. Миколая офірувала Марія Гаврилик. У час нападу людоловів вона вбила одного з них і знайшла в нього награбовані скарби. Вони зберігалися в родині, а потім онука передала коштовності громаді, коли почалося будівництво. Ім'я геройні як фундаторки церкви написано на іконостаті: „Сей іконостас поставила Марія Гаврилик з сином Андрієм“.

Спочатку церква була покрита ґонтом. Оздоблення храму йшло довгими роками. У 1905 р. Микола Фридер купив плащаницю, а Семен Дрогобицький – світильник на Кальварії. Він був такий великий, що жертвводавці несли його в село в розібраному стані (1908 р.). Образ „Воскресіння Христа“ і фігуру офірували Іван і Тетяна Вольчаки в 1912 р. Церква капітально відремонтована в 1933 р. Ґонт зірвано, споруду покрито бляхою. Діяла церква до 1962 р.

Відтоді храм був закритий. Селяни не здавалися, їздили в радянські урядові інстанції з проханням відкрити церкву. 6 березня 1972 р. делегація нагуєвичан звернулася до голови виконкому Дрогобицької районної ради Юрія Ярового та його заступника Плонського. Вони нічим не допомогли, а 11 травня цього ж року районні урядовці постановили обдурити земляків Франка. Покликали 20 людей до сільської ради і прочитали їм документ, який буцімто прийшов із Києва, що обидві церкви закриті. Розалія Климко (Ткач) попросила це рішення, щоб прочитати. Виявилось, що це постанова Дрогобицької районної ради. Присутні нагуєвичани висміяли їх, їхніх пояснень не слухали і пішли геть.

У липні 1972 р. Михайло Микитич, Василь Шумеляк, Олена Тимишин, Ганна Вольчак, Михайло Хруник звернулися у Київ до Верховної Ради з проханням відкрити церкву. Відмовили. У 1972 р. парафіяни Петро Тимишин, Михайло Хруник, Степан Добрянський поремонтували церкву та дзвіницю і до 1982 р. ходили до неї молитися без священика. На грушці Михайла Винницького був повішений дзвін, який давав знати, коли приїжджають грабувати церкву.

Навесні 1982 р. людей оштрафували і не дозволяли ходити в храм. У 1986 р. під керівництвом секретаря парткому Євстахії Наконечної комуністи пограбували й розгромили церкву остаточно. Невідомо, чи робили це вони з власної волі чи виконуючи завдання партії.

Так обкрадена церква простояла до 1988 р. На відзначення 1000-ліття хрещення України-Руси почався її ремонт. Ініціаторами були Йосип і Степан Вольчаки, Микола Мураль, Йосип Глинка. Жінки горішньої парафії Катерина Кімакович, Марія Подляшецька, Тамара Чапля, Ганна Глинка, Розалія Добрянська та з долішньої парафії Василь Дудяк, Михайло Кахній, Іван Лялюк зібрали гроші на її ремонт у Дрогобицькому районі.

Відремонтували церкву ззовні. Для ремонту всередині запростили художників, які за 16 750 кроб. виконали художні роботи

за три місяці. У 1989 р. Іван Вольчак і Тарас Кімакович зробили тетропод. У травні 1996 р. у церкві встановлено новий дубовий престіл, виготовлений Ігорем Громом. Освячений на день літнього Миколи, що є патроном цього храму. Нагуєвичані люблять свої церкви і не жаліють нічого для внутрішнього оздоблення храмів. У 1993 р. Ганна Твердовська справила до горішньої церкви фелон, а Катерина Риб'як та Марія Москаль вишили дві білі хоругви. Ігор Волож у 1996 р. намалював до церкви два образи.

1997 р. парафіяни греко-католики офірували такі речі: Марія Даньків, Михайло Риб'як, Григорій Шкурапад купили килими, Марія Гутник – дві пари хоругов (жовті й чорні), Віра Чапля вишила білий фелон, Євген Хруник зробив статую Матері Божої, у 1998 р. Ганна Даньків пошила новий фелон. Багато фелонів і хоругов з церковного матеріалу до обох церков пошила Степанія Дум'як. Рушники, скатертини, серветки вишили Ганна Твердовська, Віра Чапля, Ганна Даньків, Степанія Мацькевич. Микола Гвоздецький офірував до церкви дзвін.

Віддавна запам'яталась селянам нагуєвицька плебанія. Книги, які в 1907–1908 рр. присилав Каменяр для Народного дому „Просвіта“, припадали порохом на плебанському горищі, звідки їх викрав відчайдух Степан Добрянський. Майстерний опис попівства дав І. Франко у повісті „Великий шум“: „За церквою, на невеликім горбику, серед старого розкішного саду стоїть попівська резиденція – старий мурований будинок з ганком на сад і на село, з господарськими будівлями позаду, притуленими до високого глиняного обриву, – се кінець гірського пасма, що сміливим луком забігло з Ділу аж сюди і тут було проламане та вигризене рікою“. 21 грудня 1945 р. у плебанії загорів дах. Залишилися обгорілі, муровані стіни. Парафіяни швидко відбудували її.

Ця резиденція проіснувала до 1953 р. Після смерті довголітнього пароха Михайла Єдинакого житловий будинок було передано під початкові класи Нагуєвицької середньої школи. Навчалися там учні недовго, бо класи були темні й вологі. Сирість шкідливо впливала на здоров'я маленьких школярів.

Її було розібрано, і добрий дерев'яний матеріал використали на добудову шкільної майстерні біля сільської школи. Майстерня з обробки металу розмістилась у хаті вивезеного в Сибір Г. Чаплі. До його будинку добудували кімнату розміром 42 кв. м і розмістили майстерню з обробки деревини.

На місці старої плебанії побудувалися нагуєвичани: Й. Чапля, П. Чапля, М. Твердовський, О. Гром, Й. Коник, М. Гром, Ю. Гром, Й. Дрогобицький.

У лісі, де росте улюблений Франків дуб, є невелика каплиця „Ярина“. Існує така легенда про її виникнення. Одному господареві з'явилася на тому місці Матір Божа. Він оповів діво односельцям, показав місце, звідки било джерело. Там побудували капличку і викопали глибоку криницю. Копали довго, вже люди всю ярину посадили і посіяли, коли забив сильний струмінь води. Тому капличку назвали „Ярина“. За іншою версією, капличку названо в честь доночки господаря, що побачив чудо.

Кожного року в дев'ятій четвер після Великодня сільська громада проводила в каплиці відправу, освячувалась вода. Тому каплицю відвідували хворі люди. Приблизно в 1913 р. до „Ярини“ приїжджав Іван Франко з сином Андрієм. Країни радили йому вмочити хворі руки у воду з криниці, щоб виздоровіти. У післявоєнний час каплиця три рази була спалена комуністами, дуб зрізано. Мешканці села не здавались, відбудовували її, кожного разу ще кращою. Та це не давало спокою атеїстам. 14 травня 1987 р. вони приїхали до „Ярини“, щоб перетворити святе місце на став для риби. Нагуєвичани збіглися і просили не робити цього, утворили живий ланцюг і своїми тілами прикрили капличку.

Учителька-пенсіонерка Наталя Франко звернулася з листом до голови РАПО Волинця. У такий спосіб удалось відстояти каплицю. Біля неї посаджено молодого дубка, щоб ріс і своєю короною охороняв святе місце. А джерело в криниці дуже сильне. Ще за часів І. Франка у надто посушливі роки, коли висихали всі криниці, тут було повно води, яка й рятувала нагуєвичан.

Старший науковий працівник історико-культурного заповідника „Нагуєвичі“ Ярослав Ольховий у статті „Тіні забутих предків“ писав про „Ярину“: „Усі ці реальності – віковий прадуб і цілюще джерело, як і сама назва лісової каплички та урочища, а також глибоке залягання у свідомості навколоїшнього населення поглядів щодо святості місця, в якому вона побудована, – засвідчують те, що перед нами сакральний об'єкт незвичайної давності, святыня, у якій наші пращури здійснювали свої пошуки найвищого ества і з давніх-давен по-своєму задовольняли тут свої релігійні потреби.“

На початку XIX ст. парохом у Нагуєвичах був Василь Виницький. Мав уже 60 років і постановив доживати віку у селі.

Він купив у Івана Кімаковича три прути поля за 500 золотих. Вони лежали поруч з церковним ґрунтом, і о. Винницький умовив господаря продати поле.

Парохом у 1833–1844 рр. був Микола Гриневецький (1771 р.н., 1796 р. висвячений). Його наступником став адміністратор церкви Сильвестр Лісковацький (1814 р.н., 1842 р. висвячений) разом з сотрудником Іваном Федоровичем (1810 р.н., 1842 р. висвячений). Коли Лісковацький вибув у с. Рожджалів під Радеховим, то священиком став Лев Кордасевич (1808 р.н., 1832 р. висвячений). Його дуже любили всі парафіяни. Був розумним чоловіком, закінчив генеральну греко-католицьку семінарію та Львівський університет.

Разом з Левом Кордасевичем на правах сотрудника прийшов Гілярій Гриневецький (1820 р.н., 1846 р. висвячений), син уже згадуваного Миколи Гриневецького. Кордасевич пробув у Нагуєвичах 16 років (1836–1852 рр.), його перевели до м. Перемишля, де він також заслужив повагу як душпастир та завідував бібліотекою. Нагуєвичани їздили до нього й до Перемишля. Серед відвідувачів був і батько І. Франка Яків. Пішов на іншу парохію й Гілярій Гриневецький – у село Шкло біля Яворова. На його місце прийшов Людвік Заграднік (1826 р.н., 1849 р. висвячений), але пробув у селі тільки один рік. Іван Давидович був пастирем лише два роки (1853–1855 рр.). Від 1854 р. був священиком і одночасно вчителем у школі Григорій Коблош.

1852 р. у Нагуєвичі з Перемишля перевели Йосипа Левицького, що хрестив великого Каменяра. Цей священик пробув у селі до 1860 р. (про нього докладніша розповідь далі).

Після смерті Й. Левицького священиком став Михайло Лісікевич (1860–1864 рр.). Чверть століття душпастирем нагуєвицької громади був отець Василь Білинський (1865–1892 рр.). Шематизм Перемишльської епархії за 1885 р. дає такі відомості про нагуєвицьку парохію. Парох Василь Білинський – народжений 1820 р., рукоположений 1849 року. Всього душ українців – 1940, 33 євреї. Церква має 65 моргів оного поля і 9 моргів сіножаті. За рішенням Намісництва від 14 квітня 1878 р. парох додатково отримує 111 зл. 22 кр. У 1890 р. разом з В. Білинським працював його рідний брат Йосиф (народився 1852 року, висвячений 1887 р.). Крім доходів з поля, з церковної каси ім ще виплачено 322 золотих і 6 кр. Церква заплатила державні податки 66 зл. і 62 кр.

В. Білинський не відзначався добротою і повагою в ставленні до простого селянина, добре тягнув зі своїх парафіян.

Про цього священика І. Франко в 1878 р. записав від на-гуевицького селянина таку розповідь: „Перцус вмер, то взив піп и віз, и коньи, ѹ корову за похорон. Ще си був небіжчик до того воза драбини зробив, такі вам файні,— а его брат – „дай, мот, най си хоць драбини здойму“. Взяв він тоти драбини. Ну, поприганыли всю тово, а піп ще повідає: „Ta я там ще і драбини видів!“ I так до тої мнири, поки му ѹ драбини не принесли“. Похований В. Білинський на цвинтарі біля церкви в Нижніх Нагуєвичах.

Померлого батька замінив син Микола (від грудня 1892 р. до травня 1893 р.). У травні на парафію прийшов Михайло Єднакий (1861 р.н., висвячений 1885 р.). Родом отець був з Рогатина. Одружився Єднакий з сестрою перемишльського єпископа Юліана Пелеша Іванною. Шематизм Перемишльської єпархії за 1906 р. відзначає, що М. Єднакий – „титулярний совітник. Одержав відзнаку крилошанина. Нагуєвичі Вижні – 1088 душ, Нижні – 869 осіб, Слобода – 46 душ. Поляків – 50 осіб, євреїв – 76 чол. Церковний ґрунт збільшився до 130 моргів. Чистий дохід з ґрунту 365 кр. 24 с. Додатково священик з каси одержав 899 кр. 34 с. Податку церква заплатила – 124 кр. 36 с. У школі, що оплачувалась з доходів церкви, навчалося 160 дітей. Навчання українською мовою. Читальні нема. Є шпихлір і склеп. Каса громадська з капіталом 8000 кр.“.

Отець Єднакий не брав участі в українському національному житті, виступав проти товариства „Січ“, читальні „Просвіта“. Йому не подобалося те, що його парафіяни хочуть побудувати читальню недалеко від церкви.

М. Єднакий був москвофілом, і перед війною вліті 1914 р. його разом з дружиною ув'язнила австрійська влада. Він прихилив до москвофільства деяких парафіян, і вони були кинуті до австрійського концтабору в Талергофі. Повернулися не всі, ті, що повернулися, довго не пожили на білому світі.

Михайло Кобилецький (мешканець с. Ясениці Сільної) згадував: „У своєму рідному селі Нагуєвичах Франко не міг якось нічого зробити, бо нагуєвичани аж до світової війни трималися світогляду москвофільської, або так званої „твердої“ партії, під впливом свого пароха українофільської партії не любили“.

26 серпня 1914 р. о. Єднакий зробив останній запис у книзі хрещень немовлят. У час відсутності пароха душпастирями нагуєвичан були за сумісництвом Іван Негребецький з села Ясениця Сільна, Павло Кикта з Унятич, Олександр Яців з Медвежі.

А невдовзі був присланий о. Теодор Грушкевич (1885 р.н., рукоположений 1908 р.). Цей священик відроджував національну свідомість своїх парафіян.

Теодор Грушкевич пробув у селі до листопада 1917 р., поки не повернувся з Талергофу о. М. Єднакий, який до кінця життя був нагуєвицьким священиком, вимогливим, дотримувався усіх канонів християнської релігії. Особливо картав він злодіїв. У моїй пам'яті залишились картини, як бідні селяни стояли під церквою з калошами, споном вівса, які вони „позичили“ в священика. Це була кара, накладена о. М. Єднаким.

Отець Теодор Грушкевич був переведений у село Смільну Страсосамбірського деканату, де мав ще дочірну церкву у Зджанні.

Помер о. Єднакий у 1953 р. Після нього священиками в селі були Святослав Прокоп, Дмитро Левицький, Йосип Кириляк, Василь Панькевич. Але їхня служба була короткочасною.

Після другої світової війни деякі нагуєвичани почали вчитися в духовних семінаріях. Стали священиками брати Йосип та Григорій Парашаки, Йосип Кімакович, Олекса Кімакович, Григорій Поврозник, Йосип Пайкуш.

У 1958 р. з церковних книг (храм святого о. Миколая), на полях яких сільські дяки записували важливі події, тобто вели своєрідний літопис Нагуєвич, ми дізналися такі факти:

I. „Трефологіон“ (куплена 1739 р.).

На стор. 346 рукою Івана Кімаковича записано: „року 1831 пановала хорoba холера і так далеці надзвичайна же в самім селі Нагуєвичах 224 особи на туу холеру вмерло“.

В 1848 р. 5 вересня випав сніг.

1869 р. худоба хворіла на заразу міхура і дуже гинула.

Года 1870 такі били морози, що тримали по 32 стоповъ въ той час і много людей і худоби вимерзло і тії морози тримали через 21 день.

Гром, півець церкви сеї.

Року 1870 хробаки пшеницю поїли так, що нічого не було.

В році 1873 надзвичайна холера пановала в цалій околиці, бо тільки в самім селі Нагуєвичах вмерло 160 душ і цей рік був не найліпшим, бо ані на збіжжя не був урожай, а садовини зовсім не було (с. 682).

В. Гром, дяк.

В 1874 р. 6 мая упав сніг великий, як на Різдво, і лежав до 9 через три дні і цілий май був сльотливий, що не можна було нічого в поле зробити (с. 517).

II. Часослов, куплений 1631 р., виданий за Петра Могили (с. 279).

В році 1854 і 1855 так було дороге збіжжя, коштувало жито – 40, овес – 20, ячмінь – 28, пшениця – 40 р.

ІІІ. Октоїх або Восьмигласник (видання 1739 р.). На титульній сторінці написано:

Року 1839 числа квітня на Великденъ випав такий сніг, як на Різдво, і тривав 3 дні.

1872 року в головні роботи через два місяці безперестанку дождь падав й вода барзо велика була.

1784 року кінець квітня і початок травня впав сніг, як на Різдво. Цілий місяць май падав дощ і сніг.

Тепер уже цих записів не відтворити, бо всі книги згоріли разом з церквою.

Дуже цікавою особою був дяк Василь Гром. Знав токарство, стельмахував і залишив важливі записи на полях церковних книг, ведучи своєрідний літопис села. Від цього дяка, який був також громадським писарем, записав І. Франко таку розповідь: „Прийшов у село новий піп. Правив акафист, а ніхто нічого не давав. Тоді попадя кинула дві шустки. Селяни вирішили, що по стільки кидати не можуть, то волять і до церкви не ходити. З того нічого не вийшло“.

Образ Василя Грома змалював І. Франко у незакінченій повісті „Гутак“: „Грім – чоловік молодий, ще нежонатий, от два літа тому, як з війська вийшов (на загадку про військо розмашисто покручує свій чорний „моцно нафікований вус“), на зарібки йому ніяко їхати, але у нього заробок дома, – він знає токарство, ба й стельмахує, от до нього три-штири громади вози дають до роботи“.

Однолітком Івана Франка був другий сільський дяк Григорій Гром (12.10.1856 р.– 4.03.1933 р.), що служив Нагуєвицькій громаді 62 роки. Він похованний на цвинтарі біля церкви святого Миколая, а перед ним спочиває разом з дружиною о. М. Еднакій.

Колоритною постаттю в Нагуєвичах був Кость Дум'як. У 20 років пішов до австрійського війська. Прослужив 15 літ. Додому повернувся у ранзі фельдфебеля, письменним. Став сільським писарем, обстоював права громади перед священиком Й. Левицьким та цісарськими урядовцями. Він був хрещеним батьком Юлії Франко, доньки Якова, що померла у трирічному віці.

Кость Дум'як став героєм повісті І. Франка „Великий шум“, яка розповідає про події в рідному селі письменника напередодні скасування кріпацтва в 1848 р. Каменяр так змалював портрет свого героя: „Він був високого росту, о голову вищий від найросліших людей у цілій громаді, плечистий і дужий і серед усіх громадян виглядав як виплодок якоїсь раси велетнів серед

карлів. Йому було 35 літ. Здоровені чорні вуса звисали йому аж на груди, а над чолом стирчала коротка чорна чуприна, як щіль, обстриженя навпаки сільському звичаю, що велів усім чоловікам носити довге волосся. Правда, Кость Дум'як досі ще був парубком“.

Культура, освіта, обслуговування населення

Велику роль у національному пробудженні галичан відіграво Товариство „Просвіта“, яке було засноване 8 грудня 1868 р. у Львові. З того часу по всіх селах і містах ентузіасти-патріоти організовували філії „Просвіти“, несли світло знань, надії на краще життя в широкі верстви українського населення Галичини, виховували в народу свідомість і почуття національної гідності.

У Нагуєвичах „Просвіта“ почала організовуватися ще до першої світової війни, десь у 1906 р. Народжувалась вона в муках, бо проти національного відродження виступив священик Михайло Єднакий зі своїми москвофілами. Першими членами „Просвіти“ були Йосип Гром, Іван Гатараняк, Михайло Добрянський, Микола Добрянський, Гринь Франко, Михайло Хрунік, Михайло Фридер, Ілько Хрунік, Ілько Бадинський, в хаті якого спочатку й збиралися просвітлення. Важливим завданням цих ентузіастів було побудувати читальню, де можна було б провести збори, відпочити, прочитати газети й книжки, поставити концерти та вистави.

Про будівництво читальні „Просвіта“ залишив спогади один із перших її засновників Микола Добрянський: „Літом кожного року І. Франко приїджав зі Львова на відпочинок до Нагуєвич. Жив у моого брата Михайла Добрянського на Війтівській горі. Молоді прогресивні хлопці приходили до нього, щоб поговорити з паном доктором. Франко радив нам побудувати в селі читальню, яка тоді містилася в хаті Ілька Бадинського. Хата мала, 10 осіб – вже тісно. Письменник радив нам пренумерувати (передплатити) газету „Громадський голос“, ставити п’єси, а гроші з вистав, членські внески і добровільні дачки вкласти у будову читальні.

Купили ми пляц під будову у Миколи Тимишина, вивезли каміння, але межники з намови війта і священика забороняли будову. Та ми робили своє. Зібрали знову грошей, закупили 40 м³ лісу. Хлопці зрізали і звезли дерево до Михайла Бадинського, який зобов’язався збудувати читальню. Черепицю закупили й завезли до господарів неподалік від будови.

На будову треба було мати концесію, підписану сусідами з обох сторін. Це були селяни Федір Чапля та Михайло Дум'як, які не хотіли дати згоду на будову, намовлені парохом Єднаким та війтом Халавкою. Ми чекали, коли священик і війт виїдуть в Дрогобич. Той день настав. Ми кинулися до праці. Одні перевозили дерево на місце будови, інші – складали зруб. До вечора на читальні замайоріла прикрашена ялинка.

Наступного дня війт побачив будову і кричав, що дім розпости не буде стояти біля церкви. Будову закрили, але ми продовжували працювати. Вікна й двері робили вдома, на підлогу дошки принесли з дому. Силою заставили сусідів Ф. Чаплю і М. Дум'яка дати згоду на будівництво читальні. Звернулися в Дрогобичі до адвокатів Ярослава Олесницького та Григорія Винницького (виходець з Нагуєвич), які помогли нам відкрити читальню“.

Відкриття читальні „Просвіта“ зареєстровано за № 1793 від 6 квітня 1907 р. Тоді вже налічувалось 130 членів. Першим головою став селянин Іван Гатараняк, що жив на Франковій Слободі. Мав тільки початкову освіту, але був розумною людиною, поважним і статечним господарем, що показував приклад високої культури і моралі своїм краянам. Був добрим організатором і щедрим жертвівдатцем. Іноді доводилось усім членам „Просвіти“ витрачати свої кошти на громадські потреби.

„Просвіта“ купила шматок громадської землі між хатою єврея Бергера та Анастасії Гвоздецької. Там 1909 р. поставлено хрест на честь відкриття „Просвіти“. Він був обгороджений дубовим парканом. Біля нього Юрко Фридер (член „Сільського господаря“) завів школку і провадив садівничий вишкіл сільських парубків. Хрест був повалений після другої світової війни, приблизно в 1949–1950 рр. Мешканка села Анастасія Гвоздецька забрала його на своє подвір’я, заховала і таємно перевезла на цвинтар біля церкви Верхніх Нагуєвич. Цю історію розповів Микола Хруник, батько якого, Михайло, був членом „Просвіти“.

У читальні відкрили бібліотеку – 182 книги, куплені за кошти громадських активістів, за гроші від вистав і концертів. І. Франко декілька раз надсилив до читальні книги, але вони завжди потрапляли до священика на горище. Сільські парубки на чолі зі Степаном Добрянським дізналися про це й забрали їх. Каменяреві твори мандрували від хати до хати, приносили людям радість і надію. Одна з його книг – поема „Лис Микита“ – досі перебуває у нащадків Дмитра Грома.

Бібліотека читальні поповнювалась і книгами, які надсилали зі Львова Головний відділ Товариства „Просвіта“ та „Рідна школа“. Це твори І. Франка, Т. Шевченка, історичні праці М. Грушевського, книги, що були добрими порадниками в житті селянина („Порадник громадський“, „Пасіка“, про заснування кооперативи та молочарні). Присилалися книжечки, в яких у популярній формі пояснювалась наша історія, назва нашої Вітчизни. 1935 р. була прислана книга Лева Ясінчука „Рідна школа в ідеї і в житті“, щоб члени гуртка керувалися нею у своїй роботі.

„Просвіта“ в Нагуєвичах від часу її заснування провадила велику освітню й культурну роботу на селі: аматорські вистави, вечори, фестини, спортивні змагання, проведення Франкових свят, відзначення релігійних празників. Просвітяни організували драматичний і хоровий гуртки, що прославилися своїми виступами не тільки в Нагуєвичах. Вони їздили власними кіньми або ходили пішки в біжні села (Ясениця Сільна, Попелі, Баня, Уріж, Підбуж, Винники, Медвежа) й давали вистави та концерти. Микола Добрянський згадував: „Виступили в Підбужі. Коли верталися додому, напали на нас в присілку Багна Гомзяки, які були москофілами. Кидали у нас камінням, били киями. Але й ми іх духопелили“.

Часто аматорам доводилось обдурювати польських урядовців, щоб поставити українську виставу. Називалися п'еси польських авторів або на релігійну тематику, а насправді ставилися п'еси І. Франка, Т. Шевченка, І. Котляревського, І. Карпенка-Карого. Іноді польський жандарм навідувався до читальні, коли йшла вистава, щоб пересвідчитися, що ставлять аматори. Але завжди на сторожі стояло два-три хлопці, які давали знати про його наближення. Тільки жандарм на поріг зали – на сцені співали польську пісню або ставили уривок польської п'еси, спеціально для цього підготовлений. Жандарм розплি�увався в усмішці і, задоволений, виходив. А глядачі й артисти реготали до сліз. Вистава продовжувалась.

Онuka Захара Франка Анна Шумеляк у спогадах „У долині село лежить“ писала: „Молодь горнулася все до читальні, щовечора то репетиції, то концерти, то вистави, щонеділі щось у читальні було. Кожний вечір співи по селі, йдем до читальні – співаєм. У нас на Війтівській горі було щось п'ять чи шість дівчат. Йдемо, було, дорогою та як заспіваємо, то хлопці гуртом так і летять за нами. Та й у читальні наш верх у хорі. Ми співаєм, вистави граєм“.

Багато мешканців села пригадують аматорські вистави драматичного гуртка. Улюбленицями публіки були Іван Франко

(небіж Каменяра), Михайло Дум'як, Розалія Подляшецька, Микола Франко, Михайло Хруник, Петро Макар, Іван Мацько, Юліан Чапля, Левко Гром.

Просвітяни, як і всі нагуєвичани, з великою пошаною і любов'ю ставилися до світлої пам'яті свого славного односельця І. Франка. У 1922 р. вони брали участь у мітингу на садибі письменника, присвяченому 66-им роковинам від дня народження Каменяра. У 1926 р. до 10-ої річниці смерті поета просвітяни зайніялися збором коштів у селі на будівництво української гімназії у Дрогобичі.

У 1933–1934 рр. члени „Просвіти“ були активними будівниками народної двоповерхової школи в Нагуєвичах. Виділяли невеликі кошти зі своїх скромних заощаджень на будівництво, возили дерево з лісу власними кіньми, працювали на будові.

Велику роботу в „Просвіті“ провадив її голова Іван Гаврилик (1889–1968 рр.). Мудрий селянин, він турбувався про вшанування пам'яті великого Каменяра. Став ініціатором та головою комітету збирання коштів на відкриття пам'ятника І. Франкові в Нагуєвичах у 1934 р. Це Гаврилик зберіг один-однісінський примірник „Заклику до селян, робітників і трудової інтелігенції“, бо решту 2999 примірників спалили польські жандарми. Цей екземпляр „Заклику...“ експонується в музеї Каменяра в Нагуєвичах. У ньому писали: „Усім ясно, що побудувати пам'ятник Великому поету не може піднятися власними силами і коштами бідне рідне село поета. Комітет в заміреній праці числить на матеріальному допомогу господарських, професійних, культосвітніх та політичних установ і всіх трудящих, що визнають і симпатизують ідеям Івана Франка“.

Нагуєвичани мріяли заснувати у селі гурток імені Івана Франка чи присвоїти це ім'я гурткові „Рідна школа“. З цього приводу листувалися з Головним відділом Товариства „Просвіта“ і „Рідна школа“ у Львові.

Члени „Просвіти“ організували гуртки „Сільський господар“ (сюди входила секція „Українських господинь“), „Рідна школа“, „Січ“ та кооперативу „Поступ“. Певну роль у національному вихованні молоді села відіграв гурток „Рідна школа“, який був зареєстрований 23 квітня 1934 р. П'яtnадцять членів-засновників гуртка писали до Головної Управи „Рідної школи“ у Львові: „Ми, повнолітні громадяни, села Нагуєвич повіту Дрогобицького, постановили заснувати в нашій місцевості відділ Товариства „Рідна школа“ імені Івана Франка в Нагуєвичах. Прохаемо дати на це згоду...“ Окремо було подано список членів, які заснували цей відділ: Іван Чапля, брати Іван та Михайло Добрянські,

Гнат Гвоздецький, Степан Лоїк, Гринь Чапля, Степан Франко, Гринь Чапля (син Дмитра), Микола Сидір, Петро Чапля (син Степана), Петро Чапля (коваль), Василь Твардовський, Михайло Добрянський, Ілько Бадинський, Гнат Риб'як. Головою відділу був обраний Гринь Франко, секретарем – Іван Добрянський. Зібрано за 1934 р. членських внесків 7 золотих 50 грошів, хоча Головна Управа „Рідної школи“ у Львові пропонувала вносити по 1 золотому.

Гурток „Рідна школа“ свого приміщення не мав, а містився в читальні „Просвіти“. За оренду приміщення не платили. Сходини членів гуртка відбувалися в неділю або в свята. Розв’язували господарські проблеми, влаштовували голосні читання і обговорення матеріалів, книжок, особливо творів І. Франка про життя селян. „Рідна школа“ разом із „Просвітою“ заснувала драматичний гурток, який налічував 15 членів. Керував гуртком Михайло Хруник. Кожного року в березневі дні у читальні „Просвіти“ проходили Шевченківські вечори.

Кількість членів гуртка зростала. На 29 березня 1935 р. у ньому вже були й дівчата: Розалія Ягелла, Анна Балуш, Анна Чапля, – які були обрані заступниками голови. У цьому ж році стали членами гуртка Микола Добрянський (йому доручили бібліотеку), Михайло Фридер (займався господарськими справами гуртка), Ілько Хруник. До контролальної комісії входили Йосип Дум’як, Микола Сидір, Гнат Гвоздецький.

На загальних зборах членів „Рідної школи“ розглядали питання про відзначення дня народження І. Франка, проведення фестин, свята Матері, обжинків, роботу з дітьми дошкільного віку. Гринь Франко порушив питання про те, щоб здібних селянських дітей віддавати до шкіл у Дрогобичі, Самборі, щоб село мало більше своєї інтелігенції. У Нагуєвичах відчувався брак вчених людей. Це мало негативний вплив на виховання молоді. Щоб зібрати кошти на потреби гуртка та допомогу народній школі, члени „Рідної школи“ ходили на коляду, збирали гроші серед краян, платили членські внески. Касовий збір гуртка у 1936 р. становив 333 золотих 69 грошів.

Звітуючи про діяльність гуртка на загальних зборах 13 грудня 1936 р., Микола Добрянський повідомив, що члени гуртка провели вечір пам’яті героїв Крут, Симона Петлюри, 4 вечорниць, поставили 6 вистав. Головою гуртка на 1936 р. обрано Івана Добрянського, заступником Михайла Твердовського, секретарем – Миколу Твердовського, касиром став Микола Сидір, а Іван Котик – бібліотекарем. Заступником були обрані Панько Подляшецький, Юрко Фридер, Микола Мартушкевич. Пропонувалося

частіше робити сходини гуртківців, читати реферати для молоді про важливі політичні й національні проблеми, частіше відзначати національні та літературні свята.

1936 р. в гуртку налічувалось 35 чоловік і 11 жінок. Книжковий фонд становив 140 книг, які брали читати 55 осіб молоді та 29 старшого віку. Іван Добрянський читав реферати про життя й діяльність І. Франка, Т. Шевченка. Драматичний гурток налічував 17 членів. Ними поставлено 14 вистав. Особливо урочисто пройшло свято Матері.

19 грудня 1937 р. загальні збори гуртка відзначили його велику роботу з національного відродження села. Дохід гуртка на той час становив 375 золотих 55 грошей. Кошти використовувались на різні цілі: декорації для вистав, книги до бібліотеки, передплату газет, часопису „Наш прапор“, книжок серії „Дешева книжка“. До складу управи гуртка були обрані три молоді дівчини, яким тоді було по 19 років: Розалія Подляшецька, Марія Бадинська, Розалія Твердовська. Вісімдесятирічні жінки тепер з приємністю згадують роки, проведені у гуртку.

Члени „Рідної школи“ турбувалися тим, що в Нагуевичах було багато неписьменних людей молодого й середнього віку. Заснували курси для ліквідації неписьменності. Керівником курсів став Микола Добрянський.

1938 р. членами гуртка уже були 55 осіб (44 чоловіки і 11 жінок). Серед них селян – 42 особи, ремісників – 9 та 4 денних зарібників. Хором керував сільський дяк Петро Лоїк. Дохід гуртка становив 237 золотих і 54 гроші: 116 золотих і 55 грошей зібрано з 2 концертів, 5 вистав, 5 забав та 2 свят. Решта коштів – пожертви селян та членські внески. Гурток проіснував до 1939 р. З приходом „визволителів“ він перестав працювати, а його голову, Івана Добрянського, 1941 р. в уроцищі Гостиславле убили енкаведисти.

Гурток „Сільський господар“ входив до філії в місті Дрогобичі, головою якого був інженер Володимир Дидинський, а заступником – директор Нагуєвицької народної школи Корнелій Камінський. Філія ставила собі за завдання нести в селянські маси агрономічні знання. Проводила з цією метою різні курси: рільничі, ветеринарно-відгодівельні, городничо-садівничі.

Членами цього гуртка (голова К. Камінський) були шановні в селі господарі: Василь Чапля, Василь Дрогобицький, Юрко Сидір, Михайло Фридер, Михайло Дум'як, Петро Котик, Григорій Чапля, Захар Франко, Григорій Добрянський, Ілько Хруник, Степан Дум'як та ін. Сам Камінський провадив ще й бджільничий гурток. Вчив селян доглядати бджіл, виготовляти

вулики. Допомагав їому в цьому Дмитро Гром, який умів гарно майструвати.

Активним членом гуртка „Сільський господар“ був Юрко Фридер (1918 р. н.). Щирий патріот України, вмілий організатор сільської молоді, він провадив із парубками хліборобські заняття. Читав багато газет, журналів, книг. Своїми знаннями ділився з однолітками. З приходом радянської влади Юрко пішов у Борислав. Його знайшли і там. Забрали до армії, хоча хлопець був нездатний до військової служби: кульгав на ногу. Опинився аж під китайським кордоном. У село більше не повернувся.

У гуртку „Сільський господар“ працювала секція „Українські господині“, де жінки й дівчата навчалися крою й шиття, готовувати різні страви, доглядати город, домашніх тварин, тримати чистоту й порядок у хаті, консервувати овочі. Головою секції була Степанія Сторонська, секретарем – Розалія Твердовська. Інструкторами були Ярослава Ковальська, Юрко Фридер, приїжджаючи з Дрогобича й Леся Гриник, та й самі нагуєвицькі газдині також навчали одна одну.

Розалія Твердовська пригадує урочисте свято, яке організувала Дрогобицька філія, – День української господині. До нього готовувалися дуже старанно: випікали хліб, булки, печиво, готовували їжу. Всі дівчата й жінки були в народній ноші. Майже на кожній жінці – вишита блузка, фартух, шалянова спідниця, оксамитова корсетка, на шиї – разки гарного намиста.

Членкіннями секції були Марія Чапля, сестри Розалія і Анастасія Безклуби, Розалія Лоек, Катерина Чапля, Розалія Гаврилик, Анна Дум'як, Розалія і Марія Сторонські, Розалія Подляшецька, Тетяна Чапля, Анна Добрянська.

„Просвіта“ разом із секцією „Українських господинь“, „Січчю“ та гуртком „Рідна школа“ влаштовували фестини, які відбувалися на Базарі. Дівчата під керівництвом Юрка Фридра, вчительок місцевої школи в українських строях виконували вправи з серпами та вінками, співаючи пісень („Заграй ми, цигане старий“, „І шумить, і гуде“, „Гей, там на горі Січ іде“, „Засвіт встали козаченьки“).

Хлопці з „Січі“ показували свою молодечу силу у різних вправах, змаганнях, бігу. Це було гарне видовище, яке збирало багато глядачів і з інших сіл: Ясениці Сільної, Урожа, Унятич. Для найспритніших влаштовували ще й таке змагання: вилізти на високу, без гілок ялинку і зняти з її вершка прив'язані ласощі. Були сміливці, що діставали їх. На цій же площі відбувалися футбольні ігри нагуєвичан з командами сусідніх сіл.

Час проведення фестин – пізнє літо, коли основні роботи в полі завершені, або осінь.

Члени „Січі“ займалися не тільки спортивно-оздоровчою роботою, а й культурно-освітньою. 10 травня 1908 р. хор січовиків виступив на установчих зборах уніатицької „Просвіти“. Члени нагуєвицької „Січі“ 14 травня 1916 р. взяли участь в урочистому відкритті у Дрогобичі „збройного лицаря“, пожертвували на допомогу вдовам і сиротам 10 корон.

Донька сучасника І. Франка Ілька Бадинського Марія Балуш (1918 р.н.) згадувала: „Кооператива „Поступ“ в Нагуєвичах заснована в 1930 р. Її членами були господарі села, які праґнули всіма силами вилізти з біди, жити краще, допомагати тим, що потребують людського милосердя. Найбільш активними діячами кооперативи були Михайло Дум'як, Іван Дум'як, Гринь Франко, Юрко й Микола Сидори, Ілько Хруник, Михайло Гром, Михайло Хруник (син Миколи), Степан Цюник, Михайло Фридер, Василь Твардовський, Михайло Твердовський, Юліан Твердовський. На кошти кооперативи побудували крамницю, де можна було купити господарські знаряддя, продукти, промислові товари. Мій батько торгував у цій крамниці, а я йому допомагала“. За власні гроші члени кооперативи купили радіо, яке сходилося слухати багато людей.

Станом на 31 грудня 1938 р. члени кооперативи володіли майном на суму 1800 золотих. Крамниця кооперативи стояла на перехресті доріг до Самбора й Дрогобича. Її часто обкрадали. Члени кооперативи дізналися про те, що це роблять польські злодії Зембі зі Ступниці. Виставили охорону, якій вдалося добре освятити воду злодіям – більше вони не потикали носа до Нагуєвич.

Перша світова війна принесла селу руїни й смерть. Просвітницька робота занепала. Члени читальні „Просвіта“, кооперативи „Поступ“ та аматорського гуртка звернулися до громадськості через газету „Сельроб“ з проханням допомогти в спорудженні Народного дому в Нагуєвичах. Вони писали: „Наше село так зруйноване світовою війною, що аж соромно нам, односельчанам бл. пам. Каменяра Івана Франка, що не маємо домівки, де приміщувалися б усі просвітні та культурні організації й товариства. Перед війною ми почали були власними силами будувати Народний дім – це огнище всього культурного життя села. Однак імперіалістична війна люто знищила всі початки будови, а також ще гірше знищила й саме наше село... Прохаемо шановних громадян о присилання дрібних жертв і датків на будову цього просвітнього вогнища в Нагуєвичах. Хай рідне село так

славного і заслуженого І. Франка не останеться позаду всього поступового селянсько-робітничого руху...“ Лист підписали Гринь і Микола Франки (небожі Каменяра), Іван Дум’як, Степан Цюник, Іван Гаврилик, Микола Добрянський, Михайло Хруник, Василь Риб’як. Однак Народний дім не був збудованій.

У 1956 р., до 100-річчя від дня народження І. Франка, до старого приміщення читальні добудовано цегляний зал на 250 місць, де відбуваються концерти, вистави, збори, демонструються кінофільми. Колишня читальня стала бібліотекою. До 130-ої річниці від дня народження Каменяра дерев’яну читальню розібрано, до залу добудовано велике фойє. Бібліотеку перенесено в інший будинок.

Восени 1939 р. „Просвіта“ та інші культурно-просвітні організації перестали функціонувати. Читальня стала клубом, а згодом отримала назву „Будинок культури“. У радянський час у клубі проводились ідеологічно спрямовані вечори, конференції, збори. Однак попри всі обмеження інтелігенція села, кульптрацівники організовували аматорські вистави, концерти, читацькі конференції та вечори, на яких будили людську совість, нагадували краянам, що вони українці. Це особливо стосувалося Шевченківських вечорів, які проходили дуже урочисто кожного року за участю учнів середньої школи і малят садка „Колосок“.

Працівники Будинку культури Зіновій Страшівський, Галина Чапля, Юліан Чапля заслужили в своїх земляків велику повагу. Виступи дуету Зіновія Страшівського та Юліана Чаплі завжди сприймалися бурхливими оплесками. Особливо помітне місце в музичній культурі села відіграв З. Страшівський. Талант і любов до музики здобули йому заслужену славу. Він організатор мистецьких колективів: хору, сімейного ансамблю, жіночого вокального ансамблю „Яворина“, дуетів, тріо. Його сімейний ансамбль вийшов на обласну сцену. Учительський колектив „Яворина“ широко відомий серед педагогічної громадськості Дрогобиччини.

Незабутніми залишилися концертні виступи Лева Паращака, Степана Лоєка, Федора Жагаляка. Майстерними були постановки п’ес „Назар Стодоля“ Т. Шевченка, „Безталанна“ Карпенка-Карого, „Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці“ М. Старицького Галиною Чаплею, яка була великою шанувальницею аматорських вистав і довголітнім керівником Будинку культури.

1953 р. на сцені сільського клубу в час літніх канікул була вперше поставлена п’єса Лесі Українки „Лісова пісня“.

Поставив її студент третього курсу Київського інституту театрального мистецтва ім. Карпенка-Карого, уродженець Нагуевич, Іван Цюник. Молодий колектив сумлінно взявся до роботи. Роль Мавки виконувала учениця середньої школи Любомира Соляник, Килини – студентка 1-го курсу Дрогобицького педагогічного інституту Ганна Гаврилик, матір Лукаша грава завідувач клубу Галина Чапля. Чоловічі ролі виконували: Лукаш – Михайло Риб'як, Лісовик – Микола Гаврилик, Перелесник – Іван Годій та ін. З цією виставою юні аматори з успіхом виступили у Східниці. У лютому 1991 р. на загальному сході села Будинок культури переименовано в Народний дім „Просвіта“, обрано раду „Просвіти“ в складі 11 осіб. До ради ввійшли Наталія Франко, Зіновій Мудрий, Юліан Чапля, Зіновій Страшівський, Ганна Гром та інші. Відновлено відзначення свята Матері. Кожного року Народний дім „Просвіта“ урочисто відзначає річницю проголошення незалежності нашої держави, ЗУНР, річницю бою під Крутами, формування УПА.

У червні 1996 р. „Просвіту“ в Нагуєвичах очолила вчителька-пенсіонерка Наталія Франко. Заслугою її є організація студій та гуртків за уподобаннями. Сама Н. Франко провадить студію есперанто, англійської мови, курси крою та шиття. Галина Гром – курс ткацтва, Галина Гаврилик – курс плетіння. Хоровим колективом керує Світлана Гром, танцювальним гуртком – Марія Лазорович.

Важким було відзначення пам’ятних дат великого українського письменника І. Франка за часів польської окупації. Прогресивна інтелігенція не забула сім’ю Франків, до рідного брата Захара часто навідувалися пластуни. Один з куренів „Пласту“ в Дрогобичі носив ім’я Вічного революціонера. У 1926 р. дрогобицькі пластуни відвували біля Нагуєвич свої вправи. У цьому ж році нагуєвичани зробили внесок на будівництво української гімназії в Дрогобичі та відзначили 10-у річницю від дня смерті письменника.

У травні 1933 р. на могилі І. Франка у Львові відкрито пам’ятник. Спортивне товариство в Дрогобичі, яким керував адвокат В. Скибінський, організувало естафету велосипедистів Нагуєвичі–Львів. У присутності Франкової рідні й управи села Нагуєвич було наповнено чашу землею з місця, де народився поет, і доставлено до Львова, де проходили урочистості. У цій велоестафеті взяли участь хлопці з нагуєвицької „Січі“. Чаша зберігається в музеї письменника у Львові.

Культурно-просвітнє товариство „Робітнича громада“ ім. І. Франка в Дрогобичі запропонувало побудувати на тому

місці, де стояла хата батьків І. Франка, дитячу оселю для дітей-сиріт. 2-го листопада 1935 р. було підписано контракт продажу площі під будівлю дому для дітей-сиріт. До 20-х роковин смерті Каменяра видруковано відозву „До українського громадянства“, в якій сказано: „На тому місці, де стояла хата І. Франка, де побачив він перші проблиски своєго життя, де, як мала без журна дитина, бігав, де робив свої перші спостереження, де чутливі душа поета збирала матеріали до своїх майбутніх творів,— має станути живий пам'ятник, гідний найбільшого Сина України, великого Каменяра Поступу та Волі“.

Дитяча оселя повинна була давати захисток бідним дітям робітників і селян, які жили в тяжких умовах. У відозві говорилося: „Оселя боротиметься з тими невідступними товаришами бідняцтва, вона виховуватиме дітворо на ідеях Івана Франка, на вірних синів українського народу, на боєвиків за краще завтра“. Створено було комітет будівництва дитячої оселі, головою якого став Рудольф Скибінський, скарбником — Іван Катрич. До комітету входили: Гнат Жакі, Євген Вельгуш, Нестор Шкода, Осип Смольницький. Однак польський уряд не дав можливості довести задуману справу до кінця, як раніше заборонив будівництво пам'ятника.

Пам'ятник Каменяреві в рідному селі відкрито в 1949 р., а через десять років — школу-інтернат, яка функціонує нині як спецшкола-інтернат для слабозорих дітей. До 110-ої річниці від дня народження І. Франка попередній пам'ятник перенесено на подвір'я школи-інтернату. А в селі встановлено нове погруддя Каменяра роботи скульптора Є. Дзиндри.

Велично мало відзначатися 20-річчя від дня смерті І. Франка 31 травня 1936 р. Випущено афіші, плакати, що закликали всіх краян взяти участь у „Першому народному здвигові“. Текст афіші пропагував волелюбні ідеї, за які віддав своє життя великий поет. Приїхали делегації з Борислава, Стрия, Дрогобича, Стебника, навколоїшніх сіл. Проте велике народне свято перетворилося на бійку, на з'ясування стосунків між українцями — патріотами своєї землі та комуністами, які зривали українську символіку, вивішували червоні прапори.

1946 р. у хаті Миколи Франка відкрито музей великого Каменяра. Першим його директором став Григорій Франко, небіж письменника. 1951 р. музей перенесено в просторіше приміщення з п'яти кімнат у центрі села. На місці садиби 1956 р. встановлена меморіальна арка. 125-річний ювілей великого сина України ознаменувався відтворенням батьківської садиби І. Франка та Стежки Каменяра, виконаної студентами

і викладачами Львівського інституту декоративного та прикладного мистецтва. До 130-річчя від дня народження Каменяра навпроти Франкової садиби відкрито новий літературно-меморіальній музей. Величним було це свято. Тисячі людей відвідали Нагуєвичі, поклонилися землі, що дала нашій культурі генія думки і праці. Святкування проходило по лінії ЮНЕСКО. Представником від цієї міжнародної організації на святі був Едуард Монік. Слово від письменників України виголосив голова Спілки Юрій Мушкетик. Присутніх привітали односельці Каменяра – вчителька Г. Гром, студентка Дрогобицького педінституту ім. І. Франка Г. Дудяк.

Щоденно десятки людей відвідують оселю і музей великого письменника. Ідуть зачерпнути з Франкової криниці мудрості, сили й снаги, прилучитися до його гуманних ідеалів, моральних засад, почуття патріотизму. І так буде завжди, бо Франкова творчість – це щедре джерело, що освіжає своїм чистим струменем, робить кожного дужчим, шляхетнішим. Д. Павличко писав:

*Будуть пити ту воду з жади
Покоління грядущі,
Будуть люди від неї завжди
Сміливіші і дужчі.*

Батьківщину Каменяра відвідали видатні діячі української культури: Максим Рильський, Павло Тичина, Микола Бажан, Володимир Сосюра, Олесь Гончар, Ірина Вільде, Микола Колеска, Василь Касіян, Анатолій Кос-Анатольський, Ольга Кусенко, Андрій Малишко, Павло Загребельний, Тетяна Яблонська. У велилюдних Франкових ювілеях брали участь представники культури з Торонто, Вінніпегу, Софії, Братіслави, Москви, Тбілісі, Алма-Ати, Берліна, Варшави. Серед них Іван Вір, Микола Аврамчик, Мухітдін Амін-Заде, Симон Чиковані, Микола Тихонов, Юліан Стрийковський.

Відвідувачі музею залишали прекрасні, хвилюючі записи в „Кнізі вражень“, висловлюючи пошану до тої землі, що породила великого поета. Павло Тичина 30 вересня 1950 р. писав: „Благоговійний трепет і радість велику переживаю я досі, що довелось мені побувати на батьківщині Івана Франка“. „Нехай безсмертно живе те місце – село Нагуєвичі, що породило великого Івана Франка“ – записав цього ж дня Й Андрій Малишко. „Вічно красуйся, могутній щедрий краю, що породив великого Франка. Невмирущий Каменяр, він завжди з нами! Пишаемся ним. Вчимося у нього“ (О. Гончар, 5 травня 1951 р.).

Павло Загребельний під час святкування 125-річчя від дня народження Каменяра писав: „Вклоняємося землі, місцю, хаті, де вперше пролунав крик маленького Івана Франка. Тоді крик цей чутно було лише тут, тепер голос великого Каменяра роззвучується по всьому світі“.

Українці з-за кордону висловлювали радість, що побували на землі великого письменника, що мали можливість відвідати рідну Україну. Ось один з таких записів: „Ми, канадські українці, радімо, що маємо нагоду відвідати рідне село і музей великого Каменяра, який віддав усе своє життя на боротьбу за волю і краще життя свого народу. Палкі слова І. Франка освітлюють і нам, українцям Канади, шлях до прогресу і кращого майбутнього. І. Стефаніцький, А. Кобилянський з Торонто, М. Сейгун з Вінніпегу“.

22 вересня 1980 р. музей відвідав письменник з Німецької Демократичної Республіки Гюнтер Штайн; 18 жовтня 1981 р.– поетеса Десанка Максимович з Белграда; 28 січня 1982 р.– начальник управління шкіл-інтернатів Міністерства освіти Республіки Куба Луїз Александро Оведо Гарсія. У червні 1984 р. вклонився священній Франковій землі кримсько-татарський поет Різа Халід.

Киргизькі поети Сооронбай Джусуев і Муменбай Байзаков, перекладачі творів І. Франка на киргизьку мову, писали у „Книзи вражень“ музею, що киргизи знають поезію Каменяра.

Як уже згадувалось, перша бібліотека в Нагуєвичах тулилась у приміщенні читальні. Бібліотечний фонд був невеликий, але твори Т. Шевченка, І. Франка завжди користувалися в селян великою популярністю, були і в найбіднішій хатині бажаними гостями. Саме І. Франко вперше познайомив своїх земляків з творами Кобзаря. У листі до Івана Белея він писав: „Перечитую тож „Кобзаря“. Не можеш поняти, яке враження зробив тут другий том на наших людей, що у нас в гостях. Я читав їм деякі дрібні штуки: „Марію“, „Сон“, „Кавказ“ і др. Просто поражені були, як могло на нашій мові бути щось таке написане“.

Незважаючи на переслідування, І. Франко проводив серед селян велику роботу, читав їм не тільки твори Т. Шевченка, а й інших українських і зарубіжних письменників. У 1889 р. він сповіщав Михайла Драгоманова: „Одісея“, переведена Ніщинським... і для простого народу годиться. Я колись розказував її з пам'яті в селі через кілька вечорів – і слухати її сходилася ціла наша Слобода, чоловік по 30 і більше, старих і молодих, і відірватись не могли“.

Після другої світової війни бібліотека містилась у будиночку Івана Сарабрина, сім'ю якого було вивезено в Сибір. 1950 р. її перенесли до відремонтованого приміщення читальні, а 1984 р. – в окремий будинок, де вона займає три кімнати і читальний зал. Налічує 18 тисяч книг. Довгий час бібліотекарем працювала Марія Чапля, яка закінчила бібліотечний відділ Самбірського культоосвітнього училища. Зараз бібліотекар з вищою педагогічною освітою – Руслана Даньків.

Крім сільської бібліотеки, є книгозбірні в середній школі, спецінтернаті, музеї Каменяра. Люблять Франкові країни гарну книжку, особливо з історії України, класичну українську та світову літературу, цікавляться науковими виданнями з різних галузей життя. Мають багаті власні бібліотеки Зіновій Мудрий, Ірина Глинка, Віра Гром, Надія Дум'як, Володимир Чабан, брати Омелян і Юліан Громи, Іван Твердовський, Розалія Хойняк.

Школа в Нагуєвичах...

На ній лежить печать Франкового духу, що вчив трудитися в „поті чола“, боротися за волю, честь і людську гідність українця, осягати вершини людських знань. Прикладом свого життя показав Каменяр не одному нагуєвичанину, як треба лупати „тверду скалу“, закликав не „служити москалеві, ляхові“, а рідній матері Україні. Саме в праці для неї станеш людиною.

Заповіти великого вчителя взяли на свої життєві дороги нагуєвичани – учасники українсько-польської війни 1918–1919 рр., в’язні тaborів Берестя і Домб’є (Яків і Михайло Франки, Панько Подляшецький, Ілько Бадинський, брати Михайло, Микола, Григорій, Федір Добрянські, Василь Твардовський), країни поета, закатовані в урочище Гостиславле (М. Дрогобицький, І. Добрянський, М. Хруник, І. Чапля, С. Дум’як).

Печать Франкового духу лежить і на тих, що боролися з фашистськими окупантами, і на тих, що в нерівній боротьбі з більшовиками загинули за волю України (М. Фридер, І. Хруник, М. Ткач, М. Безклубий).

Франків заповіт „працювати, працювати, працювати“ взяли ті його країни, що стали науковцями (Є. Чапля, Б. Войтусік, Б. Добрянський, З. Соляник та ін.) і невтомні сільські трудівники, бо пам’ятають, що не цурався Франко хлібороба-селянина, а пишався тим, що „вихований твердим мужицьким хлібом“.

З печаттю Каменяревого духу поспішають і сьогодні до школи маленькі нагуєвичани, щоб у вільній Україні вчитися бути господарями рідної землі, бо в „своїй хаті своя правда, і сила, і воля“.

Київська Русь була однією з передових держав Європи, що славилась і вченими-монахами, і ремісничим та торговим людом, і прекрасними будівничими, і тим, що дітей віддавали „на учение книжное“. Перші школи на Русі виникли після прийняття християнства. За князювання Володимира й Ярослава при всіх єпископських катедрах були катедральні школи, при парохіях – парохіальні. Київський князь Святослав послав свого дружинника Василія, що був одним з авторів літопису „Повість времянних літ“, обстежити школи на Волині. За часів Галицько-Волинської Русі панував тип приватної школи-дяківки, яка в основному збереглася на українських землях майже до середини XIX ст.

Протягом кількох століть польської неволі в Нагуєвичах школи не було. Дехто все ж таки здобував початки грамоти. Про це свідчать записи дяків на сторінках церковних книг. Гадаємо, що певну роль в освіті нагуєвичан відіграв монастир, бо навіть перша школа була відкрита поблизу того місця, де він стояв.

1772 р. Галичина відійшла до Австрії. Через два роки монах Я. Фельбігер розробив, а уряд затвердив „Загальний розпорядок для німецьких тривіальних і нормальних шкіл“. За цим статутом у кожній парафії мала бути відкрита тривіальна (початкова) школа, в кожній окрузі – головна школа (тобто початкова школа вищого типу, де підготовляли й вчителів), а там, де розташована краєва шкільна комісія, відкривалася нормальна школа, що мала своїм завданням і підготовку педагогів. Статут проголосував обов’язкове навчання дітей від 5 до 12 років.

1776 р. у Львові організовано шкільну краєву комісію, яка підпорядковувалася генеральній дирекції шкіл у Відні. Закладено також зразкову нормальну школу (6 кл.), а по містах і селах – тривіальні школи (два або три класи). Запроваджено як державну й обов’язкову німецьку мову.

Але матеріальної бази для таких шкіл не було. Кріпаки не могли утримувати шкіл і вчителів. А поміщики загалом не хотіли вчити свого кріпака. І. Франко у поемі „Панські жарти“ писав, яким хотіли бачити селянина пани:

*Хлоп, щоб умів орати, косити
І в танці дівкою носити,
Та „Вірую“ і „Отче наш“,
Письма не треба хлону знати:
Як хлоп почне книжки читати,
Хто буде пану свині пас?*

1805 р. було затверджено новий шкільний кодекс: „Політичний закон для німецьких народних шкіл“. На основі цього за-

кону народні школи цілковито підпорядковувалися духовенству. Перед школою поставлено завдання виховувати вірнопідданіх австрійської монархії, які мають бути служняні, богообязливі, терплячі й покірні.

У Нагуєвичах, що входили до Мокрянського деканату, відкрито тривіальну (початкову) школу в 1818 р. Учитель цієї школи мав 250 флоринів річної платні, безоплатне мешкання в шкільному будинку, паливо, обслугу. Учителям тривіальних шкіл австрійська влада надавала титул магістра і визнавала їх чиновниками IX та X рангу.

Нагуєвицька школа тих часів – звичайна селянська хата – стояла недалеко від горішньої церкви, майже під горою Діл. І. Франко не вчився в цій школі, бо вона була у Вижніх Нагуєвичах, далеко від Слободи. Через це батько віддав його до родинного села матері Ясениці Сільної (відкрита теж у 1818 р.). „...Сільська школа в Ясениці Сільній у ту пору була трохи інакше організована, як школа в Нагуєвичах, – згадував письменник у „Причинках до автобіографії“, – у якій не подавано ані польської, ані німецької мови, а зате більше подавано церковнослов'янської мови та церковного співу. Се знаю тому, що, скінчivши другий рік у Ясеницькій школі, я потім ще кілька тижнів ходив до школи в Нагуєвичах і мав нагоду відчути її відмінну організацію“.

Як бачимо, викладання в Нагуєвицькій школі було не на високому рівні. Очевидно, навчав дітей дяк, бо на початках вчителів дуже не вистачало. Тому 26 червня 1829 р. в Нагуєвичах повітовий наглядач шкіл о. М. Вітушинський видав наказ № 34 по Самбірському деканату, в якому повідомляв духовенство, що 15 березня 1829 р. перемишльський консистор у циркулярі № 307 виявив незадоволення з приводу поганого стану парохіяльних шкіл, що виявився з шкільних актів 1828 р. „Шкільні приписи, – читаємо там, – через недбалість і бездіяльність духовенства занедбані“. На гуманні постанови душпастири не реагували. Тому о. М. Вітушинський наказував, щоб священики свої „шкільні обов'язки виконували пунктуально, акти і протоколи шкільні окремо в доброму стані утримували, результати екзаменів періодично і в призначений час до Повітового Шкіл Уряду відсилали. В противному разі проти недбалства будуть вживатися суворі засоби“.

Хатина під Ділом, де навчалися діти, була дуже стара. Її розібрали, і вона пішла на опалення двох будинків у центрі села, до яких перенесено навчання. До цього часу зберігся один із них. У ньому багато років була швейна майстерня, а зараз – ветеринарний пункт.

1836 р. в школі навчалися 53 учні під керівництвом вчителя Тимофія Петрики (магістр, з річною платою 250 флоринів). Мав він гарний авторитет серед нагуєвичан і в 1846 р. переробив народну „Пісню про комара“. Вона була опублікована в 1851 р. (уже після смерті вчителя) в „Зорі Галицькій“ (Ч. 12.– С. 102–104). І. Франко у праці „Студії над українськими народними піснями“, аналізуючи „Пісню про комара“, писав: „Нагуївський учитель Петрика, справді, позволив собі тут просту вставку, оскільки інтересну і чоловіколюбну саму собою, остільки неорганічну в самій пісні“. Письменник називає її „нагуївським варіантом“.

Йосип Левицький у книзі „Грамматика языка русского в Галиции“ (1834 р.) вмістив 13 строф „Пісні про комара“ на стор. 23–27. Лише 7 строфа не сходиться з „нагуївським варіантом“. До цих 13 строф Тимофій Петрика додав ще своїх шість. „Ті шість строф,— на думку Каменяра,— можна вважати пам'яткою духової праці чоловіка, що в першій половині XIX ст. присвятив своє життя праці над просвітою народу і в Нагуєвичах лишив по собі пам'ять доброго вчителя та людяного, товариського чоловіка, що не цурався дружити та забавлятися з простилими селянами“.

Тимофій Петрика залишив для нащадків запис на Євангелії, яке подарував Яків Франко до церкви Святого Миколая: „Сія книга, сиріч Євангеліон, за держави Єго милости Великого й Пресвітлішого імператора Австрії Фердинанда і Престолу архірейського в Перемишлі вакуючу справлена до церкви долішньої парафіяльної Нагуєвської, сіє есть до храму святителя Христоста Николая за старанієм Іерея Льва Кардасієвича Пароха Нагуєвського. Писав Тимофій Петрика, учитель“.

На жаль, цей важливий історичний документ згорів з 8 на 9 січня 1996 р. під час пожежі у церкві святого Миколая.

1867 р., як видно з Шематизму народних шкіл Перемишльської епархії, в Нагуєвичах вчилося в школі 48 дітей під керівництвом вчителя Йосипа Шиманського. Мав плату 200 флоринів за рік.

Крім тривіальних шкіл, були ще парохіальні школи, в яких навчали дітей дяки. Рівень навчання в обох типах шкіл не був високий. Це було механічне заучування напам'ять, без самостійного мислення. Австрійському урядові були потрібні покірній працьовиті піддані, а не мислячі люди, бо з такими завжди клопіт.

1867 р. австрійський уряд видав новий шкільний закон, а у Львові створено Шкільну Раду, яка керувала всією освітою.

I. Франко писав, що у 1890 р. в 47-ми повітах Східної Галичини налічувалось 76,84% неписьменних чоловіків і 86,16% жінок.

Пізнішими розпорядженнями Шкільної Ради запроваджувалось шестирічне початкове навчання.

I. Франко у статті „Чого хоче „Галицька робітнича громада“ писав: „...Дітей учили по школах читати, писати, катехізму, церковного співу, а не подавали їм ані відомостей, потрібних у господарстві; ані не було книжок, по-нашому писаних, з котрих би такий трохи письменний чоловік міг був навчитися ясно думати о своїм життю і його поліпшенню“. Справжній учитель, на думку Каменяра, повинен логічно і ясно викладати свої думки, зацікавити своїм предметом, бути тактовним до учнів, поважати їхню гідність. А над усе любити дітей, бо бездушність у ставленні до вихованців несумісна з високим званням педагога.

У поемі „Панські жарти“ I. Франко показав вимріаний образ учителя:

*Умів і кожне він дитя
Розрушать, взяти мов за руку,
Збудити власні в нім думки
І визвать власні уваги,—
Так що малій дітваки,
Обдерти, босі, залюбки
До нього йшли, мов овечки,
До пійла в час літньої спраги.*

Саме такий педагог був ідеалом I. Франка. Образи справжніх учителів розкрив Каменяр в оповіданні „Борис Граб“ (Міхонський), у п'єсі „Учитель“ (Омелян Ткач). Таким був його гімназіальний учитель I. Верхратський.

Учителями у Нагуєвичах часто були поляки (Зиблікевич, Пшебиловська, Таращкевич), що недолюблювали хлопських дітей. У 1915–1918 рр. директором школи був поляк Ян Німентovський, чоловік української поетеси, сучасниці Івана Франка Уляни Кравченко. Він прийшов на місце Корнелія Камінського, якого мобілізували на першу світову війну. I. Франко 9 січня 1916 р. у листі до поетеси писав: „...Здивувала відомість, що Ваш муж вже кілька літ учителює в Нагуєвичах...“ Старожили розповідали про його великопанську натуру, зневажливе ставлення до своїх вихованців.

Євстахій Мінчак із Сільця у спогадах про Уляну Кравченко („Літопис Бойківщини“, № 1, січень-червень 1979 р.) намалював словесний портрет її чоловіка: „Був низького росту, з волоссям рудоватого відтінку. Вуса повні, спущені вниз. Погляд у нього був бистрий і суворий, тому шкільна дітвора його боялася. Одя-

гався скромно, а навіть – можна сказати – недбало... Німентовський навіть бував у нас гостем чи в справах. Говорив із батьком українською мовою, якою добре володів“.

З любов'ю згадують селяни добрих, мудрих і водночас вимогливих учителів: Степана Федоричку, Софію Тершаківну, Гонорату Винницьку, Каролину Камінську, Марію Волох, Євгенію Єднаку, Корнелія Камінського, Михайла Дрогобицького. М. Волох та М. Дрогобицький – корінні нагуєвичані. М. Волох викладала українську мову та літературу. Ґрунтовну університетську освіту мала Євгенія Єднака, донька священика М. Єднакого. Добре знала німецьку, польську мови, географію, біологію.

Навчалися нагуєвичани й у Дрогобицькій гімназії: Іван Франко (поет), Іван Франко (син Захара), Михайло Дрогобицький, Михайло Дум'як, Гнат та Григорій Винницькі, діти священика Єднакого, Микола Добрянський, Іван Буцяк, Михайло Фридер.

У 1907 р. Перемишльську гімназію закінчив Йосип Білоголовка, син нагуєвицького селянина, що 42 роки був писарем у громаді. Після гімназії навчався у Львівському університеті. У 1914 р. його забрали на першу світову війну. Того ж року й загинув. Похований у Відні.

Львівський університет у ці роки закінчили Михайло Дрогобицький та Михайло Дум'як.

У 1932–1934 рр. нагуєвицька громада з ініціативи і за великої допомоги війта Василя Твардовського та під керівництвом будівничого Миколи Чаповського з Вацевич збудувала двоповерхову дерев'яну семирічну школу, де навчалося чотириста дітей. Чаповський відомий на наших теренах не лише як умілий будівничий, але й як національний громадський діяч. Тому 1944 р. більшовики засудили його на 10 років ув'язнення, а 1947 р. виселили на Урал всю родину Чаповських. Там, на Уралі, він помер. Похований у м. Губаха.

Школа мала 8 класних кімнат, учительську і кабінет директора. Майже всі кімнати були до сонця. Стояла вона в центрі села. У ці й наступні роки вчителями працювали вже й вихідці з Нагуєвич: Михайло Дрогобицький, Євгенія Єднака, Марія Волох. Директором Нагуєвицької школи від 1918 р. до 1939 р. був Корнелій Камінський. Він брав активну участь у національному відродженні села, був добрий порадник і друг для кожного селянина. Після виходу на пенсію К. Камінського в 1939 р. директором став уродженець села Михайло Дрогобицький, який пробув ним до 1941 р. Убитий енкаведистами в урочищі Гостиславле.

Польські шкільні метрики Нагуєвич обліковували учнів чоловічої й жіночої статі окремо. З метричної книги, де записували хлопчиків, бачимо, що народжуваність дітей чоловічої статі в Нагуєвичах була доволі висока: 1901 р.– 30 хл., 1903 р.– 29 хл., 1905 р.– 37 хл., 1907 р.– 49 хл. У час першої світової війни число хлопчиків зменшується: 1914 р.– 19, 1915 р.– 20, 1916 р.– 14 осіб. У наступні роки чисельність народжених дітей чоловічої статі досягає від 30 до 50 осіб на рік.

Від 1900 р. до 1914 р. багато хлопчиків залишено на повторний курс. Про окремих є записи: глухий, німий, дурний, каліка. У 1908 р. всі хлопчики мали звільнення на рік від навчання. З цієї метричної книги видно, що в Нагуєвичах на початку ХХ ст. учні одержували не тільки початкову, але й семирічну освіту.

До 1941 р. в селі поруч з дітьми українців училися євреї: Еліаз Мендель, Яків Бергер, Еліаз Бергер, Абрахам Брінгс, Йона Зільберберг, Йозеф Кляйнберг, Йозеф Бергер, Йозеф Баумгартен, Йозеф Вайтзнер, Самуель Бріль та ін. Вони загинули в німецьких концентраційних таборах.

У селі жили також поляки, діти яких навчалися в школі: Іван Ягодзінський, Тадеуш Крохмальський, Генріх Шибовський, Йосип Свіца, Мар'ян Терпліви, Казимир Нап'юра, Едвард Якуб'як, Григорій Шпірала та інші. Їхні батьки служили переважно в уряді лісів, сільській управі, жандармами. До другої світової війни і після неї, особливо в час акції „Вісла“, вони виїхали до Польщі або в інші міста і села України. Поляки на прізвище Войтусік українізувалися. Деякі з них допомагали повстанцям харчами, за що були вивезені в Сибір.

Володимир Войтусік возив до млина пшеницю молоти на борошно для повстанців. Зрадник видав його. Засудили й посадили в тюрму. Дружину й трьох синів вивезли в Омську область. Найменшу дворічну доночку вдалося врятувати, і її виховувала бабуся. Войтусік, його дружина і два старші сини померли на засланні, а наймолодший Степан повернувся в село і продовжив рід Войтусіків. Його син Богдан успішно закінчив десятирічку в Нагуєвичах, здобув вищу освіту, тепер кандидат наук.

У час німецької окупації було запроваджено як предмет німецьку мову. Її викладали Карolina Камінська, Гонората Винницька, Євгенія Єднака. Гонората Винницька запам'яталася учням своєю добротою, гарним поясненням матеріалу, але найбільше тим, що завжди ходила в чорному. Це був траур дружини за чоловіком Григорієм, що загинув на українсько-польській війні 1918–1919 рр.

Відновлено уроки релігії, які були вилучені з програм у 1939–1941 рр. Їх продовжував вести довголітній парох Михайло Єднакий.

Директором школи після Дрогобицького став Степан Волох. Він викладав історію, був людиною інтелігентною, завжди у доброму настрої. До школи прийшли нові вчителі: Валентина Попель з Унятич, Іван Франко, небіж Каменяра (внук Захара). Користувався в учнів великою повагою, прищеплював їм любов до читання. Приносив до школи книжки і давав читати учням. Другокласники читали оповідання І. Франка, М. Коцюбинського, В. Стефаника. Диригував учнівським хором. Вивчив з учнями пісні на слова І. Франка „Не пора, не пора“, „Розвивайся, ой, ти, старий дубе“. Проводив вечори, присвячені творчості Т. Шевченка, І. Франка.

Учитель І. Франко провадив велику громадську роботу в селі. Брав участь у драматичному гуртку в сільському клубі, грав у виставах „Наталка Полтавка“ І. Котляревського, „Назар Стодоля“ Т. Шевченка, „Украдене щастя“ І. Франка. Небіж Каменяра був членом ОУН, псевдо Мирний. Десять наприкінці 1945 р. його не стало. Обставини його смерті не з'ясовані.

У цей період школярі часто бували на екскурсіях у полі, в лісі, збирали й сушили лікарські рослини та здавали їх до школи.

Степан Волох залишився на посаді директора школи і після закінчення другої світової війни. За участю громадськості турбувався про відкриття середньої школи. Навесні 1949 р. відбувся останній випуск Нагуєвицької семирічки, а 1 вересня за парті сіло 25 учнів, що стали першими випускниками середньої школи.

Педагогічний колектив поповнився новими педагогами. Математику у 8 класі викладав Дмитро Шеремета, вчитель добрий, але неакуратний. Демобілізований з армії молодші офіцери Петро Віткович та Петро Франко проводили уроки фізичного виховання, а в 1951–1952 рр. навчального році була запроваджена військова підготовка. Керував нею та проводив уроки фізичного виховання Йосип Голубицький. У школі було тільки 8 класних кімнат, спортивного залу не було. Уроки фізвиховання в добру погоду проводилися на спортивному майданчику, в холод і дощ – у коридорі, який до цього був не придатний.

Йосип Голубицький був фізруком (так тоді говорили) за по-кликанням, займався з учнями в різних секціях, особливо любив акробатику. Виступи його вихованців мали успіх у публіки, на спортивних змаганнях займали призові місця.

У школі була велика тіснота: у дві зміни працювала денна школа, в третю – вечірня. У школі навчалися діти з Ясениці Сільної та Унятич, навіть з Медвежі.

1951 р. новим директором школи було призначено Степана Старовойта, участника другої світової війни. Гарно ставився до вчителів і учнів, посадив зі своїми вихованцями шкільний сад, придбав коней і віз. Коні працювали на присадибних ділянках нагуєвичан і давали школі певний прибуток. Старовойт був людиною справедливою, відстоював селянських дітей. Його уроки історії були цікаві. Від учнів вимагав не простого зазубрювання, а логічного мислення, зіставлення фактів, власних висновків. Згодом його обрали головою колгоспу ім. І. Франка.

Дружина Старовойта Валентина любила театр і організувала драматичний гурток. Ставила з учнями п'єси в школі, в селі, навіть пішки ходили до сусіднього села Ясениці Сільної й виступали на сільській сцені.

У цих роках до школи з Опаки приїхала вчителька Теодозія Соляник. Її чоловіка Володимира замордовано в Гостиславле. Вона працювала класоводом, вела уроки співів та учнівський хор. З приходом цієї вчительки позакласна виховна робота почавася. Соляник керувала змішаним хором і хором хлопчиків. Виступи цих хорів відзначалися змістовністю і прекрасною технікою виконання, хори займали призові місця.

Вчителька разом з Зіновієм Страшівським керувала також хором у сільському клубі. Т. Соляник підбирали такий репертуар, аби було що послухати. Жоден виступ хору не обходився без українських народних пісень, хоч у той час треба було співати хвалу компартії та її вождям. Сільський хор під її керівництвом виступав на районних, обласних олімпіадах, де був одним із найкращих.

Перший випуск середньої школи відбувся в 1952 р. під керівництвом директора Степана Старовойта. Серед перших випускників були уродженці села Ясениці Сільної: Михайло Підбузький, Богдан Даньків, Володимир Решетар, Дарія Терлецька, Анастасія Леськів, Марія Кобилецька; Унятич: Богдан Добрянський, Лев Логин, Костянтин Даньків, Лев Городиський, Орест Щурик.

Випускники-нагуєвичани Марія Гром, Ганна Гаврилик, Катерина Дрогобицька, Ганна Лазорчин, Марія Твердовська, Іван Твердовський вступили до Дрогобицького педагогічного інституту, закінчили його і стали вчителями.

Кожен з директорів, що працювали в Нагуєвичах, зробив певний внесок у матеріальну базу школи, навчально-виховний

процес. Степан Старовойт організував роботу шкільної майстерні, в якій учнівська молодь села вперше знайомилась із столярною працею під керівництвом вчителя Юліана Грому.

Михайло Горинь як методист умів ґрунтовно проаналізувати урок, дати конкретні поради вчителям. Це був час активної діяльності вчителів, які організували драматичний гурток, ставили на сільській сцені вистави. Директор брав у них найдіяльнішу участь. М. Гориня перевели директором школи до Підбужа. Його замінив історик Микола Гапшенко. Він зумів придбати вантажну машину, яка давала кошти на організацію позакласних заходів.

М. Гапшенко запропонував учителям української мови та літератури до 110-ої річниці від дня народження І. Франка підготувати виступи учнів. Ганна Грому склала композицію „Слава титану думки і праці“ і за участю вчителя Василя Качмаря підготувала з учнями виступ на обласному огляді художньої самодіяльності. 1 червня 1966 р. Львівський обласний відділ народної освіти нагородив Ганну Грому і Василя Качмаря грамотами.

Тоді ж виникла думка заснувати літературний гурток „Каменяр“. Ним стала керувати Ганна Грому. За мету гуртківці ставили розширення свого світогляду, популяризацію творчості українських письменників, зокрема І. Франка, прищеплення любові своїм одноліткам до красного письменства, знайомство з місцевим літературним процесом.

Гуртківці листувалися з багатьма вченими, поетами і письменниками України. Лауреати Державної премії ім. Т. Шевченка Олесь Гончар, Дмитро Павличко, Василь Козаченко, Михайло Стельмах, Євген Кирилюк, Леонід Новиченко, Іван Ле прислали свої книжки з дарчими автографами для Франкової кімнати. Листи і власні твори надіслали також Полікарп Шабатин, Петро Дорошко, Анатолій Хорунжий, Любов Забашта, Олена Журліва, Роман Федорів, Дмитро Бандрівський, Іван Цюпа.

27 квітня 1977 р. гурток „Каменяр“ проводив відкрите засідання, присвячене творчості Дмитра Павличка, на якому були присутні вчителі-словесники Дрогобицького району. Написали листа поетові й отримали в дар книгу „Любов і ненависть“. На титульній сторінці Павличко написав: „Прийміть мою книжку. Інколи мені здається, що я народився в Нагуєвичах – мое село і Ваше дуже подібні. Франко – моя найбільша любов у літературі, тайно я завжди прагнув бути хоч трохи схожим на нього, але геніїв не можна наслідувати. Треба берегти в душі своїй

іскру Франкового слова – собі і Вам, дорогі Діти, цього бажаю. Київ, 14.IV.1977 р.“.

Члени гуртка декламували вірші поета, розповідали про його життєвий і творчий шлях, співали разом з учителями „Два кольори“. З почуттям гордості для селянських дітей звучав вірш поета „Я народився на землі...“ у виконанні учня 10 кл. І. Грома. Поетичні твори Д. Павличка „Кожному (і собі) читачеві Лесі Українки“, „Андрію Малишкові“, „Франкова криниця“, „На етапі“ виховували в учнів почуття гордості за талановитий український народ, і вони справді відчували ім'я українця серцем, а не лише читали його в сірій радянській паспортині. Особливо схвилювала всіх інтимна лірика поета: „Коли ми йшли удвох з тобою“, „Дні ідуть, ідуть безсонні ночі“, „Над морем“, „Я стужився, мила, за тобою“ – продекламовані вчителькою Г. Гром.

Готували учні вечори, присвячені творчості Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, А. Малишка, С. Коваліва, Д. Бандрівського, І. Кочерги, відвідали пам'ятні місця, пов'язані з іменами „Покутської трійці“ (В. Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини). Щира дружба зв'язувала гуртківців з учителем, науковцем і письменником Дмитром Бандрівським, уродженцем с. Городище Самбірського району. Він прислав свої книги „Під синіми горами“, „Записки незнайомого“, „В краю орлів“. На книзі „Записки незнайомого“ 25 грудня 1966 р. Д. Бандрівський написав: „Дорогим землякам – членам гуртка „Каменяр“ з найкращими побажаннями творчих успіхів“.

1986 р. записали обряд обжинок, весілля. З композицією „Обжинки в Нагуевичах“ виступили на обласному огляді фольклорних колективів. Керівників фольклорного колективу Г. Гром і З. Страшівського нагороджено грамотами Львівського обласного відділу народної освіти. Зібрали також відомості про роль хустини в житті українських дівчат і жінок та провели вечір „Хусточко моя шовкова“.

Прищепленню любові учнівської молоді до прекрасного сприяв вечір, присвячений легендарній українській піснетворці Марусі Чурай. На ньому були присутні вчителі Львівської області, що перебували на курсах підвищення кваліфікації у Дрогобицькому педінституті. Вступне слово виголосив доцент кафедри української літератури Зенон Гузар. Учні розповіли про історичну епоху, в яку жила Маруся Чурай, страту її батька, співали пісні славетної полтавки. Показали сцену прощання дівчини з Грицем, коли вона проводжала його на війну (за романом Л. Костенко „Маруся Чурай“), і сцену страти Марусі та врятування її Іваном Іскрою (за п'єсою І. Хоменка „Маруся Чурай“).

До 150-річчя виходу в світ „Русалки Дністрової“ гуртківці провели конференцію, на яку запросили членів літературних гуртків шкіл району. Вчитель Биківської восьмирічної школи І. Гром намалював портрети М. Шашкевича, Я. Головацького, Івана Вагилевича. Професор Михайло Шалата розповів про роль „Руської трійці“ та „Русалки Дністрової“ в піднесені національного пробудження галицького люду та в історії української культури. В конференції взяв участь народний художник України дрогобичанин Василь Заяць, який створив оригінальний портрет Маркіяна Шашкевича.

„Каменяр“ випускав рукописний альманах „Пролісок“ з творами гуртківців Мирослави Голубінки, Оксани Фирти, Володимира Чабана, Ганни Вовків, Ірини Попель, Олега Гвоздецького. За нарис про свого діда-фронтовика першу республіканську премію отримав Володимир Чабан. Робота студента Дрогобицького педінституту Ігоря Грома про роман П. Загребельного „Розгін“ здобула 1-е місце на республіканському конкурсі студентських робіт.

Тісне спілкування з прекрасним посіяло в душах учнів свої паростки. Деякі гуртківці стали вчителями української мови та літератури. Це Ірина Сопотницька (директор музею Каменяра в Нагуєвичах), Ігор Гром (працює в рідній школі), Руслана Даньків (завідувачка бібліотеки); вчителюють Степан Бабій, Галина Лунів, Ірина Попель, Леся Шумеляк, які оволоділи професією педагога-словесника в Дрогобицькому педінституті ім. І. Франка і працюють за спеціальністю.

Тільки по одному навчальному рокові попрацювали директором школи Богдан Городиський та Євстахія Наконечна. Останню районний відділ народної освіти звільнив за те, що на Великдень учень 8 класу Йосип Гром загинув через самопал. Вини директора в цьому не було. Хлопець не послухався застережень класного керівника, щоб не стріляти із саморобного знаряддя.

Любомир Ліщинський сприяв національному вихованню української молоді. За час його директорства учні побували на теренах Івано-Франківщини, пов'язаних з іменами Василя Стефаника, Леся Мартовича, Марка Черемшини, у місті Берестечку і селі Пляшевій, де в 1651 р. відбулася жорстока битва між коzaцьким військом і польською шляхтою, в якій полягло 30 тисяч борців за волю України.

Відремонтувала школу й побудувала їdalню, придбала обладнання для багатьох кабінетів Надія Хомічак.

Від 1949 р. в Нагуєвицькій середній школі навчаються діти з навколоишніх сіл: Унятич, Урожа, Винник, Ясениці Сільної.

За 44 роки, від першого випуску, середню освіту у школі здобули більше двох тисяч осіб, які навчалися від 1 до 10/11 класу. Частина учнів, закінчивши 7, 8, 9 класи, продовжувала навчання в училищах і технікумах, де здобула середню спеціальну освіту (200 осіб).

Професію механіка 38 випускників школи набули в Стрийському технікумі механізації сільського господарства. Багато нагуєвичан пішли працювати бригадирами тракторних бригад, механіками, головними інженерами сільськогосподарського виробництва.

Велика кількість учнів навчалася у професійно-технічних училищах, стаючи майстрами певної професії, одночасно здобуваючи середню освіту (159 осіб). Працюючи, нагуєвичани навчалися в Меденицькій заочній школі, інші складали екзамени екстерном (246 осіб).

Вищу освіту здобули 260 мешканців Франкового села, з яких 159 вчителів, 13 економістів, 57 інженерів, 11 лікарів, 7 працівників лісового господарства, 5 юристів, один генерал. За час існування середньої школи відмінники навчання відзначені медалями – 106 учнів (39 золотих, 67 срібних). Найбільше медалістів було в 1992 р.– 11 відмінників отримали срібні медалі. Першою золотою медалісткою стала випускниця 1952 р. Ганна Гаврилик, срібною – Марія Колечків (1954 р.).

32 медалісти закінчили педагогічні інститути, 21 обрали спеціальність інженера, лікаря, юриста, економіста.

Нагуєвицька школа виховала і добре підготувала до життя багатьох своїх випускників. Це дало їм можливість отримати вищу освіту і стати керівниками підприємств і організацій, директорами шкіл і душпастирями, начальниками цехів і приватних прибуткових закладів, здобувати наукові ступені та військові звання.

Степан Добрянський (10.04.1928 р. н.) закінчив 7 класів Нагуєвицької народної школи в 1942 р., а в 1948 р.– Бориславське педагогічне училище. Тоді ж вступив до Дрогобицького учительського інституту. Працював учителем у Волощанській се-мирічній школі. Вищу освіту здобув у Львівському університеті, навчаючись на історичному факультеті (1952–1956 рр.). Після закінчення університету аж до виходу на пенсію (1989 р.) працював директором Волощанської восьмирічної школи. Тридцять три роки віддано нелегкій директорській праці! Степан – нащадок тих Добрянських, що воювали з польськими наїзниками в 1918–1919 рр. за Українську державу. Його предки на початку віку не змогли утримати знамено свободи, а він став у лави тих,

що мирним шляхом здобули волю Україні. Організатор товариства української мови ім. Т. Шевченка, Руху у селі Волоці. І зараз С. Добрянський – активний учасник національного відродження Дрогобиччини.

Юліан Кобилецький (уродженець с. Ясениця Сільна) закінчив 10 класів Нагуєвицької середньої школи, Львівський медичний інститут. Лікар-психіатр, один з ініціаторів відновлення храму св. Йосифа у Львівській обласній психіатричній лікарні. Автор вертепів, співавтор духовно-концертних програм, спеціально створених для концертної групи Духовного ліцею ім. Климентія Шептицького. Видав декілька збірок лірики: „На Андрія“ (1996 р.), „Торкнись душі (1997 р.), „Між небом і землею“ (1998 р.).

Микола Чапля (1956 р. н.) 1971 р. закінчив 8 класів Нагуєвицької середньої школи. Навчався в Бориславському медичному училищі, Тернопільському медичному інституті. Акушер-гінеколог першої категорії. Працює в Київському обласному центрі охорони здоров'я матері і дитини.

Марія Лазорович (1971 р. н.) закінчила Нагуєвицьку середню школу у 1988 р. на „відмінно“. Навчалася у Калуському хіміко-технологічному технікумі. Від 3 січня 1993 р.– директор Нагуєвицького Народного дому „Просвіта“. У 1996 р. закінчила Народний інститут хореографічного мистецтва при обласному центрі народної творчості у Львові.

Випускниця 1974 р. Ірина Глинка (золота медаль) після закінчення філологічного факультету Львівського університету ім. І. Франка працювала за скеруванням учителькою української мови та літератури у Вінницькій області. Згодом перевелася у Дрогобицький район. Вчителювала у Винниківській восьмирічній школі, працювала методистом Дрогобицького районно. Зараз – учителька в рідній школі. Ерудований словесник, любить свою професію, очолює районне методичне об’єднання вчителів української мови та літератури.

Галина Пагутяк – член Спілки письменників України.

Коли до Нагуєвицької середньої школи з села Уріж прийшла симпатична рудоволоса дівчинка з приемним тонесенським голісочком, мені здалося, що то розцвів у класі польовий лотос. Уже тоді Галина Пагутяк відрізнялася від своїх ровесників чесністю, правдолюбством. На контрольній з математики на листочку в зошиті вона написала: „Поставте мені два, бо я списала“. Твір з літератури за повістю І. Франка „Борислав сміється“ не був списаний з підручника, а написаний по-своєму, не по-дитячому серйозно.

Вона народилася 26 липня 1958 р. в с. Заколоть, де її батьки вчителювали у восьмирічній школі. Потім вони переїхали в рідне село Уріж, де Василь Пагутяк (батько дівчини) працював директором школи, а мати – вчителем української мови та літератури.

1975 р. закінчила Нагуєвицьку школу, працювала в колгоспі, на Бориславському фарфоровому заводі, в Дрогобицькому краєзнавчому музеї. Навчалася на філологічному факультеті Київського університету ім. Т. Шевченка. Ще студенткою видала свою першу книжку „Діти“ (1982 р.), до якої ввійшли три повісті („Діти“, „Повість про Марію і Магдалину“, „Лялечка і Мацько“) та роман „Філософський камінь“. У центрі уваги авторки – діти, люди різного віку і різних долі, їх внутрішній світ, процеси формування їхніх характерів. Зображені події відзначаються гостротою конфліктів, складними суперечностями.

Повість „Діти“ – це розповідь про перше юнацьке кохання Адася і Євки, знищене війною. Вони нещасливі, бо весь народ терпить велике горе. Завдання митця Г. Пагутяк розкрила у повісті „Лялечка і Мацько“. Лис Мацько говорить до бездарного художника щура Альцеста: „Рийся в смітті, як хочеш, а я буду сміття з душ вимітати“. Проблему жіночої самотності, біль за тих, хто у своєму лоні не носив дитиня, відчуваємо у повісті „Марія і Магдалина“. Роман „Філософський камінь“, – писав критик Є. Нахлік у рецензії на книгу „Діти“, – це твір про молодь, її морально-психологічний світ, зустрічі й розставання, пошуки найближчої людини, з якою разом йти по життю, про самотню старість, метаморфози людських долі і характерів“.

Після виходу цієї книжки у світ критика відзначала, що в літературу прийшов оригінальний митець з філософським складом мислення. Високу оцінку першим творам молодої письменниці дали доктор філологічних наук Микола Жулинський у передмові до книжки „Діти“, Євген Нахлік у рецензії „Потреба взаєморозуміння і духовності“ („Пропор“, 1983, № 10), В. Положій „У пошуках справжності“ („Київ“, 1983, № 4).

Ціла книга „Діти“ перекладена польською мовою, повість „Діти“ – російською. 13 листопада 1982 р. письменниця подарувала цю книжку школі: „Учням середньої школи села Івана Франка, членам гуртка „Каменяр“ з найкращими вітаннями. Автор“. 1983 р. Г. Пагутяк стала членом Спілки письменників України.

1986 р. у видавництві „Радянський письменник“ у Києві вийшла книга Г. Пагутяк „Господар“. Це фантастичний роман. У ньому порушено складні моральні і соціальні проблеми.

Авторка показує зіткнення добра і зла, правди і кривди, любові й ненависті. А повість „Соловейко“ розповідає про нелегкий моральний пошук сенсу життя молодої дівчини, яка любить ліс, своє рідне село.

Галина – дитя природи. Любить її щиро, не знищить квітки. Тварини часто стають героями її творів. Ліс – це її улюблене місце відпочинку. Йому, кожній деревині, стеблині співає вона любовні гімни. Тут душа дівчини ніби очищується від усякої скверні. Їй вільніше дихається. Адже вона народилася в передгір'ї Карпат. І ця чудова природа наповнила її душу святістю, красою й добротою.

У наступні роки виходять нові книги: „Потрапити в сад“ (1989 р.), „Гірчичне зерно“ (1990 р.). У збірнику „Сучасна українська новела“ надруковані новели: „Тебе спалить сонце“, „Дивись назад“, у журналі „Сучасність“ – роман „Книга снів і пробуджень“, „Радісна пустеля“. Часопис „Дзвін“ (1996 р., № 9) вмістив роман „Смітник Господа нашого“. Твори Галини Пагутяк перекладені англійською, німецькою та словацькою мовами.

Олександр Самох (випускник 1974 р.) 1980 р. закінчив Львівський лісотехнічний інститут. Уже 17 років працює лісничим Майданського лісництва. 1998 р. обраний депутатом Дрогобицької районної ради.

1979 р. школу з золотою медаллю закінчила Степанія Чапля. Вступила до Дрогобицького педінституту ім. І. Франка студіювати англійську мову. Після навчання залишилася працювати в інституті. Готує дисертацію про переклади творів І. Франка англійською мовою.

З золотою медаллю закінчила школу й Ганна Вовків. Продовжила навчання в Рудківському технікумі сільського господарства на юридичному відділі. Вищу юридичну освіту (з відзнакою) здобула у Львівському університеті ім. І. Франка. Після закінчення працювала в Дрогобицькому міському суді. Уже п'ять років займається приватною адвокатською практикою.

Народним майстром став випускник школи Іван Смеречак. Він взявся за відродження традицій гончарства, що з давніх-давен існувало у нашому бойківському краї. Організував мистецькі студії в Дрогобицькому педагогічному університеті на кафедрі народознавства, у Палаці школяра, де навчає юнаків і дівчат творити диво з глини. 14 його учнів відомі в Канаді, Америці, Англії, Австралії. Смеречак повний задумів відновити інші народні промисли: кошикарство, ткацтво, різьбярство.

Вихідцями з Нагуєвич чи випускниками школи є: Степан Буцяк – директор ВАТ „Бориславський хлібокомбінат“, Михайло Дрогобицький – директор нагуєвицького підприємства „Каменяр“, директори шкіл Антон Шифурка, Віра Дашко, начальник міліції м. Самбір Ігор Ясінський, начальник карного розшуку в м. Чернівцях Мирон Шепітчак, начальник цеху Дрогобицького долотного заводу, депутат Дрогобицької районної ради Михайло Винницький.

Цікавою є доля сільського хлопця Йосипа Гаврилика (1980 р. н.). Від 1986 р. успішно навчався в Нагуєвицькій СШ, яку 1997 р. закінчив із срібною медаллю. Під час навчання в школі брав активну участь в учнівських олімпіадах з фізики. У грудні 1996 р. Йосип зайняв перше місце на районній олімпіаді юних фізиків у Дрогобичі. Це дало йому право брати участь в обласній олімпіаді у Львові. У травні 1997 р. він учасник очно-заочної олімпіади з фізики, яку надрукувала газета „Високий замок“. За результатами письмових завдань був запрошений на другий тур олімпіади у Львові. Набравши більше половини балів, отримав право вступити до Львівського національного університету ім. І. Франка без вступних іспитів, за співбесідою.

Й. Гаврилик був учасником і третьої олімпіади з фізики для випускників сільських шкіл. Зайняв третє місце, що теж давало йому право на вступ до університету без екзаменів. Студентом 4 курсу фізичного факультету Львівського національного університету ім. І. Франка він згадував: „Лиш з відстані часу я по-справжньому зрозумів, яку роль відіграла в моєму житті школа. Мені пощастило, що я зустрів на своїй життєвій дорозі вчителя фізики Ігоря Корча. Він глибоко знає свій предмет, уміє цікаво його подати, повністю віддає себе учням. Уже з перших уроків цього вчителя я полюбив фізику. Відвідував додаткові заняття, які постійно проводить І. Корч.

На все життя запам'ятався мені день 3 липня 1997 р., коли я став студентом першого курсу фізичного факультету Львівського національного університету. Звичайно, мої батьки дуже хотіли, щоб я добре вчився, отримав якусь професію, утверджився в житті. Але про мое навчання в університеті вони й не мріяли“.

Випускники Нагуєвицької середньої школи досягли також вчених ступенів та звань: Богдан Добрянський – доцент, Зіновій Соляник – кандидат математичних наук, Богдан Войтусік – кандидат технічних наук, Євген Чапля – доктор фізико-математичних наук.

Зараз у Нагуєвицькій середній школі працює 45 вчителів, з вищою освітою – 41, з середньою спеціальною – 4, 29 вчителів – мешканці Нагуєвич. За підсумками атестації у школі працюють два вчителі-методисти (В. Чабан, І. Глинка), 6 старших учителів (М. Стельмах, І. Корч, С. Чабан, С. Підбузька, С. Мудра, І. Микитич). Державну нагороду „Відмінник народної освіти“ мають І. Глинка, С. Гвоздецька, С. Мудра, Я. Баган, В. Чабан. Під керівництвом директора школи Миколи Стельмаха учительський колектив працює над національним вихованням учнівської молоді.

У дерев'яній школі, збудованій нагуєвицькою громадою 1934 р., учні провчилися до 1971 р. У ній прогнили балки, що перекривали перший поверх. З аварійної школи перейшли в навчальний корпус школи-інтернату. Громадськість села неодноразово зверталася у вищі інстанції (до Верховної Ради УРСР) з проханням про будівництво школи. Відповідь: нема коштів. 1988 р. почали готувати документацію. На сільському сході визначили місце під будову. Було виділено кошти та узгоджено план робіт із будівельним управлінням (Дрогобицьке об'єднання Райагробуд, керівник Валентин Сусімович). Будівництво почалося в 1991 р. Не вистачало коштів. 1993 р. тодішній голова районної ради Тарас Метик іздив до Києва, домігся виділення коштів, і робота продовжувалась. Вартість будівництва нової школи – 125 мільярдів купоно-карбованців. Весь цикл робіт пройшов під керівництвом виконувача обов'язків головного інженера Михайла Кобитяка, виконроба Івана Тимціва, бригадира Йосипа Гарбича. Сумлінно працював і весь робітничий колектив. Школа має 20 класних кімнат, кабінети, спортивний і актовий зал, простору ідалню.

1 вересня 1996 р. нагуєвичани зібралися на велике свято – відкриття нової школи, про яку мріяли десятиліттями. Свято відкрив директор школи Микола Стельмах. Учениці 11 класу Іванна Буцяк та Лілія Дудяк вели програму свята. Валентин Сусімович вручив директорові символічний ключ від школи. З привітанням виступили: голова районної держадміністрації Богдан Петрушак, завідувач районного відділу народної освіти Богдан Процишин. Від Нагуєвицької „Просвіти“ вчителів і учнів та їхніх батьків щиро привітала Ганна Гром. Учням 11 класу вручено „Конституцію України“. Школу освятили священики греко-католицької та православної церков (В. Гром та Г. Петрушак). Для першокласників зазвучав перший дзвінок. Вчителька завела їх до класу, а за ними до школи ввійшли всі учні, батьки, вчителі, гості.

Здійснилася мрія багатьох поколінь нагуєвичан – мати таку гарну школу!

21 листопада 1997 р. школа святкувала 45-річчя першого випуску. Їх було 25. Жили дружно, хоч були уродженцями не лише Нагуєвич, а й Унятич та Ясениці Сільної. До школи завітало 10 сивочолих людей. В актовому залі відбулася щира розмова з учнями і вчителями. Староста класу Ганна Гаврилик розповіла про вчителів, які навчали їх і яких вони дуже любили: Степана Старовойта – директора школи і вчителя історії, Марію Проценко – українського словесника, Володимира Коваленка – вчителя математики, вчительку фізики Наталю Безпалько, Зою Касімову і Григорія Бурмаку. Це була молода когорта мудрих і здібних педагогів, що завоювали учнівську повагу своїми знаннями і невтомною працею.

Справу своїх наставників продовжили 11 випускників, які стали вчителями: Богдан Добрянський, Марія Гром, Катерина Дрогобицька, Марія Твердовська, Ганна Гаврилик, Гонората Тимішин, Іван Твердовський, Ганна і Володимир Решетарі, Лев Логин, Константин Даньків. Лев Городиський – інженер залізничного транспорту, підполковник у відставці, Михайло Підбузький – талановитий токар, інженерами стали й Богдан Даньків та Ізабелла Костовська, Орест Щурик.

Головами Нагуєвицької сільської Ради були випускники Михайло Риб'як і Василь Лялюк.

Хвилюючими спогадами поділилися Любомир Ліщинський – учень, учитель і директор цієї школи (тепер працівник Дрогобицького райвно), вчителька, завуч, директор Наталя Безпалько (пенсіонерка), доцент Б. Добрянський, Орест Щурик, Лев Логин, Михайло Риб'як.

Зустріч закінчилася концертом учнівського колективу, який підготували директор Микола Стельмах та вчитель співів Олег Страшівський. Участь у концерті взяли працівники Народного дому „Просвіта“ Світлана Гром та Марія Лазорович (випускники 1988 р.).

Від 1913 р. до наших днів у Нагуєвицькій школі працювало 15 директорів. Подаємо їх список:

Камінський Корнелій	–	1913–1915 pp.; 1918–1939 pp.
Німентовський Ян	–	1915–1918 pp.
Дрогобицький Михайло	–	1939–1941 pp.
Волох Степан	–	1941–1951 pp.
Старовойт Степан	–	1951–1957 pp.
Безпалько Наталія	–	1957–1961 pp.
Горинь Михайло	–	1961–1962 pp.

Гапшенко Микола	–	1962–1967 рр.
Городиський Богдан	–	1967–1968 рр.
Наконечна Євстахія	–	1968–1969 рр.
Ліщинський Любомир	–	1969–1971 рр.
Дорошенко Зіновій	–	1971–1975 рр.
Чабан Володимир	–	1975–1979 рр.
Хомічак Надія	–	1979–1988 рр.
Баган Ярослав	–	1988–1993 рр.
Стельмах Микола	–	1993 р.

Зайдемо до середньої школи. У коридорі – портрет І. Франка під вишитим рушником. Поруч слова поета: „Учителем школа стоїть“. Так, це правда! Від учителя в школі залежить весь навчальний процес. Нагуєвицька середня школа може похвалитися багатьма ерудованими вчителями, що своїм обов’язком вважають працювати чесно, самовіддано, свої знання передати учням.

Таким є вчитель фізики Ігор Корч. У Нагуєвицькій середній школі він працює з 1983 р. І заслужив собі любов учнів, повагу колег і нагуєвичан. Майже кожного року його учні стають переможцями районних та обласних олімпіад з фізики. Ось результати за останні п’ять років.

1994–1995 н. р. 7 клас – 1 місце, 8 клас – 1 місце, 11 клас – 1 місце
 1996–1997 н. р. 11 клас – 1 місце
 1997–1998 н. р. 8 клас – 1, 2, 3 місця
 1998–1999 н. р. 9 клас – 1 місце
 1999–2000 н. р. 10 клас – 1, 3 місця.

Чому вчитель досягає таких високих знань? Він зумів передати учням свою велику любов до фізики, зацікавити їх цим предметом, викликав їхню повагу своєю працьовитістю, вимогливістю, ґрунтовними знаннями свого предмета, широкою ерудицією.

Пояснення нового матеріалу вчителем доступне для розуміння учнів, відзначається досконалою методикою. Його уроки – це діалог з класом, спрямована вчителем активна розумова діяльність школярів. Вчить учнів узагальнювати вивчене, виділяти головне, відстоювати свою думку.

Ігор Корч виховує собі достойну зміну. Для прикладу наведу досягнення його учня Віталія Лесівціва, який навчався в Нагуєвицькій школі з 1986–1994 рр. Навчаючись у сьомому класі, зайняв 2 місце на районній олімпіаді з фізики, у 8 класі – 1 місце, диплом II ступеня на обласній олімпіаді, у 9 класі – 1 місце з фізики й математики на районній олімпіаді. Поступив у педагогічний ліцей в Дрогобичі. У 10 класі – він дипломант

ІІ ступеня на обласній олімпіаді і ІІІ ступеня на всеукраїнській олімпіаді з фізики. 1996 р. він – студент Львівського Національного університету ім. І. Франка. Рекомендований до вступу в аспірантуру. Чудово орієнтується в комп’ютерах, консультує учнів старших класів з питань інформатики та програмування.

За наслідками районних олімпіад з фізики Нагуєвицька школа за кількістю призерів зайняла перше місце. У цьому навчальному році студентами фізичного факультету Львівського університету стали Іван Мацько та Роман Лех.

Ігор Корч нагороджений грамотами районного та обласного відділів народної освіти, грамотою Львівського обласного інституту удосконалення вчителів за кращі розробки матеріалів для позакласної роботи, подані на конкурс „Учитель року – 2001“. Має звання „Старший учитель“, атестаційна комісія надала йому вищу категорію.

Позитивною рисою уроків І. Корча є широке використання елементів цікавої фізики та нетрадиційних форм навчально-виховної роботи, які при мінімальних затратах часу стають емоційними моментами уроку і сприяють успішному засвоєнню знань учнями.

Учитель І. Корч закоханий не тільки в фізику, любить художню літературу. Його бібліотека нараховує понад 4000 примірників, велику кількість газет і журналів. А ще вчитель захоплюється туризмом. З учнівської партії він мандрує по вершинах Карпат. Понад 20 разів бував на Говерлі.

На мальовничому пагорбі в центрі села красується триповерхова школа-інтернат. Історія її будівництва починається в 1956 р. Її фундамент було закладено до сторіччя від дня народження І. Франка. Школа будувалася для нагуєвицьких дітей.

Згодом Дрогобицький обласний відділ народної освіти постановив заснувати на батьківщині Каменяра школу-інтернат. Загальноосвітня середня школа-інтернат почала працювати 1 вересня 1961 р. Директором було призначено Михайла Василенка. 1962 р. заступником директора з навчально-виховної роботи стала Марія Бугайова. Директор і завуч пропрацювали в школі до виходу на пенсію.

Перший випуск середньої школи-інтернату відбувся 1964 р. У 1967–1970 рр. школа працювала як восьмирічна. Відбулося 4 випуски. Випускники школи стали юристами, вчителями, інженерами, керівниками підприємств. Богдан Горішній працює в Міністерстві внутрішніх справ, підполковник.

Від 1970 р. це загальноосвітня спецшкола-інтернат для слабозорих дітей, в якій навчаються 9 років. Зараз назва школи

звучить так: загальноосвітня спецшкола-інтернат для дітей зі зниженим зором І-ІІ ступеня.

У школі працюють 23 вчителі й 25 вихователів, які, крім ВНЗ за своєю спеціальністю, закінчили ще дефектологічний факультет Ленінградського педінституту. Серед них є педагоги, що мають Державну нагороду "Відмінник народної освіти": Ганна Білас, Ганна Бреус, Надія Риб'як; звання вчителя-методиста: Ірина Базилевич, Любов Кебза, Ганна Левкович.

У 1998–1999 навчальному році у школі навчалося 118, у 1999–2000 – 128 учнів. З них лише 29 дітей мають батьків, 12 круглих сиріт, 67 осіб напівсироти. Середню освіту випускники школи здобувають у Підгірцівській спецшколі-інтернаті для дітей зі зниженим зором (Стрийський р-н Львівської обл.).

Школа має свій трактор, вантажну машину, автобус. Є підсобне господарство: 10 га землі (8 га саду, 2 га – орної землі).

Багато випускників спецшколи закінчили вищі навчальні заклади. Ольга Бегей, Юрій Бурцьо закінчили Ужгородський університет і працюють вчителями у львівських школах. І. Сорока – директор школи Старосамбірського району. Мар'ян Сушицький, закінчивши Львівський медінститут, став лікарем-стоматологом.

У школі ґрунтовно організовано виховний процес. Традиційними у роботі вихователів з дітьми є проведення Свята золотої осені, конкурсу квітів, присвячений видатним історичним подіям України. Змістово відзначено 50-річчя УПА під гаслом „У моєму серці Україна“. На святі були присутні учасники визвольних змагань із Нагуєвич. Навесні проводять свято гайок „Заспіваймо, паняночки“. У грудні до діток приходить святий Миколай. Хвилюючими були фольклорні свята „Село на нашій Україні“, „Нашому роду нема переводу“.

Вчителі-вихователі проводили зустрічі з відомими людьми села: старенькими співачками Р. Подляшецькою і М. Мазурик, вчителькою-пенсіонеркою Н. Франко, з майстром Іваном Смеречаком, що відроджує традиції бойківського гончарства. Глибоко хвилюючими були зустрічі з поетесою Антоніною Листопад (з Краснодона), Іриною Сеник (з Борислава), поетом Петром Шкраб'юком (зі Львова). Галина Викривач, вишивальниця з Дрогобича, взяла участь у вечорі „І на тім рушникові“. Учні відчули любов до мистецтва вишивання.

Ранок „Мамина молитва“ захопив усіх, хто його бачив. З ним виступили на обласному семінарі методистів при Дрогобицькому районному відділі народної освіти.

1989 р. з ініціативи вчительки української мови та літератури Марії Даньків у школі було засновано Товариство україн-

ської мови ім. Т. Шевченка, члени якого підготували „Українські вечорниці“ і виступили з ними на вечорі, присвячено му рідній мові в сільському Будинку культури, в Підбузькому будинку для літніх одиноких людей, на обласному семінарі на базі Дрогобицького району.

Директор школи-інтернату Григорій Лужецький (уродженець с. Медвежа) турбувався, щоб учні почували себе затишно в стінах школи, знаходив спонсорів, які допомогли поповнити матеріальну базу школи. Переобладнав великі спальні кімнати на менші, розраховані на 3–4 учнів.

Заступник директора з навчально-виховної роботи Марія Даньків – корінна нагуєвичанка. Прийшла в школу в 1969 р. Вчитель-методист, закохана в свою працю, любить дітей, вміє знайти спільну мову з кожним учителем. Своїм досвідом ділиться з молодими педагогами.

Виховні заходи, що плануються в школі, засвідчують велику роботу учительського колективу з національного виховання школярів, щоденне впровадження в життя і побут вихованців наших звичаїв і традицій. Це, зокрема, свята: „Наш барвінковий край“, „А у лузі червона калина“, „Боже, Україну збережи“, конкурс між куренями „Пісня і праця – великі дві сили“. Постійними є тут тижні української мови та літератури, історії, математики, фізики. Різноманітна тематика виховних годин: „Садок вишневий коло хати“, „Таємничий світ українських народних легенд“, „Радість з неба ся являє“, „З бабусиної скрині“ та інші.

Від 1992 р. на святі Першовересня та на останньому дзвінку ззвучить в спецшколі-інтернаті пісня про рідну школу, слова якої написала Ганна Гром, а музику – вчитель цієї школи Лев Паращак.

*Рідна школо моя, дорогий інтернат,
Ми до тебе прийшли ще малими
І над річкою Збір, в передгір'ї Карпат
Провели незабутні хвилини.*

*I дитинство, і юність в цих стінах пливло,
Тут учились любити Україну,
Пізнавали життя, людське щастя й добро
I співали „Червону калину“.*

*На святій, на Франковій землі
Стали ми як сталевий сплав волі.
Цим завдячуєм вам, дорогі вчителі,
Нагуєвичанській рідній спецшколі.*

*А на долі Франка ми училися житъ,
Дивувались тій силі ѹ завзятю.
Ми підемо усі у мандрівку століть
З Каменярського духу печатю.*

Дитячий садок у Нагуєвичах відкрито в середині 30-их років у сільській читальні. Вихователькою була Катерина Сов'як з Лішні. Діти ходили до садка у вишиваних сорочках і блузках, хлопчики носили сині шаровари, дівчатка – такі ж спіднички. У садку не давали їсти, тому діти приносили з собою молоко, хліб, сир, варені яйця. В садку вчили малят молитв, народних пісень, читали казки, вивчали напам'ять вірші, зокрема Сидора Воробкевича „Рідна мова“. Особливо в пошані була Франкова збірочка „Коли ще звірі говорили“. Влаштовувалось читання віршів Т. Шевченка, І. Франка, прогулянки в поле, ліс, відвідини важливих місць села, особливо тих, що пов'язані з ім'ям Каменяра.

Нагуєвичі Вижні не мали громадського приміщення, дитяча група тулилася в хаті Ілька Хруника біля роздоріжжя, у вільній кімнаті кооперативи „Поступ“. За гарної погоди діти забавлялися в садах, на полі. Заняття співом захоплювало малят. Після підготовки діти виступали на Шевченківських вечорах, на святі Матері. 1937 р. обидві групи садка влаштували це свято в читальні „Просвіти“ з допомогою гуртка „Рідна школа“. Голова гуртка Іван Добрянський привітав матерів, діти піднесли своїм матерям квіти і подарунки, виготовлені власними руками.

10 березня 1984 р. в селі було відкрито дитячий дошкільний заклад „Колосок“, споруджений на кошти колгоспу ім. І. Франка. До 1 вересня 1991 р. він перебував на балансі цього господарства, далі – у віданні Нагуєвицької сільської ради. Розрахований на 90 дитячих місць. Тут працювали чотири групи: три дошкільні, одна ясельна. Від 1986 р. до відкриття нової школи в приміщенні „Колоска“ навчалися шестиричні діти-першокласники. Працювало шість вихователів, медсестра, музичний керівник. Кожна група мала свою спальню, кімнату для забав і розваг, одягальню, умивальню. На території дитячого садка обладнано чотири ігрові і один спортивний майданчик. Є методичний та медичний кабінети. Тривалий час садком уміло керувала досвідчений педагог Степанія Мацько. Тепер через матеріальну скрутку садок не чинний.

Медичне обслуговування в Нагуєвичах...

До другої світової війни медичного працівника в селі не було. До тяжко хворих привозили лікаря з Дрогобича. Легкі захворю-

вання лікували в селі знахарі. Банки, п'явки, гарячі обклади з домотканого полотна на голе тіло допомагали при застуді. Великі глиняні горщики, як банки, клали на живіт, щоб пройшли болі. Від червоної рожі спалювали на болючому місці льон на сирому полотні. Наші предки знали про лікувальні властивості льону і витканого з нього полотна. Пригадую, в дитинстві коли треба було випустити нарив з болючого місця на нозі чи руці, то використовували розпечений до червоного дріт. Нарва виходила, тоді накладали листки бабки, які витягали всю нечисть, і зранене місце заживало.

У селі було кілька повитух, що приймали роди в жінок. Одна з них, Євдокія Буцяк, приймала роди в Марії Франко, коли з'явився на світ її первісток Іван.

Стаціонарне медичне обслуговування жителів Нагуєвич почалося 1946 р. Спочатку діяв невеликий фельдшерський пункт у хаті Петра Кебзи. У 1973 р. відкрито медичну амбулаторію в новому будинку. Тут працюють лікар-терапевт, лікар-педіатр, акушерка, медичні сестри, фельдшер. Обладнано фізичний, стоматологічний кабінети. Лікарську допомогу за викликом медичний персонал здійснює на амбулаторній автомашині.

Лікарями стали випускники місцевої школи: Іван Лоїк, Микола Чапля (син Юліана), Микола Чапля (син Миколи), Тарас Петрицин, Галина Кімакович, Лідія Паращак. 65 вихідців із села закінчили середні медичні заклади. Більше трьох десятків років працювала у селі фельдшером Ярослава Гром.

Микола Чапля (син Миколи) закінчив 8 класів Нагуєвицької середньої школи і 1979 р. вступив до Бориславського медично-го училища. Закінчив з відзнакою у 1983 р. Працював завідувачем фельдшерсько-акушерського пункту с. Свидниця Яворівського району. Звідти призваний на службу в армію. Після демобілізації вступив до військово-медичної академії в м. Ленінграді. Закінчив факультет підготовки військових лікарів для військово-морського флоту і був призначений начальником медичної служби атомного підводного човна.

Тепер М. Чапля служить на посаді начальника медичного відділення Трускавецького санаторію Міністерства внутрішніх справ України. Майор медичної служби.

До 1948 р. в Нагуєвичах не існувало ветеринарної служби. Господарі давали собі раду з тваринами самі або зверталися до найбільш досвідчених у цьому питанні сільських мешканців. Коли було засновано колгосп, то на тваринницьких фермах з'явилися люди з ветеринарною освітою, і нагуєвичани зверталися до них.

Першим колгоспним ветеринаром був мешканець села Йосип Тимишин. Правління колгоспу послало його на тримісячні спеціальні курси. Повернувшись з навчання, він доглядав колгоспних тварин і в разі потреби допомагав односельцям.

Село належало до Бориславської дільниці ветеринарної медицини. Селяни могли вдатися ще й туди. У 1978 р. у селі вперше була відкрита Нагуєвицька дільниця державної ветеринарної медицини. Вона орендувала кімнату в будинку Анастасії Рурак.

1994 р. сільська рада передала безкоштовно Нагуєвицькій дільниці приміщення колишньої швейної майстерні. Завідувач Тарас Петегирич закінчив Львівський зооветеринарний інститут, а ветлікар Степанія Білинська – Судово-Вишнянський зооветеринарний технікум. Вони досвідчені спеціалісти. Займаються попередженням інфекційних хвороб, щепленням тварин, допомагають селянам у лікуванні худоби.

Дільниця має й свою ветаптеку. До нагуєвицької дільниці ветеринарної медицини звертаються й мешканці навколошніх сіл: Унятич, Ясениці Сільної, Урожа.

До послуг нагуєвичан є й аптека № 253, побудована на місці колишньої двоповерхової дерев'яної школи в 1984 р. Аптека державна, працює за госпрозрахунком. Підпорядкована Львівському комунальному підприємству „Материнка“. Директор Галина Бараняк.

У селі є філія зв'язку та ощадного банку. Після другої світової війни поштового відділення в селі не було. З Дрогобича пошту доставляли до Урожа (5 км від Нагуєвич у напрямку Самбора). З цього села два нагуєвицькі поштарі Ганна Гром та Марія Балуш доставляли пошту своїм односельцям.

1956 р., до сторіччя від дня народження І. Франка, була відкрита філія зв'язку № 44. Начальниками філії були: Іван Варжиків, Розалія Майоха, Ганна Головач, Анастасія Петрицін, Йосип Гром, Степанія Тріла. В їхні обов'язки входило також займатися ощадними вкладами нагуєвичан. Спочатку в селі були два поштарі. Кореспонденція і передплата газет та журналів не була надто велика. Деесь уже в 70-х роках вона помітно зросла. І два листоноші не могли за півдня обійти село. Тому до 1999 р. працювало три поштарі.

Від 1990 р. великою популярністю серед нагуєвичан користуються газети „За вільну Україну“, „Молода Галичина“, „Галицька зоря“, „Літературна Україна“, „Високий замок“, журнали „Україна“, „Жінка“.

Поштарями працювали жінки: Розалія Сопотницька, Розалія Стець, Розалія Гром, Ганна Хруник, Розалія Подляшецька, Розалія Лагдан, Любов Твердовська.

У час економічної кризи передплата на газети й журнали дуже скоротилася. Від січня 1999 р. в селі знову працюють дві листоноші: Степанія Гром та Віра Бурмич. У 2001 р. В. Бурмич замінила Галина Гром. Нагуєвицькою філією зв'язку № 44 ось уже 15 років керує Іван Чапля. Освіта – середня. У 1966–1967 рр. він був головою Нагуєвицької сільської ради. 1966 р. брав участь у відзначенні 110-ої річниці від дня народження Івана Франка у Києві.

1976 р. ощадна каса відокремилася від філії зв'язку. Завідувачкою стала Розалія Смочинська (Маринович). Освіта – середня спеціальна. 1990 р. ощадна каса перейшла в ранг філії ощадного банку Дрогобицького району 8114/048. Наприкінці 1998 р. міський і районний ощадні банки об'єднано в один. Нагуєвицька філія ощадного банку 6307/048 має окреме приміщення у будинку сільської ради.

Іде нова епоха – епоха відродження української нації, і перед нагуєвичанами розкриваються нові обрії в науці, культурі, в економічному й духовному житті.

Найталановитіші з них досягають певних вершин. Віктор Кімакович у 40 років став доктором медичних наук. Він народився 24 жовтня 1956 р. в селі Вишанці Самбірського району Львівської області в сім'ї священика Йосипа Кімаковича й Степанії Віткович – корінних нагуєвичан. У нагуєвицькій землі спочивають найрідніші йому люди – батько і брат. У Нагуєвичах живе його мати.

Закінчив Львівський медичний інститут. Лікар-ендоскопіст. Працював у Львівській міській лікарні швидкої допомоги, а з 1988 р. працює у Львівському обласному діагностичному центрі, а в даний час – головний лікар цієї установи.

Є одним з ініціаторів відродження Українського лікарського товариства у Львові, яке відіграло значну роль у пробудженні національної свідомості серед лікарської громадськості. 1997 р. обраний академіком Української Академії наук національного прогресу. Член товариства гастроентерологів та гепатологів Австрії.

Доктором медичних наук став Юліан Гром, батьківське коріння якого також у Нагуєвичах.

Пройдуть роки, десятиліття... І нагуєвицька земля дасть Україні людей нової формaciї, практичних і вмілих, талановитих і героїчних...

Звичаї, традиції, обряди

Кожний регіон України має свій побут, традиції й обряди, які своїм корінням сягають сивої давнини і вважаються для мешканців певною мірою непорушними... Вироблені й перевірені сотнями людських поколінь, вони є основою нашого духовного життя, єднання людини з природою і Богом. Звичаї й обряди, витворені поетичною душею нашого народу, приносили йому користь, оберігали від поганого, застерігали від негідних вчинків. Водночас безпросвітна темнота й затурканість давала ґрунт для виплодження хибних і шкідливих переконань. Все це вкорінювалось у душу селянина, даючи то добрі, то погані паростки.

Календарний рік починається радісним і щасливим святом – Святым Вечором (6 січня). На свят-вечір з'їжджаються всі члени родини до рідної оселі, бо не можна в цей час бути далеко від свого порога. Від самого ранку в хатах метушня: печеться, прибирається. Треба підготувати 12 страв, бо на Тайну вечерю 12 апостолів Ісуса Христа принесли кожен іншу страву. Страви готовують пісні. Приправляють лише паухую олією з насінням льону.

Господар порається коло худоби, прокидає сніг, щоб колядникам було краще зайти на подвір'я. Обов'язок дітей – прибрати ялинку, допомогти матері пекти й варити, розтерти дерев'яним макогоном мак з цукром чи медом до куті у глиняній макітрі. Проте слово „мак“ не можна вимовляти, а тільки „насіння“ чи „городина“, щоб ніяка дрібна нечисть не заплодилася в хаті. Коли мак розтирає дівчина, то вона не має права облизати макогін, бо матиме лисого чоловіка.

На свят-вечір печуть тістечка, велику струглю, білий хліб, смажать пампухи. Діти на все це ласо дивляться, але не їдять, а чекають, щоб зійшла вечірня зоря, яка оповістила колись всім людям про народження сина Божого. Не можна їсти тістечка або пампухи на подвір'ї, щоб не пошкодило новому урожаєві, щоб у засіках із зерном не водилися миші.

Перед вечерею дівчина замітає світлицю і виносить сміття на двір. На котрому кутку загавкає собака, туди вона вийде заміж.

Якщо собака не обізветься, то дівчину не посватають. Увесь день жінки стараються бути в добром настрої, лагідними (хоч до рани прикладай), щоб, не дай Бог, не посваритися, бо тоді в незгоді й суперечках пройде весь рік.

Протягом дня сім'я не єсть, чекаючи Святої Вечері. Голова сімейства запалює свічку, а в глиняному горщику – пахуче зілля та гілки ялівцю, ставить під столом, і приемний запах розноситься по всій кімнаті. Це нагадує ті дари, які принесли малому Ісусові три царі (ладан і миро). ВносиТЬ до світлиці вівсяний сніп, який називають Дідом. Господар вітається з рідними, говорячи: „Віншу вам з щастям, здоров'ям, з цим Святым Вечором, щоб ви в щасті, здоров'ї ці свята провели та других дочекалися – від ста літ до ста літ, поки нам Пан Біг призначив вік“.

Діда ставлять у куті біля столу, за яким вечеряють, і він стоїть там аж до Йордану. Біля порогу світлиці господар кладе сокиру, щоб уберегти себе від лихих сусідів та їхніх наговорів. Тоді вносить оберемок сіна і соломи. Сіном господиня покриває стіл, тоді простеляє скатертину. Раніше це було вишите саморобне полотно з льону чи конопель. Кладе під скатертину на всі чотири кути стола по головці часнику, щоб уберегти хату і сім'ю від усього поганого. Розказував мені о. Григорій Парашак, що ця традиція йде від першої половини XIX ст., коли від епідемії холери померло багато людей. Хто їв часник, той врятувався.

Господар встеляє долівку в кімнаті соломою. Сіно і солома нагадують родині, що Ісус Христос народився в яслах. Діти скачуть по соломі, качаються, квокають, мекають, кувікають – словом, імітують голоси домашніх тварин, щоб увесь рік у господарстві водилася всяка птиця й худобина. Якщо якесь дерево в саду не родить, то господар торкається його сокирою, загрожуючи зрубати: „Зароди, деревце, бо зрубаю тебе!“. Тоді йде погодувати худобу, дає тваринам найкращу їжу (переважно конюшину), уділяє по кілька ложок кожної страви зі свого стола.

Уся сім'я стає на коліна обличчям до образів і молиться. Після молитви сідають за стіл. Господар – у центрі. Він хрестить вечерю і бере часник, примовляючи: „Не лущу тебе до живого, збережи мене від усього злого“. Всі їдять зубчик часнику зі шкірочкою. Починають з куті, бо до малого Ісуса першими прийшли пастушки і принесли сніп пшениці. Господар набирає ложку куті, кидає до стелі і говорить: „Родися жито, пшениця й усяка пашниЦЯ високою, аж до стелі!“. Мати виносить трохи куті надвір і запрошує до вечері птахів: „Хлопці-городці, ходіть до нас їсти пшеницю, бо як нині не прийдете, то не приходіть

ніколи, щоб не нищили посівів у полі“. Їдять капусту, голубці, вареники, рибу, узвар з квасолею, поливку із сушених грибів, борщ. Капусту не всю виїдають, а залишають трохи в мисочці, прохаючи Бога зародити на другий рік ще краще.

Після вечері газда і пастушки збирають усі ложки, зв'язують їх сіном і ставлять у Діда, щоб вся сім'я була завжди разом і щоб на пасовиську не розбігалися корови. Батько починає співати „Бог предвічний“, яому підтягує вся сім'я. В нічній тиші ллеться колядка – щире звернення християн до Бога, духовне єднання з ним. Усі дії людини в Святий Вечір сповнені таємничістю. Ними господарі захищають свою садибу і сім'ю від усякої поганої сили на весь наступний рік. Уставати від вечері треба всім разом, а одному не слід, щоб сім'я нікого не втратила.

Хлопчики й дівчатка після вечері йдуть колядувати, а старші газди гуртується по кутках чи збирають родичів і колядують уже на Різдво. Старших колядників запрошують до хати на гостину, а дітям виносять ласощі або гроші.

На Різдво хлопці переодягаються і ходять колядувати з вертепом. Це дійство зображає події у Вифлеємі, де народився Ісус Христос. Злій Ірод, який наказав вирізати дітей, щоб не пропустили маленького Божого сина, три царі, що приносять дари народженному, жид, пастушки, ангел – дійові особи вертепу. Пастушки заходять до хати і просятає дозволу заколядувати. За коляду їм дають гроші, ковбасу, горіхи, яблука та інші ласощі.

18 січня – Щедрий вечір, на який готують ті самі страви. Перед вечерею батько ходить довкола хати і кропить її свячену водою, щоб лихе обминало його господу. З ним ходить син чи донька і на розі будинку кусає хліб з медом, щоб хліб водився в домі, щоб був у ньому добробут.

19 січня – Йордан. У скутій кригою ріці вирубують ополонку та ставлять із крижин хреста. Відправа відбувається на ріці. Після посвячення кожен набирає води у глечик, прикрашений віночком з вівса і калини чи стяжкою. Свячена вода використовується в господарстві для різних потреб: окропити хату у свято, при відправі над померлим, для освячення місця під будову чи вже збудованої будівлі. У наступний тиждень після Йордану не можна на ріці прати, щоб не забруднити освяченої води. Від Різдва до Йордану раніше не шили, мотивуючи тим, що мале Боже дитя ще не охрещене.

14 січня – Новий рік. Уранці господар вставав і почав умиватися. Наливав у якусь посудину води, кидав туди гроші й умивався. Це робилося для того, щоб весь рік водилися в хаті гроші.

Десь наприкінці зими приходить до нас свято Стрітення Господнє. Зима здає свої позиції, а на зміну їй приходить весна та літо. Починається новий господарський рік. Нагуєвичани, жартуючи, говорять:

*Зустрілася зима з літом,
А свиня – з вітром.
Свиня каже: „Ходім рити“,
А вітром каже: „Ходім пить“.*

Від Введення до Благовіщення не можна рушати землю, бо вона відпочиває і набирається сили. На Благовіщення Бог благословить землю, будить її з зимового сну, і тоді на ній можна працювати. І. Франко звернув увагу на те, що Благовіщення – велике свято. Якщо воно збігається з Великоднем, то спочатку відправляється служба Божа святому Благовісникові, а тоді – воскресна відправа. У Нагуєвичах Каменяр записав розповідь про те, як збіглося свято Благовіщення з Великоднем. Священик забув відправити перше службу Божу святому Благовісникові. Не сходило сонце. Люди чекають, а його нема. Тоді зрозумів отець духовний свою помилку. Коли відправив молебень святому Благовісникові, почало розвиднитися.

Після Благовіщення сіють ярі зернові: овес, ячмінь, пшеницю, копають і садять на городах. Коли перший раз виходили в поле орати, то кропили свячену водою весь сільськогосподарський реманент та коней. А починали орати і сіяти тоді, коли господар сяде на землю і не змерзне: значить, земля на-грита сонцем.

На початку травня кожного року відзначають у Нагуєвичах день святого Юрія Побідоносця, покровителя хліборобства і скотарства. Тоді вперше виганяють худобу в поле пасти. Господиня обкурює тварин пахучим димом з ялівцю, кропить їх свячену водою, щоб очистити їх від усього поганого, щоб на пасовиську до них не пристала ніяка нечиста сила. Дає їм хліба. Пастушки виганяють корів у поле свячену лозою. У полі з лотосу сплітають віночки і прикрашають ними роги тварин.

Існувало в нас повір'я, що є чарівниці, які відбирають молоко. Ходять вони вночі перед святом Юрія. Цілу ніч господарі вартували, щоб на подвір'я не прийшла чужа тварина, бо вважали, що це чарівниця перекинулась на корову. Через поріг до стайні не може залізти жаба, бо це теж чарівниця прийшла зібрати молоко. Щоб охоронити тварин від злих очей, зав'язують їй на шию або на хвіст червону стрічку. Коли корова розтелилася, то в цей день не дають з хати жодної речі, щоб не було втрати, щоб телятко гарно росло.

Рано навесні з теплих країв повертаються в село лелеки. Давніше вони гніздилися на солом'яних покрівлях, рідше на деревах. За народними віруваннями, господарство, в якому є гніздо лелеки, щасливе й забезпечене від пожежі. У селі була традиція посміятися над тим чи іншим мешканцем, що він їздить „по бузьки“. Малювали картинки, як той господар їде драбинястим возом, а в ньому повно бузьків. Якщо господар був горбатий, то один бузько обов'язково був намальований на горбі. Дуже шанували газди цих птахів, бо вони іноді могли жорстоко помститися за знищення гнізда. У дзьобі приносили жаринку і клали на стріху. Залишали людей без житла. Ворохили нагуевичані так: хто вперше побачить бузька в польоті, той буде здоровим, швидко ходитиме, й ноги його не будуть боліти. Коли ж бузько стояв або сидів, то енергії в тої людини не буде.

Близьким другом господаря є ластівка, яка в'є своє гніздо під дахом хати, у стайні, стодолі. Руйнувати гніздо ластівки не можна, бо це великий гріх. Коли дівчина перший раз побачить ластівку, то їй треба обмити обиччя молоком. Тоді воно буде гарним і білим.

Радісною є шуткова неділя, коли посвячують вербові гілки. Шутка у великий пошані в нагуевичан. Її не можна топтати, кидати де-небудь. Це вважається гріхом. У шуткову неділю мешканці села одні одних б'ють освяченою вербовою гілкою й говорять:

*Не я б'ю – шутка б'є,
Від нині за тиждень
Буде в нас Великдень!*

Тиждень від шуткової неділі до Великодня – страсний. У п'яницю вдосвіта закладають плащаницю. Молоді хлопці стають на варті біля неї. Одягалися вони раніше в червоні жіночі кожушки, галіфе й чоботи, у руках тримали тесаки, на головах – каски. Звичайно, цей одяг не відповідав епосі, в яку було вбито Ісуса Христа, але приємно було дивитися на хлопців, які стоять так гордо, не поворухнувшись. Зараз юнаки одягають вишиті сорочки, шаровари, кептарики.

У ніч перед Великоднем парубки розпалюють вогонь за селом, на горі, щоб було його далеко видно. Світло в хатах горить цілу ніч, бо ангели над селом літають. У суботу вранці господині печуть паски. Коли жінки саджають їх у піч, господарі стріляють, щоб відігнати все погане, щоб паска вийшла гарною, високою й пухкою. До паски жінки дають багато сиріх яєць, які видувають через зроблену дірочку. Потім нанизують їх на шнурок

та вішають під дах. Вони мають охороняти хату від вогню та грому. Яйця варять у суботу, щоб були готові на неділю вранці. Шкаralупу з яєць викидають на дах – як оберіг від грому.

Десь приблизно 20 квітня починає кувати зозуля. У цей час селяни старалися мати в кишенях хліб і гроші, щоб водилися вони у них протягом року.

У Нагуєвичах здавна існував звичай у дев'ятій четвер після Великодня, перед жнивами, йти процесією до каплиці „Ярина“. З церкви брали образи Матері Божої, святого Миколая, хоругви. Коло поля кожного газди зупинялись, священик читав Євангеліє, щоб Бог дарував урожай. Особливо це робилося тоді, коли тривалий час не було дощу. Траплялось, що дійти до „Ярини“ не вдавалося через раптовий дощ. У каплиці є криниця з дуже смачною водою. Священик проводив відправу, освячував воду, а парафіяни набирали її додому і вживали при різних хворобах людей і тварин, для освячення подвір'я та будівель.

У журналі „Дзвін“ за 1878 р. І. Франко вмістив замітку „В. Білинський в Нагуєвичах“, у якій докладно описав освячення нив у Нагуєвичах: „В селі Нагуєвичі є звичай, що піп кожного року перед жнивами ходить з процесією по полю і над нивою кожного газди, котрий того хоче, читає Євангеліє (властиво лише кілька рядків, що триває 2–3 хвилини), і за кожну таку Євангелію бере по 4 центи грішми і по повісму прядива зимию, але, звичайно, господар просить попа читати Євангелію майже над кожною своєю нивкою, яка тільки лежить при дорозі, куди йде процесія (в Нагуєвичах, а особливо в присілку Слободі, поля дуже порозкидані малими кусниками, і до одного газди не раз належить 10–12 таких парцельок). Один такий обхід (кілька годин здорового спацера по полю) приносить попові 7–8 ринських готовими грішми, не рахуючи повісем, котрих вартість (цинччи лиш по 10 кр.) винесе на всякий спосіб вище 20 зл. (усіх нумерів в Нагуєвичах звиш 300)“. Замітка підписана криptonімом „К“.

На Зелені свята нагуєвичани прикрашають свої будівлі гілками дерев, найбільше липою, на Іvana – польовими квітами. Починали купатися в річці на Петра і Павла. У селі побутує така коломийка:

А на Пётра вода тепла –
Лиш би ся купати.
А на Пётра дівки гарні,
Лиш би їх кохати.

На Зелені свята пастушки „петрутуть“ у полі. Вони беруть із собою різні ласощі, фруктову воду і забавляються.

Поширеним є звичай толоки – безоплатної допомоги сусідові чи рідним. Толоку скликають на будівництво дому, на збирання зернових, на косовицю, копання картоплі. Раніше скликали людей на толоку, щоб обробити льон чи коноплі, дерти пір'я на подушки й перини, що були віном кожної дівчини.

Надходили жнива, щаслива пора хлібороба, бо він дочекався нового врожаю. Після молитви біля ниви приступали до роботи. Газдиня виносила в поле серпи, перев'язані стрічкою, що була посвячена в церкві.

Але ніколи не давала серпа в руки, а клала його на землю чи на сніп. Робилося так тому, щоб не поранитися під час жнив.

Хвилююче, радісно відбувались обжинки. Господар запрошуєвав женців на толоку зібрати останню ниву. Переважно це був овес. Коли женці впорали його, то з пучечків незжатого колосся зав'язували бороду й лишали на хлібній ниві, щоб урожай далі в'язався на цьому полі у цього господаря. Складали тугий сніп, в'язали вінок, прикрашали гронами червоної калини і надягали наймолодшій жниці на голову. Ідучи додому, женці співали обрядових пісень, під хатою господаря віншували. Господар і господиня дякували їм і запрошували до хати на гостину. Багаті господарі ще й музик наймали, аби молодь повеселилася. Подаемо обряд обжинок, записаний від Розалії Твердовської та Розалії Подлящецької.

Хлопець: *Iдіть, дівчата, по калину,
Бо дожали-смо ниву.*

Усі співають.

*Конець нивоноці, конець,
Будемо вити вінець.
Вийся, віночку, гладко,
Як круглесеньке яблуко.
Вийся, віночку, з калини,
Бо дожили-смо ниву.*

Хлопець: *Марусино, Катерино,
Візьміть цей снопочок,
Збирайтесь до купочки
І плетіть віночок.
А ми, хлопці й дівчата,
Не будемо дармuvати,
За цей час можемо у ворона зіграти.
Кого оберемо вороном?*

Дівчина: *Хай буде Яким, ми всі за ним.*

Хлопець: *Давайте, дівчата, хустину,
Хай зав'яжу очі Якиму.
Тепер вибираїте перепілку.*

Хлопець: *Хай буде Катерина,
Вона любить Якима*

Яким ловить дівчину і падає.

Дівчина: *Ой, біда з таким,
Як отої Яким.*

Гра повторювалася чи обиралася інша, співалися обрядові пісні.

Катерина: *Уже віночок закінчили сплітати,
Можемо йти газдів вітати.
На подвір'ї в господаря.*

Усі співають.

*Дожили ми зарана,
Заріжте нам барана.
Вийдіть, газдоњки, з хати,
Хочемо вас вітати.*

Дівчина у вінку: *Ми вам жнива закінчили
І добре ся потрудили.*

Віддає вінок, кладе на хліб, з яким вийшла ґаздиня.

Хлопець: *Наш господар красний
Виростив урожай ясний,
Пухкі калаці з нього випікайте,
А нам усім добра бажайте.*

Господар: *Хай святиться жито-пшениця
І всяка пашниция.
А ми, женчики любі, вас вшанували
І добрих музик вам найняли:
Скрипка, бубон, один бас
Будуть грати все для вас.*

Господиня: *Я також весь день працювала,
Вам вечерю смачну зготувала:
Вареники з сиром та в маслі,
Щоб ви, дівчатонька, були красні.
А для вас, славні парубочки,
Є доброї вишнівки дві бочки.
То ж дякуємо вам, женчики, щиро,
Заходьте в хату з миром.
Після гостини – танці.*

Хлопець: *А ви, музиченьки, не дрімайте,
Дрібненької коломийки нам заграйте.*

Танці, співи.

Хлопець: *Дякуємо, господарі ясні,
За музиченьки красні.
Щоб ви й на другий рік сіяли й орали,
А ми вам урожай збирали.
Хай радістю світиться ваша хата,
Ваша вечеря хай буде багата.
А вашій газдині бажаєм дуже,
Щоб і надалі цвіла, як ружа.*

Господар: *Уклін вам щирий за добре слово,
Чекаємо вас на другий рік знову.*

Гості відходять зі співом.

Зібране збіжжя чекало молотильників. І вже то тут, то там заговорили ціпи. Мололи зерно в млині або на жорнах у дома. Яка то була втіха в хаті, коли мати спекла хліб з нового врожаю! Його цілавали, шанували, завивали в хустину або клали в широкий і глибокий, як скриня, стіл, що вміщував весь випечений хліб і пироги.

28 серпня – свято Успіння Пресвятої Богородиці. Нагуєвичани їздили до Самбора, де було велике храмове свято, осінній ярмарок та фестини. Для стомлених важкою фізичною працею селян це був фізичний і духовний відпочинок. На ярмарку вони продавали збіжжя, купували потрібні для господарства речі, гостинці для дітей, одяг молодятам.

Осінь – пора заручин і весіль. Народження нової сім'ї починалося з заручин. Коли парубок постановив одружитися, то спочатку засилав сватів до своєї коханої. Нагуєвичани називають це „їти на згоди“. Батьки парубка і свати проводили бесіду з батьками дівчини про її віно. На заручинах головна увага приділялась матеріальній стороні одруження. Коли доходили згоди, то приймали принесений старостами хліб і пили могорич.

Дівчина дарувала хлопцеві хустину, яку він, ідучи просити на весілля, чіпляв собі до пояса. За звичаєм, дівчина отримувала у віно поле, привозила до своєї майбутньої сім'ї гарну скриню з приданим. Сюди входили одяг молодої, ткане полотно на верети і сорочки, перина, подушки. Невістка повинна була привести корову або принести гроши.

Але козирим кожної дівчини все-таки була земля. Багаті батьки змушували своїх синів брати заможних дівчат. На господарстві за традицією залишався найстарший син, якому батько

давав і більшу частку поля. Якщо батьки не мали синів, то залишалася старша донька.

Спочатку повинна була виходити заміж найстарша донька, а одружуватися – найстарший син. Діти до батьків ставилися з великою повагою, зверталися на „Ви“, їхнє слово було для них законом. Наречену чи нареченого обирали в своєму селі. Було великим соромом одружуватися чи виходити заміж у сусіднє село. Про таких казали, що їх у Нагуєвичах ніхто не хоче.

Громада повсякчас стежила за міцністю сімейного життя молодят, засуджували зраду чоловіка чи жінки. Життя „на віру“ (без шлюбу і весілля) в селі не схвалювалося. У сім’ї переважав патріархат. Жінка повинна була в усьому коритися чоловікові, свекрусі і свекрові. Розлучення заборонялися церквою. Матеріальні інтереси іноді руйнували сім’ю, люди жили разом, а були ворогами, бо одружилися не з любові.

Весілля починалося із запросин гостей. Давніше запрошували у п’ятницю, а зараз – за тиждень до весілля. Весільний коровай печуть сільські господині, які вміють це добре робити. Місять тісто на коровай і співають:

*Біла муку сіяла,
Рум’яна розчиняла.
Рум’яна розчиняла,
Високо в піч саджала.

А в нашім короваю
Водиця з Дунаю,
А яйця з Підгайців
У нашім коровайці.
А дріжджі зі Львова,
Щоб молода була здорова,
А сіль із Варшави
Задля нашої справи.*

Тісто кисне, а свахи співають:

*Короваєва пара
На столі випливала
Повною – повнонькою,
Доброю мисленькою.*

Саджають коровай у піч:

*Вдайся, короваю, вдайся,
Догори піднімайся!
Короваєве тісто
Їхало чере місто.
Питалося дороги
До Любуні-небоги.*

Ім'я дівчини чи хлопця вставлялося таке, як їх звали.

Обряд у молодої відбувався так:

Коли приходять запрошені гості, їх саджають за столи. Молода вносить у кошику барвінок, кладе на стіл. Староста кличе матір і говорить: „Дорога мамо, покажіть нам роботу“. Мама бере пучек барвінку, кладе до короваю і починає вити вінок та ладкати:

*Ізійди, Боже, до нас,
Во тепер гаразд у нас,
Та й ти, Божая Мати,
Зійди до нас до хати
Купочки іскладати,
Віночки ушивати.
Божая Мати мовить:
„Хай вас Бог благословить“.*

Свахи продовжують вити вінок, що почала мати, їй співають:

*Журилася Любуня, що робити:
Нема з чого вінки вити.
Почав Микольцьо наслухати
І став її втішати:
– Не журись, Любуню, я не зраджу
І з віночками пораджу.
Дам два таляри бити,
Куплю два вінки увити.
У Львові вінки вили,
У Перемишлі золотили,
У Самборі малювали,
В тім домі дарували.*

Коли молодий іде до молодої, свахи співають:

*Якби Любуня знала,
Що її Микольцьо іде,
Ставила би мости
Із риб'ячої кости,
Стелила би лавки
З червоної китайки.*

Молодий приходить забирати наречену до шлюбу. На лавку кладуть подушку, на яку парубок посадить дівчину аж за третім разом. У її косу він вкладає гроші, щоб брат розплів її. Свахи запрошують:

*Ходи, брате, до хати
Косоньку розплітати.*

Брат розплітає косу, молодий продовжує, а мати вже докінчує.

Вона ладкає:

*Де тота щіточка-гребінець
Чесати косоньку під вінець.*

Мати чеше косу й одягає вінок з барвінку, бо він є символом дівочої невинності. На лавку сідають батько й мати, починається обряд благословення. Молодий з молодою кланяються їм і просять благословення. Вони кланяються в ноги батькам три рази, цілують їм руки. Батьки благословляють їх образом. Свахи співають:

*Похильне деревце калина,
Похильніша Любуня-дитина.
Низенько ся мамуні вклоняє,
Сльозами ноженьки скропляє,
Жовтеньким волоссям втирає.*

Ці рядки свахи повторюють, коли молоді кланяються батькові:

*У городі нашім квіти,
Кланяються вам діти,
Як одно, так другое,
Обое молодое.*

По дорозі до шлюбу молодят супроводжує спів запрошених:

*Сиві коники, сиві,
Чи чуєтесь в силі?
Чи ви нас заберете
Й де треба завезете?
Під гороньку крутую,
Під церковцю святую.
Там будем спочивати,
А молодята шлюб брати.*

Під церквою – інші ладканки:

*На горі церковця Святий Спас
Вийдіть, отче, до нас.
Нема його вдома,
Поїхав до Львова
Ключики купувати,
Церковцю відмикати,
Молодим шлюб давати.*

Після шлюбу під церквою свахи дякують отцеві:

*На горі церковця стояла,
В ній Любуня шлюб брала.
Дякуєм отцеві, що нас тут не вбавляли,
Скоро молодятам шлюб дали.*

Весілля приходить додому, під хатою свахи просяять:

*Вийди, матіночко, з хати
Молодятаок вітати.
Вийди, матінко, в кожусі,
З хлібом на білім обруси,
З ярою пшеницею
І всякою пашницею.*

Мати ще не вийшла, а невтомні свахи не вгавають:

*Не дайте нам стояти,
Візьміть нас до хати,
Бо нас тученька збила,
Сукні нам помочила.
Ми – свахи молодії,
В нас сукні дорогій.*

Мати виходить у виверненому кожусі, з двома хлібинами на голові, перев'язаним лляним шнурком. Ходить довкола молодих і обсипає їх пшеницею та іншим зерном, деколи грішми і цукерками, щоб жилося їм багато і солодко. А господиня, що готує весільні страви, окроплює молодих свяченовою водою.

*Сіяли ми сіяницю,
То жито, то пшеницу,
Сіяли по пісочку,
Щоби було в колосочку.
Сіяли по долині,
Щоби було всій родині.
Радуйся, матіночко,
Звінчане дитяточко.*

Мати відповідає:

*Тоді-м ся радувала,
Як її годувала.
А тепер ся звеселила,
Бо доною звіньчила.*

Благословляє молодих:

*Благословляю вас, діти мілі,
Щоб ви були щасливі,
Гарні, сильні та пишні,
Як у саду вишні.
Щоб завжди ви були обое,
Як тих хлібенят двоє.
Хай вам сіється і родиться,
І всяка худібка водиться.
Хай на вашім полі
Колоситься пшениця,*

*А над вашим дномом
Світить ясна зірниця.*

Мати заводить молодят до хати, поклавши ім обом на плечі ті дві хлібини, аби молодята були багаті на хліб, льон, коноплі і завжди жили разом, як зв'язані хлібні паляниці. Вивернений кожух, очевидно, має принести достаток молодим у господарстві: багато корів, овець, коней та домашньої птиці. Свахи нагадують господарям про мед:

*Ой, дайте нам меду
З-під студеного леду,
Бо ми Бога просили,
Щоби бджоли мід носили.*

Кожному гостеві на порозі хати дають ложку меду. Першими за стіл сідають запрошені, тоді дружки і дружби, а лише тоді молоді. Свахи розповідають:

*Іздригнулися стіни,
Бо вже бояри сили,
А ще вони впадуть,
Як молодята сядуть.
Ой, не впали стіни,
Бо молоді красно сили.*

Перед гостиною свахи натякають на горілку:

*Заходить до нас вісти,
Що хотять нам дати їсти.
І їсти, і пити,
І веселенькими бути.
Ми свахи молоденькі,
Не дуже голодненькі.
Ми пішки не ходимо,
Ми мішки не носимо,
Ми їсти не просимо.
Ми свахи – не дівоньки,
Просимо горівоньки.
Положено і ложечки,
Напиймося потрошечки.
Заточено й тарілочки,
Напиймося горівочки.
І пиймо, і проливаймо,
По другу посылаємо.*

Починається гостина, а свахи знають, що кому заспівати: дружці, дружбі, сватам, старості, господині та іншим учасникам весілля.

Сватові: *Нема того у Львові,
Що в сватуня в коморі:
Мед, вино бутельками,
Горілка барилками.
Горілки, сватуню, горілки,
Бо горять свахам поділки.
Що наш сватуню діє?
В коморі горілку гріє.
Ой, гріє із медом
Під студененьким ледом.*

Дружбам: *Гадайте, дружби, гадайте,
На колисочку складайте,
На колисочку новеньку,
На дитиночку маленьку.*

Коли дружка пришиплює дружбі вінок до капелюха та букет до грудей, то дружба повинен віддячитися за це: дати гроші. Свахи наказували:

Дружбі: *Стався, дружбуню, стався,
Аби-с не завстидається.
Посягни у кишено
Та вийми грошей жменю.
Не давай по копійці,
Лиши білі сороківці.*

Дружці: *А в полі липонька скрипіла,
Під нею друженька сиділа,
Місила муку в три діжки,
Ліпила пиріжки в три ріжки,
Майовим масельцем мастила,
Всіх дружбів гостила.*

Старості: *Старосто старесенький,
Голубе сивесенький,
Люди тя поважали,
За старостоньку взяли.
Сідай, старосто, сідай,
З господинею пообідай.*

Про себе свахи розповідають:

*Ми тут запрошени
На кури, на печені,
Та ѹ наолові плечі,
Щоби-сьмо були ґречні.
На два спусти горівки
За хорошої дівки.*

Весілля в молодого. Він приводить невістку. Гости сходяться. Староста посилає дружбу до молодої по барвінок. Всі сідають за стіл, а староста кличе дружбу і просить принести вилки до короваю. Перший раз дружба приносить вили, що ними сушать сіно. Староста каже, що це мають бути на три ріжки. Дружба вносить вили від гною. Аж за третім разом дружба вносить приготовані дерев'яні ріжки, які свахи прикрашають барвінком, цукерками, квітами, яблуками. На поклик старости приходить мати і починає вити вінок, співаючи:

*Ой, ізлинули два ангелочки з неба,
Ой, сили-впали, а в Миколи на вбору.
А з обороньки на застільнее віконце,
А з столоньків на лляній обруси,
А із обрусів Миколі на плічко,
А із плеченька Любоньці на друге,
А із плеченьків на зеленій віночки.*

Молодий, виrushаючи до молодої, щоб забрати її до шлюбу, вклоняється батькам три рази, дякуючи за виховання і турботу про нього, а свахи розповідають:

*Похильне деревце калина,
Похильніший Микольцьо-дитина.
Низенько ся мамуні вклоняє,
Сльозами ноженьки скропляє.
Ісходить сонечко, сіяє,
Микольцю кониченька сідлає,*

Його матінка питає:

— *Ой, де ти ся, Микольцю, збираєш,
Що ти собі кониченька сідлаєш?
— До Львова, матінко, до Львова,
Бо там мені припадає дорога.
Там я собі дівча влюбив,
Сам Господь мені судив.
І Пречиста Мати казала,
Щоб вона моєю дружиною стала.*

Мати:

Хай тебе Бог благословить.

Якщо ж у молодого не було батька, він обирає посадженого. Йому співали:

— *Кому ти ся, Микольцю, кланяєш,
Коли свого батенька не маєш?
— Поклонюся чужому,
Бо так буде, як свому.*

Молодий з гостями прийшов по молоду. Свахи просять:

*Не лякайся, свату,
Що нас так багато.
Лиш двадцятого троє
Прийшли на подвір'я твоє.
А другі – за горами,
Прибудуть за нами.*

Коли син після шлюбу приводив дружину додому, свахи зверталися до матері:

*Отвори, мати, ліску,
Веде ти син невістку,
Молоду, як ягідку,
Солодку, як малинку,
До комори ключницею,
До поля робітницею.*

Далі весь хід весілля йде так, як і в молодої.

Одним із важливих моментів у весіллі є покривання молодої хустиною. Розплетену косу молодої жінки раніше ховали під очіпок і пов'язували зверху хустиною, котра символізує перехід її до заміжжя, в підлегле становище до чоловіка і його батьків. Покриває молоду мати молодого. Молода сідала на стільці, а свекруха ховала її волосся під очіпок і пов'язувала хусткою. Свекруха співає:

*А де ж тая щіточка, гребінець,
Чесати косоньку під рубець.
Зробили ми діло, аж нам чоло впріло.
З коржа – паляницю, з дівки – молодицю.*

Молода співає:

*Ой, упали воротенька, упали,
А вже мої вечорниці пропали.
Свахи відповідають:
А ми тій воротенька підіймем,
Ми на тій вечорниці ще підем.*

Коли у подружжя народжувалася дитина, відбувався обряд хрещення. Немовля купають у теплій воді, додаючи різне зілля. Хлопчикам у купіль кладуть корінь дев'ясили, щоб були міцними і здоровими. Дівчаткам – цвіт і стебло рум'янку, щоб гарним і пахучим було їхнє волосся.

На вікно будинку, де є народжена, але ще не хрещена дитина, ставлять вертикально тарілку, щоб ніщо погане не пристало до немовляти. Дітей раніше приймали сільські повитухи, яких

у селі було декілька. Від часу народження І. Франка довголітніми повитухами були Теодозія Буцяк, Євдокія Буцяк, Людвика і Олена Лопушанські.

Батьки та куми вибирають для хрещеника ім'я. Наші пращури вважали, що гарне ім'я приносить людині щастя, здоров'я, добробут, оберігає від усього злого. Шануючи свій родовід, батьки дають хлопчикам ім'я діда, а дівчаткам – бабине. Відхід від цієї традиції дуже болісний для діда й баби.

Коли дитина нешлюбна, то ім'я їй добирає сам священик. Здебільшого воно було негарне, з ним людина ходила, як із тавром. За таких не хотіли йти заміж або брати за дружину. Називали їх копилами.

У 1865–1892 рр. у Нагуєвичах священиком був Василь Білинський, який усім нешлюбним дівчаткам давав ім'я Хима (Євхемія), рідше – Мокрина, хлопчиків називав Савами, Харлампіями, Порфиріями, Калениками. Найпоширенішими в селі були жіночі імена Марія, Катерина, Олена, Анастасія, Параска, чоловічі – Петро, Василь, Михайлло, Іван, Федір, Григорій. У наші дні з'явилися імена Ігор, Святослав, Мирослав, Тарас, Роман, Ярослав, Мар'яна, Оксана, Орися, Ірина, Надія та ін.

Немаловижну роль у хрестинах відіграють куми, яких шанують на рівні з близькими родичами, бо вони для похресника є другими батьками. Нагуєвичани шукають кумів серед порядних у моральному відношенні людей, щоб були добрим прикладом для хрещеника або хрещениці. Вибирають поважних, багатих газдів, які б у скрутну хвилину допомогли дитині, піклувалися її долею. Якщо ж до біdnішого йшов за кума заможніший газда, то це для першого був великий гонор.

Кум і кума приносять до хрещеника чи хрещениці крижму (2 м білого полотна). Дитину кладуть на це полотно і прикривають ним, щоб Божа благодать завжди була з нею, щоб душа її була така чиста й безгрізна, як це біле полотно. Куми (батьки рідні й хресні) родичаються все життя, допомагають одні одним, разом забавляються у празники.

Народження дитини є великою радістю в сім'ї молодих людей. Умілі руки дідуся чи батька майстрували її колисочку з тонких ялинових чи соснових дощок. Підвішувалася вона до стелі в ногах над ліжком, щоб молодій матері зручно було вставати до дитини вночі, взяти за шнурок і поколисати її. А щоб дитя заснуло, співає йому мати чи баба колискових пісень. Ще з-перед Франкових часів і в наші дні немовлята засинають під таку колискову:

*Ой, спи, дитя, колишу тя,
Як ти уснеш, я лишу тя.
Піду в поле на роботу,
Повернуся аж в суботу.
Положу тя в колисочку,
Повішу її на липочку.
Буде вітрець повівати,
Дитиночку колисати.
Будуть пташки прилітати,
Дитиночку годувати.*

Або:

*Ходить соник по долині
У червоній жупаніні.
Питається сон дрімоти:
– Де будемо ночувати?
– Де хатина тепленькая,
Де дитина маленькая.*

21 листопада – свято Архистратига Михаїла. Він вважається покровителем мисливців, сприяє на полюванні. Народженому в цей день хлопчикові давали ім'я Михайло. Від цього дня починається піст аж до Різдва Христового. Наприкінці листопада володаркою на Прикарпатті стає зима: то тепла, то лютая, з сильними вітрами, що заносять дороги снігом. Але бувають зими, що ще в грудні недбайливі господарі оріть ниви.

4 грудня – свято Введення в храм Пресвятої Богородиці. Важливою прикметою цього свята вважається прихід до хати першого відвідувача – полазника. За народними віруваннями, він приносить до хати щастя або невдачу. Бажано, щоб першим до хати зайшов чоловік чи молодий парубок, а не жінка. Чоловік приносив до хати щастя, жінка – негаразди. Позичати сусідам будь-що у цей день не можна, бо все з господарства буде відходити, а не прибувати. Давніше нагуєвичани збиралися до корчми погомоніти, випити чарку горілки. Орендарі мали на Введення великий прибуток, тому приповідали: „Введен щоден, а Миколи ніколи“.

7 грудня, на свято Катерини, дівчата ворожать, хочуть дізнатися про свою долю, про майбутнього чоловіка. Зваривши каші, беруть макогін і йдуть до воріт, стукають і говорять: „Доле, доле! Йди до мене кашу їсти“. А потім рахують кілки на плоті: „Вдівець, молодець, вдівець, молодець“. На яке слово припаде останній кілок, за такого її вийде заміж: чи за вдівця, чи за парубка. Дівчата розходяться по селу і слухають під вікнами людських хат. Якщо у розмові з рідним хтось скаже „садь“,

то дівчина не вийде заміж, коли скажуть „іди“ або „біжи“ – дівчину засватають.

Одне з найпоетичніших свят на порозі зими є свято Андрія Первозванного (13 грудня). За переказами давньоруських літописів апостол Андрій з Царгорода прибув до Корсуня, а потім поплив Дніпром до того місця, де зараз стоїть Київ і сказав, що тут з ласки Божої буде побудований „великий город“, що уславиться багатьма церквами.

У ніч на Андрія дівчата збираються до хати на своєму кутку, до якої раніше сходилися на вечірні розваги. Кожна з них приносить із собою малий коржик. Кладуть коржики на низький стілець і впускають з подвір'я голодного собаку. Чий коржик собака візьме першим, та дівчина першою вийде заміж. Коли ж собака обнюхає і не візьме коржика, то дівчина мусить чекати наступної зими. Дуже дівчата переживали, щоб їхнє печиво собака не надкусила й залишила, бо це ознака того, що їхнє подружнє життя триватиме недовго.

Ворожать для дівчат і хлопці. Вони кладуть на стіл тарілки догори дном – скільки є дівчат. Під них ховають маленький віночок або шматок матерії, яка символізує фату. Кожна дівчина має підійти і піdnяти тарілку. Якщо відкриє вінок, вона буде шлюбною жінкою. Якщо ж відкриє шматок матерії, то буде „завиткою“, тобто народить дитину до шлюбного вінця.

Весело забавляються в цю ніч парубки. Вони знімають хвіртки і відносять далеко, підпирають кілком або зав'язуютьмотузком двері, щоб господар не вийшов з хати. Іноді вилазять на дах і затикають комин, виносять на хату різний господарський реманент. Хто на що вигадливіший! Це робилося на подвір'ї тих гаzdів, котрі мали на виданні доньок. А було й так, що не раз вимазували чим-небудь хату дівчини, яка в моральному відношенні схибила. За бешкетування парубків у ніч на Андрія мешканці села не сердяться. Такий звичай.

День святого Миколая – 19 грудня – дуже шанується в Нагуєвичах: адже обидві церкви мають його своїм патроном. Це свято особливо радісне для дітей. Вони прокидаються вранці і відразу дивляться під подушку, чи приніс що святий Миколай. Ще очі зажмурені, ще сон тримає дитину в своїх обіймах, а рука шукає під подушкою, чи є подарунки. Цей звичай має виховне значення: якщо дитина поводить себе погано, то святий Миколай приносить їйому добру палицю і більше нічого, а чесним і слухняним дітям – всілякі ласощі, подарунки. Пригадуються мені смачні медові пряники – Миколаї, які діставала з-під подушки.

На святого Миколая нагуєвичані збирались у гості один до одного, бо це храмове свято в селі, а корчму обминали. Це дуже непокоїло корчмарів. Вони ставали на порозі й закликали людей, обіцяючи дешевше продати горілку.

У довгі зимові вечори, коли в господарстві все пороблено, наставав час для духовного життя селянина. Сходилися ґазди й ґаздині до когось із сусідів, провадили розмову про погоду, події, що відбувалися в селі. А потім ішли розповіді про різні пригоди, про нечисту силу, про традиції, повір'я, вірування.

Є повір'я, пов'язані з будівництвом хат. Коли господар хотів спорудити будинок, то підбирав таке місце, що приносило б щастя, щоб хата не згоріла, щоб добро велося в ній. Спочатку це місце освячували, а потім починали закладини, переважно в суботу. Газда, що запросив майстра, добре з ним обходився, щоб не зробив поганої зарубки. У сім'ї часто бували негаразди. Іноді трагедії, які пояснювали тим, що майстер зробив погану зарубку. На дверях і сволоках вирубували хрести, щоб до хати не входила ніяка погань. У підвальни хати клали гроши, свяче-не зілля й пшеницю.

Давніше хати будували з дерева, перерізаного навпіл. Круглим боком деревину давали ззовні, а гладким – до середини. Школу, церкву, будинок для священика будували з брусів товщиною 8–10 см. Підвальни (підлоги) переважно тесали з дуба. Їх клали на велике каміння. Хати в середині білили. Ззовні між кругляками напихали клоччя і прибивали його вузькими дошками (дранкою), щоб холод у зимі не йшов до хати. Вікна в хатах були невеликі, солом'яний дах – високий, щоб сніг і дощова вода не затримувались.

У сінях стелі не було, з них по драбині вибирались на горище. Комини мурували лише на горище, а звідти через діру в стрісі дим виходив надвір. Вздовж передньої стіни будинку знадвору тягнулася призьба, на якій ґазди відпочивали, провадили розмови у святкові дні. Сіни розділяли хату на дві половини: в одній житло для людей, в другій була стайня. Заможніші ґазди ставили стайню й стодолу окремо. У стодолі молотили на току збіжжя, в зрубах тримали сіно для тварин. Бідніші господарі молотили збіжжя у сінях, тут же різали січку для худоби.

Серцевиною кімнати була піч, що займала четверту частину всієї площині. У ній пекли хліб, варили їсти. У сильні морози вона була теплим захистком для старих і малечі.

Іван Франко писав:

*В хаті піч трохи не в півкімнати,
З припічком і зачіпком із глини,*

*Вічно тепла, то жолудок хати,
Величезний, як живіт дитини.*

Старі дерев'яні хати замикалися дуже просто: у передній стіні біля дверей просвердлювали дірку, а зсередини у сінях був дерев'яний засув із ямочками. Ключем слугував залізний дріт, загнений з одного кінця. Його пропихали цим кінцем у дірку, він потрапляв у ямку, і так замикалася чи відмикалася хата. Ключ мав довжину 40–50 см. Такий замок було легко відімкнути будь-яким зігненим дротом. Ми не дуже докладно зупиняємося над описом старих нагуєвицьких хат, бо про це можна прочитати в статті Івана Франка „Моя вітцівська хата“. Зараз збереглося дуже мало будівель, у яких під одним дахом є житло для людей і тварин.

Архітектура сьогоднішніх хат зовсім інакша. Це добротні будинки з цегли, жужелю, дуже рідко з дерева. У хаті є кілька кімнат: вітальня, кухня, спальня, дитяча кімната, передпокій, комора, підвали, гаражі для машин. Після другої світової війни в селі збудовано 275 будинків.

Для збереження сіна, яке не вміщалося в стодолі, робили обороги. Це чотири стовпи, закопані в землю. По них піднімався чи опускався дах, критий житньою соломою. Внизу був настил, на який складали сіно. На оборогах, на свіжому повітрі, в літню пору господарі, а частіше молодь, спали.

У Нагуєвичах – смачна джерельна вода. Майже кожен господар хотів мати на своєму подвір'ї криницю. Води потрібно було в господарстві багато, особливо взимку. Щоб напоїти корів, коней, брали воду з річки. Криниці копали окремі люди, які вміли це робити і розумілися, де буде вода. Криницю викладали каменем, зверху робили дерев'яне цямриння. В наші часи їх викладають бетоновими кільцями.

Вірили нагуєвичани в різні надприродні сили, зокрема в упирів, які приносять велику шкоду людям: висисають кров під час сну, нищать здоров'я, зводять з дороги, можуть наслати неврожай, хвороби, посуху. Тому старалися хоронити мерця так, щоб він не повертається на світ Божий і був нешкідливий. На це був спрямований весь обряд похорону: запечатується гріб, справляються поминки. Виносять ногами до дверей, прощають його з хатою, вдаряючи домовою три рази об поріг. Відкривають вікна і двері, щоб мав куди вийти, а потім зачиняють і ставлять для нього воду на столі, щоб напився, коли вернеться до хати. Домовину забивають цвяхами, дзвонять на дзвіниці, бо дзвін відганяє злих духів. Вірють також у те, що мерці ходять по світі і не дають людям спокійно жити. Померлуому

упиреві треба забити осиковий кіл у серце, то він уже не повернеться.

Віра в упирів привела до трагічної події в Нагуєвичах. 1831 р. в Європі, в тому числі й Галичині, була епідемія холери. У статті „Спалення упирів у селі Нагуєвичах в 1831 році“ Франко писав, що за день вмирало від 50 до 100 осіб. Потвердження слів Каменяра знаходимо на сторінці 346 церковної книги „Трефологіон“, де рукою сільського дяка записано: „Року 1831 пановала хороба холера і так далеці надзвичайна, же в самім селі Нагуєвичах 224 особи на тую холеру вмерло“. Найбільша пошесть охопила Самбірський та Стрийський округи, де на холеру захворіло 12% мешканців, тоді як число хворих у всій Галичині становило 6%. Австрійський уряд видавав одну за одною інструкції, щоб запобігти хворобі, але паперові заходи нічого не допомагали. Залишалася одна надія – на Бога! Тоді уряд звернувся до духовенства, щоб воно проводило певну роботу з віруючими. Кожний священик повинен був відправляти молебень, суплікацію, змовити п'ять разів „Отче наш“, „Богородице Діво“, „Вірую“. Так правити доти, поки хвороба не відступить. Однак хвороба лютувала і далі.

Страшне горе породжувало відчай і страх. Люди не знали, як боротися з лихом. Пробудилися до життя різні забобони. Безсилля перед страшною хворобою штовхнуло нагуєвичан шукати підтримки в надприродних сил. Нагуєвичани вважали, що це лихо наслали упіри, і спалили на вогні декількох людей. Усе село зібралося на майдані біля церкви. Молодий хлопець Гаврило ходив поміж рядами чоловіків і вибирав упирів. Вибрав сімох, котрі мали зав'язану під коліном ногу лляним полотном. Їх повели на Базарище, де був розкладений терновий вогонь.

Першим взяли Вольчака – найбільшого багача в селі. Він призвався, що упир, але не в нашему селі, а у Фульштині. Вольчак вижив, померли Буряник, Ступак, Панько Саляк. Микола Саляк казав, що відверне хворобу. Коли його розв'язали, то почав утікати, залишаючи за собою шматки спаленого м'яса.

Ці події записала Ольга Франко, дружина письменника, в селі в 1889 р. від очевидця Артема Лялюка та Семена Буцяка. І. Франко у статті „Спалення упирів у селі Нагуєвичах в 1831 р.“ так передав спогад Семена Буцяка: „Як Саляк утік, зараз люди до Буряника взялися, спекли його і ще двох, не тямлю вже, як називалися, бо то, видите, не нині ся діяло. Кожного по три рази перетягли через огонь, а потому поклали отут, на Базарищі. Вольчака жінка зараз узяла додому, давала йому раци. А ті решта лежали там щось зо дві доби, та все лиш стогнали.

ли та пищали. Жінки носили їм з дому молоко та заливали їх так, як дітей, аж поки не померли. Потім їх на тім самім місці й позакопували, де котрий умер“.

Сільський священик М. Вітушинський, який був також повітовим наглядачем шкіл Мокрянського деканату, помер одним із перших на холеру, і не було кому зупинити розправу над сімома нагуєвичанами. А війта, як запевняв Семен Буцяк, люди не послухали б.

У Ясениці Сільній теж була спроба палити упирів. Але там загинув лише один чоловік, бо старенький о. Чайковський, якого селяни дуже любили за його доброту, зупинив і заборонив цю трагедію. „Хочете палити, – сказав він, – то спаліть перше мене“.

I після спалення невинних людей в селі вмирало по 45–50 осіб. Через кілька днів у село приїхала комісія з Самбора, заарештували війта і всіх тих, що були організаторами спалення, і забрали до Самбора. Пройшла чутка, що мали їх усіх страсти. Але винних порятував єпископ з Перемишля. Їх засудили на 12 тижнів тюрми. Очевидцем цієї події був Яків Франко.

Останню чарівницю в Нагуєвичах спалено 1764 р.

Улітку 1873 р. епідемія холери знову забирала нагуєвичан. Вона тривала три тижні. Спочатку вмирали по декілька осіб, а потім по 15–18 на день. Цей спалах епідемії не був такий страшний, як у 1831 р. Померло 160 людей. Коли вже хвороба згасала, захворів І. Франко. Пролежав декілька тижнів без пам'яті. Дехто з нагуєвичан ховався в Бориславі, бо там смертність була набагато нижча. Випари з нафтових ям негативно впливали на збудників холери.

Упродовж століть збереглись і дійшли до нас вірування, обряди й традиції сімейного та громадського життя наших пращурів. Все, що добре є в них, ми зберігаємо й осмислюємо те, як уміли захищати себе, своє добро наші предки від усього лихого. Осмислюємо велику мудрість, закладену в обрядах і звичаях українського народу.

За Україну, за її волю

У нужді та безправ'ї, у громах битв і втратах поразок, серед спустошених нив і спалених гаїв, у канонадах бойовищ та страхіттях паціфікацій зростало не одне покоління нагуєвичан. Хто може підрахувати втрати нашого села, як і всієї матері України, у княжих походах, у татарському полоні, від панських розваг і розпусти, у громовищах світових воєн?

Та як би тяжко нам не доводилася, однак не гас вогник надії на щастя, добро і волю, не гасла віра у прийдешнє, у перемогу справедливості. Жила в серці мого народу національна ідея, яку не вирвали ні турецькі та доморощені яничари, ні концтaborи, що будувалися для наших геройчних предків.

Ясним сонцем волі засвітило в Галичині 1918–1919 рр. Здавалося, що, нарешті, прийде жадана свобода, своя держава. Визвольні змагання і збройна боротьба на початку ХХ ст. прискорили процес визрівання національної ідеї і привели до створення ОУН.

Символічним є те, що якраз покоління, народжене в час боротьби за ЗУНР, стало в лави українських повстанців у 1942–1952 рр. Боролися під прибраними іменами, часто прізвищами видатних ватажків чи учасників народно-визвольних змагань за волю України: Залізняк, Довбуш, Морозенко, Сагайдачний, Гайдамака, Орлик, Нечай, Байда, Чорнота.

Десять років нерівної боротьби з німецьким фашизмом та московським більшовизмом. Десять років в голоді й холоді, без достатнього озброєння, вічно в русі, щоб не наскочив ворог. Хто може розповісти про холодні зими, коли не можна було виходити на поверхню, щоб не залишити слідів? Не на м'яких подушках і перинах спали вони, а на землі та дошках, підклавши під голову кулак. А що думали вони в останню мить, коли рвали себе гранатами чи вбивали кулями? Ніхто нам того не розкаже!

Ідеї українського націоналізму не були чужі нагуєвичанам. Прагнення своєї держави було віддавна викохане в серцях краян I. Франка. Немало в цьому прислужився й сам великий Каменяр. Ще з учнівської парті маленькі нагуєвичані співали

пісні на слова поета: „Не пора, не пора“, „Розвивайся, ой ти, старий дуб“, декламували „Каменярі“, „Гримить“, „Вічний революціонер“. Іван Франко у праці „Поза межами можливого“ обґрунтував характер української нації, яка прагне самовизначитися й самореалізуватися. Кінцевою метою всіх політичних змагань Франко вважав здобуття українською нацією державності, яка б ставила її в рівень передових європейських націй. Він писав: „Все, що йде поза рами нації, це або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді б покрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді б широкими „вселюдськими“ фразами покрити своє духовне відчуження від рідної нації“.

Тому й стали найідейніші молоді люди в ряди ОУН-УПА, щоб боротися за Українську Самостійну Соборну Державу.

Ліси навколо Нагуєвич є німими свідками кривавих боїв повстанців з енкаведистами. Недаром Микита Хрушев у своїх спогадах писав: „Карпатські гори були буквально поза нашими володіннями. Там, із-за кожного куща, кожного дерева, на кожному закруті дороги державний представник був у небезпеці терористичної атаки“.

У Нагуєвичах повстанці провели декілька каральних акцій. Восени 1944 р. вони вчинили напад на опорний пункт енкаведистів і „стрибків“, що розташувався в хаті Івана Кахнія. На варті стояв Казимир Нап'юра. Його швидко роззброїли і проникли в хату. Було поранено начальника батальйону Губачека та нагуєвичанина Федора Гаврилика, який втратив око. Спалено стодолу й стайню І. Кахнія. Батальйон переселився в приміщення Нагуєвицького лісництва.

У ніч на 13 травня 1944 р. повстанці вбили голову сільської ради Михайла Хруника та фінагента Івана Чаплю.

10 жовтня 1944 р. знищили сепаратор на молочно-приймальному пункті. Уночі 22 жовтня 1944 р. провели в сільському клубі збори, де пояснили мешканцям села мету своеї боротьби, закликали їх не вступати до колгоспу. Співали повстанські пісні. 10 жовтня 1945 р., о 10 год. ранку, вбили голову сільської ради Григорія Балуша. П'ять повстанців виконали цей атентат як помсту за здану в березні криївку в Медвежанському лісі.

25 жовтня 1945 р. спалили приміщення лісництва, коли енкаведисти виїхали на прочісування лісів. 13 грудня 1945 р. спалено попівство і хату селянина Дмитра Лазорчина, щоб енкаведисти не використали їх для батальйону. Ці будинки були муровані. Священикові М. Єднакому та Д. Лазорчину дозволили винести свої речі з хати. Винищувальний батальйон переїхав

до Винник і розмістився в панському маєтку. До стрибків було забрано 18 осіб. Розправлялися повстанці з тими, хто переслідував їх, хто співпрацював з НКВС і своїми доносами завдавав шкоди справі боротьби за волю. Було й таке, що попереджали людину на перший раз. Повстанці вбили: Ф. Гаврилика, Ф. Войтусіка, М. Буцяка, М. Дум'яка, В. Дудяка, Р. Добрянську, Г. Тимішина, М. Криська. Безвинно загинула сім'я Михайла Микитича.

Ідейним провідником, агітатором молоді вступати в ОУН-УПА був Михайло Фридер. Він народився через 20 днів після проголошення у Львові 1 листопада 1918 р. Західно-Української Народної Республіки, у день святого Архангела Михаїла. Тому й назвали його Михайллом.

А в цей час на Хом'янці, під Ділом, формувався стрілецький загін. Поніс Микола Фридер, батько Михайла, заощаджені 10 зл. до громадської каси, але сам в лаві стрільців не став, не мав доброго здоров'я.

Хлопчик уродився на славу, чорнявий, гарний на вроду і до науки здібний. Успішно вчився в сільській школі. Жорстоким ударом долі для нього стала смерть батька. Михайлова йшов 9 рік. Мати віддала сина до Дрогобицької гімназії, а сама важко працювала, щоб учити сина. Він ріс не затурканою горем дитиною, а, як та губка, вбирав у себе все, що було передове, національне. Вистави та вечори в „Просвіті“, розповіді старожилів про участь нагуєвичан у визвольних змаганнях 1918–1919 рр., про І. Франка, читання творів визначного земляка та великого Кобзаря – все це формувало світогляд кмітливого й цікавого юнака. І Михайло присвятив своє життя боротьбі за волю України.

У гімназії займався в організації „Пласт“, а 1936 р. вступив в ОУН. І знову удар: його відраховують із гімназії. Довелося хлопцеві йти працювати. У 1939 р. він із зброєю в руках пішов у лави краян, які обороняли рідне село від польських вояків, що, відступаючи перед Червоною Армією, спалювали села, вбивали людей.

Світлим променем у житті парубка стало кохання до Катерини Лунів, сільської красуні, його недалекої сусідки. Разом мріяли про кращу долю, будували плани на майбутнє. Михайло хотів навчатися у Львівському університеті, Катерина – здобути професію педагога. Коли вже стало наблизатися до села червоне військо, Михайло розповів коханій про себе все: що він член ОУН, що змушений виїхати за кордон, що шлях його боротьби небезпечний.

— Я піду з тобою одним шляхом,— відповіла дівчина.— Їдь, друже, я чекатиму на тебе!

— Дякую, кохана, за шире слово. Розквітай, моя квітко, і жди мене. Там, на чужині, мене зігріватиме твоя любов.

Згодом вони обое згадають ці слова, і Катерина обере собі псевдо Квітка, бо справді цвіла, наче троянда в саду. З цим ім'ям пройде вона тернистий шлях боротьби, а слова нареченого будуть для неї відрадою у страшних сибірських таборах.

Щоб не потрапити до рук енкаведистів, Михайло виїжджає в Німеччину, проходить вишкіл у Мюнхені та Відні. Повертається в Україну 1941 р. Став районовим ОУН. У 1942 р. вступає в УПА, і, за завданням командування, працює перекладачем у Дрогобицькій комендатурі. Провадить таємну війну з окупантами: передає в підпілля важливі відомості, попереджає про облави на молодь, яку вивозили до Німеччини. Надає допомогу нагуєвичанам, що були забрані до баудінству.

1943 р. приніс йому звання сотника. Його сотня формується в Дрогобицькому військовому окрузі й отримує назву „Сурма“. Фридер обирає псевдо Нечай (прізвище полковника Данила Нечая — участника боротьби українського народу проти польських загарбників у 1648–1854 рр.). Його близьким помічником стає Кузьо з Самбірщини, псевдо Сірко (прізвище видатного кошового отамана Запорізької Січі). Сотня „Сурма“ налічувала 150 стрільців, які поділялися на 4 чоти, мала також рій гармашів, що прийшли з дивізії „Галичина“ до УПА на Старосамбірщині.

У половині липня 1944 р. біля села Свидники Турківського району на Дрогобицчині відбулася перша присяга бійців УПА, яку приймав Перебийніс — Дмитро Грицай. Тут прийняла присягу й сотня „Сурма“.

Сотня Нечая брала участь в охороні Великого збору УГВР. У другій половині липня 1944 р. у Нагуєвичах, в хаті сестри М. Фридра Mariї Хрунік, очував президент УГВР Кирило Осьмак. Його охороняли Микола Ткач та Юліан Коссак. Наступного вечора приїхав М. Фридер з вісімома повстанцями на конях та з підводою. Двоє повстанців були переодягнені за німецьких поліцай. Президент сів на підводу, де уже сидів повстанець з кулеметом. По обох боках підводи їхали кінні охоронці, попереду — два переодягнені за поліцай. К. Осьмака відвезли в с. Солець біля Стебника і передали Макомацькому. А той переправив президента до Стрия, де була його резиденція.

У тому ж 1944 р. (друга половина серпня) К. Осьмака і Ю. Коссака, що були з сотнею Бродича, оточило НКВС біля

Орова. У бою Осьмак був поранений у груди, а Коссак – у ногу. Їм вдалося вирватися з оточення. Поранених переправили до Нагуєвич, а звідти до криївки у Медвежанському лісі.

Через деякий час К. Осьмака забрали на лікування в село Дорожків, де 12 вересня він потрапив до рук НКВС. Засуджений на 25 років. Помер у тюрмі 1960 р. Ю. Коссак вилікувався і брав участь у боротьбі до 10 березня 1945 р.

Сотня Нечая деякий час діяла на терені Лемківщини і входила в загін Василя Мізерного–Рена групи Захід. Цей загін було поділено на два курені. Перший курінь, до якого входила сотня Нечая, Веселого, Бурлаки, Байди, пішов Карпатським рейдом у напрямі Чорного лісу на Івано-Франківщині. Тепер сотня Нечая стала зватися „Ударники-3, 96“. Назва „Ударники“ на честь першого командира шостої Перемишлянської воєнної округи УПА Якова Чорнія (псевдо Ударник). Він загинув 23 грудня 1944 р. в бою з більшовиками. За рахунком сотня Нечая була третьою, її кодове число – 96.

Політичним виховником сотні Нечая був Степан Голяш (Мар), родом з Бережанщини. Після Михайла Ковальчиного очолив сотню Нечая. 1947 р. він перешов на Захід. Оселився в Америці. Брав активну участь у Головній управі Товариства вояків УПА, у видавництві „Літопису Української Повстанської Армії“.

Зупинилися в Майданських лісах. Між селом Кропивник і Залокоть вони роззброїли частину німецької армії, що відступала.

У дальшому рейді нечайці та інші вояки куреня Рена зупинилися в Тухольському лісі. Тут заховали свою гармату. На їхньому озброєнні залишилися „максими“ і міномети, які везли кіньми. Курінь Рена отaborився в лісах під горою Пасічний Верх, в околицях сіл Осмолода, Підлюте та Кузьминець. У важких переходах виникла потреба в новому обмундируванні. У районному центрі Перегінськ стояла велика залога НКВС, були запаси провізії та одягу. Рен з командирами сотень розробив план операції. Праве крило наступу зайняла сотня Веселого. У центрі йшла сотня Байди, а нечайці були на лівому крилі. За цю акцію був відповідальним Нечай. Всі три сотні вчасно не підійшли до міста через те, що місцевість була нерівна, мокра, з ровами. Розгромити ворога не вдалося ще й тому, що він приготувався до оборони, бо недалеко від Перегінська вже йшли сутички інших куренів з військами НКВС. Повстанці відступили і перенесли свій табір в інше місце.

Протягом 1944 р. сотня Нечая діяла в Карпатах. У сотні був лікар Бульба, санітар Грім, чотові Олійник і Горбовий,

вістун Чубенко і ройовий Коник. Пізніше курінь Рена перейшов у Турківський район. Це були сотні Байди, Громенка, Кармалюка, Нечая, Осипа, що діяли на захід від районного центру.

У листопаді Нечая скерують на Стрийщину. Командиром сотні „Ударники-3, 96“ став Михайло Ковальчин (Бурий). У книзі „В рядах УПА“ він згадував: „Весною 1944 р. я потрапив до сотні Нечая, де незабаром став ройовим у другій чоті чотового Зіра. Сотня Нечая ще раніше вславилась боями, бо командир Нечай був добрий вояк, енергійний, хоч трохи криклиwy. Наша сотня була першою в курені Рена“.

Нечай очолив сотню „Месники“. Більшість вояків були вихідцями з цього терену, мали добру розвідку. Переходити на іншу місцевість не хотіли. Тут, на Стрийщині, в одному із сіл вдалося визволити людей, яких енкаведисти зібрали, щоб вивозити в Сибір. Про наступний шлях Нечая розкажуть нам спогади Василя Хруника та Петра Беймуки (Борис). „Дальший шлях сотні проліг через Рудники, Колодруби, Малу Вілину й Велику Білину, Дорожів. Нелегко довелося воякам, бо місцевість була болотиста. Тому конче потрібний був провідник. А тут ще додалися непорозуміння між чотовим Мухою і Нечаєм... Чотовий розпускав різні чутки, підривав авторитет Нечая, викликав нездовolenня бійців. Усі хотіли в рідину сторону. Нечай закликав: „Україна не тільки в своєму районі. Україна є від Сяну до Кавказу“. Але ніхто не прислухався до його слів, і повернули назад. Нечай залишився зі своїми вірними побратимами, з якими пройшов не одну стежину в Карпатах. Сотню „Месники“ очолив Летун. Нечай став крайовим референтом.

Петро Беймука, що воював з Нечаєм, згадував: „У моїй пам'яті він залишився здібним військовим спеціалістом, патріотом“. І. Дмитрик у книзі „Записки українського повстанця“ відзначив: „У Полянах табором стояла сотня Нечая, добре озброєна, здебільше мадярською зброєю і в мадярських одностроях. Сотенний, ще молодий і дуже криклиwy, був одягнений у німецький однострій і шапку „петлюрівку“. В його сотні було багато селян з села Красичі“.

Велику допомогу Нечаєві та його побратимам продуктами, одягом, взуттям надавали нагуєвичани, мешканці навколишніх сіл, передавали відомості про задуми „стрибків“. Нагуєвичанка Марія Олефір за зв'язки з Нечаєм та іншими повстанцями одержала 10 років концтаборів і 5 років позбавлення прав. Активно співпрацював з Нечаєм та Сірком священик села Дорожів Петро Подляшецький.

Російський письменник О. Беляєв у книзі „Є такий фронт“ писав: „Мы знаем, что в области действует крупная оуновская банда. Ею руководит бандит Нечай. До войны он прошел шпионскую школу в фашистской Германии и сейчас работает на фашистов“.

Карателі організували лжегрупу в кількості 50 осіб, що маскувалися під сотню Нечая. Командував групою Іван Нікіфоров. Лжеповстанці проводили операції в селі Довге (біля Східниці), де затримали зв'язкову Кричак. Провели операції в Нагуєвичах, Майдані і Смільній.

За голову краївого провідника Нечая НКВС обіцяли 30 тисяч крб. Та юдині срібляники не стали принадою, щоб знищити сотника. Його та інших повстанців видали ті, що прийшли повинитися: Григорій Балуш та Дмитро Гелій повідомили 9 березня про криївку в Медвежанському лісі. У землянці було 8 повстанців: сотник М. Фриднер-Нечай, керівник обласного проводу Курт, Ю. Коссак-Орел, М. Дум'як-Смерека, М. Мацько-Ворон, С. Чапля-Вуйко і двоє вояків з Опаки та Підбужа. Наступного дня Нечай, Курт і Орел мали перейти в гори біля Опаки, але 10 березня 1945 р. стало датою їхньої смерті.

На варті під лісом стояв Ю. Коссак. Заснув стоячи. „Стрибки“ й енкаведисти підійшли близько. Він прокинувся й почав утікати. Упав скошений кулями: йому прострілили ноги. Щоб не потрапити в руки ворога, він добив себе з пістолета, в якому весь час тримав кулю для цієї мети. Впали вбиті Нечай і Курт, які вискочили з землянки і почали втікати. Курт прибув провести інструктаж з кущовими керівниками, Ю. Коссак був зв'язковим Курта. Нечай – сотенний УПА був скерований окружом прийняти нову сформовану сотню. Інших п'ять вояків узяли в полон. Їм пропонували співпрацю з НКВС, але на це пішов лише С. Чапля. Це одіозна фігура в повстанському русі.

З убитих дуже знущався син начальника Підбузького РВ НКВС Комарова. З них познімали одяг і взуття, залишили тіла тільки в нижній білизні. Згодом рідня загиблих пізнавала одяг своїх синів на „стрибках“. З пальця Нечая стягнули перстень-печатку, на якому було зображене тризуб і букву Н – початкову літеру його псевдо. Нею він користувався для підпільної пошти.

Після розгрому землянки в Медвежанському лісі нагуєвичани-повстанці І. Буцяк, М. Ткач, М. Чапля перейшли до боївки Миколи Дуба (псевдо Ведмідь). За спробу повинитися перед радианською владою повстанці покарали товариша по зброй Миколу Чаплю.

У лісі залишився лише Ілля Лунів з дружиною й обома синами. Вони давали повстанцям інформацію про те, що робилося в Нагуєвичах, Урожі, Попелях. Ця сім'я через два тижні поховала Курта та Нечая, бо раніше боялися підходити, щоб не було засади. Ю. Коссака поховала близька родина.

Під впливом свого вуйка Михайла Фридра пішов у лави УПА небіж Нечая (син сестри Марії) Іван Хруник (1923–1945 рр.). Він закінчив сільську школу. Працював у рідному селі продавцем. У час німецької окупації помагав Нечаєві. У 1944 р. працював на торф'яних розробках біля Самбора. Радянська влада вивезла рідних у Сибір. Іван вступив у сотню Нечая під псевдонімом Вир.

У лютому 1945 р. Нечаєві передали записку, щоб він прийшов у село, але досвідчений командир послав у розвідку трьох повстанців: Миколу Ткача (Сагайдачний), Дмитра Луніва, Івана Хруника. Вони натрапили на засідку. У перестрілці Іван був тяжко поранений, а Миколі й Дмитрові вдалося втекти.

Іван Хруник опинився в руках „стрибків“ та енкаведистів. Це було 25 лютого 1945 р. По мерзлій землі за ноги повстанця тягли з місця поранення до гарнізону в будинку лісництва. Його катували: пекли вогнем, шмагали шомполами, але він не зрадив. Над ранок його викинули до холодної стайні, де він помер у муках.

Через дві доби його розіп'яли на мості за селом у напрямку Підбужа. У живіт забили кола. Стерегли дві доби. Тоді дозволили його поховати там же біля річки без одягу й труни. Федір Тимішин, Онуфрій Хруник та Василь Клімко обвили тіло веретою і поховали мученика в рідну землю, за волю якої він віддав своє життя.

Микола Тимішин у 1946 р. разом з рідним братом Василем та тіточчиними братами Володимиром і Михайллом Хруниками таємно поховали останки Івана Хруника на цвинтарі біля горішньої церкви. Труну для загиблого зробив Йосип Гаврилик.

Юліан Коссак (псевдо Орел) народився 28 лютого 1924 р. в сім'ї шевця. Нагуєвичани кажуть, що його батько походив з родини славнозвісних Коссаків з Дрогобича, учасників українсько-польської війни 1918–1919 рр. Навчався в Нагуєвицькій школі. У 1943 р. став членом УПА. З сотнею Нечая воював у Карпатах, де був поранений. Керівник районного проводу. Переходивався в криївці в Медвежанському лісі. Загинув 10 березня 1945 р.

Микола Ткач (псевдо Сагайдачний) народився в 1922 р. Був сином землероба з Нагуєвич. Закінчив сім класів Нагуєвицької

народної школи. Членом ОУН став за німецької окупації, в УПА пішов у 1944 р. Брав участь в усіх боях з М. Фридром. Мав гетьманське псевдо, а побратими по зброй звали його Звинним, бо був хоробрим, умів уникнути пастки ворога.

Це засвідчує випадок, про який розповіли очевидці-пастушки. Миколу зловили два енкаведисти, закували в кайдани і вели понад глибокою Іванцьовою дебрею в 48 кварталі Нагуєвицького лісу. Добра заросла густими кущами. Микола кинувся вниз. Кущі зашелестіли. Він присів і кинув каменем униз, щоб шелестіли кущі й далі. І це його врятувало. Енкаведисти подумали, що повстанець побіг униз і пересікли кущі внизу автоматаами. Ніхто не озивався. Вони вважали його мертвим. А він лежав недалеко від них. Коли переслідувачі пішли геть, Микола звернувся до пастушків, щоб помогли йому позбутися кайданів. Один хлопчик побіг додому, приніс потрібне знаряддя, і маленькі рятівники розкували Ткача.

Він мав дивне відчуття небезпеки. Разом з іншими повстанцями ішов до своїх батьків. Ралтом зупинився і сказав: „Повертаймо назад, біля хати засідка“. Згодом виявилося: засідка справді була.

1946 р. у Ясениці Сільній Микола Ткач заночував з суботи на неділю в одного чоловіка. Господарі готовували вареники. Але Миколі не довелося їсти. До хати йшла облава. Він почав утікати. За ним стріляли, поранили в руку. Добіг до ям, де колись ясеничани закопували картоплю. Думав, що вороги пробіжать мимо. А вони по слідах крові йшли до нього. І Звинний підрівав себе гранатою, щоб не здатися ворогам. Поховали його в Ясениці Сільній. Сестра Розалія перепоховала його біля батьків у Нагуєвичах.

Іван Буцяк (псевдо Зелений, підрайоновий СБ), народився 5 липня 1922 р. Закінчив сім класів Нагуєвицької школи. За панської Польщі навчався в Дрогобицькій гімназії. Батько Івана був секретарем у гміні. Вступив у дивізію „Галичина“, але втік із неї. Зловлений радянськими органами, сидів у Самбірській тюрмі. Повстанці напали на тюрму і визволили арештованих. Іван пішов у ліс. Воював на теренах Дрогобиччини. Факт смерті незареєстрований. Доля його невідома.

Микола Мацько (псевдо Ворон), народився 1922 р. Навчався в сільській школі в Нагуєвичах. 1944 р. його забрали в радянську армію. Він дизертирував і пішов в УПА. 10 березня 1945 р. його взяли енкаведисти живим у Медвежанському лісі. Засудили на 10 років. Відбував покарання у Воркуті. Звільнений у 1954 р. Жив у Сибіру. 1956 р. приїхав у відпустку додому

і помер на руках у брата Івана. Похований на цвинтарі горішньої церкви.

Михайло Безклубий (псевдо Малина), народився 25 липня 1922 р. Закінчив сім класів Нагуєвицької школи. Високий і стрункий красень, дуже гарно співав. Пішов в УПА 1943 р. Брав участь у боях у Карпатах. Загинув 1944 р. на горі Парашці. Перший з нагуєвицьких членів УПА відійшов у вічність.

Катерина Лунів (псевдо Квітка), народилася 1927 р., наречена Нечая. Батьки їй брати Катерини всією сім'єю пішли в УПА, бо не хотіли бути вивезені в Сибір. Ілько Лунів (батько) виправляв шкіри на взуття повстанцям. Брат Дмитро (псевдо Степович), 1923 р. народження. Михайло Лунів (псевдо Ліска), 1928 р. народження. Батько, мати й сини прийшли повинитися і були вивезені в Сибір, повернулися й оселилися в м. Бориславі.

Катерину-Квітку зловили в криївці в Опаці. Відбула десять років в Іркутську. Повернулася їй живе в м. Долині Івано-Франківської області.

Микола Дум'як (Сен'ків, псевдо Смерека), народився 1926 р. Навчався в Нагуєвицькій сільській школі. Пішов в УПА у 1944 р. Брав участь у бою на горі Парашці. 10 березня 1945 р. зловлений у криївці в Медвежанському лісі. Відбув десять років таборів у Воркуті, де втратив руку. Живе в Бориславі Львівської області.

У вільній Україні видав три книги поезій, прози і драматичних творів: „Сини“, „Голос лісу із-за грат“, „Гірка чаша волі“. Уривки автобіографічної повісті „Сини“ друкувалися в журналі „Біль“. Деякі вірші автора ввійшли до збірника „Повстанська ліра“. У його творах головна героїня – правда, за яку гинули сини й доњки України. Автор описує жахливі й геройчні сторінки того, що сам пережив, очевидцем чого був. М. Дум'як не зміг учитися, бо його не хотіли прописати на рідній землі, не давали роботи. Дозволили працювати лише сторожем, гардеробником, двірником. М. Дум'як – голова братства УПА в Бориславі. Веде велику патріотичну роботу серед краян, щоб корозія зрадництва та угодовства не спотворювала душі українців.

Розалія Рурак (псевдо Ластівка), народилася 1923 р. Брала участь у друкованні листівок та журналу „Самостійник“. Була дуже сміливою і відданою патріоткою. Перед розгромом друкарні вона зуміла винести частину літератури. А друкарня і чотири повстанці, які перебували там, були підірвані гранатами. Після сибірських концтаборів повернулася додому

і померла, залишивши на далеких родичів свого єдиного сина Олега. Батько Розалії Микола Рурак і мати Марія були вивезені в Сибір і не повернулися, зложили свої старечі кості в чужій холодній землі.

Дмитро Сольвар (псевдо Дон), народився 12 серпня 1923 р. Син селянина-хлібороба, учасника українсько-польської війни 1918–1919 рр. Загинув у Лужку Долішньому, підірвавши себе гранатою, коли був оточений енкаведистами.

Микола Гаврилик та Яків Дуда воювали разом з повстанцями в Карпатах. 1944 р. повернулися в село. Радянській владі заявили, що були забрані німцями, але ім вдалося втекти. Однак ім не повірили, вивезли у Воркуту, звідки з часом вони повернулися додому. Яків Дуда вже помер. Дмитро живе в Тернопільській області.

До національно-визвольної боротьби української повстанської армії залучився Йосип Добрянський (1931–1958 рр.). Він поширював листівки, збирав відомості про перебування енкаведистського загону в Нагуевичах. Разом з іншими нагуевичанами заготовляв продукти для повстанців. Його заарештували „стрибки“ наприкінці червня 1948 р. Два тижні тримали в батальйоні. Йому вдалося втекти, а тоді сам здався, бо думав, що простять, як оголошували про це в газетах. Не простили, відвезли на „Бригадки“. Засудили на 25 років. Поневірявся в таборах Комі АРСР, Інти, Архангельської області. У 1958 р. брат Степан написав прокуророві СРСР Миколі Руденку прохання про помилування Йосипа. Відсидів десять років. Повернувся додому. Однак трагічно загинув у 27 років.

У 1950 р. Омелян Гром, Михайло Тимишин, Микола Дум'як (син Йосипа) мали зв'язки з повстанцями. Розповсюджували в селі публіцистику Петра Полтави: „Хто такі бандерівці, за що вони борються“, „Передпосилки поширення нашого руху в умовах більшовицького СРСР“, „Про одну рушійну силу революції“.

У дерев'яній скрині вони зберігали брошуру „Інформаційне бюро УГВР“, „Осередок пропаганди під проводом ОУН“, книги І. Огієнка „Українська література XVIII–XIX ст. і вплив її на московську“ та Миколи Зерова „До джерел“.

Хлопці вивіщували у селі синьо-жовті прапори. У М. Дум'яка енкаведисти зробили обшук і знайшли зошит із забороненими піснями. Миколі вдалося втекти і скриватися в Росії. У М. Тимишина знайшли скриньку з літературою й листівками, що були написані їхньою рукою. Це стало важливим доказом їхньої антирадянської діяльності. М. Тимишина

і О. Грома заарештували й присудили кожному по десять років таборів. М. Тимишин, відбувши термін, залишився жити в Сибірі, а О. Гром повернувся додому.

Лиха доля судилася двом рідним братам Степанові й Іванові Вольчакам (членам ОУН). Степан Вольчак (1914 р. н.) працював начальником ліспромгоспу в Підбужі. Вольчака підозрювали, що він зв'язаний з повстанцями, допомагає їм матеріально. До нього часто заходили другий секретар райкому партії Г. Д. Медведев та інструктор райкому Є. П. Судаков, голова Підбузького районного виконавчого комітету Герасименко. Вольчак мусив їх частувати.

23 листопада 1945 р. до нього зайшов Герасименко і наказав іти з ними шукати повстанців. Степан відмовився. Тут же, на очах у дружини й маліх дітей, Герасименко вбив його. Районний комітет компартії трактував цей злочин як необережне поводження зі зброєю.

Постановою бюро обкому КП(б)У від 8 грудня 1945 р. Герасименка виключили з партії.

Іван Вольчак (1911 р. н.) одружився в Опаці й працював лісником. Уночі енкаведисти забрали його, щоб показав, де ховається Медвідь та Зелений. Вивели в ліс, били, роздягли. Він почав утікати. За ним стріляли. Іван упав у потік. Вранці люди знайшли його, завезли до лікарні. Був поранений у хребет. Лежав нерухомий. Помер 1959 р.

Радянська влада жорстоко розправилася з сім'ями повстанців та тими, що їм співчували чи помагали. Матір Нечая Ганну Фридер, його сестру Марію Хрунік та її чоловіка Григорія вивезли в Архангельську область. Г. Фридер і Г. Хрунік померли на засланні від голоду, холоду, хвороб.

Після смерті чоловіка й матері Марія Хрунік втекла з заслання. Зловили, дали за втечу п'ять років. 1954 р. повернулася у Нагуевичі до доньки Анни і зятя Федора Тимишина, які для неї викупили у колгоспі її ж хату за 3000 крб. Там вона доживала свого віку.

Брат Нечая Микола Фридер (1907 р. н.) був заарештований у Підбужі, де він одружився і жив. Закатований у Підбузькому НКВС. Помер 5 квітня 1945 р. Залишив двоє дітей.

Рідний брат Івана Хруніка Василь (1920 р. н.) був в ОУН від 1939 р. У 1943 р.– районовий провідник. У цьому ж році одружився з Ярославою Решетар з Опаки. 16 листопада 1944 р. заарештований разом з вагітною дружиною. Одержані по десять років. Василь відбував каторгу в Караганді. Взяв участь у повстанні в'язнів 1954 р., за що термін неволі був збільшений

на 12 років. У 1956 р. звільнений. Помер на Уралі в місті Коркіно Челябінської області. Там і похований.

Дружина Василя, Ярослава, у Дрогобицькій в'язниці „Бригідки“ народила першого сина Ігоря. Через рік дитя забрали мати Ярослави, а молоду матір відправили на десять років у Колимські табори. Відбувши покарання, переїхала в місто Коркіно, де були вивезені на поселення її батьки. Проживає в м. Синельникове Дніпропетровської області.

У Магадані десять років відбула покарання наречена Івана Хруника – Розалія Гвоздецька (1923 р. н.). Член ОУН. 6 листопада 1944 р. заарештована і засуджена. Відбула покарання, повернулася в Україну. Зараз проживає в селі Пістень Косівського району Івано-Франківської області. Прізвище за чоловіком – Слюсарчук.

1939–1950 рр. були заарештовані за зв'язки з УПА, за розповсюдження антирадянської літератури, за працю в сільській гміні під час німецької окупації Юрко Буцяк, Йосип Бучок, Микола Вовків, Іван Винницький, Іван Гаврилик, Михайло Тимішин. Додому не повернулися. Пощастило повернутися Михайлів Вітковичу, Іванові Хрунику, Йосипові Добрянському, Омелянові Грому.

Сім'ї чи окремі особи, що були пов'язані з УПА, допомагали харчами або діти яких стали повстанцями, були вивезені в Сибір. Дехто вижив і повернувся в рідні краї, інші склали свої кості в холодній сибірській землі. Подаємо їх імена:

№ п/п	Прізвище, ім'я, по-батькові	Померли чи повернулися
1.	Бучок Михайло Федорович	+
2.	Бучок Катерина, дружина	+
3.	Бучок Омелян Михайлович, син	повернувся
4.	Бучок Анастасія Михайлівна, донька	повернулася
5.	Безклубий Микита Олексійович	+
6.	Безклуба Марія, дружина	+
7.	Безклуба Розалія Микитівна, донька	повернулася
8.	Безклубий Іван Микитович, син	повернувся
9.	Войтусік Володимир Рудольфович	+
10.	Войтусік Марія, дружина	+
11.	Войтусік Михайло Володимирович, син	+
12.	Войтусік Степан Володимирович, син	повернувся
13.	Войтусік Богдан Володимирович, син	+
14.	Дрогобицький Михайло Костянтинович	+
15.	Дрогобицька Свдокія, дружина	повернулася
16.	Дрогобицька Розалія Михайлівна, донька	повернулася
17.	Климко Михайло	повернувся

18. Климко Євдокія, дружина	повернулася
19. Рурак Микола	+
20. Рурак Марія, дружина	+
21. Хрунік Григорій Федорович	+
22. Хрунік Марія Миколаївна, дружина	повернулася
23. Фридер Микола Григорович	+
24. Фридер Євдокія Степанівна, дружина	не повернулася
25. Фридер Розалія Миколаївна, донька	не повернулася
26. Чапля Іван Якович	+
27. Чапля Марія, дружина	+
28. Чапля Яків Іванович, син	повернувся
29. Чапля Йосип Іванович, син	повернувся
30. Чапля Микола Іванович, син	повернувся
31. Чапля Ганна Іванівна, донька	повернулася
32. Чапля Марія Іванівна, донька	повернулася
33. Ягелла Михайло	+
34. Ягелла Марія, дружина	+
35. Ягелла Ганна Михайлівна, донька	повернулася
36. Ягелла Розалія Михайлівна, донька	повернулася
37. Ягелла Євдокія Михайлівна, донька	повернулася

Нагуєвичани не забули тих, хто віддав своє життя „за Україну, за її волю“. Осередок Руху під керівництвом О. Грома провів величну акцію вшанування жертв сталінського терору в урочищі Гостиславле, де висипано могилу, встановлено хрест і огорожу, відправлено молебень і проведено мітинг за участю багатьох тисяч людей. На мітингу виступили рідні замордованих: дружина Володимира Соляника Теодозія, син директора Підбузької школи Андрія Юринця Орест, священики Мирон Бендик та Григорій Поврозник. Православна громада села поставила капличку в пам'ять про замордованих.

Члени НРУ, „Меморіалу“ О. Гром, М. Тимішин, І. Чапля розшукали поховання трьох повстанців М. Фридра-Нечая, Юліана Коссака-Орла та невідомого борця Курта. 2 червня 1992 р. при величезному напливі народу відбулося перепоховання їхніх останків у спільній могилі біля горішньої церкви, поставлено хреста і меморіальну таблицю. На мітингу виступили: Микола Дум'як-Сен'ків, колишній вояк УПА, голова Нагуєвичкої сільської Ради Михайло Дрогобицький, член „Меморіалу“ Мирон Бучацький, колишній політв'язень Омелян Гром.

11 жовтня 1992 р. у Народному домі „Просвіта“ відбувся урочистий вечір, присвячений 50-річчю утворення УПА. Зал оформлено державною символікою, вишитими рушниками, образом Матері Божої.

Ведучі Руслана Даньків, Марія Лазорович, Люба Хруник у своїх виступах розповіли історію створення УПА. Їхні розповіді перепліталися з виступом сільського хору, який виконував повстанські пісні: „Ой, у лісі, на полянці“, „Гей, там далеко на Волині“, „Віють вітри, буйно повівають“, „Рости, рости, чремшино“, „Там на горі, на Маківці“, „О Україно“. Сільські аматори поставили другу дію п'єси М. Дум'яка „В боротьбі за волю“. У ній взяли участь: Степан Москаль, Іван Балицький, Руслана Даньків та Любі Хруник. На вечір були запрошені ветерани УПА М. Дум'як та К. Лунів (Квітка).

Греко-католицька громада села 14 жовтня 1992 р. відправила молебень на могилі перепохованіх повстанців М. Фридра, Ю. Коссака, Курта. Після відправи присутні з хоругвами, хрестом пішли до місця, де відбулося відкриття меморіальної таблиці на будинку, в якому народився сотник УПА М. Фридер. Микола Тимишин розповів про трагедію родини Фридерів та Хруніків.

4 вересня 1994 р. до Нагуєвич з'їхалися люди з Борислава, Стебника, Дрогобича, щоб віддати шану воякові УПА Іванові Хрунику (Виру). Парох о. Василь Гром відправив поминальну панахиду. Виступили: директор Нагуєвицької середньої школи Микола Стельмах, небіж Вира Микола Тимишин, художній керівник Народного дому „Просвіта“ Світлана Гром, голова Дрогобицького осередку Братства УПА Федір Харкавців та лідер християнських демократів з Дрогобича Ярослав Ольховий. На завершення виступив хор „Відродження“ зі Стебника.

2 травня 1996 р. член НРУ Омелян Гром організував ушанування пам'яті трьох повстанців, що загинули в Нагуєвицькому лісі, у 48 кварталі. На місці загибелі встановлено хрест і таблицу з їхніми прізвищами.

Панахиду відправили о. Василь Гром та о. Григорій Поврозник. На мітингу, крім священиків, виступили Микола Дум'як та Омелян Гром. Були присутні мешканці навколоишніх сіл: Ясенниці Сільної, Урожа, Нагуєвич, Підбужа, Винник. На закінчення мітингу присутні проспівали кілька повстанських пісень.

Що ж трапилося в 48 кварталі Нагуєвицького лісу? У листопаді 1946 р. п'ять повстанців поверталися з бойового завдання. Ішли зрубом до криївки, а енкаведисти у бінокль спостерігали за ними. Не доходячи до стіни лісу, одни з них відстав, а інші пішли далі. Коли побачили небезпеку, почали втікати, відстрілюючись. Ворог відкрив щільній вогонь. Три впали важко поранені. Впали жертвою зради. Їх добили на місці. Два зуміли втекти і через день прийшли повинитися.

Залишилася в лісі самотня могила, де поховано тих, що мріяли про вільну Україну, про власну сім'ю, дітей. Це були мешканці Підбужа, відважні повстанці: Йосип Кішик (1921 р. н.), Іван Горіnochko (1922 р. н.), Григорій Попадин (1918 р. н.). На цій дощці бачимо прізвище ще одного підбужжанина – Йосипа Кекіса (1922 р. н.), який теж загинув у нагуєвицькому лісі.

Крайове братство з нагоди 50-річчя УПА нагородило грамотами тих нагуєвичан, що брали участь у повстанському русі або багато зробили для вшанування пам'яті полеглих:

Миколу Тимишина – грамотою та медаллю „50-річчя УГВР“ за велику роботу із вшанування пам'яті та перепоховання нагуєвицьких повстанців;

Ганну Тимишин – грамотою та медаллю „50-річчя УГВР“ за допомогу повстанцям;

Омеляна Грому – грамотою за перепоховання загиблих повстанців М. Фридра, Ю. Коссака, Курта (1991 р.);

Йосипа Ляха – грамотою за поховання Ю. Коссака в 1945 р. та участь в перепохованні в 1991 р.;

Ганну Дум'як – грамотою за переховування та догляд за хворим повстанцем І. Хруником;

братьів Володимира та Михайла Хруників – за нелегальне перепоховання повстанця Івана Хруника;

Йосипа Вольчака – грамотою за допомогу повстанцям харчами;

Людмилу Чаплю – грамотою за догляд за братською могилою загиблих повстанців біля церкви Перенесення мощів святого о. Миколая.

Подвійницьку роботу вшанування пам'яті полеглих нагуєвицьких повстанців виконав нагуєвичанин Микола Тимишин, близький родич сотника Нечая. Він збирав розповіді, документи й фотографії про кожного вояка-нагуєвичанина. Через переслідування родини Нечая змушений був виїхати в Сибір. Багато розповів йому вуйко Василь Хруник, що поневірявся на вугільних шахтах Сибіру. Помираючи, заповів йому: „Повернешся додому, перепоховай останки моого брата Івана. Розшукуй могилу Нечая. Розкажи людям правду про нас. Ми не вороги України, ми її діти“. Микола виконав наказ.

НРУ, „Меморіал“, „Просвіта“ й надалі ставлять своїм завданням збирати відомості про загиблих і живих учасників боротьби за свободу України, гідно вшановувати їхню пам'ять, виховувати підростаюче покоління на їхній жертовній любові до Волі, Соборності, Самостійності України.

На шляху відродження

Відродження національної духовності в Нагуевичах почалося в другій половині 1989 р. Було створено осередок Товариства української мови ім. Т. Шевченка. Установча конференція відбулася на початку грудня в Будинку культури за участю величного числа людей. До Нагуевич прибув весь Бориславський осередок ТУМ. Від роздоріжжя до центру села велика колона бориславців пройшла під синьо-жовтими прапорами. Доповідь про рідну мову зробила Ганна Гром, яка й була обрана головою Нагуєвіцького Товариства української мови ім. Т. Шевченка. Участь у вечорі взяли всі освітні організації: садок „Колосок“, спецшкола-інтернат для слабозорих дітей та середня школа.

Уперше в селі за стільки літ заборони зазвучала пісня „Ой, у лузі червона калина“, колядка „Добрий вечір тобі, пане господарю“, виконані ансамблем „Яворина“ під керівництвом Зіновія Страшівського. Вчителі спецшколи-інтернату показали українські вечорниці. На закінчення вечора Лев Парашак зі сцен почав співати „Заповіт“ Т. Шевченка. Весь зал встав і долучився до співу.

Уперше в Нагуевичах 1 листопада 1989 р. в річницю проголошення ЗУНР Омелян Гром вивісив чотири синьо-жовті прапори, які на ранок були зірвані.

21 січня 1990 р. у живому людському ланцюгу єднання під назвою „Українська хвиля“, що проліг від Івано-Франківська і Львова до Києва з нагоди 71-ої річниці проголошення Злуки ЗУНР та УНР взяли участь Розалія Подляшецька, Юліан Гром, Богдан Мазурик, Тарас Чапля. Цей ланцюг на всьому просторі від Карпат до Києва майорів синьо-жовтими прапорами.

„Учасники ланцюга та зустрічні люди вітали один одного, підносячи руку з двома пальцями у вигляді латинської літери V, що означало „віторія“, тобто „перемога“, – згадував Юліан Гром. – У цей день панувало небувале піднесення людського духу. Всім здавалося, що довкола рідні, дорогі серцю люди. Попілунки, потиски рук, братні обійми. Народ ожив, побачив світлу зорю в кінці темного тунелю імперської неволі“.

Товариство української мови ім. Т. Шевченка провело низку заходів, що сприяли пробудженню національної свідомості. Один із них – молебень на могилі односельців, замордованих енкаведистами, – відбувся навесні 1990 р. Після панахиди проведено мітинг, на якому виступили: голова Товариства української мови ім. Т. Шевченка Дрогобиччини Ярослав Ольховий, уродженець села Михайло Дум'як, Григорій Лопушанський. Делегацію з Дрогобича хлібом-сіллю зустрічала мешканка села Розалія Подляшецька. На могилу загиблих покладено вінок.

29–30 вересня 1990 р. відбулася республіканська конференція Товариства української мови ім. Т. Шевченка. На неї було делеговано голову сільського осередку ТУМ Ганну Гром. Першого жовтня почала роботу сесія Верховної Ради України. Багато тисяч людей пікетували будинок Верховної Ради. Серед них нагуєвичани Мечислав Войтусік, Степан Гармич, Ганна Гром, Омелян Гром, Ганна Волошин, брати Микола та Михайло Дум'яки. Це були незабутні дні. Представники всіх областей України прийшли до Верховної Ради заявити про своє ставлення до подій в Україні.

„Запам'ятався мітинг на стадіоні „Динамо“, особливо виступи Д. Павличка, В. Яворівського, – згадував Мечислав Войтусік. – Від стадіону мітингуючі пройшли вулицями Києва аж до Верховної Ради. Кияни приязно дивилися на наш похід, радо брали від нас газети „За вільну Україну“, „Молоду Галичину“, „Галицьку зорю“. З вікон будинків вивішували синьо-жовті прапори. Махали нам, солідаризуючись з нами. Тоді й зародились просто як імпровізація закличні рядки до мешканців столиці:

*Гей, кияни, годі спати:
Треба волю здобувати.*

Радісно й одночасно хвилююче було на душі нагуєвичан, які 1 грудня 1991 р. поспішали до Народного дому „Просвіта“. Тут розмістилася виборча дільниця № 27, яка була прибрана портретами Т. Шевченка, І. Франка, вишивками. У центрі зали – синьо-жовтий прапор, ікона Матері Божої – заступниці українського народу. Франкові краяни стовідсотково проголосували за вільну Україну. Батьки приводили з собою дітей, щоб вони відчули і на все життя запам'ятали святість й урочистість цього моменту: безкровного проголошення суверенної соборної України.

День 9 лютого 1992 р. ввійшов у історію Нагуєвич як важлива подія, що засвідчила любов нагуєвичан до рідної землі, засвідчила багатство їхньої душі і високу національну свідомість. У Народному дому „Просвіта“ офіцери, рядові запасу присягали

на вірність Україні. Велика зала була переповнена, бо люди приходили цілими родинами. Під козацький марш внесли національний прапор України. Сільський хор виконав славень „Ще не вмерла Україна“. Відбулося освячення прапора, Народного дому та Богослужіння з нагоди видатної події. Хор виконав пісню Тараса Петриненка „Боже, Україну збережи“.

Один за одним Франкові краєни підходили до столу, клали руку на святе Євангеліє і чітко вимовляли слова присяги. Першим склав її голова сільської Ради М. Дрогобицький. Коротку промову про історичну долю України виголосив учитель Володимир Чабан.

Учні школи щиро привітали своїх батьків, сестер, братів і просили Бога зберегти для них Україну, а їм дати сили й мужності для розбудови рідної держави. Наприкінці свята хор Народного дому „Просвіта“ під керівництвом Зіновія Страшівського виконав декілька українських народних пісень та колядок.

Вечори „А ми тую стрілецьку славу збережемо“, „Україно моя золота“, вечори, присвячені Дню Злуки, пам’яті Т. Шевченка будили людське сумління, бажання працювати на користь рідної України. У лютому 1991 р. на загальному сході села Будинок культури перейменовано в Народний дім „Просвіта“, обрано раду з 11 осіб.

10 травня 1992 р. вперше в Нагуєвичах в середній школі проведено свято Матері. Перед матерями виступили: голова сільської Ради М. Дрогобицький, голова колгоспу Василь Тарасович, голова ТУМ Ганна Гром. Учні середньої школи привітали матерів, потім відбувся концерт.

Фольклорне свято, на якому вшановували стареніьких співачок Розалію Подлящецьку та Марію Мазурик, провели працівники Народного дому „Просвіта“ 28 червня 1992 р. Жінки виконували пісні, які співали ще за часів І. Франка та їхньої молодості. З особливою приємністю сприймалися стрілецькі пісні. Глядачі підспівували співачкам і радо вітали їх. У концерті взяли участь вчителі Лев Парашак та Зіновій Страшівський. Вони заспівали пісні „Друже, зелен луже“, „Ой, ви, стрільці січовії“. Співачок привітав голова Нагуєвицької сільської Ради Михайло Дрогобицький, подарував їм сувеніри.

Село повертало собі свою історію, повертало духовні багатства, що їх надбали попередні покоління.

24 серпня 1992 р. відбувся урочистий концерт, присвячений 1-й річниці незалежності України. Участь у концерті взяли два хори – Народного дому „Просвіта“ та греко-католицької парохії. Ведучі – дівчата Марія Лазорович, Руслана Даньків, Люба

Хруник – розкривали сторінки історії України. Виступили діти з садка „Колосок“, а також Р. Подлящецька, М. Мазурик, Л. Паращак. Хором Народного дому керував З. Страшівський. Коли хор заспівав „Червону калину“, люди в залі встали і теж співали, махали синьо-жовтими прапорами. Враження було прекрасне. Відчувалося єднання людських сердець.

Щоб гідно відзначити 74-у річницю ЗУНР, директор Народного дому „Просвіта“ Юліан Чапля запросив у гості до мешканців села артистів Дрогобицького драмтеатру ім. Ю. Котермана. Вони поставили спектакль „Січові стрільці“. Враження від вистави було сильне, глядачі не хотіли розходитися, просили артистів ще приїжджати в Нагуєвичі. Перед виставою лекцію про створення ЗУНР прочитав директор середньої школи Ярослав Баган.

75-у річницю проголошення 4-им універсалом незалежності Української Народної Республіки сільські аматори відзначили постановкою п'єси Т. Шевченка „Назар Стодоля“. Перед виставою нагуєвичани прослухали доповідь Г. Гром про тернистий шлях України, її боротьбу за волю.

Другу річницю незалежності України односельці Каменяра відсвяткували 22 серпня (неділя) 1993 р. На сцені – хор Народного дому під керівництвом викладача Дрогобицького педінституту Любові Паньків. Вечір почався словами любові до України, які виголосили Руслана Даньків та Світлана Гром. Вечір відкрив голова сільської ради Михайло Риб'як. Хор виконав славень „Ще не вмерла Україна“.

Грунтовну, щиру розповідь про історичну долю України виголосив учитель історії Володимир Чабан. Хор греко-католицької церкви виконав „Отче наш“, пісню на слова Богдана Лепкого „Журавлі“. Керівник хору Любі Олішевська поклала на музику „Пролог“ до поеми І. Франка „Мойсей“. Твір сподобався всім. Леся Винницька прочитала вірш Віктора Романюка „Народе мій“.

Хор Народного дому „Просвіта“ виконав пісні „Єднаймось, брати галичани“, „Прощається стрілець зі своєю ріднею“, „У долині село лежить“, „Прилетіла перепілонька“, „Не забудь, не забудь“. Тут вперше була виконана „Пісня про Нагуєвичі“ (слова і мелодія Ганни Гром, аранжування Любові Паньків).

У концерті взяв участь ансамбль „Яворина“ під керівництвом Зіновія Страшівського. Іванна Митчак під акомпанемент вокально-інструментального ансамблю виконала пісню „Пане полковнику“ та „Як почуєш вночі“.

У народному домі традиційними стали Шевченківські та Франківські вечори, День Матері та День Злуки ЗУНР і УНР,

відзначення річниць проголошення ЗУНР, створення УПА, вшанування загиблих під Крутами, річниці незалежності України та ін.

19–20 вересня 1992 р. в м. Турці проходили перші Всесвітні бойківські фестини. Учасником цих фестин став учитель Нагуєвицької спецшколи-інтернату Лев Паращак, який виконав пісню Кос-Анатольського на слова І. Франка „Ой ти, дівчино, з горіха зерня“. Були запрошені на ці фестини і старенькі співачки Р. Подляшецька та М. Мазурик. Але через хворобу не поїхали.

12 жовтня 1996 р. у Дрогобицькому драматичному театрі ім. Ю. Котермака дрогобичани відзначили 60-річчя видатного українського поета, громадського та політичного діяча Івана Драча. На вечір прибула делегація від нагуєвицької „Просвіти“, вчителі та учні середньої школи. Ганна Гром щиро привітала поета. Вона, зокрема, сказала: „Краяни великого Каменяра сердечно вітають Вас із 60-річчям від дня народження і складають Вам щиру повагу й любов за Ваші прекрасні твори, за невтомну працю в боротьбі за незалежність нашої держави, за велику громадсько-культурну роботу, за те, що є такий син в України – Іван Драч“.

Учениці середньої школи Надія Комар, Ірина Мецан, Оксана Хрунік вручили І. Драчеві хліб-сіль на витканому бойківському рушнику. Рушник виткала для цієї мети Галина Гром.

Важливим засобом виховання національної свідомості нагуєвичан є щорічні Франкові свята, що проходять на літній естраді в лісі, який рудоволосий хлопчик сходив вздовж і впоперек, де росте його улюблений дуб. У святах кожного року беруть участь колективи художньої самодіяльності сіл району, Нагуєвич, мітці Дрогобича, Львова. Особливо вражаючими було відзначення 133-ої річниці від дня народження великого Каменяра у 1989 р. Великими потоками під синьо-жовтими прапорами з Самбора, Дрогобича, Борислава плив народ до Нагуєвич. Перший раз воно замайоріли у Франковому селі в такій кількості після багатьох літ неволі. Коли колона проходила на майдан перед естрадою, люди розступалися і під оплески впускали сміливих і гордих прапороносців у вишитих сорочках. Сльози радості котилися з очей.

У лісі бриніли стрілецькі пісні, які довгі роки були під суворою забороною. Хто не знав або забув їх, все одно підтягував, приєднувався до загальної радості. Учасники свята цілувалися, вітали один одного зі святом. Активісти села зібрали значну суму грошей на надгробний пам'ятник Франковій матері.

Яскравим і змістовним було відзначення 136-ої річниці від дня народження нашого славетного односельця 30 серпня 1992 р. Свято почалося співом „Вічного революціонера“, який виконала жіноча хорова капела „Лілея“. На святі з захопленням були сприйняті виступи Прикарпатського народного ансамблю „Верховина“, студентського ансамблю „Пролісок“ Дрогобицького педагогічного інституту ім. І. Франка. Хор Народного дому „Просвіта“ села Нагуевич, зустрінутий оплесками, виконав пісню Т. Петриненка „Боже, Україну збережи“ (солісти С. Гром і Л. Паращак), „О Україно, о люба ненько“ та повстанську пісню „Віуть вітри, буйно повівають“. До цієї дати вийшло перше видання книжки „Нагуевичі – батьківщина Івана Франка“.

На святі була присутня Віра Франко, онука поета. Нагуєвицькі школярки Г. Смочинська, Н. Дум'як, Л. Винницька привітали її і вручили хліб-сіль. Від Львівського відділення Спілки письменників виступив Левко Різник.

137-а річниця від дня народження І. Франка була відзначена багатьма акціями. Урочистості проходили три дні – 27–29 серпня 1993 р. 27 серпня святкування відбувалося в Дрогобичі біля пам'ятника Каменяреві. Наступного дня в рідному селі започатковано щорічні франківські читання, на яких виступили професори Дрогобицького педагогічного інституту М. Шалата, А. Войтюк, викладачі О. Баган, С. Новак, директор музею І. Франка у Львові Роман Горак, онука письменника Віра Франко, вчителька Г. Гром.

29 серпня (у неділю) на літній естраді у Франковому гаю відбулося літературно-мистецьке свято „Нам пора для України жити“. Учасники свята щиро вітали поетів Петра Шкраб'юка, Антоніну Листопад, Левка Різника, актора Святослава Максимчука, мешканку Нагуевич Г. Гром, які виступили перед глядачами.

Хор Народного дому виконав пісні „Не забудь, не забудь“, „Пісню про Нагуевичі“. Р. Подляшецька зі своєю онукою С. Гром виконала пісню на слова І. Франка „Розвивайся, ой, ти, старий дуб“ та народну пісню „Ой, полечко, поле“.

1994 рік приніс радісну звістку: Нагуевичі отримали статус заповідника з метою збереження меморіальних місць, пов'язаних із життям і творчістю Івана Франка.

Великою заслугою працівників музею Каменяра в його рідному селі стало відкриття до 138-ої річниці від дня народження поета надгробного пам'ятника на могилі його матері.

28 серпня 1994 р. за участю хору „Софія“ зі Львова відбулася служба Божа у нижній церкві святого о. Миколая, в якій

хрестили Івана Франка. Після відправи всі величною процесією вирушили до могили матері Каменяра, де о. Григорій Петрушак відправив панахиду. Хор виконав пісні „Боже великий єдиний“, „Не пора, не пора“. Це вперше пісня великого сина була виконана на могилі його матері.

Гости та нагуєвичани вирушили до музею-садиби Івана Франка. Оглянули його експонати та виставку „Нагуєвичі та околиці“, яку влаштував музей „Дрогобиччина“. Завершилися урочистості великим концертом у зеленому театрі Франкового гаю.

27 серпня 1996 р. українська громадськість відзначила 140-річчя від дня народження І. Франка. Працівники музею в його рідному селі організували кілька виставок. Ніхто не залишився байдужим біля експозиції „Спалена святиня“, де експонувалися уцілілі рештки від церкви, що згоріла. У ній хрестився „малий Мирон“, у ній була пам'ять про його батька Якова – подароване Євангеліє. У центрі експозиції – обуглене дорогоцінна реліквія. Вона викликала у шанувальників творчого генія Каменяра слези на очах.

Друга виставка – „Графічний портрет Івана Франка“ (з фонду Львівського музею письменника). На огляд відвідувачів було виставлено близько 20-ти робіт відомих львівських графіків.

Велике зацікавлення відвідувачів та односельців викликали живописні картини „Околиці Нагуєвич“ нагуєвичанки Мирослави Волох.

Відомий філателіст із Клівленда (США) Степан Кікта експонував марки й конверти, присвячені Іванові Франку. Цю цінну колекцію він подарував Нагуєвицькому музею. Батько С. Кікти працював парохом в Унятичах і знався з Каменярем.

Літературно-мистецьке свято „Пісня і праця – велиki дvi сили“ пройшло в зеленому театрі заповідника „Нагуєвичі“. Відкрив свято голова Дрогобицької районної ради Богдан Петрушак. Учасників свята привітав депутат Львівської обласної ради, обласний військовий комісар генерал Омелян Риб'як (уродженець села). Поет Богдан Залізняк зі Львова та мешканка села Г. Гром читали власні вірші, присвячені Каменяреві.

Від гостей з діаспори з привітаннями та побажаннями пропривітання рідній Україні виступив Нестор Бараник з Канади та Орися Білас із США. Завершилося свято виступом ансамблю „Ярослав-На“ з Дрогобича під керівництвом Ярослава Дуба. 11 травня 1997 р. в церкві Перенесення мощів святого Миколая з ініціативи „Просвіти“ відбулася Служба Божа з нагоди 195-ої річниці від дня народження ктитора Нагуєвицької церкви,

батька великого Каменяра Якова Франка. На відправі були присутні члени „Просвіти“, директор Нагуєвицького музею письменника Марія Оркуш, голова сільської ради Ярослав Мацько, секретар Марія Кивацька.

Після відправи шанувальники творчості поета поклали квіти до його пам'ятника в центрі села. Тут кілька щиріх слів про нього сказала голова „Просвіти“ Наталя Франко. Відтак всі пішли на могилу Якова Франка. Поклали квіти, запалили свічки і схилили голови в задумі перед прахом щирого, людяного чоловіка, якого любило й поважало все село. Г. Гром розповіла про шанобливе синівське ставлення І. Франка до свого батька, про твори, які присвятив йому і в яких з любов'ю розкрив образ Яця-ковала.

Глибоку любов й повагу до батька син проніс через усе життя. У „Присвяті пам'яті моєго батька Якова Франка“ він писав:

*О батьку мій! Коли сьогодні
Хоч іскра тих вогнів горить
У моїй груді, щоб народні
Злі дні в добро перетворить,
Коли нещастям, горем битий,
Не засклепивсь, не знідів я,
А встав, щоби братам служити,
To все те – спадщина твоя.*

Учасників урочистого свята з нагоди 132-річниці від дня народження великого Каменяра (серпень, 1998 р.) широко вітала вчителька Ганна Гром. Вона, зокрема, сказала: „Ми приходимо сюди не задля яскравих видовищ, а щоб навчитися у Франка працьовитості, „бо лиш в праці і для праці варто жити“. Ми приходимо сюди, щоб їй ще раз відчути глибину думки Каменяревої творчості. Іван Франко вчить нас скромності, доброти, турботи про нашу молодь, яка має виростати патріотом своєї землі“. На підтвердження цих слів вона прочитала поезію свого земляка „Лунатикові“, в якій сам поєт дав оцінку своєї титанічної праці, наголосивши, що він „для геніїв грядущих поле дикеє орав, шлях серед хащів найпушних просікав і протирав“.

Г. Гром закликала батьків, дідусів і бабусь виховувати своїх нащадків на нев'янучій творчості славетного поета, а п'ятирічна Оксана Гром прочитала вірші титана думки і праці „Земле, моя всеплодюча мати“ та „Здоров, Степане“.

Сприяв відродженню національної свідомості і осередок НРУ, який навесні 1990 р. організував член Товариства української мови імені Т. Шевченка Омелян Гром. До нього входило

16 чоловік, які ставили своєю метою розшук матеріалів про українських повстанців, увічнення їхньої пам'яті, утвердження в житті села демократичних зasad.

Активну участь брали рухівці у виборах. Деякі з них стали депутатами Нагуєвицької сільської ради першого демократично-го скликання: Михайло Москаль, Ігор Тимишин, Тарас Кімакович. Інші були представниками у виборчих дільницях.

У 1998 р. від НРУ стало 8 осіб кандидатами в депутати Нагуєвицької сільської ради: М. Москаль, С. Гром, Й. Гром, М. Риб'як, Т. Кімакович, І. Тимишин, О. Винницький; В. Мартушкевич – кандидатом у депутати Дрогобицької районної ради. На голову сільської ради НРУ висунув Степана Кахнія. Сталі депутатами сільської ради М. Москаль, О. Винницький, Т. Кімакович.

Пройшли страшні роки неволі. Наш народ, хоч поволі, а все ж розправляє плечі, стає господарем на рідній землі. І не один рік йому доведеться проливати „потоки поту“, щоб добробут і краща доля завітали в його хату.

Зима 1999 р. (січень і лютий) була тепла, снігу випало небагато. Мешканців села хвилювала доля майбутнього врожаю, бо земля не набрала достатньо вологи.

7 квітня вночі землю вкрив товстий шар снігу. Танув поволі, тому повені не було: вся волога пішла в ґрунт. Це врятувало урожай трав, збіжжя, картоплі, бо травень і червень були теплими й сухими. За місяць випав один невеликий дощик.

15 травня на розквітлі рясно сади, на пророслу городину впав мороз 4–5 градусів. Урожаю груш і яблук зовсім не було. Стійкішими виявилися вишні й сливи. Побиті морозом сходи картоплі й квасолі відновилися й вродили гарно.

Наприкінці травня в Нагуєвицькій середній школі почалися перевідні й випускні екзамени. 21 червня відбувся сорок сьомий випуск середньої школи. На випускному вечорі 37 учнів отримали атестати про середню освіту. Випускникам Наталії Прибопотній та Мар'яні Поточняк вручено золоті медалі.

Перший рясний дощ пішов аж у липні. Літо було сонячне й тепле. Другий укіс трав був незначний. Селяни косили кожен клаптик трави, щоб перезимувати худобу.

У серпні поновилися роботи на будівництві церкви святого о. Миколая. Готовалося бетонне перекриття, на якому триматиметься дах та церковні бані. Але робота не закінчена.

29 серпня відбулося святкування 143-ої річниці від дня народження І. Франка. Свято відкрив голова Дрогобицької райдержадміністрації Павло Бехта. Виступили також голова

Дрогобицької районної ради Ігор Голяк, професор Михайло Шалата, поет Роман Лубківський. У концерті взяв участь Прикарпатський ансамбль пісні і танцю „Верховина“, Заслужений артист України Мар'ян Шуневич, Народна жіноча хорова капела „Лілея“, художні самодіяльні колективи Дрогобицького району. Від односельців Каменяра присутніх вітала Ганна Гром, декламувала поезію І. Франка „Притча про приязнь“. Бурхливими оплесками був зустрінутий наймолодший, п'ятирічний, учасник концерту – нагуєвичанин Назарій Гаврилик, який дуже гарно розказав вірш І. Франка „Каменярі“.

1 вересня виповнилось 50 років відкриття середньої школи. На святі Першого дзвоника виступила їй привітала вчителів та учнів Ганна Гром.

2 вересня селянська спілка провела перевибори. Скинули з головування Миколу Трускавецького їй обрали головою Євстахію Фирту.

На початку жовтня, за два тижні до виборів, нагуєвичан схвилювала радісна новина: почав курсувати автобус Дрогобич-Нагуєвичі. Довгі роки земляки Каменяра їздили рейсами: Дрогобич-Сторона, Дрогобич-Залокоть, Дрогобич-Унятичі.

31 жовтня 1999 р. мешканці села взяли активну участь у виборах президента України. У виборчий бюллетень було занесено 15 приїзвищ претендентів, але в останні дні перед виборами зняли свої кандидатури Олександр Ткаченко та Володимир Олійник. Всього виборців у списку – 1807 осіб. Нагуєвичани проголосували так: О. Базилюк – 0, Н. Вітренко – 17, М. Габер – 0, Ю. Кармазин – 4, В. Кононов – 10, Ю. Костенко – 10, Л. Кучма – 1256, Є. Марчук – 312, В. Онопенко – 1, О. Ржавський – 0, П. Симоненко – 2, Г. Удовенко – 25. 35 бюллетенів визнано недійсними. Не підтримали жодного кандидата – 10 виборців. Не взяли участь в голосуванні – 90 осіб. Вибори проводила дільнична виборча комісія на дільниці № 24 (Народний дім „Просвіта“) в такому складі: голова Володимир Чабан, заступник Степанія Підбузька, члени комісії: Михайло Винницький, Микола Гапшенко, Ганна Гром, Оксана Гулик, Роман Гуняк, Михайло Дрогобицький, Степанія Дум'як, Ярослава Твердовська, Любія Фридер, Ніна Фирта, Дарія Хруник, Марія Чапля. Секретар комісії – Надія Гром. Повторні вибори призначено на 14 листопада. Склад комісії той же.

14 листопада 98 відсотків нагуєвичан прийшли на дільницю й проголосували: більше 1700 осіб за Леоніда Кучму і 11 – за П. Симоненка, 52 бюллетенів визнано недійсними, не підтримали жодного кандидата 10 осіб.

16 листопада вперше випав сніг. 17 листопада вночі і вдень опади не припинялися. Сніговий покрив становив 24–30 см на рівній місцевості, а снігові кучугури досягли більше півметра. 26 і 27 листопада була відлига. Листопад і грудень не були холodними. Докучав тільки сильний вітер, що обдирав покрівлі на будинках, ламав фруктові дерева, наробив буреломів у навколошників лісах.

За 1999 р. народилося 22 дітей. Одружилося 14 пар. Померла 31 особа.

Яскраво світило сонце, а пухкий сніг, наче сріблом, огорнув поля. Сивий дідуган Діл пишався у всій своїй величині й красі. Гарно, тихо, спокійно, лише санки-залубні поскрипували по дорозі та вився дим над сільськими хатами. Без морозів, з величими надіями в серці на майбутнє зустрічали нагуєвичани Новий 2000 рік.

На Свят-вечір, на Різдво по селі лунали колядки. Хлопчики й дівчатка колядували й вітали господарів і господинь прегарними щедрівками з побажанням добра і щастя всій Україні. Колядували та забавлялися в гостях і старші нагуєвичани.

13–14 січня вже були морози 12–18 градусів, а від 17 січня і до кінця місяця падав густий сніг. Особливо дошкуляв у ці дні вітер, що виридався з-за Ділу. Від 19 січня до 2 лютого не було сполучення з Бориславом. Позаносило дороги й до Дрогобича.

Колгосп розпродує своє майно: льоноцех, сушарню, свинарник. Приватний сектор розвиває своє господарство. У селі вже є 50 пар коней.

30 січня в Народному домі „Просвіта“ відбувся урочистий вечір, присвячений Дневі Соборності України та пам'яті полеглих у бою під Крутами. Доповідь про боротьбу українського народу за свою волю й державність у 1918–1920 рр. виголосила Ганна Гром. Після цього відбувся концерт художньої самодіяльності Народного дому „Просвіта“. Закликом до єдності, любові та праці прозвучала пісня „Мої українці“ на слова згаданої вище доповідачки.

Лютий виявився не лютим. Морозів майже не було. Снігові кучугури розтанули, але Збір не вийшов з берегів. Особливо сочною була неділя 6-го лютого.

25 лютого в спецшколі-інтернаті проведено вечір „Ні, я жива, я буду вічно жити!“, присвячений 129-ій річниці від дня народження геніальної української поетеси Лесі Українки. Вечір підготувала й провела вихователька Ганна Москаль.

Відколи себе пам'ятаю, не було такого випадку, щоб село не віддало шану великому Кобзареві в березневі дні. 7 березня

в Нагуєвицькій середній школі вчителька Степанія Чабан провела вечір „Шевченко й Україна“, присвячений 186-ій річниці від дня народження поета. Вечір підготували учні 9 класу. А 12 березня в Народному домі „Просвіта“ сільські аматори також вшанували великого сина України Тараса Шевченка. Вечір відкрив голова сільської ради Я. Мацько. Доповідь прочитала Степанія Чабан. Перед глядачами пройшли герої Шевченкових творів, звучали пісні на слова Кобзаря, народні пісні. У концерті взяли участь п'ятирічний Назарій Гаврилик і се-мирічна Оксана Гром, яка розказала вірш Т. Шевченка „Розрита могила“, гумореску „Як Шевченко панові віддячив“.

27 березня весна утвердилася першим громом і блискавкою. Всю ніч падав дощ. Згодом весь сніг зійшов. Земля почала підсихати, але початок квітня не був теплим.

3 5 на 6 квітня цілу ніч падав дощ. Рівень води в річках піднявся, а вдень сипнуло снігом. До обіду скрізь забіліло.

16 квітня – день референдуму. Земляки Каменяра позитивно відповіли на всі питання референдуму.

24 квітня Народний дім „Просвіта“ підготував дійство, присвячене 2000-літтю Народження Ісуса Христа. Доповідь виголосила бібліотекар Руслана Даньків. Перед глядачами пройшов хресний хід Ісуса Христа на Голгофу, учасники дійства співали пісні на цю тему, рекламиували вірші.

30 квітня – Воскресіння Христове. День сонячний, радісний. Сади розквітили чудово. Дивишся на це і думаєш: царство краси.

Протягом квітня – ні краплі дощу. У перших числах травня – вдарив мороз. Поникло царство краси. Горіхи, клени втрастили листя, вишні, груши і яблуні – цвіті.

1–8 травня – справжнє спекотне літо, 9 травня – хмарна погода, але без дощу. Жовкне й хилиться часник. Трава не росте. Перший укіс трав незначний. До кінця травня і в першій половині червня у Нагуєвичах стояло дуже спекотне літо.

23 червня вперше за три місяці (квітень, травень, червень) випав гарний дощ. 24 червня, в суботу, в середній школі відбувся випуск 42 учнів, що закінчили 11 класів. Три з них отримали медалі: Лідія Гаврилик – золоту, Любомир Височанський та Роман Кімакович – срібні.

29 червня у „Ярині“ була відправлена свята літургія за участю владики Самбірсько-Дрогобицької єпархії Юліана Вороновського та більше десяťох священиків з навколошніх сіл. Владику й духовних отців вітали Мокрянський декан о. Роман Гринаш та пастир греко-католицької громади с. Нагуєвич о. Йосип

Славич. Щирі слова привітання і хліб-сіль вручали владиці дівчатка: сестри Леся й Ірина Тимишини, Марія й Ганна Москалі, Оксана Гром та Ганна Кімакович.

У своїй проповіді владика Юліан звернув увагу на те, що український народ виборов волю, яку треба берегти і творити достаток у державі.

2 липня о. Йосип Славич разом з громадою відправили поминальну молитву в урочищі Гостиславле, на місці загибелі проінідних людей села, вбитих енкаведистами. Отець Йосип звернув увагу парафіян, що місце трохи запущене, що його треба привести до належного вигляду.

У серпні почалися роботи на будові долішньої церкви, але не були закінчені. 27 серпня у Франковому гаю відбулися урочистості з нагоди 144-ої річниці від дня народження Каменяра. Жіноча хорова капела „Лілея“ працівників культури Дрогобицького району піснею „Гімн“ на слова І. Франка відкривала свято. Перший заступник голови районної державної адміністрації Леонід Литвин підкреслив, що нині, коли ми стали господарями на рідній землі, для нас є актуальною ідея єдності й згуртованості.

Виваженою, хвилюючою була промова голови районної ради Ігоря Голяка, який закликав жити для матері України, своєю працею підносити добробут народу. Взяли слово: депутат обласної ради Євген Романів, заступник міського голови м. Дрогобича Тарас Метик, голова „Молодого Руху“ Дрогобиччини Андрій Ковальчук, голова обласного комітету СДПУ(о) Ігор Шурма, професор Львівського національного університету ім. І. Франка Михайло Гнатюк, начальник обласного управління культури Роман Лубківський, професор Михайло Шалата.

Гостем свята в Нагуєвичах була делегація від міськрайонного Товариства „Просвіта“ з м. Коломиї, що на Івано-Франківщині. Хор з Коломиї виконав декілька пісень, а голова Товариства „Просвіта“ розповів про вшанування І. Франка на Коломийщині.

На святі виступив гість із США – економіст, футуролог Осип Мороз. Він один з ініціаторів проведення світового конгресу українців напередодні 10-ї річниці незалежності України. Конгрес мав би виробити стратегію і тактику створення модерної української нації, про що свого часу говорив Франко.

У концертній програмі взяла участь хорова капела „Лілея“ (художній керівник і диригент Григорій Коваль). У її виконанні звучали пісні Б. Фільц („Земле моя“) та А. Кос-Анатольського („Гімн Каменяреві“). Під керівництвом Я. Кулешка гарно висту-

пив хор учителів Дрогобицького району „Каменяр“, зачарував своєю піснею слухачів дует „Чайка“ Народного дому „Просвіта“ з с. Городківка Галини та Світлани Дицьо, лауреата міжнародного конкурсу „Золоті трембіти“ Анни Нечай. Заступниця голови Нагуєвицької „Просвіти“ Ганна Гром розказала вірші І. Франка „Притча про красу“ та „З екзамену“. Свято завершила прекрасним співом львівська хорова капела „Трембіта“.

Від Львівської обласної ради, Дрогобицької районної державної адміністрації до пам'ятника Каменяреві в його рідному селі було покладено квіти.

1 вересня для 31 маленького нагуєвичанина вперше прозвучав шкільний дзвінок. У прекрасний світ науки їх повела вчителька Ганна Чапля.

1 жовтня нагуєвицьких педагогів з Днем учителя щиро вітали учні, представники громадськості. Степанія Підбузька, Степанія Чабан та Володимир Чабан нагороджені грамотами Дрогобицького районного відділу народної освіти за досягнуті успіхи в навчанні учнівської молоді.

Наприкінці жовтня сільське ТзОВ оголошене банкрутом і розпродує все своє майно.

Серпень, вересень, жовтень, листопад були теплими, сухими. Дощів майже не було. Криниці повисихали, річки зміліли. До 16 грудня нагуєвичани пасли корів у полі. Такого раніше не спостерігалося. Тільки 16 грудня випав перший сніг. У попередні роки зима вже утверджувалася в 20 числах листопада.

На кінець року Нагуєвичі налічують 2382 мешканці. За 2000-ий рік народилося 18 дітей, одружилося 10 пар, померло 34 особи. Станом на 30 грудня у селі було 777 господарств.

Новий 2001 рік і Різдво Христове нагуєвичани святкували без снігу. Особливо теплою й сонячною була середа 10 січня, а вдосвіта 11 січня почав падати невеликий сніг.

20 січня музей Івана Франка в рідному селі письменника відвідав заступник Голови Верховної Ради Степан Гавриш.

24 січня відійшов у вічність Іван Тимишин, вчитель початкових класів, який віддав педагогічній праці 44 роки. Вийшовши на пенсію, дев'ять років служив дяком у православній нагуєвицькій громаді. Мешканці села, а багато з них – це його учні, прийшли попрощатися з ним і провести в останню путь.

31 січня почалася справжня зима. Сніг падав без перерви дві доби. Висота снігового покриву доходила до 1 метра.

У лютому невеликий сніг, дні теплі та хмарні, з морозом.

У ніч з 23 на 24 лютого, о 22 год. 16 хв., загорілася стайння-стодола меморіального комплексу садиби Якова Франка. Розмір

будівлі 14х6 м. Приборкували вогонь пожежники з Дрогобича, Борислава, Трускавця, Стебника і навіть із Самбора. Їхніми ста-раннями о 1 год. 35 хв. вогонь було погашено. Вдалося недопу-стити, щоб вогонь перекинувся на інші будівлі, адже поруч – ха-та, кузня, шопа, будинок для музейних працівників. У стайні згоріла січкарня, дві драбини (музейні експонати). Зайнялася навіть дерев'яна огорожа.

Це вже вчетверте спорудам, що є меморіальними пам'ятками життя Івана Франка, завдано разючий удар. 1886 р. погорів вітчим письменника Григорій Гаврилик. 1935 р. згоріла вся са-диба Якова-коваля, у 1996 р.– церква святого о. Миколая (ар-хітектурна пам'ятка кінця XVIII – початку XIX ст.), де хрестив-ся поет. Цьогоріч вогнем завдано меморіальному комплексові школи на 25 тисяч гривень.

А тим часом Дрогобицький район активно готується до від-значення 145-ї річниці від дня народження І. Франка. На цьо-горічний ювілей великого письменника будуть запрошені гості з батьківщини Тараса Шевченка, з Волинського краю Лесі Українки.

Створено ювілейний комітет, який спланував усю роботу з підготовки до 145-ї річниці Каменяра, розроблено відповід-ний кошторис. Першочергове завдання, яке повинно бути вико-нане до 27 серпня поточного року,– це перекриття даху та ре-монт приміщення літературного музею. Перебуваючи у Львові, прем'єр-міністр Віктор Ющенко на ремонт літературного музею Івана Франка виділив з державного бюджету 150 тисяч гривень.

2001 р. зусилля районної влади та відділу культури райдер-жадміністрації будуть спрямовані на реставрацію садиби та стежки І. Франка.

9 березня жителі села віддали шану великому Кобзареві: у Народному домі „Просвіта“ пройшов літературний вечір „Шевченко і сьогодні наш сучасник“. Доповідь виголосила Ган-на Гром. Сільські аматори виступили з композиціями творів Т. Шевченка, співали пісні на слова поета, декламували поезії великого сина українського народу.

10 березня минуло 56 років від трагедії в Медвежанському лісі, коли полягли смертю хоробрих М. Фридера (Нечай), Курт, Ю. Коссак (Орел). У цей день відбулася панахида на могилі, де перепоховано повстанців (цвинтар біля церкви Перенесення мощів святого о. Миколая). Прийшов поклонитися пам'яті своїх побратимів М. Дум'як, рідні загиблих, колишні в'язні радянських тaborів, мешканці села. Кілька щиріх слів про свою родича М. Фридра сказав Ігор Тимишин. Свій вірш „Трагедія

в Медвежанському лісі“, присвячений відважним повстанцям, прочитав Омелян Гром.

*Неслась хуртовина над гаєм.
Шуміли тривожно столітні дуби.
Повстанці з хоробрим Нечаем
збирались в Карпати іти.
Чекали вже їх в Опаці побратими:
З Нечаем продовжити шлях боротьби.
– Нехай ще посплять півгодини,
бо пізно спочити прилягли.
Не спитися бйцям: ниють давнії рані.
Колишеться гілля розлогих дубів.
А низі запроданці-односельчани
на наших повстанців ведуть ворогів.
Орел вже упав від зрадливої кулі,
рукою притис пістолет до виска.
– Більш не почую голос зозулі...
Курок натиснула вже мертвa рука.
– До бою, брати, до завзятого бою! –
гукав хоробрий Фридер-Нечай.
– Виходьте з землянки за мною,
скараємо злих яничар.
Та раптом схилився додолу,
промовив останні слова:
„За рідну Вкраїну, за волю
Віддаймо, братове, життя!“
Завзято із ним поруч б'ється,
кидає гранату у зрадників гурт.
– Нечай не вмирає! Нечай не здається! –
кричить невідомий і досі нам Курт.
І ось їх могила. Вони тут спочили.
І пам'ять про них для нас вічно жива.
А серце, як птах при дорозі, заквилить,
що їх серед нас вже нікого нема.*

23 березня музеї Каменяра відвідав народний депутат України Анатолій Матвіенко, лідер партії „Собору“. Оглянувши музей, пообіцяв сприяти у відновленні садиби батьків І. Франка.

22 травня 2001 р. церкві Перенесення мощів св. о. Микола виповнилося 200 років. З цієї нагоди декан о. Тарас Коберинка провів для парафіян реколекції (духовні науки), а в неділю, 20 травня, в храмі відбулася архиєрейська Служба Божа, яку відправив владика Юліан Вороновський. Владику вітали й піднесли хліб-сіль учні середньої школи Олеся Лоек, Ірина Сопотницька, Ганна Москаль, Оксана Гром. Отець Йосип Славич вітав

владику хрестом, який зробили народні умільці в 1801 р. і який зберігся до цього часу.

На святі були присутні 22 священики з навколоишніх сіл, воно також брали участь у Богослужінні. Після святочної Літургії відбулося посвячення біля церкви хреста, який вирізьбив Микола Гуняк з братом Ігорем та батьком Юліаном.

О 18 годині в Народному домі „Просвіта“ почався святковий концерт декламацією Лесі Височанської про потребу нашої душі звертатися до Бога у радісні чи сумні хвилини нашого життя. Ансамбль жінок (Степанія Мудра, Леся Височанська, Емілія Ткач, Марія Лазорович, Ярослава Страшівська) під керівництвом Світлани Гром виконав молитву „Отче наш“. Про історію церкви Перенесення мощів св. о. Миколая розповіла Ганна Гром.

Великим успіхом у глядачів користувався виступ викладачки музичного факультету Дрогобицького педуніверситету, учасниці багатьох вокальних конкурсів Лілії Кобільник, яка виконала кілька пісень на слова Ліни Костенко та інших українських поетів.

Захоплено сприйняли нагуєвичані виступ дитячого танцювального ансамблю „Верховинка“ з Дрогобича (керівник Богдана Кос), який майстерно виконав три танці.

Щиро й тепло вітали присутні своїх односельців, які показали свою хореографічну майстерність у композиціях „Калина“ та „Жартівливий“. З приемністю послухали нагуєвичані виступи чоловічого вокального гурту братів Кос та тріо учениць середньої школи під керівництвом Олега Страшівського.

Художній керівник Народного дому „Просвіта“ Світлана Гром виконала пісню Володимира Іvasюка „Червона рута“. Закінчився концерт піснею Тараса Петриненка „Боже, Україну збережи“, яку виконували всі учасники концерту разом з глядачами. Заспівувала Світлана Гром.

Ініціатором й організатором свята був о. Йосип Славич. Нагуєвичані вдячні йому за те, що наш храм відсвяткував свою величну дату.

Згорілу стайню-стодолу на меморіальному комплексі І. Франка почали відбудовувати на початку липня. Майстром на будівництві був Петро Даньків. З ним працювали Йосип Мацько, Михайло Лех, Михайло Гром, Олексій Фрідрах. 12 серпня вся будова була викінчена. Ця бригада ще перекрила гонтом кузню, шопу і шпихлір. Вони отримали за свою роботу 23 тисячі гривень.

Ще йшли роботи по відбудові стайні, як 5 липня, о 18 год. 20 хв., підпалено хату на меморіальній садибі Каменяра.

Вогонь знищив дах, двері, вікна. Зруб хати врятовано. На щастя, не пошкоджено експонати садиби. Їх вдалося врятувати працівникам музею та пожежникам. Підозрюють, що обидва об'єкти підпалив Микола Риб'як, негідний нащадок Василя Риб'яка, який у 1779 р. був серед перших поселенців і засновників Слободи. Він заарештований.

Над відбудовою хати працювала бригада Миколи Цюника в складі Івана Чаплі, Миколи Саляка та Степана Пеняжка. Вони викінчили хату до 20 серпня. За виконану роботу отримали 12 тисяч гривень.

Великий внесок у проведення реставраційно-відновлювальних робіт у музеї та на садибі зробили: Аграрна партія України, Львівська обласна державна адміністрація та обласна рада (М. Гладій, Я. Гадзало), обласне управління капітального будівництва „Прикарпаткурортбуд“ (м. Моршин), Дрогобицька районна держадміністрація (П. Бехта), Дрогобицька міська рада (О. Радзієвський), Трускавецька міська рада (Б. Матолич), Бориславська міська рада (І. Удовенко), КП „Трембіта“ (В. Кекош), Львівліс (п. Дейнека), обласне управління автодоріг (п. Маїк), СДПУ(о).

Літо було дуже дощове. Неможливо було висушити сіно.

12 серпня, в неділю, православна громада на чолі з владикою Феодосієм вигнала священика Григорія Петрушака, який вірно служив російській православній церкві.

Новим пастирем православної громади став Андрій Безушко, людина молода, розумна, інтелігентна, дружньо співпрацює з греко-католицьким священиком Йосипом Славичем.

Осінь настала холодна, з дощами, що не давали викопати картоплю, яка вродила цього року дуже мало.

Через ремонтні роботи цього року Франкові уродини святкувалися 9 вересня. Урочиста частина свята відбулася біля музею та садиби Каменяра. Відкрив свято голова Дрогобицької районної державної адміністрації Павло Бехта. Він відзначив тісний зв'язок письменника з народом, бо вигодуваний твердим мужицьким хлібом, почував себе до обов'язку йому служити: „Нехай пропадає мое ім'я, але нехай росте і розвивається український народ“.

Під мелодію пісні „Не пора, не пора“ до пам'ятників І. Франкові покладають квіти від Львівської обласної ради і держадміністрації, Дрогобицької районної ради і держадміністрації, Трускавецької та Бориславської міських рад.

Наступний промовець – голова Львівської держадміністрації Михайло Гладій підкреслює, що І. Франко завдяки покликанню

і невсипущій праці з рідного Підгір'я дійшов до світових висот. Поет виховував і навчав свій народ, готуючи його до грядущих змагань.

Від українського уряду виступив віце-прем'єр Володимир Семиноженко, який звернув увагу, що І. Франко – мислитель і митець європейського рівня свідомості й таланту. „Нехай його заповіт „Каменярі“ надихає нас на подолання тих скал і тих мурів, – говорив далі представник уряду, – що стоять на шляху гідного майбутнього України“.

Перший президент України Леонід Кравчук сказав, що „І. Франко для нас – це прапор, з яким ми маємо будувати Україну“. „Тарас Шевченко народив нас, – наголосив Надзвичайний і Повноважний посол України в Республіці Польща Дмитро Павличко, – але нас виховав Франко, дав нам європейську душу. Ми без Франка не могли б нині заявляти про свій європейський вибір, який є найголовнішим сьогодні в нашій національній ідеї“.

Поет Богдан Стельмах схвилював усіх своїм новим віршем „Не пора“. Від Волинського краю, з батьківщини Лесі Українки, вітала урочисте свято Народний депутат України Катерина Ващук. Вона подарувала музеєві портрет Лесі Українки та вишитий поліськими майстринями рушник.

Приємно було почути виступ онука великого письменника Роланда Франка. Виступили також Олександр Лавринович, Ярослав Кендзьор, професор Михайло Шалата, міський голова м. Львова Василь Куйбіда та інші. Директор Львівського музею І. Франка Роман Горак розповів історію заснування садиби Якова Франка і подякував усім спонсорам, хто вкладав свої кошти у відновлення хати й стайні-стодоли та у реставраційно-відновлювальні роботи в музеї Каменяра.

Сподобалася і схвилювала всіх сцена „Іван Франко виступає перед односельцями“, яку підготували артисти Дрогобицького музично-драматичного театру ім. Ю. Котермака. У ролі І. Франка виступив Заслужений артист України Г. Шумейко (Львів).

Присутні священики освятили весь меморіальний комплекс та капличку в лісопарку. Свято завершилося великим концертом на літній естраді у Франковому гаї. Виступили професійні та самодіяльні митці Львівщини.

Виставку квітів, присвячену творчості І. Франка та 10-річчю Незалежності України, підготували вчителі й учні Нагуєвицької середньої школи та спецшколи-інтернату. Вона сподобалася всім.

До 145-ої річниці від дня народження І. Франка в музеї Каменяра відкрилася виставка творів молодого нагуєвицького

художника Левка Микитича. Він народився 20 жовтня 1966 р. Закінчив 9 класів Нагуєвицької середньої школи. Ще зі шкільної парті виявив любов до живопису, на уроках малювання подивлявся учителя гарними рисунками, вмів по-своєму бачити картини живої природи і перенести її на папір. 1978 р. нагороджений грамотою Дрогобицького районного відділу народної освіти за перше місце в міській виставці, а за участь у дитячій обласній художній виставці нагороджений фотоапаратом. Бажання вчитися мистецтва живопису привело його до Дрогобицької художньої школи, де його вчителем став Петро Гейдик – засновник і директор цієї школи. І вже 24 лютого 1981 р. він бере участь у виставці художніх робіт учнів цієї школи. Рецензенти відзначили ліричність і ніжність пейзажів нагуєвицького школяра. На нашу думку, ця ніжність і ліричність – леймотив майже кожної наступної картини, яку він намалював.

Рідна домівка, село, його околиці, чарівні Карпати стали джерелом творчих мистецьких пошукув майбутнього художника. І він пішов у світ мистецтва від рідного порога, вдосконалюючи свій стиль, щоб барви рідного краю перенести на художні полотна.

Професійну освіту Левко Микитич здобув у Львівському училищі декоративно-ужиткового мистецтва ім. Івана Труша під керівництвом відомих львівських митців Михайла Драгана, Петра Марковича та інших. Навчання на відділі художнього інтер'єру в училищі (1983–1987 рр.) вдосконалило творчі пошуки молодого митця. Його дипломна робота з оформлення актового залу гуртожитку Львівської консерваторії ім. М. Лисенка дістала високу оцінку державної екзаменаційної комісії.

Важким періодом у житті молодого митця була служба в Афганістані, що відірвала його від рідного краю, від улюбленої справи – малювання.

Повернувшись з афганського котла, працював на кафедрі рисунка Львівського інституту прикладного та декоративного мистецтва. З 1998 р. він викладач основ живопису та композиції в Малій академії мистецтв у Підбужі. Багато його робіт зберігається в приватних колекціях на Україні й за кордоном: в Англії, Німеччині, Ізраїлі, Канаді.

І ось його перша персональна виставка „О краю мій, Підгір’я ти прекрасне“, до якої він йшов поступово, наполегливо, вдосконалюючи свою мистецьку майстерність. Він виніс на суд глядачів 17 картин, переважно олійний живопис. Це історичні об’єкти („Рідне село“, „Церква св. о. Миколая“ (зимового), „Дубники“, „Церква св. о. Миколая“ (літнього), „Три ясени“,

, „Франків дуб“, „Старий міст“, „Млинівка“) або краєвиди рідного Підгір’я.

Про ліричний склад душі митця свідчать назви картин, підібрані з поетичних творів І. Франка: „Мій раю зелений“, „І ти підеш убитою дорогою“, „Тихенько річка котить хвилі чисті“, „У долині село лежить“, „В заплаві тихій лілії цвітуть“, „Земле, моя всеплодюща мати“ та ін.

Сюжети його картин мають певний стосунок до біографії І. Франка: „Церква св. о. Миколая“ (зимового), у якій хрестився малий Івась, в якій його батько Яків вклав багато праці й грошей для оздоблення храму. Картина „Три ясени“ – пам’ять про перше місце (за переказами старожилів), де майже півтора століття тому був встановлений пам’ятний хрест на відзнаку скасування панщини в Галичині 1848 р. Яків Франко викував хрест до пам’ятника, а громада села встановила фундамент. Згодом ця фігура була перевезена і поставлена в селі. Стоїть вона зараз біля музею письменника як символ мудрості й працьовитості нагуєвицької громади на чолі з Яковом Франком.

Приємне враження справляють картини „Пейзаж“, „Тихенько річка котить хвилі чисті“, „Млинівка“ та ін. Чарує душу зображеній на полотні Франків дуб, вічний сторож Каменяревого гаю. Франкові стежки, які з дитинства любив поет, стали джерелом для творчих пошукув Л. Микитича.

Викладачка Львівської академії мистецтв, мистецтвознавець Лада Цимбала позитивно відгукнулася про творчі роботи Левка Микитича, зокрема про картину „Рідне село“, де на першому плані красується поле з маками. „Поле з маками“ – вияв експресивного творчого пориву молодого майстра. Контраст кольорів – червоного і зеленого у поєднанні з експресивним мазком наближають живопис Микитича до найкращих зразків українського модерного мистецтва... Загалом, у творчості Левка Микитича відчуваємо потужний потенціал професійного живописця, який, сподіваємося, у майбутньому впише яскраву сторінку в історію українського мистецтва“.

Відвідувачі музею, що прийшли поклонитися Франковій землі в його 145-ту річницю, були вражені майстерністю молодого художника. Хай щастить йому на далеких дорогах життя. Про це від душі сказав голова асоціації сільських і селищних рад Дрогобицького району Степан Ковалів: „Вельмишановний пане Левку! Такі твори мистецтва могла виконати людина, щиро закохана у рідний край, його неповторну красу. Творить на радість людям, хай благословить Вас Бог!“.

21 жовтня відбулося засідання виконавчого комітету Нагуєвицької сільської ради. Присутні В. Чабан, Г. Гром, М. Даньків, Н. Франко, Л. Тимишин, В. Мартушкевич та сільський голова Я. Мацько прийняли рішення про організацію в музеї Каменяра виставки „Історія Нагуєвич“ та видання книжки „Нагуєвичі“.

За матеріалами першого перепису населення в незалежній Україні (5–14 грудня 2001 р.) в селі нараховується 2523 особи, з них – 1244 чоловіки й 1279 жінок.

„Через відродження села – до відродження нашої держави!“ – таке головне гасло програми кандидата в депутати до Дрогобицької районної ради підполковника Михайла Чаплі. Відмінно закінчив 8 кл. Нагуєвицької школи. Після Стрийського технікуму механізації й електрифікації сільського господарства успішно закінчив загальнотехнічний факультет Дрогобицького педагогічного інституту ім. І. Франка. Став працювати в автоінспекції Дрогобицького реєстраційно-екзаменаційного відділення УДАІ УМВС України у Львівській області.

Закінчив Львівський інститут внутрішніх справ при Національній Академії внутрішніх справ України й отримав другу вищу освіту. Юрист. Нині – він начальник Дрогобицького реєстраційно-екзаменаційного відділення УДАІ УМВС України.

Михайло Чапля багато зробив для рідного села: подарував середній школі комп’ютери, допоміг коштами й матеріалами для будівництва храму, виділив гроші й на видання книжки „Нагуєвичі“. Ще 1990 р. М. Чапля разом зі своїми працівниками відмовився від членства в КПРС. Він шанувальник творчості І. Франка.

Своїм завданням ставить поліпшити благоустрій села, придбати рідній школі автомобіль, відкрити автоклас, завершити будівництво нової церкви, сприяти збереженню історичних місць села та місць, пов’язаних з ім’ям Каменяра.

І. Франко вірив у творчі сили свого народу, у його крашу будучину. І ми, його нащадки, кладемо в це майбутнє перші цегlinи.

Хай ця книжка нагадає моїм краянам, як боролись, жили й творили наші предки. Хай їхня сила, мудрість, гаряча любов до України теплим, живлючим струменем увійде в наші душі, зробить нас добрішими, розумнішими, викличе бажання працювати на користь рідного краю.

Відомі постаті Нагуєвич

Іван Франко

Я син народу, що вгору йде...

І. Франко

Найвидатнішою постаттю в історії Нагуєвич є Іван Франко – великий син українського народу, письменник, науковий і громадсько-політичний діяч, титан думки і праці, перший дослідник історії села. Зі своєю батьківчиною Каменяр був пов’язаний протягом усього життя, не поривав родинних зв’язків з братом Захаром і небожами. Нагуєвичі приваблювали його своєю підгірською красою і приважили душу страшними соціальними контрастами.

Тут, у рідному селі, пройшло його дитинство, тут, на широкій луці над річкою Бар, він вдихав пахощі трав, а ліс біля Слободи сходив вздовж і впоперек, шукаючи грибів і збираючи сушки. Манив його свою красою і синявою високий Діл.

Нагуєвичані любили Івана Франка. Приходили до нього за порадою, просили написати якесь клопотання або просто почуті від нього, що діється у світі, розповідали про свою нужду і різні пригоди, які пізніше ставали канвою для сюжету його творів. Багато краян Каменяра стали прототипами чи героями його творів: це сільський священик Йосип Левицький, дядь Василь Гром, писар Кость Дум’як, рідний батько Яків-коваль, Дмитро Чапля, а інші – допомагали йому записати багатства народної творчості: Іван Гайгель, Мартин та Дмитро Лялюки, Іван і Гнат Риб’яки, брат Захар, сестра Юлія Гаврилик, вітчим Григорій Гаврилик, Михайло Добрянський та Іван Гаврилик.

Знав він усі стежки і всі дороги навколо рідної оселі. Година-ми сидів на березі бурхливої річки, що омиває його Слободу, спостерігав плин води. І тільки зрідка душа його летіла за дальші обрії, „в ширший світ“.

Батькова кузня була для нього першим життєвим університетом, де Іван Франко знайомився з недолею підгірського краю. Як і всі розумні та заможні газди, Яків мріяв дати синові освіту, щоб перед ним розкрилися ширші обрії, щоб темнота селянського життя не приспала допитливої душі хлопця. Іван відповідав йому щирою синівською любов'ю. Образ батька на все життя залишився в його серці. Якову Франкові письменник присвятив перший вірш „Великденъ“, поеми „Панські жарти“, „Святий Валентій“. Образ батька розкрив Каменяр у поезіях „На могилі вітця“, „У долині село лежить“, у повістях „Великий шум“, „Гутак“, в оповіданнях „У кузні“, „Злісний Сидір“, в недокінченій поемі „Історія товпки солі“.

Дитинство письменника осяянє ніжною материнською любов'ю, виколисане її піснями та розповідями. А ненаситна Іванова душа прагнула чимраз нових пісень, і співалося про Шумильця, Ганнусю, про жандармську і вояцьку долю, про нещасливу дівчину, що вийшла заміж за нелюба. Материнські пісні сіяли в душі „малого Мирона“ зерна поезії, вчили любити й шанувати народну пісню, свій багатостраждальний народ, розуміти красу природи.

Про своє дитинство Каменяр розповів в оповіданнях „Малий Мирон“, „Під оборогом“, „У кузні“, „Микитичів дуб“, „Мій злочин“.

1862–1864 pp. І. Франко навчався в школі села Ясениці Сільної і жив у свого вуйка Павла Кульчицького, „досить бідного селянина і одного з найсимпатичніших людей, яких я знав“, як згадував пізніше письменник. До Кульчицького вечорами сходилися селяни і бориславські ріпники. Тут, як і в батьківській кузні, Франко мав можливість почути багато розповідей про життя ріпників Борислава, знущання підприємців з робітників, випадки трагічної загибелі трудівників у цій „Галицькій Каліфорнії“. Враження, винесені з Ясеницької школи, лягли в основу оповідань „Олівець“ та „Грицева шкільна наука“.

Жадоба до читання виділяла Франка серед інших школярів Дрогобицької нормальної школи (1864–1867 pp.). Він записував фольклор, збирав власну бібліотеку. Період навчання в нормальній школі письменник змалював в оповіданнях „Отець-гуморист“, „Красне писання“.

Навчаючись у Дрогобицькій гімназії (1867–1875 pp.), Франко підтримував зв'язок із селом. Свята й канікули проводив у Нагуєвичах. Пас худобу, допомагав збирати збіжжя, заготовляти сіно. До Нагуєвич він приходив у товаристві професора Іван Верхратського на природничі екскурсії.

Іван Верхратський (1846–1919 рр.) – український письменник, філолог і природознавець, якого І. Франко любив і залишив про нього добру згадку в праці „Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 р.“. Письменницьку діяльність І. Верхратський почав у 60-х роках XIX ст. польською мовою у виданнях краківського наукового товариства про східногалицьку фауну. Далі його праці про природу поклали основу для викладання природничих наук українською мовою.

І. Верхратський був добрим етнографом, визначним дослідником карпато-руських діалектів. З Дрогобича він переїхав до Станіславова де видавав літературно-науковий журнал „Денниця“, в якому більшу частину матеріалу писав сам, друкуючи його під різними псевдонімами й криптонімами. У журналі в його перекладі була надрукована поема Юлія Словацького „В Швейцарії“.

І. Франко писав, що оригінальні вірші, прозові твори та переклади відзначаються „браком поетичного чуття й таланту“. Найціннішим у журналі „Денниця“ Каменяр вважав статті професора природничого циклу.

Гімназійні роки для І. Франка були дуже плідними у фольклористичній діяльності. У Нагуєвичах він записує колядки, щедрівки („Ци дома, дома, гречний панонько“, „Ой, за горою, за темненькою“, „Стойте яворець тонкий, високий“, „На заріченъках, на замоченьках“, „Пасла Мариня воли в ялині“), від брата Захара, матері, Мартина Лялюка записав два десятки пісень, 44 весільні ладканки. У 1871–1872 рр. в його записник лягли нові народні пісні: „В нещасний день, я в лихую годину“, „Ой, служив я у Риму“, „Ти, червона калиночко“, „Ой ти, сира ліщиночко“, „Горе ж мені, горе“ та інші.

Уже навчаючись в університеті, І. Франко записав у Нагуєвичах казку й опублікував її в журналі „Друг“ (№ 8). 1878 р. в журналі „Дзвін“ він видрукував дві розповіді про священика В. Білинського, про які ми вже згадували в розділі „Духовне життя“.

Літо 1878 і 1979 рр. пробув у Нагуєвичах у вітчима, де написав посібник з політичної економії для робітників і розпочав працю над повістю „Борислав сміється“. У листі до Ольги Рошкевич І. Франко зазначав: „Се буде роман трохи на обширнішу скалю від моїх попередніх повістей і побіч життя робітників бориславських представить також „нових людей“ при роботі – значить, представить не факт, а, так сказати, представить в розвитку то, що тепер існує в зароді“.

Роки 1880–1883 рр. були для письменника дуже важкими. Не було засобів до існування у Львові. Пошуки роботи приво-

дять його на Станіславщину, де поета заарештовують і в супроводі жандарма відправляють до Нагуєвич. Тут 14 червня 1880 р. він написав поезію „Рідне село“, яка хвилює гарячою синівською любов'ю до батьківського гнізда:

...Стоїш ти, як стояло,
Самотнє і дрібне, дитя мов, що сковало
В зелені бур'яни головку кучеряву.
Довкола ліс гуде тужний, таємний спів,
Що ще круг моєї колиски гомонів,
Тебе мов обтулив в полу свою темнаву.
І річка та сама хлопочеться, тривожно
Повзе поміж високих берегів.

Допомагав вітчимові в господарстві. Іван Франко ставився до нього з повагою. У листі до М. Драгоманова він писав: „Це натура наскрізь практична і реальна, без іскри поезії, а зате з значною дозою скептицизму і вільнодумства, чоловік сильної волі і енергії. Я й досі дуже високо поважаю його, як звичайно поважаємо того чоловіка, що відзначається прикметами, яких у нас самих мало. Я кінчив його стараннями школи нормальні і перейшов до гімназії“. Письменник зібрал матеріали про переїзд цісаря Франца-Йосифа через Борислав і використав у оповіданні „Задля празника“. Зібрав також відомості про роботу дрогобицької фабрики парафіну. Фольклорні записи поповнилися піснями: „Ой, ци будеш, дівчинонько, за мною тужити?“, „Чому, соловію, рано не співаеш?“, „Надіїхали два козаки з високої гори“, „Ой, у полі сосна високая росла“.

У селі письменник працював на полі, як звичайний селянин. Жив у поганих матеріальних умовах: не мав взуття, одягу, настільної лампи для праці вечорами, а ще й до того пильнований жандармами.

Провадив серед односельців велику роботу: читав їм твори Т. Шевченка та інших українських і зарубіжних письменників. Працював над дослідженням творчості Т. Шевченка („Катерина“, „Наймичка“, „Відьма“, „Кавказ“, „Сон“). Перекладав „Мертві душі“ М. Гоголя, „Фауста“ Гете на українську мову. 20–21 вересня з-під пера письменника виходить стаття „Причинки до оцінення поезій Т. Шевченка“, в якій ідеться про поему „Гайдамаки“, а в статті „Темне царство“ він дав оцінку поем Шевченка „Сон“ та „Кавказ“.

22 жовтня І Франко написав оповідання „Цигани“, 27 жовтня – поезію „Три арештантки“, а наступного дня – оповідання „Історія моєї січкарні“.

Різдвяні свята 1882 р. провів у Нагуєвичах. Студіював Герцен, написав статтю „Мислі о еволюції в історії людськості“. З приходом весни працював у полі поруч з вітчимом і мачухою. Праця виснажувала поета фізично, а душа і розум тягнулися до духовної праці. Перекладав Шевченкові твори на німецьку мову, сонети Шекспіра – на українську. Написав нові поезії до циклу „Галицькі образки“, оповідання „Сам собі винен“, „Лиси і пасовиська“, на конкурс для журналу „Зоря“ – повість „Захар Беркут“, щоб роздобути трохи грошей і поїхати до Львова, бо безнадія вирватися з села зачепила своїм крилом душу поета.

Михайло Павлик пропонував Франкові вимагати своєї частки з вітцівщини. Совість не дозволила йому цього зробити. Відповідаючи другові, він писав: „Жадати мені від вітчима сплати своєї пайки з вітцівщини не можна, абсолютно не можна. Господарство наше не настільки сильне, щоб могло видержати таку операцію. Се значило би зруйнувати наймолодшого брата (середній вже оженився набік) і вітчима, котрому все-таки я багато зобов'язаний“.

У 1882 р. в Нагуєвичах І. Франко написав статтю „Женцина-мати в поемах Шевченка“, де розглядає поеми Кобзаря „Катерина“, „Наймичка“, „Відьма“, „Неофіти“, „Марія“. Майже весь 1882 р. прожив у селі з недовгими виїздами до Львова. Це був найплідніший рік у літературній діяльності Каменяра за весь час перебування його в Нагуєвичах. Тут написано багато поезій: „У лісі“, „Михайлині Р.“, „На смерть Володимира Навроцького“, „Не забудь, не забудь юних днів“, „В неволі, в самоті немає“, „Корженкові“, „Із моїх мандрівок по Галичині“, „Данилові Млаці“ та ін.

10–20 травня І. Франко написав працю „Жіноча неволя в руських піснях народних“, а 23 червня – статтю „Знадоби до вивчення мови і етнографії українського народу“. Одержані 120 гульденів від Омеляна Партицького як гонорар за повість „Захар Беркут“, І. Франко допоміг вітчимові сплатити борги, які набралися в господарстві.

1884 р., у лютому, сестра І. Франка по матері Юлія Гаврилик виходила заміж. Поет приїжджав до неї на весілля. У Нагуєвичах пробув від 23 травня до 18 червня, трохи лікувався, бо почувався у Львові досить хворим.

У жовтні 1886 р. вітчим погорів. Іван Франко допомагав йому піднятися протягом декількох років. 1887 р. на Зелені свята був з дружиною в селі, куди запрошуval приїхати Уляну Кравченко, що працювала вчителькою в Лужку Долішньому, недалеко від Нагуєвич.

Липень-серпень 1890 р. спочатку Ольга Франко, а потім Іван провели в Нагуєвичах. Тут письменник правив коректуру своєї збірки „В поті чола“. Тут з ним познайомився майбутній визначний новеліст Василь Стефаник.

Наприкінці квітня 1893 р. О. Франко приїхала з дітьми до Нагуєвич, а письменник поїхав до Відня, де у професора Ватрослава Ягича захистив докторську дисертацію. Повернувшись з Відня у село і пробув тут ціле літо.

Усе життя І. Франко турбувався про долю своїх односельців. Він дізнався, що поміщик Щасний Сюдак продає землю в Нагуєвичах і наприкінці вересня 1894 р. у листі до М. Павлика просив його надрукувати повідомлення про цю подію. І. Франко вважав умови продажу землі вигідними для селян і хотів, щоб про це знали нагуєвичани. Він писав: „Долучаю плакат парцеляційний в Нагуєвичах. Ступниця граничить з Нагуєвичами. Варто би, якби наші люди покупили там парцелі. Будьте ласкаві оголосити в „Хліборобі“.

М. Павлик виконав прохання І. Франка, і 1 жовтня у 14 чиселі журналу було вміщено замітку під назвою „Продаж землі“: „В Нагуєвичах повіта Дрогобицького є 1300 моргів поля, сіно-жатей, толоки і ліса на продаж у власника Щасного Сюдака без банкового довгу. Продає він паями по 5 моргів по ціні 180 зл. за морг. Ціна залежить від того, хто який ґрунт хоче купувати, бо рілля платиться дорожче, як н. пр. пасовисько. Удаватися треба до власника Щасного Сюдака в Нагуєвичах, пошта Дрогобич. Треба знати, що господарство коло Дрогобича, де є дуже багато фабрик, добре оплачується“.

Восени 1909 р. І. Франко разом з сином Тарасом був у Нагуєвичах на весіллі у свого небожа Гриня (син Захара). Письменник був старостою, дуже гарно благословив молодят, із щирим словом звернувся до своїх краян.

Нагуєвичанин Федір Хруник розповів такий факт: „Мій син дуже гарно вчився в школі. Я розповів Франкові про успіхи свого сина Онофра. Франко запропонував справити одяг хлопчикові і привезти до нього у Львів. Він віддасть його до науки. Я погодився, але жінка запротестувала, і син залишився вдома, де його чекав бич, коні й рало. Потім ціле своє життя я жалів, що послухав жінки і не віддав хлопця до школи. А та Франкова щира приязнь запам'яталася мені на все життя. Хоч сам він тяжко заробляв на кусок хліба, а хотів ним поділитися зі своїм малим земляком, бо у молоді він бачив майбутнє нашого народу“.

Останнім з нагуєвичан, хто розмовляв з І. Франком, був Йоаніс Щюник. 1959 р. він розповів: „У 1916 р. я їхав з армії

додому у відпустку. Зупинився у Львові, бо поїзд до Дрогобича відходив лише вечером. Із розмови людей на вокзалі я дізнався, що Франко важко хворий. Мов вітер, летів я вулицями Львова, питуючи, де живе письменник, бо адреси я не знав. Якась жінка впустила мене до хати. Я привітався з ним. Він запитав, звідки я. „Я з Нагуєвич“, – відповів, а слози душили мене з великого жалю, що така велика людина мусить померти. Розмовляв слабо. З болем я покидав поета, розуміючи, що вже ніколи не побачу цього великого генія, нашого учителя і друга. Коли повернувся в армію, одержав з дому листа, що Франко помер“.

Та в пам'яті українського народу, особливо його краян, він вічно житиме в численних переказах і легендах, у тих поетичних, прозових і драматичних творах, які полюбилися нагуєвичанам, у палкому заклику поета будувати свою „будущину“, а не служити „москалям та ляхам“. Ми, нащадки титана думки і праці, виховані силою його революційного духу, його каменярської невтомності, закладаємо підвалини цього майбутнього, про яке мріяв, у яке вірив великий поет. „І ти огнистим видом засяєш у народів вольних колі“ – писав він у знаменитому прологі до поеми „Мойсей“, маючи на увазі нашу державу.

Йосип Левицький – автор першої друкованої граматики української мови

Йосип Левицький – не був уродженець Нагуєвич. У 1852–1860 рр. він служив парохом на батьківщині І. Франка і хрестив його. У метричній книзі Й. Левицьким зроблено такий запис: „Року Божого 1856, місяця серпня, дня 27 в селі Нагуєвичах, н. 7, народився хлопець греко-католицького обряду, право-го ложа на ім’я Іван, син Якова, хлібороба з села Нагуєвич, і Марії, дочки Миколи Кульчицького. У присутності хресних – Данила Навроцього, хлібороба з Нагуєвич, і Олени Риб’як, дня 27 цього ж місяця охрестив і миропомазав, згідно з греко-католицьким обрядом, преподобний отець Йосип Левицький“.

Постать Йосипа Левицького в історії українського національного відродження першої половини XIX ст. досить помітна. Це був письменник і вчитель богословія, фольклорист і громадський діяч, автор першої друкованої в Галичині граматики української мови. І. Франко у праці „Азбучна війна в Галичині

1859 р.“ писав про нього: „Один із визначних представників руської інтелігенції, священик Йосип Левицький, вихованець віденської духовної семінарії, що зазначив своє ім’я в історії нашого письменства двома граматиками, рядом віршованих творів оригінальних і перекладних на руську мову та рядом критично-полемічних статей, написаних по-польськи та по-русськи“.

Жив і працював Й. Левицький у дуже складний час, що означувався новими національними утисками в Галичині. 1808 р. було заборонено викладання української мови у Львівському університеті (на філологічному і богословському факультетах) та в народних школах.

1813 р. львівський єпископ Михайло Левицький разом з Іваном Могильницьким звернулися до президії губернії у Львові з проханням, щоб українська мова в сільських школах зайняла певне місце. Ім відповіли, що це не мова, а наріччя, яке не може бути предметом шкільної науки. М. Левицький та І. Могильницький подали до Відня протест з приводу рішення у Львові, аргументуючи історичне право української мови на життя поруч з іншими мовами.

Лише 1819 р. цісар дозволив українські школи в чисто українських громадах, однак польська влада робила все, щоб цей дозвіл не виконувався. 2 травня 1848 р. передова українська інтелігенція засновує політичне товариство – Головну Раду Руську і знов звертається до Відня про заведення вивчення української мови в сільських і міських школах. 9 травня 1848 р. такий дозвіл отримано.

19–26 жовтня 1848 р. відбувся з’їзд руських учених та письменників для організації наукової і літературної праці серед українців. Був на ньому і Йосип Левицький. Налагоджується видавництво підручників для галицьких руських шкіл, писаних рідною мовою.

У 1834 р. в Перемишлі вийшла „Граматика руської, або малоросійської, мови в Галичині“ Йосипа Левицького. У додатку до цієї граматики автор подав першу друковану хрестоматію з літератури. У ній він вмістив зразки писань XIII і XIV ст., уривки з біблії Франциска Скорини, з граматики Мелетія Смотрицького, з „Енеїди“ І. Котляревського, народні пісні і приказки. І. Франко назвав цю граматику „цінною книжкою“.

Розвиток науки й літератури гальмувало „язичіє“. Потрібна була азбучна реформа. Й. Лозинський запропонував запровадити в українському письмі латинський алфавіт. Проти цього виступив Маркіян Шашкевич, Яків Головацький, Йосип Левицький.

Левицький розумів, що пропозиція Й. Лозинського сприяла б полонізації нашого краю.

1840 р. шкільна комісія Львівської губернії оголосила конкурс на українсько-німецьку граматику з винагородою 300 злотих Й. Левицький надіслав свій проект і отримав винагороду. Було видруковано 4000 примірників. У 1843 р. у варшавській літературній газеті „Денниця“ Левицький надрукував статтю „Доля галицько-руssкаго языка“, де називав руську азбуку „дорогим скарбом“. Він писав: „Ми, русини, повинні й далі писати так, як писали наші прадіди“.

Однак, незважаючи на цей прогресивний крок, Й. Левицький був противником народної мови „Русалки Дністрової“, бо вона, мовляв, неестетична, нею лише „баби на селі та пастухи говорять“.

Але згодом відчувається еволюція в поглядах Й. Левицького на народну мову. У передмові до „Граматики языка russкого въ Галиции“ він визнає самостійне існування руської мови. Ця книга видана в 1850 р. і присвячена єпископові Яхимовичу. У присвяті Левицький писав: „...Народъ Галицко-русскій не дастъ ся лишити на задъ, и въ короткомъ времени стане на ровнъ со своими побратимами“.

На початку книжки вмістив вірш „До молодѣжи russкой“, у якому говорив про силу і красу нашої мови:

Учись Отець твоихъ языка,
Онъ гладкій, милый та коренныи;
Всегда прославитъ человѣка,
Що въ нѣмъ тожъ буде выученый,
И правда та пробуде въ вѣкѣ,
Що сильный russkій нашъ языкъ.

Не все у творчості Й. Левицького було послідовно демократичним. У 1812 р. він написав вірш „Домоболіє проклятих“ язичієм – сумішшю церковно-слов'янської, російської та української мов. Важливе місце в його спадщині займали поетичні вітання-панегірики на честь високопоставлених церковних осіб, теж писані язичієм. Ще у Відні 1822 р. він написав вірш, присвячений галицько-руській мові під заголовком „Учащемуся младенчеству“, де говорив про красу і милозвучність нашої мови.

Але привітання перемишльському єпископові І. Снігурському, людині, щиро відданій народним справам, громадському діячеві і меценатові, написав народною мовою.

Під час заснування окружної руської Ради в Дрогобичі Левицький заявив у своїй промові, що не тільки в школах мають

учити українською мовою, а провадити справочинство по-українськи та що треба домагатися цього в урядових установах. Солодкість і плавність нашої мови порівнював з італійською.

Прогресивним у творчості Й. Левицького було й те, що він турбувався про репертуар для галицьких театрів. Перекладав драматичні твори з польської та німецької літератур. Брався Й. Левицький і за переклади поетичних творів Гете, балад Шиллера. Ці переклади І. Франко називав „бездарними“.

Час життя Й. Левицького був не легкий. Тільки-но пробивалися перші весняні паростки української літератури з-під іноземного засилля. У цих умовах він виступав на захист рідної літератури, збирав народну творчість, хоч не був позбавлений таких негативних рис, як нервозність, самозакоханість, грубість. „Та все-таки, – писав І. Франко у статті „Літературне відродження Полудневої Русі і Ян Коллар“, – Йосип Левицький заслуговує на признання як автор першої галицько-руської граматики..., як ініціатор першого галицько-руського періодичного видання (хоч воно й не побачило світу) і як автор декілька інтересних статей по історії літератури, звісток бібліографічних і т. ін., котрі знамости галицько-руську публіку з речами, їй досі незвісними, приучували її шанувати остатки своєї старини, прислухуватися мові, пісням і переказам рідного народу“.

Й. Левицький народився в 1801 р. в с. Баранчичі на Самбірщині. Закінчив богословський заклад у Відні і почав служити парохом села Шкло Перемишльського округу. Згодом він переходить у с. Грушів біля Дрогобича. 1849 р., коли в усіх школах східної Галичини, замість німецької, почали заводити українську мову, Левицького запрошено до Перемишльської семінарії викладати по-руськи катехитику. Проте він швидко пересварився з усіма каноніками. Вважав себе вищим за інших, нападав на єпископа Яхимовича. Це й погубило його. Яхимович звелів йому йти на звільнену парафію в Нагуєвичах.

З нагуєвицькою громадою в пароха теж не склалися добре стосунки. Громада не любила Левицького, називала „грубим ксьондзом“. Хоч був він доброю людиною, ніколи бідного не скривдив, навпаки, допомагав. Приділяв багато уваги школі, опікувався обдарованими дітьми.

Сільський писар Кость Дум'як доносив на Левицького. Священик любив нюхати табаку навіть під час відправи. Дум'як викрав його капшук з табакою і відправив у конверті вищому духовному начальству. Левицького засуджено на 6 тижнів реколекції. Він якось уبلاغав єпископа Яхимовича звільнити його

від цієї кари. Повернувшись до Нагуєвич духовно надломлений. Фактично Кость Дум'як спричинив смерть священика.

У Нагуєвичах церковний ґрунт межував із громадським. Худоба часто робила шкоду священикові, і він хотів відгородитися. Сільський писар Кость Дум'як захищав права громади. День був гарячий, священик розпалився, крикнув: „Ось поти мое!“ І в тій хвилині впав розбитий паралічем. Йосип Левицький став прототипом отця Квінтіліана у повісті Івана Франка „Великий шум“. Після Левицького залишилися деякі книги: „Вінок русинам на обжинки“ (1846–1847 рр.), „Історія біблійна“ і збірник „Пісень богоговійних“ (Перемишль, 1837 р.). У листі до Михайла Драгоманова Іван Франко писав: „Ці книжки належали до першої моєї лектури“.

Йосип Левицький залишив певний слід у літературі та науці. Яків Головацький, говорячи про перші кроки національного відродження, називав М. Шашкевича, М. Устияновича і Й. Левицького „цвіточками первовесняними, котрі перші зацвіли на ріднім дереві“.

Пагіння Захарового роду

Краплі поту текли по високому чолу і спиналися на кошлатих дідових бровах. Дід рукавом торкнувся спіtnілого чола, потім став гладити рудаві, трошки закручені кінчики вусів і запитливо подивився на мене розумними, дещо примурженими очима.

Д. Бандрівський. Під синіми горами.

Помітну роль в культурно-просвітній діяльності в Нагуєвичах відіграв рідний брат великого Каменяра Захар Франко. Він народився 17 вересня 1859 р. У 6 років – напівсирота, у 13 став круглим сиротою. Як згадують його сучасники Михайло Добрянський та Іван Гаврилик, Захар закінчив чотири класи сільської школи. Цим завдячував уже вітчимові.

Щиро й самовіддано любив Захар свого старшого брата, який мав великий вплив на нього. Розмови з ним під час довгих зимових вечорів або влітку на сінокосах чи в лісі будили в ньому живу, нерозтрачену душу, спонукали задуматися над долею народу.

У важкі хвилини життя виливав свої думи у грі на скрипці, яку дуже любив. Грав і співав. Від нього Каменяр записував народні пісні, коломийки, розповіді. Особливо зблизив обох братів 1881 рік, коли І. Франко перебував у селі під наглядом жандармів. Тоді ж Захар проспівав йому пісні „Ой, летіла зозуленка по Вкраїні“, „Гей, волошин сіно косить“. Коли Захар брав скрипку до рук і починав грати, вся його постать виражала якусь могутність, одухотвореність. Це свідчило про багатство душі середущого сина коваля Якова. Недарма так тепло вписаний образ Захара Беркута в однойменній повісті Івана Франка, прообразом якого, на думку односельців, був брат Захар.

А які це були чудові вечори для молодших братів і всіх мешканців Слободи, коли Іван брав у руки „Кобзаря“ Т. Шевченка або читав їм поезії напам'ять! З зачудуванням дивилися десятки очей на Івана Франка, дивуючись силі, мужності духу Шевченка, його любові до покріпаченого народу.

Каменяр подарував братові львівське видання „Кобзаря“ Шевченка, і воно довго зберігалося в сім'ї як найбільша святыня. Грамотні селяни позичали його і читали на своїх кутках. Тому не дивно, що Захар у своїй новій хаті повісив портрети двох славетних синів свого народу – Т. Шевченка та І. Франка.

У липні 1881 р. Іван, Захар та Онуфрій ходили на гору Діл по ліскові горіхи і нарвали за день 11 гарців.

1883 р. Захар одружився, поставив хату біля вітцівського обійстя і жив поруч з вітчимом, який виділив йому 5 моргів поля. Коли І. Франко порадив своїм краянам побудувати читальню, Захар став душою цієї справи разом з синами Григорієм і Миколою.

18 листопада 1909 р. Захар запросив брата Івана разом з синами приїхати на весілля свого сина Григорія. У листі писалося: „Дорогий брате! Приїздіть до нас на весілля, котре відбудеться в четвер, 21 листопада. А якщо Ви не зможете, то сини не хай приїдуть. Огирів я посилаю, бо надіюся, може, хто приїде“. На весілля Іван Франко приїхав з сином Тарасом. Коли Каменяр був хворий і не було кому ходити біля нього, то Захар відправив на допомогу братові до Львова сина Василя.

4 грудня 1915 р. І. Франко в листі до Василя Якіб'юка (мешканця села Криворівні) писав: „Коли, нарешті, літом явився в мене син моого брата, 17-літній парубок з Нагуевич, я був рад, що він мусив залишитися ві Львові“.

Захар листувався зі своїм братом Іваном, розповідав йому про події в селі, радився, як чинити в різних справах, нарікав на

місцевого священика М. Єднакого, що гальмував розвиток культури на селі, але усім своїм дітям парох дав освіту.

Уривки з листа Захара, що показують занепад культури на селі, І. Франко надрукував у замітці „Коляда в Нагуєвичах“ 1 лютого 1916 р. в газеті „Українське слово“: „Велике підгірське село Нагуєвичі було доси занедбане в просвіті головно тому, що противний був їй довголітній місцевий парох о. Єднакий, якого перед війною літом 1914 р. ув’язнила разом з жінкою і вивезла із села австрійська влада за московофільську роботу“.

За час відсутності пароха о. Єднакого душпастирем був Теодор Грушевич, що відроджував серед селян національну свідомість. Захар Франко в листі до брата Івана повідомляв: „Священика маємо дуже доброго, чесного українця, родом із Дрогобича. Він зладив звізду і дав Гриневи (син Захара), і Гриньо ходив на коляду на читальню“.

Портрет Єднакого домальовують спогади небожа І. Франка Василя (син Захара): „Хочу... згадати про нашого пароха Єднакого, до якого я мав щастя ходити три роки на науку релігії, яка відбувалася один або два рази на тиждень. І коли зближалась година релігії, то всім дітям немов би приходив страшний суд Божий, тому що наш виховник і вчитель Христової науки бив дітей немилосердно. Бив не за якусь наукову провину, тільки мстився на дітях за те, що батько побитої жертви належав до „Просвіти“ або „Січі“.

Я особисто не знаю, з якої ласки завсігди тільки страху набивався, але чомусь парох ні разу не підніс на мене свою страшну палицю, з якою ніколи не розлучався, помимо того, що моїх двох братів брали активну участь як у читальні, так і „Січі“...

Хочу ще згадати про Єднакого. 1933 р., коли я повернувся з советської України, стрінув припадково в Дрогобичі своєго виховника, і він мене попросив розказати дещо про мій побут на Україні, про тамошнє життя. Я йому розказував про голод, нужду, страшне спустошення, яке Україні нанесла комуністично-московська дика орда. Говорив я біля двох годин. А коли я скінчив, то при відході мій слухач сказав таке: „Сину! А скільки тобі поляки заплатили за те, що ти так оплюгавлюєш руский православний народ і його робітничу владу?“ На те я йому сказав: „Отче! Маю надію, що ви ще дочекаетесь того руского добра. І вам ще доведеться самому все те бачити і пережити“. Так і сталося. Через 6 років прийшли червоні в Галичину, сільська голота в першу чергу кинулась на приходство й визволила отця пароха зі всього, окрім того, що було на ньому й тієї палиці, якою благословив школярів під час релігійної науки“.

Захар Франко у 1934 р.– один з організаторів будівництва дитячого притулку на тому місці, де стояла хата Яця-коваля. У 1936 р. він виступив на велелюдному святі 80-річчя від дня народження та 20-річчя від дня смерті Івана Франка.

Щоденна важка хліборобська праця зарання покраяла зморшками його чоло, вкрила мозолями сильні жилаві руки. Він прожив на світі 83 роки. Помер під час німецької окупації 7 липня 1942 р. Похований на цвинтарі біля церкви святого Миколая, де спочивають і його батьки.

Захар пустив міцне коріння у нагуєвицький ґрунт. Мав семеро дітей – 3 доньки і 4 сини: Григорій (2.01.1884 р.), Анна (26.12.1886 р.), Василь (1889 р.), Юлія (3.03.1890 р.), Іван (12.02.1896 р.), Розалія (3.01.1904 р.), Микола (17.03.1905 р.).

Розалія Франко (3.01.1904 р.) померла 15 січня того ж року.

Григорій брав активну участь у національному відродженні села. Став організатором і першим директором музею свого славетного родича в рідному селі Нагуєвичах (від 1946 р. до 1952 р.). Син Григорія Іван – національно свідомий українець, учителював у Нагуєвицькій семирічній школі. Загинув у 1945 р. Донька Анна завідувала сільським клубом. Дарія закінчила Львівський лісотехнічний інститут і працювала лісовим інженером на Закарпатті. Онука Леся Шумеляк – вчителька української мови і літератури в Підбужі. Донька Григорія, Розалія, вийшла заміж за Гомзяка до Урожа. Домогосподиня.

Донька Захара, Юлія, вийшла заміж за Йосипа Даніцького. Народила трьох доньок: Анну, Марію, Настуню. Довгий час Даніцька брала активну участь у культурному житті села, ділилася своїми спогадами про Івана Франка і свого батька Захара. Онука Даніцької, Віра Дащко, – вчителька української мови та літератури, довголітній директор Унятинської восьмирічної школи, а Степанія Гвоздецька – вчителька англійської мови Нагуєвицької середньої школи, правнучка Богдана Лялюк – педагог в Унятичах, Галина Чапля – вчителька початкових класів.

Микола Франко – активний учасник громадського життя села, поділяв комуністичні погляди. Німці розстріляли його в 1941 р. в Чорткові. Онук, названий на його честь Миколою, закінчив Львівський університет, онука – Дрогобицький педінститут.

Іван закінчив Дрогобицьку гімназію. Захар Франко про свого сина Івана з болем розповідав Іванові Коссаку: „Іван, четвертий мій син, був студентом, дуже добре вчився, ми з останнього тягнулися, щоб його вивчити, та й урвалося, все пропало. Вернув з італійського фронту у середу і до тижня вмер на гішпанку“ (Спогад І. Коссака „І. Франко та його брати“).

Про сина Захара, Василя, ми вже згадували. Помагав І. Франкові в 1916 р. Жив у Дрогобичі, де був одружений. Разом з дружиною брав участь в самодіяльних театральних виставах. Побував на советській Україні. Повернувся. Вийшов за кордон. Жив у Америці. У 1958 р. продиктував спогади, як ставився І. Франко до релігії, своєму землякові О. Твардовському.

І сьогодні молоді Захарові нащадки здобувають освіту у середніх школах, вищих навчальних закладах, зокрема правнучка Любі Шумеляк навчається в Прикарпатському університеті імені В. Стефаника, Орест Шумеляк вчиться у Львівському інституті міністерства внутрішніх справ, Ярослав Шумеляк – у малій Академії мистецтв у Підбужі.

Степанія Гвоздецька – яскраве пагіння Франкового роду. Є у ній щось від Франкового духу, є гаряче бажання працювати на користь українського народу, його національного відродження. Член „Просвіти“, активна учасниця всіх громадських заходів, що проводяться в рідному селі Каменяра.

Випускниця Нагуєвицької середньої школи, вона 1962 р. вступила до Дрогобицького педінституту на англійську філологію. Після закінчення – знову рідна школа. Почалися перші кроки вчительського життя, спочатку боязкі, а потім більш впевнені. Гарно вписалася в педагогічний колектив, а з учнями скоро знайшла спільну мову.

Гвоздецька – вмілий організатор учнівського колективу. Якось виходило так, що їй доводилось керувати класом, від якого всі відмовлялися. А вона вміє згуртувати учнів у єдиний колектив, дати їм доручення і вимагати його виконання. Своїх думок учням не накидає, а радиться з ними, з'ясовує, що їх цікавить, і цю цікавість спрямовує в потрібне річище. Особливо вражає її материнська турбота про кожного свого вихованця. Прагне, щоб він став потрібою нашій державі людиною. Тому приділяє велику увагу різним формам національного виховання: українські вечорниці, фестини народної пісні, свято Андрія, Миколая, Вертеп, Новий рік, розмова з учнями про народні звичаї, традиції, державну символіку.

Степанія Гвоздецька – відмінник народної освіти, повна сили й енергії, творчих задумів. Коли першовересень срібним дзвінком кличе наших дітей до школи, вона, усміхнена й ласкова, як рідна мати, стоїть на порозі свого класу і вітає кожну дитину. За 34 роки праці пішли у світ десятки її випускників, і кожен поніс у своєму серці її теплоту і щирість, материнську ласку і шляхетність.

Василь Твардовський – війт Нагуєвич

Василь Твардовський – учасник визвольних змагань, булавний УГА, довголітній війт села Нагуєвич народився 1 лютого 1895 р. в родині Анни і Миколи Твардовських у Нагуєвичах. Навчався в місцевій школі.

20 червня 1915 р. був мобілізований до австрійської армії. Відправлений до Угорщини в м. Керменту, був приділений до 9-го полку піхоти. У м. Леві пройшов п'ятимісячний вишкіл, і його скерували до м. Ярослава, в Західну Україну.

У березні 1916 р. воював у складі австрійської армії проти росіян на Буковині. Застудився, був у шпиталі в Румунії. Після одужання навчався в армійській школі в м. Мільовіце в Чехії. Зі школи висланий до 13-го полку уланів в околицю Бродів. Тут служили переважно українці. Полк був розбитий росіянами, і його рештки приеднали до іншого. В. Твардовський був призначений єфрейтором і стрільцем скоростріла.

17 березня 1917 р. він отримав звання десятника (цугсфірера) і був призначений вишколювати стрільців скорострілів. На прохання гетьмана Скоропадського його полк прибув на Східну Україну. Стояли в містах Ізяславі, Жмеринці, Теофіполі, Ямполі, звідки переїхали в Єкатеринославську губернію на Лівобережжя Дніпра.

Коли розпалася Австро-Угорська імперія, Твардовський після трирічної служби в австрійській армії в ранзі штабного фельдфебеля повернувся 12 листопада 1918 р. до рідних Нагуєвич, а 14 листопада став вояком Української Галицької Армії. Зиму пробув у Дрогобичі у військовому обозі.

У 1919 р. переїхав з обозом до м. Борщева. Там його перевели до скорострільної сотні, якою став командувати. УГА відкинула ворогів аж до Перемишля. Але здобуте не утримали, бо поляки одержали велике підкріплення. 16 липня УГА відійшла за Збруч. Тут вона опинилася між двох вогнів. Зі сходу наступала червона армія, з заходу – поляки.

Бої з більшовиками УГА розпочала в Кам'янці-Подільському і відігнала їх до Києва. Тут з'явився новий ворог – російська біла армія під командуванням Денікіна. В. Твардовського призначили командувати скорострільною сотнею і підвищили в ранг булавного. З тією сотнею воював з денікінцями в м. Погребищі, Бердичеві, Житомирі, Білій Церкві, Немирові, Браславі, Вапнярці. У м. Щибулькові розгромив денікінську сотню.

З початком зими в УГА виник тиф. Під натиском більшовиків відступали на захід. Десять днів і ночей іхав на коні у хворому стані. На сам Святий вечір воякам вдалося переправитися через замерзлу річку Буг. На Різдво хворий втратив пам'ять. Друзі примістили його до стареньких людей у селі Монастирське. В. Твардовський пролежав хворий аж до Великодня.

Видужавши, знову пішов до армії. Цього разу служив у 1-му полку кавалерії, яким командував полковник Скатцель (австрієць). Настав критичний для УГА час. Рештки армії прилучились до лав червоної армії, з якою знову воювали проти поляків. Потрапив у полон. 25 червня 1920 року прибув у Нагуевичі. Йшов йому тоді 25-ий рік. Трохи працював у Бориславі. Повернувся у село, 1923 р. почав будувати хату. Закінчив наступного року. Тоді ж одружився з Анною Чаплею.

1928 р. в селі відбулися вибори до громадських рад. Був обраний радним, заступником війта. 21 лютого 1931 р. В. Твардовський став війтом. Почав працювати над національним відродженням села. Був членом „Просвіти“, „Сільського господаря“. Піклувався заготівлею матеріалів для будівництва нової школи. Запросив кваліфікованих будівельників. Разом з Чаповським склав план будови. Будівництво почалося 1933 р.

У 1934 р. нагуевичани обрали його солтисом. Його цікавило все, що діялося в селі. У цьому ж році вступив у гурток „Рідна школа“ разом з дружиною Анною, яку обирають заступником голови. Першовересень 1934 р. був надзвичайно радісний у селі: посвячувалася нова школа, починалося в ній навчання. Посвячення школи провів о. М. Єднакий. В. Твардовський звернувся до краян з вітальним словом. Промовляли до нагуевичан, які привели дітей до школи, директор Корнелій Камінський, голова гуртка „Рідна школа“ Іван Добрянський.

Старожили згадують доброту й щирість свого солтиса. Дуже часто доводилося йому захищати односельців перед польськими жандармами, екзекуторами. На посаді солтиса В. Твардовський пробув до осені 1936 р.

Коли почалася друга світова війна, його мобілізували до польської армії, з якої він потрапив у німецький полон, де пробув до липня 1941 р. Повернувся до Нагуевич. На початку 1942 р. був запрошений на вишкіл старшин української допоміжної поліції у Львові. Працював комендантлом поліції в Меденичах, Східниці, Болехівцях. Допоміг звільнити десятки українців, що були заарештовані. Станіця поліції в Східниці тісно співпрацювала з відділами УПА.

1944 р. емігрував до Австрії, де переніс складні операції. 1950 р. переїхав до Америки і оселився в м. Ньюарку.

На еміграції В. Твардовський був членом Українського Народного Союзу, Об'єднання українських вояків Америки. Разом з дружиною Анною щедро підтримував акції допомоги українським переселенцям й особливо політичні акції на користь визвольних змагань українського народу.

Тут, в Ньюарку, 10 лютого 1958 р. В. Твардовський закінчив свій життєвий шлях.

Михайло Дрогобицький – замордований директор школи

Запам'яталося мені страшне літо 1941 року, коли велика траурна процесія йшла до цвинтаря в центрі села. Плач матерів, жінок, дітей зраненим птахом метався над селом. Поруч з дорослими йшли діти – вся школа. Учні і вчителі проводжали в останню дорогу свого вчителя й директора Михайла Дрогобицького, закатованого енкаведистами в урочищі Гостиславле.

Він народився в заможній сім'ї людей прогресивних, відданіх справі визволення України з-під іноземного ярма. Виховувався на творах Т. Шевченка та І. Франка. Недалеко від його подвір'я, в хаті Ілька Бадинського, містилася сільська читальня. Цікавий хлопчина приходив вечорами сюди, слухав про що говорили сільські газди, що читали в газетах і журналах. А твори І. Франка і Т. Шевченка позичали йому додому.

Під час навчання в Дрогобицькій гімназії став пластуном. Брав участь у пластунських походах по Підгір'ю. Тут, у Дрогобичі, вперше побачив І. Франка. Каменяр приїхав на зустріч з гімназистами. Було це тоді, коли параліч зробив письменника немічним старцем. Тепла зустріч з Іваном Франком запам'яталася йому на ціле життя.

Після гімназії – Львівський університет. Навчаючись в університеті, Михайло вступив до товариства „Академічна громада українських студентів“. Члени громади встановили круглодобове чергування біля ліжка хворого І. Франка. Через три дні після свого чергування, на екстреному засіданні громади, дізнався про смерть великого письменника. Брав участь у похороні свого славетного односельця. Великою честю для нього було нести на своїх плечах труну з тілом великого сина українського народу. А траурний креп з цього дня зберігав до кінця свого життя.

Закінчив університет. Володів німецькою, польською мовами. Жити б, заводити сім'ю. Але нема роботи, нема засобів, щоб утримувати її. З великою бідою отримав роботу в м. Закопане на території Польщі. Через кілька років повернувся в Нагуєвичі. Став директором школи в рідному селі, бо старенський Корнелій Камінський пішов на відпочинок. Вихований, тактовний, дуже любив дітей, поважав кожну селянську дитину. Пригадується мені 1940 рік, коли в сільській читальні вперше демонструвався кінофільм. Вся школа виришила на це диво. Я загубила куплений квиток. Гірко плакала, що нічого не побачу. А він, дізнавшись від малої плакси, в чому річ, обтер хустинкою дитячі слози і провів у зал. Ця картина закарбувалася в серці на завжди.

Михайло Дрогобицький був членом „Просвіти“, активним учасником усіх заходів вшанування пам'яті І. Франка. Проводив сільські читання у будинку „Просвіти“, вечори, вистави аматорів, розповсюджував книги Каменяра. 24 червня 1940 року в газеті „Вільна Україна“ він опублікував спогад „На все життя“, де розповів про свої зустрічі з Іваном Франком.

Червневого вечора, коли вечірні сутінки лише вкрили село, а зорі ще не засвітили свої вогні, до хати ввійшли підбузькі енкаведисти. Не пояснюючи нічого, заарештували його, а сестру і швагра, що бігли за ним, били й штовхали до хати.

Він розумів, що востаннє ступає по рідному подвір'ю, в думках прощався з родиною. Жалів, що не все встиг зробити. Ми не знаємо, про що його допитували, які „страшні гріхи“ йому приписували. Ми не знаємо, про що він думав у свій передсмертний час. Ми знаємо, що страшно закатовано здібну й добру людину, вбито його мрії й сподівання, спалено надії й сердечні горіння.

Високий, ставний і красивий чоловік, чий погляд хвилював не одне жіноче серце, не встиг завести сім'ї, не встиг продовжити свій рід. Він побудував хату, посадив сад, а право мати нащадків у нього відібрали криваві кати.

Старший брат Михайла Григорій Дрогобицький народився 1887 р. У 27 років був мобілізований на світову війну. У 1918 р. добровільно став вояком УГА. Перемоги й поразки, відступи, жорстокі бої за Львів, Тернопіль. Тут, на подільській землі, був важко поранений. У непримітному стані потрапив у полон до поляків. Григорія відправили в концтабір у місто Катовіце.

Михайло приіхав у Катовіце, намагаючись врятувати брата. Готовий був офірувати все за братове життя. На жаль, не вдалося йому вмовити табірне начальство. Залишений без медичної

допомоги, без догляду і нормального харчування, Григорій помер у цьому таборі.

У Михайла й Григорія була сестра Розалія, яка вийшла заміж за Петра Кебзу. Її сина, якого вона назвала на честь брата Григорієм, теж не оминула лиха доля. Радянська влада в 1944 р. мобілізувала його на другу світову війну. Брав участь у жорстоких боях в Карпатах. Поруч гинули друзі-односельці, а він ішов далі з боями шляхами Польщі, Чехословаччини, дійшов до Берліна і 30 квітня 1945 р., за дев'ять днів до закінчення війни, був убитий. Похований у Німеччині.

Михайло Дум'як – січовий стрілець

Йшов 1895 рік. Нагуєвичі спали тривожним сном, то тут, то там гавкали собаки. Темна ніч накрила село чорною пеленою – ніде й не блимне світло. Та в одній з невеличких хатин при дорозі заметушилися тіні. У Федора Дум'яка прибуло синівського роду. Назвали хлопчика Михайлом, бо він народився напередодні свята свого патрона. Це була сьома дитина в сім'ї. Бідняцькі негаразди виглядали з кожного кутка, а тут ще один рот з'явився на світ.

Ріс Михайло допитливим і кмітливим хлопцем. Його цікавило все: чому синіє Діл, що співають дерева в лісі і чому так тужно шумлять, чи за Ділом уже кінець світу? А мати, пестячи сина, оповідала йому, що в тих синіх горах, в чорних зворах, залишилися сліди опришків, десь там у глибоких печерах заховані Довбушеві скарби, за які можна було б нагодувати всіх бідняків. Вона малювала йому зі своєї селянської уяви образ опришка як гордого й нескореного месника, співала йому тужливих пісень, особливо часто „Ой, попід гай зелененський ходить Довбуш молоденький“, що стала улюбленою піснею малого Михайлика.

Коли підріс, йому здавалося, що він опришок, при боці у нього тайстра, за плечима – кріс, а в руках – топірець. Він високий і дужий, ніби пливє „з верха на верх“ у сірих хмарах, що оповивали вершини гір. Однолітки навіть прозвали його опришком, а він не сердився, а був гордий з цього імені.

Невідомо ким занесений в село „Кобзар“ Т. Шевченка впливув на юнака ще більше. За „Кобзарем“ учився читати. Михай-

лова юність була важкою. Жадіність до знань виділяла його серед інших. Батько, бачачи здібності хлопця, хотів віддати його до гімназії в Дрогобич. Звідки взяти на це кошти? Поля багато нема, а треба ним наділити сім душ. Уся сім'я постановила працювати на те, щоб Михайло вчився. Кожна літтрина молока, кожне яйце чи курка йшли на гроши, щоб учити здібного хлопця. Молодші брати й сестри наймалися за будь-яку ціну до багатих господарів, аби брат учився. Так бідняцька братерська любов перемогла. Після гімназії Михайло вступив до Львівського університету.

Загальне національне піднесення в 1914–1922 рр. вплинуло на Михайла Дум'яка. Він пішов у лави Січових Стрільців, став вояком Сьомої сотні. З боями дійшов на Східну Україну, працював фінансистом в уряді Симона Петлюри. Коли наступив крах Директорії, Михайло повернувся до Самбора, бо в селі боявся показуватися. Знав, що польські жандарми могли його розстріляти. Переодягнувшись в жебрацьку одежду, влаштувався візником у єрея. Йшли важкі, зліденні дні, бо знущання Абрамка не давали йому жити. Наблизалась осінь. Михайло, очікуючи на господаря, тупцював біля воза, гріючись, бо одежина на ньому була нужденна. Повернувшись до тротуару, він зустрів прискіпливий погляд одного польського полковника. Той наблизився до нього.

— Невже це ти, Михайле?

— Я не знаю вас, пане! — відповів він.

— Не прикдайся, я тебе відізнаю! Ти не хочеш допомоги від друга?

— Я не хочу панових грошей! Я працюю!

— І ти називаєш це працею? Ти, людина з вищою освітою! Я допоможу тобі, розкажи мені все. Я чекаю тебе ввечері дома... Він назвав адресу. Сказавши це, швидко відійшов.

А Михайло до пізнього вечора думав, що йому робити, чи йти на цю зустріч. А може, це зрада? Адже польський полковник! Та все ж цікавість перемогла. Двері відчинив йому сам господар, запросив до кімнати, обставленої по-солдатськи.

— Сідай, Михайле, не бійся, будь як дома. Я зрозумів, що ти потрапив у біду, хочу тобі допомогти. Адже ми разом училися.

— Дякую, пане полковнику! Справді, біля мене дуже круто. Ця робота мені не до душі. Хочу працювати за фахом.

— Добре, друже, вип'єм для твоєї відваги. Ти розкажеш мені про своє життя після університету, а я подумаю, як тобі допомогти.

Розповідь Михайла була короткою, але емоційною, що схвилювала доброго натурую полковника. Він сів за стіл і почав писати.

— Ось тобі, Міхал, посвідчення і лист до моого друга за Сяном, їдь туди. Він допоможе тобі знайти кращу роботу.

Про цей період життя Михайла Дум'яка пише вояк УПА Федір Глива у спогадах „Мое життя не было даремним“ (Альманах Українського Народного Союзу, 2000 р.): „1930 року в Пашовій побудували школу. Прийшов новий директор, Михайло Дум'як. З дітьми говорив тільки польською мовою. Займався садівництвом. Його дружина, пані Лебіщак, розмовляла по-українськи і вчила нас „руську мову“. Була то тодішня галицька говірка. З приходом „освободителів“ у вересні 1939 р. я довідався, що Дум'як був родом з села Нагуєвичі, по матері навіть „кузин“ Івана Франка. За його ініціативою школу в Пашовій розбудували. Кількість учителів з чотирьох збільшилась до 13. Утворилася неповна середня школа“.

З людьми жив добре, багатьом навіть помагав, мав добрих друзів, які й попередили його про акцію „Вісл“ . Пропонували втікати, щоб не загинув. Забрав сім'ю і пішки пішов до Самбора. Перед очима стояла картина, як горіла його хата, школа, в якій стільки років працював. У Самборі вчителював, був директором школи. Помер у 1969 р. Живуть його нащадки – донька й син.

Брат Михайла Григорій Дум'як служив у розвідці австрійської армії. Знання італійської мови допомогло йому без бою взяти місто. За це був нагороджений. При спробі взяти так другий міський об'єкт був убитий. Місце його поховання невідоме.

Євген Чапля – доктор фізико-математичних наук

У Нижніх Нагуєвичах, біля дороги, притулилася невелика хатина, в якій 6 серпня 1948 р. народився хлопчик Євген Чапля. Виховувався без батьківської опіки і доброти, зате пощастило йому на добрих і ласкавих дідуся й бабусю. Дід Андрій розповідав йому про працю при машинах у м. Бориславі. Тоді очі малого Євгена загорялися вогнем цікавості. „Ще, дідусю, розкажи! – просив онук. І дід провадив розповідь про те, як його шанували за вмілі руки, як власники фабрики змушували стати

поляком, обіцяючи багатство і щастя. Однак у душі Андрія Чаплі горіла щира любов до рідного краю, свого народу. Він знав, ким народився, і перевертнем не став.

Бабуся Ганна малювала йому картини українського національного відродження в Нагуєвичах на початку ХХ ст., в яких вона, висока, ставна, красива дівчина, брала активну участь. Мати Галина довгі роки працювала завідувачем клубу (згодом директором Будинку культури) в рідному селі і на свої мізерні заробітки ростила й виховувала сина. Хлопчик ріс допитливим і спостережливим. Уже в початкових класах він виділявся умінням мислити, любов'ю до точних дисциплін. „Бувало, – згадує класовод Ю. Гром, – весь клас розв'язав задачу одним шляхом, а Євген пішов зовсім іншим, своїм власним“. У старших класах йому поталанило, бо його класним керівником і вчителем фізики був Іван Твердовський, педагог, закоханий у свій предмет. Фізичний кабінет став для них обох рідним домом. Тут вони після уроків робили досліди, майстрували різні прилади, читали наукові журнали. Уже в ті часи Євген розв'язував задачі з вищої математики. Закінчив середню школу зі срібною медаллю у 1966 р.

Того ж року вступив на фізичний факультет Львівського університету ім. Івана Франка, який закінчив 1971 р., отримавши спеціальність фізика (спеціалізація – теоретична фізика). У 1971–1973 рр. служив в армії у ранзі лейтенанта.

Повернувшись з армії, від жовтня до грудня 1973 р. працював інженером науково-дослідного сектору Львівського університету ім. І. Франка, а від грудня того ж року – в системі Академії Наук України. 1982 р. захистив кандидатську дисертацію.

Зарах він – директор Науково-навчального центру математичного моделювання Інституту прикладних проблем механіки і математики ім. Я. С. Підстрігача НАН України, доктор фізико-математичних наук (1996 р.).

Як вчений Євген Чапля сформувався у науковій школі професора, члена-кореспондента НАН України Ярослава Бурака. Основна область наукових інтересів Є. Чаплі – розробка континуально-термодинамічних підходів до побудови фізико-математичних моделей механіки твердих розчинів. Ним узагальнено низку вихідних положень термодинаміки для відкритих твердих деформівних тіл, обґрунтовано одноконтинуумні наближення для бінарних систем з урахуванням ефектів пружної поляризації матеріалу, розроблено основи теорії багатокомпонентних твердих розчинів при локальній зміні стану типу фазових перетворень, запропоновано підхід та методику побудови

відповідних моделей механіки з ефективними механодифузійними характеристиками.

Євген Чапля – автор понад 70 праць, опублікованих українською, російською, польськими мовами. Провадить активну науково-організаційну та викладацьку роботу.

Генерал-майор Омелян Риб'як

Невисокий, міцної статури чоловік, з відкритим поглядом ясних очей, в яких світиться доброта і щирість. Його скроні вже посріблила сивина, але бадьорість, життєва енергія не покидають його. У розмові з людьми щирий і доброзичливий. Збагачений життєвим досвідом, він уміє дати кожному доброму пораду. Це генерал-майор Омелян Риб'як, яким пишаються Нагуєвичі. Не так часто трапляються по селах генерали. Він у нас перший.

Народився 29 липня 1943 р. в хліборобській родині Івана та Тетяни Риб'яків. Йому виповнився один рік, коли батька забрали на другу світову війну. Мати залишилася вдома з двома дітьми на руках. Сама жінка провадила господарство і ростила синів. Старшому, Михайліві, йшов восьмий рік.

Іван Риб'як повернувся з фронту в 1945 р. Коли він став на порозі рідної хати, сини не впізнали бравого вояку-піхотинця. Тільки мати радісно скрикнула: „Діточки, батько повернувся!“ Кинулася обнімати чоловіка, а Михайло й Омелян з великою радості плакали й цілували батька.

Він брав кожного сина на руки й цілував пристрасно, до нестями. Тоді розкрив солдатський наплечник.

– Тобі, Михайлику, я привіз гімнастърку, бо ти був гарним маминим помічником. А це вам обом іграшки та солодощі.

Вечорами та в свята сини захоплено слухали розповідь батька про дні війни, гралися його бойовими відзнаками. Може, саме ці спогади Риб'яка-старшого розбудили бажання в середушого сина стати військовим.

У 1950–1960 рр. Омелян успішно навчався в Нагуєвицькій середній школі, після закінчення – в технічному училищі № 10 м. Борислава, яке закінчив 1962 р. Коли покликали в армію, став курсантом Одесського артилерійського училища.

Служба в армії приносила йому задоволення, бо вважав її своїм покликанням. 1974 р. закінчив Військову артилерійську академію. На цьому не зупинився. Навчаючись заочно на

історичному факультеті Львівського державного університету ім. І. Франка, здобув професію історика.

У війську пройшов шлях від первинної командної ланки офіцера ракетних військ, командира артилерійської дивізії до заступника командувача Прикарпатського військового округу. Служба була нелегкою: понад як 15 р. прослужив у Сибірському та Туркестанському військових округах. Переїхав на посадах Кемеровського обласного військового комісара та військового комісара Узбекистану. Лише 1989 р. переїхав в Україну для дальнього проходження служби. Спочатку – заступником командувача Прикарпатського військового округу, а в 1992–1996 рр.– військовим комісаром Львівської області.

Військовій справі генерал-майор О. Риб'як віддав 37 років: 29 – у збройних силах СРСР, 8 – в українському війську. Нагороджений орденом „За службу Вітчизні“ та 17 медалями.

1994 р. був обраний депутатом Львівської обласної ради народних депутатів другого демократичного скликання по Підбузькому виборчому округу № 36. Нагуєвичани висунули його кандидатуру та дружно проголосували за нього.

Як депутат Львівської обласної ради турбувався будівництвом школи в Нагуєвичах. З його допомогою вдалося отримати кошти, щоб закінчити будівництво. Генерал-майор О. Риб'як надав грошову допомогу та будівельний матеріал для відбудови згорілої церкви святого о. Миколая в рідному селі, брав участь у полагодженні міжконфесійних конфліктів. Доклав чимало зусиль і праці для розбудови висококваліфікованої, по-сучасному озброєної Української армії, піднесення її престижу, відродження українських традицій.

Український уряд послав генерала-майора О. Риб'яка військовим аташе в Республіку Польщу (1997–1998 рр.). Він сприяв налагодженню військових стосунків між сусідніми державами. У січні 1999 р. вийшов у запас.

Зараз О. Риб'як обіймає посаду завідувача відділу зв'язків з політичними партіями та громадськими організаціями Львівської обласної державної адміністрації.

Мирослава Волох – член Спілки художників України

У цій стрункій і приємній жінці талановитість наддніпрянця Івана Борисенка, що прибув у Галицький край після другої

світової війни і тут знайшов свою долю, і сприйняття краси, відчуття природи, єднання з нею дівчини-галичанки Катерини.

У талановитій сім'ї Борисенків малюють батько Іван, донька Мирослава Волох та її син Ігор, син Микола і його донька Уляна.

Мирослава народилася 10 лютого 1947 р. в Нагуєвичах. 1964 р. успішно закінчила середню школу і вступила до Дрогобицького педагогічного інституту на факультет української філології. Від 1968 р. довгі роки працювала художником у Дрогобицькому держлігоспі. Оформляючи лісництва Дрогобицького району, вдосконалювала свою майстерність. Від 1990 р. займається флористикою. Створила велику кількість авторських робіт (листівки до свят 8 Березня, Нового року, Різдва Христового, Великодня та ін.).

1992 р. почала займатися живописом. Створила понад 200 живописних полотен, які продавалися в Дрогобичі, Трускавці, Львові, Києві, Дніпропетровську. Багато робіт М. Волох потрапили за межі України в приватні колекції США, Канади, Франції, Англії, Італії, Польщі, Чехії, Словаччини, Росії, Туреччини.

1995 р. Мирослава Волох мала персональну виставку в Києві. Тоді ж була прийнята до Спілки художників України. У наступні роки були її виставки в Дніпропетровську (1996 р.), у Нагуєвичах до 140-річчя від дня народження І. Франка (1996 р.), у музеї „Дрогобиччина“ (1997 р.), у місті Трускавці до Всеукраїнської економічної конференції (1998 р.)

За жанром її роботи – пейзажі, натюрморти, квіти. М. Волох вироєла серед розкішної прикарпатської природи, в глибокій любові до Франкового краю. Відчуття краси навколошньої природи, уміння побачити у краєвидах рідного села неповторне, найбільш хвилююче і перенести це на полотно вражають у її картинах „Радичів-ліс“, „Дубники“, „Дорога в глухий кут“, „Різдво в Нагуєвичах старих“, „Мое село“, „Стежками І. Франка“, „Джерело“, „Гірські потоки“.

Особливо вражає картина „Осіння симфонія“, на якій майстерно показано жовто-багряну прикарпатську осінь, усі барви і відтінки лісу, що готується скидати свої пишні шати.

М. Волох малює рідне село, його чудові краєвиди, бо тут бігає ще босоніж, бо цю красу взяла навічно в своє серце. Веде нас тими стежками, на яких промайнуло її дитинство і юність.

Без спеціальної освіти ця нагуєвичанка зуміла осягнути таїну такого складного і водночас прекрасного мистецтва. Чарують картини з назвами із пісень: „Цвіте черешня в мами на городі“,

„Ніч яка місячна“, „А вишні цвітуть“, „На сході сонця“. Вони вражають поетичним відтворенням природи.

Син М. Волох, Ігор, захоплюється іконописом, старанно збирає літературу про цей вид мистецтва. Самотужки оволодіває майстерністю іконописця. Оформляє церкву на Стрийщині.

Нові задуми стукають у двері Мирославі Волох. Mrіє створити серію картин про Франкову стежку. Віриться, що ще не раз порадують своїх краян новими художніми полотнами Мирослава та Ігор Волохи.

Усе життя з піснею та музикою

Ще з дитинства запам'ятався мені спів церковного хору, в якому особливо виділялися два чоловічі голоси: Василя Лоєка та Степана Чаплі. Здавалося, що й стіни в старенькій церковці, де хрестився І. Франко, дрижали від їхніх сильних голосів, коли вони співали „Вірую“, „Отче наш“, „Христос воскрес“. Силу їхнього звучання пом'якшували високі й ніжні soprano Марії Мазурик та Ганни Дум'як.

Від тринадцяти років і до кінця свого життя співав у церковному хорі Василь Лоєк. Його лірико-драматичний тенор виділявся з-поміж інших голосів красою тембура та силою звучання. Був він також учасником хору читальні „Просвіта“, яким керував його брат Петро Лоєк.

Василь знав багато народних пісень, які перейняв від своїх родичів та односельців. Викладачі Львівської консерваторії неодноразово зверталися до Василя з проханням записати пісні з батьківщини Каменяра для дипломних робіт студентів. Якби В. Лоєк свого часу отримав професійну музичну освіту, зокрема в галузі вокалу, то він міг би стати майстром сольного співу. В останні роки життя працював дяком у церкві Перенесення мощів святого о. Миколая.

Діти В. Лоєка та його дружини Розалії виховувалися в національно-патріотичному дусі, в любові до української народної пісні. Музичні здібності батька передалися й ім. Професію музиканта обрав старший син Степан. Професійну освіту здобув у Дрогобицькому музичному училищі та Дрогобицькому педагогічному інституті ім. І. Франка. Степан – здібний музикант, має гарний баритон, грає на акордеоні. Багато років працював викладачем музичних шкіл міст Миколаєва та Нового Роздолу

на Львівщині. Його вихованці вступали в вищі навчальні заклади Львова, Києва.

Степан успадкував від батька не тільки добре вокальне дані та знання великої кількості народних пісень. Він чудовий знавець народної інструментальної музики, має досвід керівництва самодіяльними хорами, вокальними ансамблями та інструментальними колективами.

Степан Лоек є одним з фундаторів популярного народного вокально-хореографічного ансамблю „Пролісок“ Дрогобицького педагогічного інституту (зараз університет) ім. І. Франка. С. Лоек, Ф. Жагаляк та З. Страшівський склали прекрасне тріо і часто виступали на концертах у сільських клубах, на урочистих святах в усьому Дрогобицькому районі, брали участь у відзначенні ювілеїв І. Франка у Каменяревому гаю. Їхній репертуар відзначався широтою тематики: пісні про Україну, народні пісні, інтимна пісенна лірика. Всі три хлопці – патріоти рідного краю. С. Лоек деякий час керував сільським хором у рідному селі. Дуже шкода, що немає вже З. Страшівського.

31 жовтня 1951 р. в сім'ї Василя Лоека народилася третя дитина. Дівчинку назвали Любою. У 1959–1969 рр. ходила до Нагуєвицької школи. Після школи чотири роки (1969–1973) навчалася в Дрогобицькому музичному училищі, яке закінчила з відзнакою і вступила до Львівської консерваторії ім. М. Лисенка на диригентсько-хоровий факультет.

1978 р., закінчивши консерваторію, почала працювати в Дрогобицькому державному педагогічному інституті ім. І. Франка на кафедрі методики музичного виховання, співів та хорового диригування музично-педагогічного факультету. Зараз вона старший викладач. Викладає диригування, читання хорових партитур, веде хор клас. Випустила чотири хорові класи. У програмі хорів – твори української та зарубіжної класики, обробки народних пісень, сучасна музика: М. Березовський – „Не отвержи мене во время старости“; Д. Бортнянський – концерт № 32, № 15; М. Лисенко – кантата „До 50-их роковин смерті Т. Шевченка“, другий вінок веснянок; М. Леонтович – „Літні тони“, „Лъодолом“, „Ой, ніхто ж там не бував“; А. Ведель – „Херувимська“; Ф. Колесса – „Вулиця“; М. Колесса – „Гай шумлять“, „Бодай та корчмичка“, „Над водов кряк“, „Сидить пташок на черешні“; Ф. Шуберт – „Месса As-dur“; А. Брукнер – „Реквієм“; А. Дворжак – „Реквієм“ та ін. Державна екзаменаційна комісія високо оцінювала її роботу з хором, відзначаючи професіоналізм, високий виконавський рівень.

Любомира Лоєк-Ластовецька у 1980–1988 рр. керувала жіночими хорами „Інтеграл“ на фізико-математичному факультеті та на факультеті початкових класів. З цими хорами виступала на міжфакультетських конкурсах, де займала призові місця.

Займається науковою роботою, бере участь у щорічних наукових конференціях, готує студентів до наукових конференцій. Випускники Ластовецької навчаються у Львівському вищому музичному інституті ім. М. Лисенка, Київській національній академії ім. П. Чайковського.

Від 1978 р. до 1982 р. керувала хором хлопчиків при Будинку вчителя. З ним вела активну концертну діяльність, виступала на конкурсах. Надає методичну допомогу з музичного виховання у Дрогобицькій школі № 10.

Люблять музику й діти Люби – Зоряна та Ігор. Зоряна закінчила Дрогобицьке музичне училище ім. В. Барвінського. Стала студенткою Львівського вищого музичного інституту ім. М. Лисенка.

Друга Люба Лоєк – доянка наймолодшого сина Василя, Мар'яна. Вона виросла на руках у дідуся. Він, як нікому з інших дітей і внуків, приділив їй багато уваги і передав у спадок любов до народної пісні. Зараз Люба вчиться у Дрогобицькому музичному училищі ім. В. Барвінського на відділенні народних інструментів. Вона опановує мистецтво гри на бандурі та сольного співу у відомих викладачів – керівника капели бандуристів Ореста Пришляк та досвідченої співачки Лідії Хороб.

Люба Лоєк-Ластовецька була першою нагуєвичанкою, що закінчила Львівську консерваторію. У 1991–1996 рр. тут заочно на диригентському факультеті навчалася Оксана Добрянська (Волох). Працює вчителем музики і співів у Нагуєвицькій спецшколі-інтернаті для слабозорих дітей, співає в церковному хорі храму Святої Трійці в Дрогобичі.

Музичний факультет Дрогобицького педінституту ім. І. Франка стаціонарно закінчили Олександр Добрянський та Світлана Гром – художній керівник Нагуєвицького Народного дому „Просвіта“, диригент церковного хору храму Перенесення мощів святого о. Миколая.

Заочно цей факультет закінчили Зіновій Страшівський і Дмитро Хрунік, який працював викладачем класу баяна в Дрогобицькій музичній школі.

Зараз на цьому факультеті навчається Іванна Митчак (Калапунь). Середню музичну освіту в Дрогобицькому музичному училищі здобули Ярослава Лоєк, Ігор Лазорчин та Степанія Кахній.

Наталія Франко – керівник Нагуєвицького осередку „Просвіта“

Вона народилася у славнозвісному Бориславі, містечку нафтovиків, і стала нагуєвичанкою, з глибокою любов'ю в серці до творчості Івана Франка. Батько і мати Наталії Ровенської родом зі Старосамбірського району Львівської області. Батько Іван – найстарший син у сім'ї Ровенських – закінчив семінарію, але учительської роботи не дістав. Казали хлопцеві зректися мови й нації, та він не спольщився. Працював помічником коваля в Бориславі й займався різnobічною громадською роботою. Був головою робітничої громади, лектором. Мета його життя – служити своєму народові, робити добро близньому, понад усе любити Бога.

Так виховував і своїх дітей: сина й двох доньок. Наймолодшу Наталію брав з собою на читання лекцій, де дівчинка декламувала вірші. Це були найщасливіші хвилини її дитинства. На жаль, батька не стало на 39-му році життя. Малою дівчинкою та її сестрою опікувалися члени Бориславської „Просвіти“, допомагали морально й матеріально.

Після другої світової війни закінчила Бориславське педагогічне училище. У 1948 р. стала вчителькою Нагуєвицької се-мирічної школи. Тижневе навантаження – 52 год., класне керівництво, агітатор у селі, робота з батьками. Молода й енергійна, вона справлялася з усім.

У комсомол не вступила. Секретар Підбузького райкому комсомолу переслідував учителів-некомсомольців. Міняла місце праці, професію, вчилася заочно у Львівському університеті ім. І. Франка, студіючи англійську мову.

У Нагуєвичах познайомилася з учителем фізичного виховання Петром Франком. Вони щиро покохали одне одного. Але обов'язок перед старшою сестрою змусив її віддати її свого коханого.

Їхні шляхи розійшлися на 30 років. Петро Франко уже мав сина й доньку. Наталія залишилася вірною в коханні, не виходила заміж. Перша любов світила їй ясним променем. Доля об'єднала їх аж у 1980 р., коли вони стали пенсіонерами. Шанували одне одного, завжди разом у всіх справах.

„Ta не судилося довго разом жити, – згадує п. Наталія. – Бог роз'єднав нас у 1994 р. Петро відійшов у вічність. Проте він завжди живий для мене, і прізвище його ношу до кінця свого життя.“.

Вийшовши на пенсію, працювала наглядачем у музеї І. Франка. Щоденно студіювала Каменяреві твори, франко-знатчу літературу і стала проводити екскурсії, щедро цитуючи Франкові твори. Відвідувачі музею щиро дякували їй за хвилюючі розповіді.

Без громадської роботи вона не уявляє свого життя. Її турбує все: культурно-освітня праця, чистота й порядок у селі. Від 1996 року – керівник осередку „Просвіти“ в Нагуєвичах.

Пані Наталія – вмілий організатор односельців на корисні громадські справи. За власні кошти відремонтувала капличку „Ярина“. Допомагали їй у цій шляхетній справі Михайло Дрогобицький, Василь Дудяк, Марія Дудяк, Василь Кахній, Іван Подляшецький, Михайло Риб'як, Іванна Чапля, Тарас Чапля.

Власним коштом відремонтувала їй автобусну зупинку недалеко від музею І. Франка, дала власний шифер на перекриття даху Народного дому „Просвіта“.

Наталія Франко організувала реставрацію просвітянського хреста, цінної пам'ятки наших славних предків, які 1909 р. під керівництвом Івана Гатараняка поставили цю фігуру на честь заснування в селі „Просвіти“. Звернулася з проханням до сільського голови Михайла Риб'яка, щоб цей хрест перенести й встановити біля Народного дому „Просвіта“. Це прохання разом з п. Наталією підписали 30 просвітян. Зайніялася реставрацією проектно-виробнича фірма „Гуртар“ під керівництвом директора Олега Коваля. Виконували роботу архітектор Володимир Жук та скульптор Андрій Дацко. Жертводавцями були: уродженець Нагуєвич, нині житель Америки Костянтин Дидинський (500 долларів США), Адольф Гладилович з Канади (50 долларів), решту коштів покрила сама Н. Франко. Роботи повністю не закінчені. Треба ще впорядкувати місцевість навколо фігури-хреста.

Велику допомогу надав також директор Товариства з обмеженою відповідальністю „Каменяр“ М. Дрогобицький. Його працівники готують матеріал для огорожі Народного дому „Просвіта“, пам'ятника І. Франкові та пам'ятника борцям, загиблим за волю України.

– Пані Наталіє, – запитую я. – Що зараз не дає вам спокійно спати, що турбує ваше невтомне серце?

– За роки роботи я змінила 35 квартир, – відповіла вона. – Здобула 10 професій, але не забула слова батька: „Люби Бога, роби добро близньому“. Вся моя увага звернена на піднесення національної свідомості краян, воскресіння духовності, благоустройству села... Читаю лекції по школах, осередках „Просвіти“

району про Україну, українську мову, І. Франка, Т. Шевченка та ін. З моєї ініціативи просвітняни встановили арку до 2000-ліття Різдва Христового.

Вона не зазнала материнського щастя, але дуже любить діток, готує з ними різні виступи, привітання, декламації, зокрема Франкових та Шевченкових творів.

Наталії Франко вже за 70! А молодечого запалу, енергії їй не позичати. Хай Бог благословить її діяння та дарує їй довгі роки життя.

Берегині української пісні

У горі і в радості, у дні неволі і в щасливий час супутником українця завжди була і є пісня. Від колиски, над якою припадала рідна мати, до глибокої старості пісня – невід'ємне духовне багатство наше. І не раз защемить серце чи затривожиться душа, коли полине чарівна мелодія української пісні.

Хвилюючі асоціації викликав спів стареньких мешканок Нагуєвич Розалії Подляшецької та Марії Мазурик. Невтомні трудиниці, жінки похилого віку, вони зберегли для молодого покоління силу-силенну пісень. Доля дарувала їм щастя, а недоля нищила їхні надії, кидала в порох найкращі мрії й сподівання. І в такі хвилини пісня рятувала їх від розпukи.

Розалія Подляшецька від 16 років брала участь у театральних виставах, концертах разом з Григорієм і Миколою Франками (небожами Каменяра). Особисте життя не склалося. Доводилось тяжко працювати й здобувати все самій, будувати хату, допомагати молодшій сестрі й братові. Розрадою в житті стала донька Віра, для якої жила й працювала. Донька гарно закінчила середню школу, а згодом – Дрогобицький педагогічний інститут ім. І. Франка.

Зараз пані Розалія – турботлива бабуся. Найстарша онука, Світлана, оволоділа професією вчителя музики, працює художником керівником у Народному домі „Просвіта“, внук Михайло – медичний працівник, а наймолодший, Іван, став вояком українського війська.

Марія Мазурик – двоюрідна сестра Розалії – не могла також похвалитися щасливою долею: на її очах вбили чоловіка. Друге одруження принесло їй радість материнства. Горе випробовувало силу й мужність цієї невеличкої на зріст жінки протягом

усього життя: помер другий чоловік, трагічно загинув зять. А вона, як квітка ломикамінь, стояла проти нещастя тверда й несхитна і зберегла в своїй душі доброту та щедрість, високі громадянські почуття.

Подляшецька і Мазурик стали активними членами осередку Товариства української мови ім. Т. Шевченка, брали участь в усіх заходах з національного відродження. Жодне Франкове свято не обходилося без них, без їхньої хвилюючої пісні. Р. Подляшецька – учасниця ланцюга Злуки.

Щиро й тепло сприймали глядачі їхні виступи. Пісні журливі (про нерозділене кохання, гірку жіночу долю), пісні січових стрільців та повстанців, жартівливі та сатиричні – таке було розмаїття тематики народних творів, які вони виконували. Особливу увагу приділяли пісням, що записані Іваном Франком у рідному селі: „Сивий голубочку, сидиш на дубочку“, „Ой любку, любку, мое серденько“, „Ой, дівчина по садочку ходила“, „Ой, служив я у Риму“ та пісням на слова великого поета: „Розвивайся, ой, ти, старий дуб“, „Не пора, не пора...“

Кожний фольклорист, що приїжджав до Нагуєвич, не минав хати Подляшецької. Там завжди приймали його привітно, напісівали багато пісень. Дуже рідко заглядала вона в товсті зошити з записами – все з пам'яті. Подляшецька була частим гостем на весілях, де веселила гостей гумористичними коломийками, які адресувалися старості, господині, дружбам і дружкам. Весняні гайки теж не обходилось без неї: вела хороводи, гумористичні сценки.

Р. Подляшецька відійшла у вічність, але люди приходять до її хати поговорити, згадати молодість і тепер уже поспівати з доњкою Вірою та внучкою Світланою, які успадкували любов до народної пісні.

На жаль, М. Мазурик теж пішла з життя, а нагуєвичани й досі згадують її чудовий спів у церковному хорі.

Від учителя музики до підполковника міліції

1975 р. вісім класів Нагуєвицької середньої школи закінчив Віталій Кахній. Навчався у Львівському музично-педагогічному училищі ім. Філарета Колессі і 1979 р. отримав спеціальність вчителя музики й співів. Працював за фахом на Полтавщині (м. Карлівка). Військову службу проходив у Ростові-на-Дону.

Після демобілізації деякий час працював оператором автоматичної установки Дрогобицького нафтопереробного заводу.

З 1983–1985 рр. навчався у Львівській середній спеціальній школі підготовки начальницького складу МВС СРСР, яку закінчив з відзнакою. Працював начальником загону у виправно-трудовій колонії № 40 (м. Дрогобич).

1986 р. вступив на навчання до Київської вищої школи МВС СРСР (тепер Українська Національна Академія МВС України), яку також закінчив з відзнакою за спеціальністю юрист. Працював у Бориславському та Дрогобицькому відділах внутрішніх справ на посаді слідчого з особливо важливих справ. Був на посаді першого заступника начальника Дрогобицького міського відділу УМВС України, а з 1997 р.– начальника Трускавецького міського відділу внутрішніх справ.

З 1999 р. по січень 2001 р.– на викладацькій роботі в системі МВС України (викладав загальноправові дисципліни). 2000 р. вступив на заочне навчання в аспірантуру Київського інституту педагогіки й психології Академії педагогічних наук України. Працює над дисертацією з питань правового виховання молоді на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук.

16 січня 2001 р. наказом Міністра внутрішніх справ України призначений начальником Городоцького районного відділу УМВС України в Хмельницькій області. Підполковник міліції.

На запитання кореспондентки районної газети „Городоцький вісник“, „які професійні й людські якості Ви цінуєте в підлеглих понад усе?“ Віталій Кахній відповів: „В людях, з якими співпрацюю, найбільше ціную професіоналізм і порядність. Мені в моїх підлеглих імпонують відповідальність, обов’язковість, людська простота і щирість, широке поле духовних та інтелектуальних цінностей, інтелігентність, ввічливість“.

Дружина В. Кахнія – педагог, донька Тетяна – студентка 4 курсу Львівського університету економічного факультету. Мати Ганна і батько Василь – пенсіонери. Все життя працювали в будівельних організаціях Дрогобича. Не покидають громадської роботи. Члени Нагуєвицького осередку „Просвіта“. Багато зробили, щоб відремонтувати народну капличку „Ярина“ у лісі Тросники, офорюючи на це власні пенсійні заощадження.

Молодший брат Віталія Іван – майор міліції, служить в Дрогобицькому міськрайвідділі ВС України. Закінчив Українську Національну Академію внутрішніх справ України. Юрист.

Легенди і бувальщини

Як і в кожному селі на Україні, в Нагуевичах побутує багато легенд. Вони пов'язані з історичним минулім нашого краю, з життям і діяльністю великого українського поета Івана Франка. У багатьох розповідях тлумачаться географічні назви річок, окремих частин села, полів, лісів.

Ще 1864 р. Каменяр записав від свого батька легенду „Тараські напади на Підгір'я“, в якій йдеться про боротьбу нашого народу проти турецько-татарських нападників. На цю ж тему від матері він записав, як жінка облила окропом татарина, як інша геройня рубала татарам голови через діру в коморі. Існує ще легенда про туркеню, яка ходила від хати до хати і нищила в селі малих дітей. Є й інші легенди.

Уже в 40–50 рр. ХХ століття почали поширюватися легенди про Івана Франка. У 1950 р. я почула розповідь небожа поета, Григорія, про велику силу Франкових знань. Він нічого не боявся. Ще малим Івась притягнув з лісу дві гадюки. Поклав їх за пазуху, але вони його не кусали.

На подібні думки потрапляємо в спогадах сучасників велико-го Каменяра. Іван Яцуляк, з яким Франко вчився в Ясениці Сільній, згадував, як під час риболовлі він витягнув із печери в річці гадину-плескачу: „Я дуже настрашився, а Франко взяв у руки і казав, що вона не кусає. Взяв її за пазуху і не боявся,“ – писав він у 1926 р. Син письменника Тарас у книзі „Про батька“ також підтверджував подібний факт: „У ліс ходив Іван Якович босоніж, з кошелем у руці, рідко з ціпком. Гадюк нітрохи не боявся і чимало повбивав їх.“

Інша легенда зв'язує славні імена Олекси Довбуша й Івана Франка. „Бачив Каменяр, – розповідав його небіж Григорій, – як важко живе народ, як пухнуть з голоду діти, жінки вмирають від виснажливої праці. Вирішив він стати захисником народу. Змалку чув поет про Олексу Довбуша, про закопані ним скарби у великій печері. Пішов він шукати їх, щоб роздати бідним людям. З важким залізним молотом ішов Франко все життя, пробиваючи все глибше і глибше скелю, де заховані скарби ватаж-

ка гірських опришків. Від важкого молота і безперервних ударів у поета ослабли руки, від уламків скали боліли очі. Але ніяка сила не могла відірвати його від обраного шляху. Пани й підпанки боялися його важкого молота, намагалися зупинити його рух, кидали в тюрми. Але усе виніс поет, бо його силу викував Яць-коваль з Вйтівської гори“. Можливо, ця легенда є народним тлумаченням сюжету ранньої повісті І. Франка „Петрії і Довбущуки“.

Сучасниця письменника, мешканка Ясениці Сільної Розалія Гаврилик навела ще один цікавий епізод-легенду з життя Каменяра, забарвлений народною фантазією: „Не могли австрійські посіпаки зломити поета погрозами і в'язницею. Вирішили підкупити богатством, близкую кар'єрою. Під час перебування поета у Відні цісар обіцяв йому посаду начальника залізниці.

— Покиньте писати твори, йдіть по тій дорозі, де цвітуть рожі, і ви дослужитеся до золотого ковніра,— сказав йому цісар.

— Рожі і квіти пов'янутуть, а золотий ковнір іржа з'їсть. Як же я можу почепити золотий ковнір, коли мій народ носить кайдані? — відповів Франко“.

Існує ще легенда про криницю, яку нагуевичани викопали на пропозицію письменника у лісі, бо в селі не було води. Інші розповідають про загублені малим Мироном ключі у криниці на батьківській садибі. У старшому віці, коли хвороба зробила безвладним його руки, він просив вітчима розкопати криницю і дістати ключі. Тоді хвороба пройде, він буде володіти руками. Та вітчим не дозволив. Йому порадили відвідати „Ярину“ й умити хворі руки в цілющій воді з-під вікового дуба.

*В село приїхав на сільській підводі
З сином Андрієм в Слободу.
— Треба покласти край хворобі. Годі
Так мучитись! В Ярину перейду.
Порадили йому поважні газди,
Що там вода цілюща і жива,
Повернутися до нього всі гаразди,
Живою стане знов рука.
До неї, до святої Богородиці,
Молився з сином наш поет:
— Хай сила в мені знов відродиться,
Бо я — борець, а не аскет.
А дуб крислатий теж просив за нього
І дужим гіллям клекотав...
Поет устав і до води живої
Устами спраглими припав.*

Сойчине крило

Літо втішається красою, мов виграє на цимбалах. Сонце своїм ласкавим промінням голубить поля і луки, верховіття дерев, голі вершини нагуєвицького Ділу. Це чудова пора на карпатському Підгір'ї, що викликає захоплення і подив від багатства барв навколошнього світу. Густою темно-зеленою стіною стоїть ліс Радичів, шумить-гуде свою прадавню пісню мудрості: ніжно дзвенити листочками берізка, тремтить з переляку осика, басово наспівують дуби і ялини. Вітер вплітає в лісову мелодію легкі акорди і створює величну симфонію природи.

Старий дуб-велетень гріє свою пишну корону на сонці. В її затінку сидить молодий парубок, син Яця-коваля, Іванrudово-losiй. Чуприна спадає на похилене чоло. Напружено працює думка: олівець швидко бігає по клаптику паперу:

Підгір'я мое ти зелене,
Як чудно хороше еси!
Як дружно глядиш ти на мене,
Потужної повне краси.

Молодий поєт так захопився улюбленою справою, що не почув, коли до нього підійшло двоє людей з сусіднього села Медвежа – лісник з донькою. Деякий час вони дивилися на нього, а він не бачив їх. Охоронець лісу суверо глянув на Івана і співав: „Ти що тут, хлопче, робиш?“

– Роблю роботу, – відповів студент, не відриваючи очей від написаного, де були викладені його думки, поривання серця, щирі почуття до рідного краю. Лісник здивовано поглядав на незнайомого юнака, на його заклопотане обличчя.

– Дай мені прочитати те, що ти написав! – наказав він. Прочитавши Франкові поезії, лісник вибачився за грубе поводження і почав з ним дружню розмову. Доњка лісника уважно слухала їхню бесіду. Запав їй у серце дивний юнак. Вона умовила-ся зустрітися з ним вдруге. Але Франко не прийшов через якусь іншу справу.

Дівчина довго ходила по лісі й убила сойку – була добрим мисливцем. Наступної зустрічі вона подарувала йому одне сойчине крило і сказала: „Якщо можна з'єднати ці два крила сойки, то й ми в житті підемо одним шляхом...“

Та шляхи їхні не зійшлися. На пам'ять про дівчину у нього залишилося сойчине крило.

Цю легенду розповів мені в 1956 р.
нагуєвичанин Михайло Гром.

Монастирський потік

До крайньої хати під Ділом постукали два монахи. Запорошній одяг та обличчя надавали їм непривабливого вигляду. Попросили в господині води помитися. Жінка бачила, що вони стомлені й голодні. Нагодувала їх, постелила верету на сіні в стодолі, й вони проспали до наступного ранку. Прокинулися байдорі, домовилися з Марією і далі ночувати в стодолі та харчуватися в неї. Весь день вони бродили околицями села, а люди не знали, чого вони шукають.

Монахи чину отців Василіан шукали найвигідніше місце для побудови монастиря. Вони зупинили свій вибір на невеличкому горбі під лісом біля гірського потоку. Туди й попрямували найсміливіші з нагуєвичан, щоб дізнатися, в чому річ. Отці розповіли про мету свого приходу, показали грамоту князя Лева Даниловича на землі в Нагуєвичах.

Незабаром наспілі ще 10 монахів. Важко працювали вони і в полі, й на будівництві. Село допомагало їм. Ставили будову міцно. Цілі ялинини клали в стіни. Обтісували тільки з одного боку, який ішов до середини приміщення. Високі дубові двері, добре пристосовані на ковальських штабах, не впустили б небажаного гостя. Отці господарювали, працювали в полі, придбали кілька корів і на долю не нарікали.

Не одне покоління ченців знайшло притулок за стінами монастиря. З селом у них були добрі стосунки. Деяких сільських дітей навчили грамоти, і ті були дяками в церкві та писарями в громаді.

Йшли роки. Літо 1600 р. було душне й спекотне. Рідко випадали дощі. Все довкруг висохло. Монастирські стіни від спеки аж потріскували.

Сонце хилилося до заходу. Нараз страшна курява охопила село з південного сходу. За нею нічого не було видно, лишечувся страшний гуркіт і тупіт. Здавалося, що це стадо диких турів топче все на своєму шляху.

Та це не були тури, а татари. Незабаром село запалало. Ченці заховалися за міцними стінами монастиря. Здобути його татарам не вдалося. Вони підпалили його. Горів як смолоскип. Нападники розмістилися в господарських будівлях, які стояли над самим потоком і не зайнялися.

Монастирських корів того дня пас сусідський парубок Павло, невисокого зросту, але кмітливий і спритний хлопець. Побачивши біду, не погнав корів додому, а заховав у лісі. Пізні вночі

потоком добрався до господарських будівель, там побачив, що татари сплять у стодолі, а коні прив'язані у стайні.

Павло набрав вугілля із монастиря, що дотлівав, і поклав на купки соломи в різних місцях господарських будівель. Зачинив ззовні двері до стодоли і стайні сильними кілками. Коли вогонь добре розгорівся і полум'я охопило всі будівлі, почулися розплачливі крики та іржання коней. Але врятуватися не вдалося ні одному. Це була помста за кров, слізози і розпач нагуєвичан.

Усі думали, що монахи згоріли у монастирі. Однак це було не так. У ньому був підземний хід. Вранці вони вийшли з берега, де був замаскований вихід, живі-живісінькі. Але не залишилися жити в селі. Корів роздали селянам, а самі розійшлися по різних монастирях.

На тому місці, де стояв монастир, нагуєвичани побудували церкву Перенесення мощів святого о. Миколая. Про монастир нагадує тільки гірський потічок, що носить назву Монастирський, та ще коломийка:

*Oй, в потоці Монастирськім вода студененька,
Тут до мене виходила моя дорогенька.
Виходила й виносила мені їсти й пити
І казала, що ня буде цілий вік любити.*

Шляк трафив

У купе потягу Відень-Львів зустрілися два пани, гарно вдягнені, видно, грошовиті. Особливо виділявся вищий на зріст пан Шляг'. Руки в нього були довгі, а кулаки такі важкенні, що одним ударом міг убити коня. Низький – Євразій Селецький, власник фільварку біля Нагуєвич. Купив землю між Нагуєвичами і Винниками, проклав до своєї садиби добру дорогу, яку на-вколоишні мешканці назвали Селецьким гостинцем.

Пани розбалакалися. Шляг' відрекомендував себе комерсантом з Відня. Хоче придбати в Галичині фільварок. Був досить молодий, міцний, повний сили й здоров'я. Селецький подумав, що вартувало б заарканити багатого панича для своєї підтаркуватої доночки. В околиці для неї пари не було, а за простого хлопа панська дитина не піде, хай навіть постаріється. І Селецький зробив рішучий крок: запросив пана Шляга до себе в гості, обіцяючи посприяти в купівлі маєтку. Той погодився: однаково не було де зупинятися.

У Стрию на Селецького чекали коні. Пани добре вмостилися, а візник прилаштував іхні валізи. Коли бричка вкотилася на подвір'я фільварку, Селецька з доно́нькою вийшла зустрічати чоловіка. Після знайомства комерсантові з Відня відвели покій і дали слугу, щоб догоджав багатому гостеві. Поволі-поволі Селецькі обкрутили Шляга з доно́нькою.

Молодий власник фільварку, розраховуючи на свій капітал, уклав з фірмою у Відні угоду про постачання лісу, але на ім'я тестя, а не на своє. І поїхали нагуєвицькі дуби до столиці Австро-Угорської імперії. Невтомний Шляг об'їжджав свої маєтки на гарному чорному коні. Чому саме він вибрав чорного? Адже у тестя було багато коней, і різної масті. Може, його „комерція“, якою займався у Відні і про яку ніхто нічого не знат, потягнула його душу до чорного. Селецькі раділи, бо зять був дуже западливий до роботи. Аж надто пильно охороняв своє добро.

Селяни боялися Шляка (так вони називали його по-своєму) і зненавиділи після того, як він ударом кулака відправив хлопця-слугу на другий світ. Та це був тільки початок. Ось із лісу не повернувся один газда. Знайшли з переламаним хребтом. Іншого дня підібрали мертвого пастушка, корови якого зайшли на панське поле. Ніхто не знат, що сталося з цими людьми. Але підозра закралася, бо до цього часу такого не траплялося. Постановили слідкувати за Шлягом. І таки побачили, як одним ударом кулака він убив сімнадцятилітню дівчину, що збирала гриби в Дубниках. Відтоді почали люди берегтися. Дітей до лісу не пускали, лякаючи їх тим, що „Шляк“ їх може схопити.

Літнього ранку прибігли пастушки, що вночі пасли коней у полі, і розповіли новину: троє лошат лежать мертві на полі. Хлопчики бачили, як Шляг скакав туди на коні. Село обурилося. Але що панові зробиш? Треба самим давати собі раду.

У віденського пана була улюблена дорога в лісі, якою він часто їздив з поля до фільварку. Парубки стежили за Шлягом. Одного дня він поїхав до Дрогобича. Значить, вертатимем пізно. Вони перегородили вузьку доріжку від дуба до дуба лінвою. На швидкому скаку кінь врізався в дріт, перекинувся догори ногами. Шляг опинився під конем з переламаними ногами, хребтом, з розтovченою об дуб головою. Лінва щезла, залишивши вузькі канавки на корі дубів. А люди раділи, що й Шляга „шляк трафив“. Через місяць до всіх панів в окрузі надійшов наказ, що присував їм повідомити про злочинця Шляга, якщо він тут появиться.

Тюремний кат (а не комерсант), він дозволив собі убити кулачищем придворного сановника і пограбував його. А ще через місяць народився малий Шляг, якого назвали Адамом Селецьким.

Гостиславле

До мого дідуся Дмитра Твердовського, людини щирої, доброї та привітної приходили сусідні газди і в приемній бесіді, іноді навіть за наперстком горілки, коротали зимові вечори. Це для мене був життєвий університет, бо такими цікавими були їхні розмови.

Як гарно вони співали тужливих пісень! А моя душа мліла від жалю за побитою нелюбом дружиною, за зрадженою милою, за втраченим на війні коханим чи просто над долею сироти-наймита. Яку силу-силенну знали вони коломийок! Як заведуть один поперед другого, то не встигаєш запам'ятати. Бувало дід починав:

*Ой, то я си заспіваю сякої-такої,
Аби люди не казали, що я все одноЯ.*

Йому підтягував батько. Він дуже любив співати. Що ж залишалося йому, як не виливати свій жаль у пісні, бо ще немовлям втратив матір.

*Коби штири разом грали, а цимбали били,
То би моє сумне серце не розвеселили.
Тілько мої веселости, що си заспіваю,
А як прийду додомоньку, стану та й думаю.*

Поважний Йосип Твердовський заводив свою улюблену:

*Ой, пожену сиві бики та попід Дубники,
А як я си заспіваю – не треба музики.
А я собі виспівую, бо співати годен,
Я співав би цілий день, коби-м не голоден.*

А коли вже все відспівалося, обговорилися всі господарські справи, то починала працювати народна фантазія: один розповідав свою пригоду, перебільшенну в багато разів, другий – іншу притичину. І все це чомусь діялось в Гостиславле. Я зацікавилася і запитала дідуся, що таке Гостиславле. Дід умостив мене на коліна, підкрутив довгі вуса і почав розповідати (а чув він цю оповідь від свого прадіда, який дожив до сотні літ):

– Діялося це ще за часів князя Лева Даниловича. На тому місці, яке зараз називають Гостиславле, на самій горі, жив боярин Василій, якого ще називали Гость, бо мав купецьке підприємство, що славилося по всій Русі. Був багатим чоловіком: варив сіль, яку спроваджував валками до Києва, до Перешибля та інших „городів руських“. Збирав гарний урожай зі свого поля. Працювали на нього наші предки-смерди.

Довкола стояли ліси, в яких була всяка звірина. Любив боярин полювати. Була у нього гарна дружина, Зореславою звали. Подружжя чекало дитину. Ось-ось появиться на світ наслідник, про якого мріяв боярин, щоб було кому передати свій маєток. Однак у Зореслави народилася дівчинка. Гарна, білявен'ка, як її мати. Боярин був гордий чоловік, постановив показатися перед сусідами та навіть перед Левом Даниловичем. Він запросив його за хресного батька, зацікавивши князя великими ловами, до яких той був мистець.

Зібралося багато навколоишніх бояр та смерди-загоничі. Їм було дано наказ гнати всю звірину на князя. Лев Данилович убив кабана, кілька козуль та десяток зайців, а бояри всього по одній штуці. Князь залишився задоволений. Хазяїн влаштував пишну гостину. Гуляли й веселилися тиждень. Боярин надав право князеві вибрati ім'я своїй похресниці. Князь сказав:

— Гарна у тебе, боярине, гостина. Слава про неї піде по всій окрузі. Ми назвемо твою дочку Гостислава.

— Даю, княже. Я згоден!

Незабаром маленька Гостислава лежала на дужих княжих руках. Хресною матір'ю була дружина боярина-сусіда. Росла маленька Гостя красивою білявкою. Вийшовши заміж, стала володаркою батькових маєтків. Добре ставилася до простого люду.

Дід замовк, притулів мене до своїх грудей, а переді мною стояв образ Гості, намальований дитячою уявою.

— Будь доброю людиною, внучко, то довго житимеш на землі!

Таким був він сам, мій щирій дідусь, що гойдав мене в колицощі, що вліті приносив мені суниць, малини в листочках лопуха. Це були найбільші мої ласоці дитинства. До кінця свого життя пам'ятатиму його доброту й щирість.

Мужня жінка

Невисока й худенька Ганна Дум'як, колишній чудовий сопрано церковного хору, задумалася, коли її спитали про давнину.

— Чула я багато розповідей ще від своєї баби, та все призабулося. А ось те, що переказували про напади турків і татар на наше Підгір'я, пам'ятаю добре.

Нагуєвичі лежать у підніжжі зелених Карпат, які є добрим захистом для села із заходу. Проте вся довжина поселення відкрита будь-яким нападником.

Літнім надвечір'ям село було захоплене ворогами зненацька. У мирних хатах готувалася вечера, господині доїли корів, господарі поралися біля коней. А з ясеницького шляху бурхливою весняною річкою між двома горбами вливалися в село брудні, з дикими обличчями людолови. Вони розповзлися по селу, як ненажерлива сарана і вбивали, трошили все на своєму шляху.

На горбочку, недалеко від Монастирського потічка, стояла хата Марії Гаврилик, ще молодої молодиці, ставної, сильної і красivoї, її чорні очі так і кидали іскри з-під густих брів. Марія купала маленького сина. Радістю світилися очі матері: адже це її первісток.

Та раптом ясно стало в хаті. Крик, плач, гамір доносився із села. Поглянула у вікно – всюди палахкотів вогонь, а на її подвір'я в'їжджав на коні турок. Зі страху жінка оставила, але турбота про дитину штовхнула її до дії. Марія прикрила дитя дерев'яним коритом, а сама сковалася за двері в коморі.

Турок забіг до хати, все перекинув у пошуках здобичі, але тут не було чим поживитися. Побачив дитя під коритом, однак кинувся ще шукати. І це врятувало хлопчика. Ступив до комори. У темноті не розгледів за дверима жінку. Навпроти дверей побачив велику діжку з квасом. Грабіжниківі хотілося пити. Він нахилився над діжкою і долонями зачерпнув питва, але міцні руки молодиці підняли його за ноги і опустили в діжку. Тримали доти, поки не захлинувся квасом. Мертвого витягла з діжки і поклала на долівку в коморі. Обшукала труп і забрала награвовані коштовності. Тоді кинулася до дитини. Хлопчик ледве дихав під невеликим дерев'яним коритом. Марія зраділа, що Бог урятував дитину. Знайдені у турка скарби офірували на церкву. Про її дарунок був напис на іконостасі церкви Перенесення мощів святого о. Миколая.

Василь... Мандрівник

Це не легенда, а справжня подія, яка відбулась, мабуть, 1938 р. Молодого нагуєвичанина Василя Дум'яка забрали до польської армії. Хлопець мав 4 класи освіти, працював у домашньому господарстві. Крім Дрогобича, ніде не бував. А тут випала нагода побачити значно більше світу, ніж рідне село та його околиці, які добре знов.

Привезли його до Перемишля. Увечері зібралися в казармі. Почалося знайомство, розповіді про рідний край, хто де бував, про різні пригоди. Молоді поляки наввипередки розповідали про себе, хвалилися своїми достатками, мандрівками за кордон.

— Я з батьком був у Парижі. Це місто світової краси. Бачив Ейфелеву вежу, відвідував оперу,— гордовито повідомив Анджей.

— А в моого батька є багато коней. Я вибрав собі білого, як сніг, огиря. Часто їздив ним на прогулочки, а сусідні панночки так і заглядалися на мене,— розказував високий блондин Тадей.

— Я був у Берліні і купив автомобіль. Навчився їздити. Ми вже навіть виїздили в ньому до опери. Всі, хто нас бачив, не могли відрівнати очей від машини. Жаль, що мусив покидати Варшаву,— сумно закінчив невисокий на зріст Янек.

Василь, хлопець скромний і несміливий, сидів і слухав. Скоріше дійде черга і до нього. Що ж він скаже цим пихатим паничкам? Він не міг похвалитися ланами поля, кіньми, автомобілем. У його батька був один кінь, а для роботи в полі він спрягався з сусідом, і так обробляли свій невеликий клаптик землі.

— Василю, чому ти мовчиш? — спитав один вояк.— Звідки ти родом і що бачив?

— Що ти його питаш? — сказав з погордою власник автомобіля.— Ніде він не бував, нічого не бачив!

— Де я був,— почав поважно Василь,— то ви там ні один не бували. Я дуже багато подорожував: обійшов всі Дубники, Крехельницю, Радичів, Тросники. Бачив там всяких звірів. Але я не хотів їх убивати. Я стріляв у повітря. З Ріпника я пішов аж на Могилу, де є велике поховання наших пращурів. Звідти через Селецький гостинець завітав до пана Селецького. Там познайомився з його доно́скою Анелею. А пана врятував від смерті.

— О, це цікаво, розкажи! — промовив кучерявий Збишек.

— Пан хотів похвалитися переді мною конем, що купив. Та кінь був мало об'їжджений. Пан сів на нього, і він почав скидати вершника. Мені вдалося схопити скакуна за вуздечку, повиснути на його шиї і втихомирити розлютованого жеребця. Селецький ледве живий зліз на землю. Хотів за це віддати за мене свою доно́ску, але я постановив не одружуватися і подорожувати далі.

Мене приваблювала Слобода, бо там були руїни княжого замку. Мусив перепливти рів, щоб добрatisя до давніх руїн. Оглянувшись все, я подався на Базар, а звідти на Гостиславле. Всюди

краса, сади, велики ліси. На Лані, Осиковатім і Погарі я бував майже щодня. Там батько ліс вивозив, то я йому помагав в роботі: обліковував вивезені дерева.

Я перепливав також великі ріки. Міг чотири рази поспіль перепливти Збір, Шишів, Бар. Сходив на найвищу вершину Магури, Лисої гори, пив воду з-під Білого Каменя.

— О, то пан Василь півсвіта обходить і об'їздив. Ми ні один там не бували. Чи схоче пан з нами приятелювати? — запитав той, що їздив на білому коні, і простягнув руку. Інші польські вояки також подали йому руки для дружнього потиску. Василь гідно потис усім правиці.

Так знання рідних околиць та почуття гумору піднесло селянського хлопця в очах польських вояків.

Дубники

У Дубниках зелененьких глибокая добра.
Сховаймося від ворога, щоб не товк нам ребра.

Невисока гора з північного боку села заступає красивий лісовий масив Дубники, названий так від суцільної дубової породи, що росте в ньому. Лише де-не-де стрінеться ялина, бук або береза. Дубники здавна у пошані в нагуєвичан. Ліс дає їм високі рівні дуби на підлоги, дубове гілля теплом огріває взимі хату, сухе листя, яке скидає дуб, добре захищає від колючих вітрів. Нагуєвичани роблять з нього загати для хат і стаєнь. Жолуді — корм для свиней. У Дубниках росте багато ютівників грибів: білі, підберізники, опеньки, голубінки, гливи, лисички. У лісі мешканці села випасають корів, косять траву на сіно.

З Дубниками пов'язані певні події боротьби за волю, державність і самостійність України. У 1918–1919 рр., коли національне піднесення покликало найбільш свідомих людей, нагуєвичани теж були в лавах борців.

Григорій Гром, Йосип Навроцький, Йосип Сольвар та Іван Микитич — вояки УГА потрапили в польський полон і перебували в таборі за річкою Сян. Їхнє становище було дуже важке: голод, холод, бруд. Це призвело до страшного захворювання — тифу. Четверо нагуєвичан постійно думали, як утекти з цього пекла. Табір був добре укріплений, охоронявся вдень і вночі вартовою сторохою на вишках. В'язні оглядали табір, шукаючи

хоч невеликої ямки, щоб перебратися попід огорожею. Доля посміхнулася їм. Після довгих дощів вони побачили виїмку під колючим дротом. З'явилася надія на волю. Темної ночі, коли всі полонені спали, вони обережно прокралися до огорожі. Розширили яму і пролізли попід колючим дротом. Далі плаズом, щоб вартові не побачили, добралися до місцевості, де могли бігти. На їхній дорозі страшною перепоною була річка Сян, в якій піднявся рівень води, бо випали великі дощі. Умів плавати тільки Йосип Навроцький. Вони розірвали свої сорочки на шматки, зв'язали і зробили стрічки. Навроцький прив'язав хлопців до себе і поплив до другого берега. Думав, що загине разом з ними. Бог допоміг добрatisя до другого берега. Тільки лягли на землю, важко віддихаючи, як почули постріли. Це погоня за ними. Польські жовніри заганяли своїх коней у Сян. Вода була глибока, і коні не пішли. Полонені знову кинулися втікати. Переслідувачі поїхали на міст, що з'єднував обидва береги ріки. Втікачі загиблилися в ліс. Це їх врятувало. Кожен шукав, де б сковатися. Навроцький заховався в невелику яму і прикрив себе гіллям ялини. Жандармський кінь проскочив через яму, удаливши втікача у плече.

З лісу добралися до села і потрапили до садиби українського священика. У селі переслідувачі перевірили всі хати, шукаючи втікачів. Однак не насмілилися це зробити у духовного отця. Їх примістили у стодолі, нагодували, переодягли, а їхній одяг спалили. Григорій Гром захворів на тиф. Священик відправив свого слугу до Нагуевич, щоб повідомити рідних. Сольвар і Микитич пішли зі слугою, а Навроцький залишився з Громом, щоб доглядати його. Ще втікачі були в дорозі, а за ними вже шукали в рідному селі жандарми.

У село не поїхали, заховалися в Дубниках. Тут переховувалися також Степан та Микола Добрянські, який втік з табору в Бересті Литовському. Рідні під різним приводом ходили в ліс і носили їм їсти. А за втікачами й далі по всій околиці шукали жандарми. В обідню пору брат Григорія Михайло гнав корову з лісу і ніс клунок. З-за кущів вийшов жандарм Збігнев Дзядек.

— Стуй! — гукнув до хлопця. Михайло не втікав, бо назирав у горщик грибів і хотів ними замілити очі жандармові. Ложки додому не брав, а лишив утікачам. Тому сміливо дивився на переслідувача.

— Покажи мені, де ховається твій брат, — говорив він і тягнув хлопця до лісу. — Інакше, я заберу тебе на постерунок, і там ти покуштуєш березової каші. Хлопець кричав, просився, нама-

гався втекти, але страж порядку міцно тримав худеньку руку юнака. Ідучи попереду жандарма, Михайло весь час думав, що робити, як врятувати брата.

— А може, втекти? Ні, він уб'є мене. Я поведу його в інше місце,— вирішив він.

Однак сталася непередбачена пригода, що допомогла хлопцеві врятуватися самому і попередити брата. Вони зайдли в ліс. У жандарма заболів живіт. Він поставив карабін під дубом і, сказавши хлопцеві: „Стуй! Не руш сен!“ — присів. Михайло, не довго думаючи, штовхнув Дзядека на землю, а сам утік так швидко, що жандарм не встиг опам'ятатися. Бігти за хлопцем не міг, бо його спутали опущені штані. Схопив карабін і почав стріляти наугад, але Михайло, як переслідуваний мисливцем заєць, кривуляв між деревами.

Поки жандарм приводив себе до порядку, юнак добіг до брати і все розказав. Григорій Гром і Степан Добрянський постановили провчити Дзядека. Вони швидше за нього добралися до густих кущів і наскочили несподівано на жандарма. Гвинтівку забили в землю, забрали всі патрони, а його попарили березовим пруттям.

До села їм дорога була заказана, і вони довгий час ще хovalиляся по лісах, поки жандарма не перевели в інше село. Однак Степанові Добрянському, людині дуже відважній і відчайдушній, все ж таки судилося вмерти від жандармської кулі. Він був убитий начальником жандармського постерунку в Лішні.

У Дубниках хovalиляся нагуєвицькі газди й 1938 р., коли польська жандармерія міряла буками спини селян. Тут були криївки українських повстанців, тут енкаведисти перевіряли кожен кущик, шукаючи вояків УПА.

Радичів

Високий і ставний боярин Добромисл Радич за наказом галицького князя Данила шукав місце для фортеці. Їхали вже два дні. Люди і коні потомилися. Нарешті боярин зупинився на високому горбі перед Нагуевичами.

— Ось тут буде мій замок,— сказав він своєму будівничому.— Стояним і буде грізною перепоновою для заброд. Підбирай людей усяких ремесел і починай будівництво. Залишаю тобі й частину свого загону. Я вертаюся у Галич і купуватиму зброю, все, що

потрібне для оборони замку. Коли все буде готове, присилай звістку. Довго не тягни будову!

— Добре, боярине, я все зроблю, щоб замок був якнайскоріше збудований,— запевнив Радича будівничий.

Вони попрощалися. Половина загону після відпочинку повернулася з Радичем у Галич.

Дві зими застеляли землю білою ковдрою, три літа шуміла дощами над будовою замку. А на третю зиму по боярина послано вістуна. Незабаром сім'я Радича поселилася в замку. Боярин став власником поля, що простяглося на південний схід від фортеці. А який боярин може жити без полювання? Задумав Добромусл посадити ліс. Саджанці, насіння збирав, де тільки міг. Радів кожному деревцю. Десять смердів щоденно працювали там. У чужий ліс полювати не поїдеш! Та ще й сусідній боярин Дмитро Власич виявився не зовсім людяним. Боялися його навколошні селяни. Жорстокий був до простої людини. А свою дружину загнав побоями в могилу.

Коли почав жити в замку Радич, Власич приглядався до нього, винюхував навіть у Галичі, Львові, як ставиться князь Данило до сусіда. Сам напросився до Добромусла в гості. Радич познайомив його зі своєю сім'єю. Коли вийшла до гостей дочка Рада, Власича вразила краса дівчини. Наче сонце зійшло над землею. З того часу Дмитро був частим гостем Добромусла, напрошувався Раді поводиром на полюванні. Закликав до себе в гості. Але дівчина нехтувала його запрошеннями. Власич нервував, сердився, однак не показував цього перед Радичами.

Дома давав собі волю і товк сильним кулачищем по столі, гримаючи на прислугу, яка боялася його, як вогню. За будь-яку провину саджав нещасну жертву до вогкого й темного підвалу, де господарили щурі. Слуги прозвали його „щурячим батьком“. Туди ж замикав і свою першу дружину. Подейкували люди, що мало взяв за бояринею. Тому так і знущався з неї.

Горда красуня Рада не могла полюбити таку людину. Хоч не знала вона його вчинків, але серцем відчувала, що він недобрий чоловік. Та й віком їй не підходив: старший від неї на 12 років.

Рада спостерегла серед батькових воїнів красивого юнака Ярослава, чесного і сміливого. Радич не раз хвалив його перед сім'єю за відданість і правдиву натуру. Дівчина ховала тоді обличчя, щоб батьки не бачили, як вона паленіє. А сама заливалася повінню радості і якогось почуття, якому ще не могла дати назви. І коли це почуття щораз більше проростало в її душі, тим осоружнішим ставав їй Власич, який насмілився просити

у батька її руки. Радичі ухилилися від розмови, мотивуючи тим, що донька ще молода – йшло їй шістнадцяте літо.

Пройшов рік. Боярин Дмитро гамував у серці ненависть до сусіда, щоб згодом знову попросити руки його доньки. А коли відмовили вдруге, він не стерпів. Потік погроз і зневаги полівся з уст Дмитра. Радич вислухав спокійно і випросив його. Лютий боярин виїхав зі своїм загоном із замку і пустився чвалом через молодий лісок.

– Чий це ліс? – запитав він найближчого воїна.

– Радичів! – відповів той.

– Знищти дотла! – крикнув люто і перший кинувся зрубувати молоді деревця.

Сторожа на замку побачила це і повідомила господаря. Радич кинувся боронити ліс. Розлютований боярин Дмитро рубав на всі сторони своїм страшним мечем та й воїнів у нього було більше. Побачив це Ярослав і поспішив на допомогу Радичу. Не встиг врятувати його, але й Дмитро наклав головою від меча Ярослава.

Боярня відновила ліс. Рада стала дружиною Ярослава, що замінив загиблого Радича. А ліс Радичів росте, зеленіє як жива пам'ять про добру людину – Добромисла Радича, і живуть у селі нащадки Ради й Ярослава.

Лан і Погар

– У давні часи наші пращури, – почав свою розповідь мій сусід Григорій Чапля, – закладали свої оселі там, де була добра вода, де можна було вберегтися від ворожого нападу і де лежала родюча земля.

Чотири брати Сторожуки – Іван, Володимир, Данило та Андрій – постановили оселитися в лісі, щоб нікому не була видна їхня оселя. Татарсько-турецькі наїзники рідко заглядали до густих прадавніх нагуєвицьких лісів. Їх вабило село, де можна було захопити добрий ясир. А міцних парубків і дівчат у селі не бракувало. Хлопці були сміливі, сильні, дівчата пишалися своєю красою і звабою.

Сторожуки вибрали в лісі гарну поляну, біля якої протікав гірський струмок, розчистили від невеликих дерев і почали заготовляти ліс для будови. Кмітливий Володимир запропонував поставити хати чотирикутником. Вікна хиж виходитимуть на

подвір'я, а зовнішні стіни будуть без вікон. Чотири брати – чотири сторони однієї будови. В центрі подвір'я викопали колодязь, щоб не ходити до струмка по воду. Кожен брат поділив своє житло на дві частини: в одному жив, а в другому були господарські приміщення. Між ними – важкі дубові ворота на подвір'я.

Коли будова була закінчена, вони спровітили весілля і стали жити в лісі. Щоб посіяти зерно та посадити городину, розчистили добрий шмат рівної площини у лісі; свій лан щороку розширяючи. Жили в згоді. Брати посадили сад. Його викохував наймолодший Андрій.

У зимовий час брати виготовили прості меблі: ліжка, столи, стільці, скрині для одягу. Тут верховодив Іван, що мав нахил до столярства. Данило ж керував господарськими роботами в полі.

Їхні дружини також жили в згоді, допомагали одна одній, то й робота йшла гаразд. Високі, стрункі, з довгими косами, вони були привабливі й свіжі. особливо виділялася серед них красою Андрієва дружина Олена. Вона була, як розквітла яблуня. Чоловік називав її Зимівкою, бо в його саду найкращі були яблуні, що родили зимові плоди. До Оленки так і пристало ім'я Зимівка. Вона навчилася ткати, і жінки не журилися одягом, бо було своє полотно.

Одного літнього надвечір'я Зимівка пішла в село, щоб придбати пряжі. Йшла весела, наспівуючи пісень. Різкий лемент зупинив її на виході із лісу. Вона побачила село, огорнене вогнем, і групу татар, що тягнули дівчину на коня. Один з нападників помітив Олену. Кинувся до неї. Зимівка почала втікати додому, не думаючи, що веде ворогів до рідної хати. Жінка кривуляла поміж дерев, і хижак не міг накинути на неї аркан. Андрій почув лемент дружини й вибіг за ворота голіруч. Зимівка втекла на подвір'я, а Андрій лежав на землі з розрубаною головою. Коли брати прибігли на поміч, він був уже мертвий. Нападник повернувся в село. Брати знали, що він приведе наїзників. Закрили міцно високі дубові ворота, озброїлися сокирами й косами. Недовго й довелось чекати. Дики крики, галайкання сповістили про хижаків. Вони не розбивали ворота, не пробиралися на подвір'я, а взяли будову в кільце й підпалили її з усіх чотирьох боків.

Брати вели себе мужньо, знали, що порятунку не буде. Попрощалися з дружинами, і всі згоріли у своїй оселі. Нападникам прийшлося забиратися, бо вогонь перекинувся на ліс. Вигоріла велика площа лісу, який і досі називають Погар. Оброблену землю братів згодом засадили молодими саджанцями. З них виріс ліс, який нагуевичані називають Ланом.

Тернавка

Коли в'їжджати до Нагувич з Ясениці Сільної, зліва від дороги, у піdnіжжі Ділу, стойть ліс Тернавка. Стрункі ялини й тонкостовбурні модрини, кремезні дуби і тендітні смереки, тремтливі берізки і вайлуваті буки зустрінуть ніжним шепотом кожного, хто захоче відпочити під їхніми зеленими кронами. „Шушу!“ – шумить ліс у верховітті, а внизу –тиша і спокій. Купами то тут, то там росте колючий терен, що дав назву цьому прадавньому лісові. Колись тут були буйні зарости цих кущів, що доходили майже до села. Навесні вони вкривалися білим цвітом. Здавалося, що потрапляєш у казковий світ краси, ніжності й витонченості. Восени доспілими плодами Тернавка годувала наших пращурів. Вони зривали з терну його терпкі плоди і виготовляли смачний напій – тернівку. Продавали її в навколоишніх містах.

Та чи тільки це? Загляньмо в часи татарського лихоліття. Цей ліс терну ставав захистом нашим предкам від безжалільних людовів. Густий терновий масив не впустив у своє лоно жодного ворога. А хто наслілився, то вмирав від ножа оборонця або від гострих колючок терну, які розривали кожухи і борознили немите тіло наїзників.

Нагуєвичані знали скриті від лихого ока чужинця стежки до серцевини лісу, де влаштували велику землянку для втікачів. Ідуши в поле, брали з собою нехитру зброю, і коли побачили ворога, то щодуху втікали до Тернавки. Достатньо було їм добігти до перших колючих кущів, як були врятовані.

Людська пам'ять зберегла деякі факти боротьби з людовами, пов'язані з Тернавкою. Зрадливим їй підступним буває у нас листопад: випадає він то теплий і сонячний, то холодний, з жорстокими морозами, з буйними вітрами, що продувають людину й тварину до костей. Так було і 1468 р., коли величезна маса татар і турків розбрелася по Підгірському краю. Село вже знато про це, і кожен ховався, де тільки міг: у прихованіх ямах під власними хатами, в землянках у берегах – інші втікали в ліси, де також були укриття. Залишали напризволяще рідну хату й худобу.

Великий загін нападників, що наскочив на село, все попалив і понищив. Вороги святкували, розташувавшись біля Тернавки. На розкладених вогнищах пекли на вечерю м'ясо. Уночі татари поснули біля вогнищ. Вартові, наситившись вечерею, куняли, вважаючи себе в безпеці. Нагодованих коней

прив'язали до кущів терну. Месники підкралися до них і ножами порозпорювали їм животи. Нападники не звернули уваги на іржання коней, вважаючи, що тваринам дошкуляв холодний вітер. Татари й уявити не могли, що густий терен живе, що в ньому є шляхи-дороги, страшні для чужинців. Більша частина коней була знищена.

Вранці вороги побачили, звідки прийшла небезпека. І підпалили Тернавку з усіх сторін. Оборонці заховалися в землянці, що була у глибокій дебрі, і їм не дошкуляв дим та вітер. Та нападникам не довго довелося сторожувати дикі зарості: вони одержали наказ вирушати. Нагуевичани вибралися з вогню й сковалися в іншому лісі. Терен вигорів дощенту. На цьому місці посадили новий ліс, який перейняв попередню назву Тернавка.

Тернавка була захистом для людей в усі часи, особливо в період першої та другої світової воєн. Там рятувалися ті, що не хотіли їхати на роботу в Німеччину, там знайшли притулок повстанці. Тому недарма співається в коломийці:

Ой, до моого подвір'ечка прокладена лавка.
Не був би я нині вдома, якби не Тернавка.
Тернавка ня захистила, Тернавка прикрила,
Щоб ніяка вража сила мене не зломила.

Пояснення слів

- Автохтони – корінні жителі певної території, країни.
- Ад’юнкт – помічник урядової особи, заступник.
- Виділ – відділ, комітет, правління.
- Візитатор – церковний урядовець, який проводив перевірки церковного майна і діяльності духівництва.
- Гарнець – міра об’єму сипучих тіл, приблизно 3,28 літра.
- Гульден – срібна монета в Австрії від 1753 р. до 1900 р. Гульдени ще називали флоринами, ринськими, левами, золотими.
- Гурмани – грудки солі різної ваги.
- Гміна – громада села.
- Десятина – повинність на користь церкви.
- Діл – перше найнижче пасмо Карпат, яке відділяє гори від низовини.
- Добра камеральні – земельна власність держави, Габсбурзької монархії.
- Дукат – золота європейська монета, що карбувалася в Речі Посполитій від 1528 р., в Австрії від 1753 р.
- Екзекутор – судовий виконавець, збирач податків.
- Емеритура – відставка, пенсія.
- Заряд – управління, адміністрація.
- Злотий – польська грошова одиниця, срібна монета.
- Інвентарі – майнові податкові книги, куди записувалися панські і селянські ґрунти та майно.
- Кавція – плата в суд як порука, грошова застава, гарантія, запорука.
- Кадастр – опис і економічна оцінка об’єктів, земельних володінь, що підлягають оподаткуванню.
- Каштелян – управлятель замку; сенаторський стан у Речі Посполитій; почесний титул польського сенатора.
- Концесія – дозвіл, згода.
- Корець – міра ваги, дорівнює 96 кг.
- Крейцер – мідна австрійська монета, сота частина гульдена.
- Кrona – грошова одиниця Австро-Угорщини. Від 1892 р.– золоті монети номіналом у 20 і 10 крон.
- Лан – приблизно 25 га.
- Латр – дорівнює 4 локтям. У гірських місцевостях ототожнювався з сажнем.
- Лен – за феодалізму спадкове володіння (земля або інші джерела притулків), яке надавав сеньйор своєму васалові за умови виконання військової або адміністративної служби.
- Лен – податок, що збирався з ленного помістя.

Ліцитація – продаж з молотка.

Люстрація – опис маєтків чи землі.

Маргінес – поле книжки, зошита.

Маргінальний – другорядний, суміжний.

Миля – міра віддалі, що дорівнює 1652 м.

Морг' – міра землі, дорівнює 0,56 га, в інших документах 0,6 га. Вживалася від XVI ст. в Польщі, Литві, західноукраїнських і західно-білоруських землях до 1939 р.

Нормальна школа – міська чотирикласна школа.

Неоліт – новий кам'яний вік, що заступив палеоліт і передував мідному вікові (9–3 тисячоліття до нашої ери). Розвивалось скотарство, землеробство, гончарство, ткацтво. Був часом розквіту матріархату.

Офіра – жертва.

Ошацювання – вартість.

Панва – кругла залізна посудина.

Парох – священик, що стоїть на чолі парохії (парафії).

Парохія (парафія) – нижча церковно-адміністративна організація, що об'єднує віруючих, яких обслуговують церковнослужителі одного храму.

Парцела – дрібна земельна ділянка.

Пасмо – 24 нитки.

Патронім – назва або прізвище, що походить від предків по батьківській лінії.

Повісмо – пучок оброблених конопель чи льону, готовий для прядіння, а також одержана з нього пряжа.

Пренумерувати – передплатити.

Пробошт – парох, настоятель парафії, католицький ксьондз.

Постерунок – відділок поліції за часів панської Польщі.

Прут поля – дорівнював 2 моргам.

Рекурс – апеляція до вищої інстанції, протест, оскарження присуду.

Рескрипт – розпорядження вищої влади, письмова відповідь.

Сабас (шабас, шабаш) – єврейська субота, вільна від роботи, пов'язана з виконанням певного релігійного ритуалу. Суботнє свято, відпочинок у єреїв.

Сажень – одиниця довжини, дорівнює 1,896 м.

Саліна – солеварня, соляна кopalльня.

Солтис – у Західній Україні (до 1939 р.) та в Польщі (до 1950 р.) сільський староста.

Сотрудник (вікарій) – помічник настоятеля парафії.

Сяг – дві підводи дров.

Тартак – лісопильня.

Тривіальна школа – початкова (2–3 кл.).

Топка – формована сіль вагою приблизно 1 фунт.

Фасія – декларація платника податків про доходи.

Фестин – святкова забава, гуляння.

Фільварок – поміщицький маєток.

Фундатор – засновник.

Фунт – колишня міра ваги (в Росії – 409,5 г; в Англії і Бельгії – 456,6 г).

Цаль – давня одиниця виміру довжини (2,4 см).

Черуни – малі панви.

Шематизм – короткі статистичні довідники католицьких та уніатських єпархій.

Шляхта загонова – чиншова шляхта, що не мала своєї землі, господарювала на землі дідича, якому сплачувала чинш за користування землею.

Шпихлір – громадська комора для збіжжя, гамазей.

Особовий показник

- Август III 21, 68
Авраам 16
Аврамчик Микола 120
Амін-Заде Мухітдін 120
- Бабич Валерій 64
Бабій Степан 133
Баган Олег 194
Баган Ярослав 54, 139, 141, 192
Багрій Михайло 31
Бадинська (Балуш) Марія 114, 116, 147
Бадинський Андрусь 72
Бадинський Ілько 36, 37, 45, 109, 113, 122
Бадинський Йосип 78
Бадинський Михайло 109
Бажан Микола 120
Базилевич Ірина 143
Байда 173, 177, 178
Байзаков Муменбай 121
Байтала 84
Балицький Дмитро 59
Балицький Іван 187
Балуш Анна 113
Балуш Григорій 62, 174, 179
Балуш Ігор 92
Балуш Микола 92
Балуш Степан 65
Бандрівський Дмитро 131, 132, 221
Бараник Нестор 195
Бараняк Галина 147
Бегей Ольга 143
Безклуба Анастасія 115
Безклуба Марія 185
Безклуба Розалія 115, 185
Безклубий Іван 185
Безклубий Микита 185
- Безклубий Михайло 122, 182
Безпалько Наталія 140
Безушко Андрій 206
Беймука Петро 178
Белей Іван 73, 121
Бендик Мирон 186
Бергер Яків 71, 93, 110, 128
Берко Михайло 64
Бехта Павло 197, 206
Білас Ганна 143
Білас Орися 195
Білинська Степанія 147
Білинський Василь 104, 105, 154, 166, 213
Білоголовка Дмитро 44
Білоголовка Йосип 127
Богаченко Михайло 55
Борисенко Іван 235, 236
Борисенко Катерина 236
Борисенко Марія 65
Бреус Ганна 143
Бріль Абба 71
Бріль Самуель 128
Бродич 176
Бугайова Марія 142
Будзиновський О. 39
Бульба 177
Бурак Ярослав 233
Бурий 178
Бурлака 177
Бурмаха Григорій 140
Бурмич Віра 148
Бурцьо Юрій 143
Бурянік 171
Буцяк Дмитро 50
Буцяк Євдокія 146, 166
Буцяк Іван 54, 55
Буцяк Іван 127, 179, 181

- Буцяк Іванна 139
 Буцяк Микола 24
 Буцяк Микола 55
 Буцяк Микола 59
 Буцяк Микола 175
 Буцяк Михайло 97
 Буцяк Розалія 50
 Буцяк Семен 171, 172
 Буцяк Степан 55
 Буцяк Степан 62
 Буцяк Степан 138
 Буцяк Теодозія 166
 Буцяк Юрко 185
 Бучачський Мирон 186
 Бучок Анастасія 185
 Бучок Йосип 185
 Бучок Катерина 185
 Бучок Микола 75, 85
 Бучок Михайло 185
 Бучок Омелян 185

 В'єнцик 45
 Варжібок Іван 147
 Василенко Володимир 63
 Василенко Михайло 142
 Василій (боярин) 251, 252
 Ващук Катерина 207
 Вельгуш Євген 119
 Верхратський Іван 212, 213
 Веселій 176, 177
 Викрикач Галина 143
 Винницька Ганна 25
 Винницька Гонората 14, 127, 128
 Винницька Леся 192, 194
 Винницька Ольга 65
 Винницька Розалія 86
 Винницький Андрій 59
 Винницький Василь 59
 Винницький Василь 103
 Винницький Гнат 90
 Винницький Гнат 127
 Винницький Григорій 14, 41, 42,
     110, 127, 128
 Винницький Дмитро 55
 Винницький Зіновій 43
 Винницький Іван 185
 Винницький Йосип 55

 Винницький Михайло 55
 Винницький Михайло 59
 Винницький Михайлоб66, 138
 Винницький Михайло 101
 Винницький Михайло 198
 Винницький Омелян 65, 197
 Винницький Юліан 52, 59
 Височанська Леся 63, 65, 205
 Височанський Любомир 200
 Витвицький Степан 47
 Вишневецький Мих. Корибут 20
 Вільде Ірина 120
 Вір Іван 120
 Віткович Йосип 93
 Віткович Леся 72
 Віткович Михайло 185
 Віткович Петро 59, 129
 Віткович Розалія 25
 Вітовський Дмитро 37, 39
 Вітовт 18
 Вітушинський М. 124, 172
 Владислав IV 20, 80
 Владислав Ягайло 18
 Вовків Ганна 133, 137
 Вовків Дмитро 89
 Вовків Марія 50
 Вовків Микола 47, 90, 185
 Войтусік Богдан 185
 Войтусік Богдан 122, 138
 Войтусік Володимир 128, 185
 Войтусік Марія 185
 Войтусік Мечислав 190
 Войтусік Михайло 185
 Войтусік Степан 128, 185
 Войтусік Франць 175
 Войтусік Юлія 63
 Войтюк Адам 194
 Волох Ігор 102, 237
 Волох Марія 127
 Волох Мирослава 195, 235–237
 Волох Оксана 87, 239
 Волох Степан 129, 140
 Волошин Ганна 190
 Волянський Гриць 97
 Вольчак Ганна 101
 Вольчак 171
 Вольчак Іван 54, 55

- Вольчак Іван 59
 Вольчак Іван 101
 Вольчак Іван 102
 Вольчак Іван 184
 Вольчак Йосип 96, 101, 188
 Вольчак Степан 59
 Вольчак Степан 101
 Вольчак Степан 93, 184
 Вольчак Тетяна 101
 Вороновський Юліан 200, 204
 Воробкевич Сидір 145

 Гаврилик Андрій 100
 Гаврилик Галина 84, 118
 Гаврилик Григорій 21, 30, 31, 35, 203, 211
 Гаврилик Іван 36, 60, 112, 117, 211, 221
 Гаврилик Іван 89
 Гаврилик Іван 185
 Гаврилик Йосип 138
 Гаврилик Йосип 180
 Гаврилик Лідія 200
 Гаврилик Марія 38
 Гаврилик Марія 100, 253
 Гаврилик Микола 54, 55
 Гаврилик Микола 55
 Гаврилик Микола 60
 Гаврилик Микола 118
 Гаврилик Микола 183
 Гаврилик Михайло 55
 Гаврилик Михайло 59, 88
 Гаврилик Михайло 75
 Гаврилик Назарій 198, 200
 Гаврилик Петро 11, 44, 50, 251
 Гаврилик Розалія 115
 Гаврилик Розалія 246
 Гаврилик Федір 38
 Гаврилик Федір 174, 175
 Гаврилик Юлія 31, 211, 215
 Гаврило 171
 Гавриш Степан 66, 202
 Гавриш Федір 39
 Гайгель Іван 211
 Гайгель Микола 59
 Гаккет Бальтазар 10, 85
 Гапшенко Микола 131, 141, 198

 Гарбич Йосип 139
 Гарийон 16
 Гармич Степан 190
 Гарпін Василь 30
 Гарсія Луїз Олександро Оведа 121
 Гартенберг 81
 Гатараняк Іван 54, 55
 Гатараняк Іван 36, 37, 109, 110, 241
 Гвоздецька Анастасія 110
 Гвоздецька Розалія 185
 Гвоздецька Степанія 63, 64, 139, 224, 225
 Гвоздецький Гнат 113
 Гвоздецький Микола 75
 Гвоздецький Микола 102
 Гвоздецький Олег 133
 Гвоздецький Юрко 44
 Геккер Й. 85
 Гелій Григорій 55
 Гелій Дмитро 179
 Гелій Йосип 62
 Гелій Ольга 63, 64
 Герасименко 184
 Гербурт Станіслав 20
 Гладилович Адольф 241
 Гладій Михайло 206, 207
 Глива Федір 232
 Глинка Ганна 101
 Глинка Ірина 87, 122, 135, 139
 Глинка Йосип 101
 Глинка Катерина 75
 Глинка Степан 50
 Гнатюк Михайло 201
 Годій Іван 118
 Голик Йосип 59
 Головка 44
 Головатий Сергій 66
 Головацький Яків 133, 218, 221
 Головач Ганна 147
 Голубицький Йосип 129
 Голубінка Мирослава 133
 Голяк Ігор 198, 201
 Голяш Степан 177
 Гомзяки 111, 224
 Гончар Олесь 22, 120, 131
 Горак Роман 97–99, 194, 207

- Горблянський Степан 54, 55
 Горбовий 177
 Горинь Микола 27
 Горинь Михайло 131, 140
 Горіночко Іван 188
 Горішній Богдан 142
 Городиський Богдан 133, 141
 Городиський Лев 130, 140
 Гостислава 252
 Гринаш Роман 200
 Гриневецький Гілярій 104
 Гриневецький Микола 104
 Гриник Леся 114
 Гринько Тетяна 65
 Грицай Дмитро 110
 Грім 177
 Гром (Вітів) Марія 130, 140
 Гром (Гаврилик) Ганна 54, 63, 64,
     118, 120, 130–132, 134, 139,
     140, 144, 189–193, 195, 196,
     198, 199, 202, 203, 205
 Гром Василь 14, 106, 107, 211
 Гром Василь 139, 187
 Гром Віра 63, 64, 87, 122
 Гром Галина 87, 88, 118, 193
 Гром Ганна 50
 Гром Ганна 147
 Гром Григорій 41–43, 45, 46, 255–
     257
 Гром Григорій 107
 Гром Дмитро 37, 74, 110, 115
 Гром Іван 41, 86
 Гром Іван 50
 Гром Ігор 65
 Гром Ігор 102, 132, 133
 Гром Йосип 36, 37, 61, 109
 Гром Йосип 59
 Гром Йосип 133
 Гром Йосип 147, 197
 Гром Лев 112
 Гром Микола 86
 Гром Микола 86
 Гром Микола 94
 Гром Мирослав 11
 Гром Михайло 24, 39, 41, 43, 91,
     116, 247
 Гром Михайло 44
 Гром Михайло 61
 Гром Михайло 64
 Гром Михайло 86
 Гром Михайло 86
 Гром Надія 65, 198
 Гром Оксана 196, 200, 201, 204
 Гром Світлана 118, 140, 187, 192,
     194, 197, 204, 205, 239
 Гром Олекса 86
 Гром Омелян 50
 Гром Петро 90
 Гром Розалія 50
 Гром Розалія 92
 Гром Розалія 147
 Гром Степан 53
 Гром Степанія 148
 Гром Юліан 122, 183–190, 196, 203
 Гром Юліан 53, 122, 131, 189
 Гром Ярослава 146
 Громенко 178
 Грушевський Михайло 19
 Грушкевич Теодор 47, 106, 223
 Гузан Леон 63
 Гузан Микола 63
 Гузар Зеновій 132
 Гулевич Сильвестр 20
 Гулик Оксана 198
 Гуняк Микола 55
 Гуняк Петро 55
 Гуняк Роман 65, 198
 Гутник Марія 102
 Давидович Іван 104
 Данило Галицький 17, 257
 Данилович Ян 20
 Данилькевич Григорій 5
 Даніцька Анна 224
 Даніцька Марія 224
 Даніцька Настуня 224
 Даніцька Юлія 48, 224
 Даніцький Йосип 224
 Даньків Богдан 130, 140
 Даньків Ганна 87, 102
 Даньків Іван 52, 59
 Даньків Ілько 86
 Даньків Йосип 55
 Даньків Константин 130, 140

- Даньків Марія 66, 102, 143, 144
 Даньків Петро 205
 Даньків Руслана 122, 187, 191,
     192, 200
 Дашко Віра 138, 224
 Дей О. 5
 Демчук Марія 16
 Джусуев Соронбай 121
 Дзиндра Євген 119
 Дзядек Збігнєв 257
 Дидинський Володимир 114
 Дидинський Костянтин 241
 Дидинський Степан 56
 Димінський Петро 2
 Дицьо Галина 202
 Дицьо Світлана 202
 Дідач Ганна 86
 Дідач Йосип 59
 Дідач Микола 59
 Дідач Микола 75
 Добжанський Павло 37, 39
 Добривлянська Мар'яна 30
 Добривлянський Гнат 30
 Добривлянська Анастасія 86
 Добривлянська Анна 115
 Добривлянська Марія 51
 Добривлянська Марія 90
 Добривлянська Розалія 51
 Добривлянська Розалія 101
 Добривлянська Розалія 175
 Добривлянський Богдан 122, 130, 138,
     140
 Добривлянський Григорій 37, 38, 45–
     47, 114, 122
 Добривлянський Іван 37, 49, 89, 112–
     114, 122, 145, 227
 Добривлянський Йосип 52, 59
 Добривлянський Йосип 58, 59
 Добривлянський Йосип 183, 185
 Добривлянський Микола 14, 24, 36–
     38, 40–42, 45–47, 90, 109, 111,
     114, 119, 122, 127, 256
 Добривлянський Михайло 24, 36–38,
     40, 42, 47, 109, 122, 211, 221
 Добривлянський Михайло 112, 113
 Добривлянський Петро 52
 Добривлянський Степан 37
 Добривлянський Степан 37
 Добривлянський Степан 43, 46, 102,
     110, 256, 257
 Добривлянський Степан 101
 Добривлянський Степан 134, 135
 Добривлянський Федір 24, 37, 45–
     47, 122
 Дорошенко Зіновій 141
 Дорошко Петро 131
 Драгоманов Михайло 82, 121, 214,
     221
 Драч Іван 193
 Дрогобицька Ганна 39
 Дрогобицька Євдокія 185
 Дрогобицька Катерина 130, 140
 Дрогобицька Марія 51
 Дрогобицька Розалія 185
 Дрогобицький Василь 114
 Дрогобицький Григорій 229
 Дрогобицький Йосип 103
 Дрогобицький Микола 59
 Дрогобицький Михайло 14, 49,
     122, 127, 140, 228–230
 Дрогобицький Михайло 23, 62,
     94, 98, 138, 186, 191, 198, 241
 Дрогобицький Михайло 185
 Дрогобицький Семен 101
 Дрогобицький Федір 59
 Дроготька Олександра 21
 Дроготький Станіслав 21
 Дуб Микола 179
 Дуб Ярослав 195
 Дуда Яків 183
 Дудяк Василь 175
 Дудяк Василь 101
 Дудяк Іван 56
 Дудяк Галина 120
 Дудяк Лілія 139
 Дум'як Василь 253–255
 Дум'як Анна 60
 Дум'як Анна 115
 Дум'як Ганна 188, 252
 Дум'як Григорій 232
 Дум'як Гнат 56
 Дум'як Іван 115, 117
 Дум'як Ілько 59
 Дум'як Йосип 56

- Дум'як Йосип 113
 Дум'як Кость 107, 108, 220, 221
 Дум'як Микола 14, 179, 182, 186,
     187, 203
 Дум'як Микола 56
 Дум'як Микола 183
 Дум'як Микола 190
 Дум'як Михайло 14, 41, 127, 230–
     232
 Дум'як Михайло 52
 Дум'як Михайло 59
 Дум'як Михайло 60
 Дум'як Михайло 112, 190
 Дум'як Михайло 110
 Дум'як Михайло 190
 Дум'як Михайло 86, 89, 90, 114,
     116
 Дум'як Надія 63, 122
 Дум'як Омелян 65
 Дум'як Розалія 87
 Дум'як Степан 49, 90, 114, 122
 Дум'як Степан 56
 Дум'як Степан 92
 Дум'як Степанія 102, 198
 Дум'як Юліан 54, 56
- Євфемій 16
 Єдига 18
 Єднака Євгенія 127, 128
 Єднакий Михайло 38, 47, 61, 84,
     86, 96, 102, 105–107, 109, 110,
     127, 129, 174, 223
 Єлизавета 18, 19
 Ємець Олександр 66
- Жагаляк Федір 117, 238
 Жакі Гнат 119
 Жижко Сергій 64
 Журлива Олена 131
 Жулинський Микола 136
- Забашта Любов 131
 Заграднік Людвік 104
 Загребельний Павло 120, 121, 132,
     133
 Задорожний Микола 71
 Заєць Василь 133
- Заєць Іван 66
 Залізняк Богдан 195
 Заячук Павло 248, 249
 Зеров Микола 183
 Зех Іван 84
 Зиблікевич 126
 Зільберберг' 40
- Іваничук Роман 22
 Іvasюк Валерій 66
 Ігнатов Михайло 69
- Казимир (король) 35
 Кайндль Раймунд 27
 Калапунь Євдокія 51
 Камінська Кароліна 60, 127, 128
 Камінська Романія 87
 Камінський Корнелій 14, 46, 49,
     88, 114, 126, 127, 140
 Кармалюк 178
 Касімова Зоя 140
 Касіян Василь 120
 Касправович Ян 31
 Катаран Григорій 98
 Катрич Іван 119
 Кахній Іван 174
 Кахній Віталій 243, 244
 Кахній Михайло 101
 Кахній Михайло 54
 Кахній Михайло 56
 Кахній Степан 197
 Кахній Степанія 239
 Качмар Василь 131
 Кебза Григорій 56, 230
 Кебза Любов 63, 64, 143
 Кебза Петро 146
 Кекіс Йосип 188
 Кибза Ганна 92
 Кивацька Марія 65, 196
 Кікта Павло 105
 Кирилюк Євген 131
 Кириляк Йосип 106
 Кікта Степан 195
 Кімакович Віктор 64, 148
 Кімакович Галина 146
 Кімакович Ганна 201
 Кімакович Григорій 30

- Кімакович Дмитро 90
Кімакович Іван 104
Кімакович Іван 30
Кімакович Іван 60
Кімакович Іван 60
Кімакович Йосип 106
Кімакович Йосип 60
Кімакович Катерина 78
Кімакович Катерина 101
Кімакович Кирило 90
Кімакович Марія 98
Кімакович Микола 90
Кімакович Михайло 56
Кімакович Михайло 56
Кімакович Михайло 90
Кімакович Михайло 90
Кімакович Олекса 92, 106
Кімакович Розалія 64
Кімакович Роман 200
Кімакович Стефан 68
Кімакович Тарас 102, 197
Кімакович Юліан 75, 78
Кішик Йосип 188
Климко Василь 180
Климко Ганна 87
Климко Євдокія 185
Климко Михайло 185
Климко Розалія 101, 181
Клисняк Йосип 40
Клімова Марія 65
Кляйнберг Мотій 65
Коберинка Тарас 204
Кобилицька Марія 130
Кобилицький Михайло 105
Кобилицький Юліан 135
Кобилянський Андрій 120
Кобитяк Михайло 139
Кобільник Лілія 205
Коблош Григорія 104
Коваленко Володимир 140
Коваленко Степан 93
Ковалів Степан 31
Коваль Григорій 201
Коваль Катерина 39
Ковальський Віктор 20
Ковальчин (Бурий) Михайло 177, 178
Ковалъчук Андрій 201
Козаченко Василь 131
Колесник Федір 56
Колесса Микола 120
Колечків Марія 134
Комар Надія 193
Комар Розалія 60
Комар Тимофій 56
Коник 178
Коник Іван 39
Коник Йосип 103
Кордасевич Лев 97, 104
Корч Ігор 138, 139, 141, 142
Кос-Анатольський Анатолій 120
Кос Богдана 205
Коссак Іван 31
Коссак Юліан 52, 176, 177, 179, 180, 186–188, 203
Костовська Ізабелла 140
Котик Андрій 86
Котик Галина 66
Котик Іван 56, 113
Котик Петро 41, 42, 47, 53, 54, 84, 90, 114
Кравченко Уляна 42, 126
Кравчук Леонід 64, 207, 215
Крисько Микола 175
Кромер Марцін 18
Крупецький Атанас 20, 80
Кузьо (Сірко) 178
Кулешко Ярослав 201
Кульчицький Павло 212
Курп'як Михайло 51
Курт 179, 180, 186–188, 203
Куцак Михайло 65, 99
Кучера Олександр 100
Кучма Леонід 64, 198
Кушнір Григорій 56
Кушнір Микола 86
Лавринович Олександр 64, 66, 207
Лагдан Розалія 147
Лазорович Анастасія 37
Лазорович Катерина 51
Лазорович Марія 65, 118, 135, 140, 187, 191, 205
Лазорович Марія 83

- Лазорович Розалія 74
 Лазорович Федір 37
 Лазорович Федір 91
 Лазорчин Андрій 11
 Лазорчин Ганна 130
 Лазорчин Дмитро 174
 Лазорчин Ігор 239
 Лазорчин Петро 56
 Лангер 48
 Лановий Володимир 64
 Ластовецька Зоряна 239
 Ластовецька Люба 237–239
 Ластовецький Ігор 239
 Ле Іван 131
 Лев Данилович 15, 16, 22, 99, 100,
     248, 251, 252
 Левицький Дмитро 106
 Левицький Йосип 14, 104, 107, 125,
     211, 217, 221
 Левкович Ганна 143
 Лесівців Микола 65
 Лесівців Ольга 65
 Леськів Анастасія 130
 Листопад Антоніна 143, 194
 Литвин Леонід 201
 Лісікевич Михайло 104
 Лісковацький Сельвестер 104
 Ліщинський Любомир 133, 140, 141
 Логин Лев 130, 140
 Лоек Василь 237–239
 Лоек Дмитро 24
 Лоек Іван 146
 Лоек Мар'ян 65, 239
 Лоек Олеся 204
 Лоек Ольга 86
 Лоек Петро 114
 Лоек Розалія 115
 Лоек Степан 113, 117, 237, 238
 Лоек Ярослав 239
 Лозинський Йосип 219
 Лопушанська Людмила 166
 Лопушанська Олена 166
 Лопушанський Григорій 190
 Лопушанський Йосип 75
 Лопушанський Михайло 88
 Лопушанський Стах 41, 43
 Лубківський Роман 22, 98, 198
 Лужецький Григорій 54, 144
 Лунів Анастасія 51
 Лунів Галина 133
 Лунів Григорій 56
 Лунів Дмитро 180, 182
 Лунів Ігор 24
 Лунів Ілько 48, 91, 180, 182
 Лунів Катерина 175, 176, 182,
     187
 Лунів Михайло 182
 Лунів Розалія 51
 Лялюк Артем 171
 Лялюк Богдана 224
 Лялюк Василь 56
 Лялюк Василь 62, 130, 140
 Лялюк Гнат 60
 Лялюк Григорій 41
 Лялюк Дмитро 211
 Лялюк Іван 101
 Лялюк Йосип 60
 Лялюк Мартин 211, 213
 Лялюк Микола 56
 Лялюк Мирослава 98
 Лялюк Михайло 57
 Лялюк Михайло 98
 Лях Йосип 188
 Мавтнер Йозеф 10
 Мазурик Богдан 189
 Мазурик Зеновій 98
 Мазурик Марія 143, 191–193, 242,
     243
 Майоха Розалія 147
 Макар Петро 86, 112
 Макомацький 176
 Максимович Десанка 121
 Максимчук Святослав 199
 Малець Людмила 65, 99
 Малець Михайло 63
 Малець Степан 63
 Малишко Андрій 32, 120
 Мансфельд 69
 Маринович Михайло 51
 Мартушкевич Василь 66, 197
 Мартушкевич Іван 44
 Мартушкевич Микола 51, 113
 Мартушкевич Степан 60

- Матлак Микола 61
 Матлак Олекса 61
 Мацькевич Степанія 87, 102
 Мацько Ганна 51
 Мацько Іван 52, 86
 Мацько Іван 60, 112
 Мацько Йосип 205
 Мацько Микола (Ворон) 179, 181
 Мацько Степанія 145
 Мацько Ярослав 62, 65, 99, 196, 200
 Медведев Г. Д. 184
 Мельничий Йосип 24
 Мерс 47
 Метик Тарас 64, 139, 101
 Мецан Василь 61
 Мецан Ірина 193
 Микитич Василь 27
 Микитич Григорій 30
 Микитич Григорій 60
 Микитич Дмитро 62, 65
 Микитич Іван 41, 45, 255, 256
 Микитич Іван 51
 Микитич Іван 60
 Микитич Іванна 139
 Микитич Ілько 44
 Микитич Йосип 30
 Микитич Катерина 12, 92
 Микитич Левко 98, 208–210
 Микитич Михайло 175
 Микитич Михайло 51
 Микитич Михайло 101
 Микитич Петро 60
 Микитич Ярослава 24
 Митчак Дмитро 24
 Митчак Іванна 192, 239
 Митчак Микола 57
 Митчак Михайло 57
 Михальський 45
 Мізерний Василь (Рен) 177, 178
 Мільчановський Франек 88
 Мінчак Євстахій 126
 Могильницький Іван 218
 Монік Едуард 120
 Мороз Валентин 77
 Мороз Олександр 61, 66
 Мороз Осип 201
 Москаль Богдан 12
 Москаль Ганна 201, 204
 Москаль Ганна 199
 Москаль Марія 201
 Москаль Марія 102
 Москаль Михайло 197
 Москаль Степан 65, 187
 Мошко 71
 Мудра Степанія 139, 205
 Мудрій Зіновій 62, 118, 122
 Мураль Микола 60, 101
 Муха 178
 Мушкетик Юрій 120
 Навроцька Анастасія 74
 Навроцька Марія 74
 Навроцький Данило 217
 Навроцький Йосип 41–43, 46, 255–257
 Навроцький Степан 60
 Навроцький Федір 57
 Нагуєвський Петро 19
 Нагуєвський Станіслав 15, 16, 19, 21, 23, 80
 Нагуєвський Франц 19
 Нагуєвські (сестри) 97
 Наконечна Євстахія 133, 141, 198
 Нап'юра Казимир 63, 174
 Напора Олесь 76
 Негребецький Іван 105
 Нечай Анна 202
 Нікіфоров Іван 179
 Німентовський Ян 126, 140
 Німилович Теодор 50
 Новак С. 194
 Огар Йосип 86
 Огієнко Іван 183
 Огороднік Іван 50
 Олесницький Ярослав 110
 Олефір Йосип 93
 Олефір Марія 178
 Олефір Михайло 94
 Олішевська Любов 192
 Олійник 177
 Ольховий Ярослав 5, 15, 103, 177, 187, 190

- Оркуш Марія 66, 196
 Осип 178
 Осьмак Кирило 176, 177

 Павлик Володимир 57
 Павлик Дмитро 60, 190
 Павлик Дмитро 60
 Павлик Йосип 57
 Павлик Михайло 31, 215, 216
 Павлик Павло 24
 Павличко Дмитро 22, 120, 131, 132, 190, 207
 Пагутяк Василь 136
 Пагутяк Галина 135–137
 Пайкуш Йосип 106, 206
 Панькевич Василь 106
 Паньків Любов 192
 Парашак Василь 60
 Парашак Григорій 52, 59, 60, 96, 97, 100, 106, 150
 Парашак Йосип 57
 Парашак Йосип 106
 Парашак Лев 117, 144, 189, 191, 193, 194
 Парашак Лідія 146
 Парашак Микола 60
 Пелеш Юліан 35, 105
 Петегирич Тарас 147
 Петрика Тимофій 14, 125
 Петриненко Тарас 146, 192
 Петричин Анастасія 147
 Петричин Йосип 60, 86
 Петричин Тарас 146, 194
 Петрушак Богдан 139, 195
 Петрушак Григорій 98, 99, 139, 195, 206
 Пехунь Ігор 92
 Підбузька Степанія 63–65, 139, 198, 202
 Підбузький Михайло 130, 140
 Плитич Ярослав 57
 Плонський 101
 Площанський Венедикт 19, 69
 Плющ Іван 64
 Поврозник Григорій 88
 Поврозник Григорій 106, 186, 187
 Поврозник Михайло 24, 88

 Повх Марія 72
 Повх Феся 72
 Подляшецька Марія 98, 101
 Подляшецька Розалія 74, 102, 112, 114, 115, 143, 147, 155, 189, 190, 191, 193, 194, 242, 243
 Подляшецький Микола 57
 Подляшецький Панько 37, 41, 44–46, 113, 122
 Подляшецький Петро 178
 Подляшецький Семен 60
 Подляшецький Юліан 24, 93
 Полтава Петро 183
 Полюганич Михайло 94
 Попадин Григорій 188
 Попель Валентина 129
 Попель Ірина 133
 Попович Орест 77
 Потоцький Андрій 37
 Поточняк Мар'яна 197
 Приболотна Наталія 197
 Приболотний Святослав 66, 92
 Прокоп Святослав 106
 Проценко Марія 140
 Процишин Богдан 139
 Пшибиловська 126

 Рабій Юліан 5, 15, 16
 Решетар Володимир 130, 140
 Решетар Ярослава 184
 Риб'як Василь 29, 30
 Риб'як Василь 60
 Риб'як Василь 70, 117
 Риб'як Гнат 21, 89
 Риб'як Гнат 29
 Риб'як Гнат 113
 Риб'як Гнат 211
 Риб'як Іван 60
 Риб'як Іван 211
 Риб'як Йосип 12
 Риб'як Катерина 102
 Риб'як Люба 65
 Риб'як Микола 94
 Риб'як Михайло 54, 62, 64, 97, 118, 140, 192
 Риб'як Михайло 102, 197

- Риб'як Надія 143
 Риб'як Олена 217
 Риб'як Омелян 14, 55, 64, 99, 195, 234, 235
 Риб'як Федір 60
 Рибак Богдан 32
 Рилло Максиміліан 100
 Рильський Максим 120
 Різник Левко 98, 194
 Ровенський Іван 240
 Романів Євген 64, 201
 Романюк Віктор 192
 Рошкевич Ольга 213
 Руденко Микола 183
 Рурак Марія 185
 Рурак Микола 45, 46
 Рурак Микола 185
 Рурак Михайло 60
 Рурак Олег 188
 Рурак Осип 57
 Рурак Розалія 182, 183
 Салляк Григорій 60
 Салляк Микола 41
 Салляк Микола 54
 Салляк Микола 57
 Салляк Микола 86
 Салляк Микола 171
 Салляк Панько 171
 Салляк Степан 65
 Салляк Федір 47, 90
 Салляк Федір 90
 Самох Олександр 92, 137
 Самох Юрій 92
 Сарабрин Іван 24
 Сарабрин Іван 122
 Сарабрин Йосип 24
 Сарабрин Микола 93
 Сарахман Дмитро 48
 Свіца Йосип 54, 58
 Сейгун М. 121
 Селецький Адам 250
 Селецький Євразій 249, 250
 Сендак Михайло 64
 Сеник Ірина 143
 Сенів Іван 32
 Семиноженко Володимир 207
 Сигізмунд Август 16, 19, 20, 80, 100
 Сидір Микола 88–90, 113, 116
 Сидір Юрко 75, 78, 90, 114, 116
 Симоненко Василь 63
 Симоненко Петро 198
 Січинський Мирослав 37
 Скибінський Рудольф 118, 119
 Скшетиський Юзеф 21
 Славич Йосип 200, 201, 204, 205
 Слободян 66
 Смеречак Іван 137, 143
 Смірнов Іван 92
 Смольницький Йосип 119
 Смочинська Галина 194
 Смочинська Розалія 148
 Смочинський Антон 63
 Смочинський Йосип 63
 Снігурський Іван 219
 Сов'як Катерина 145
 Сов'як Дмитро 39
 Сов'як Юстина 39
 Соляник Зіновій 122, 138
 Соляник Люба 118
 Соляник Теодозія 130, 186
 Сольвар Дмитро 183
 Сольвар Ілько 39
 Сольвар Йосип 41, 42, 45, 255, 256
 Сопотницька Євка 72
 Сопотницька Ірина 66, 133
 Сопотницька Ірина 204
 Сопотницька Розалія 147
 Сопотницький Федір 51
 Сорока Іван 143
 Сосюра Володимир 120
 Спітко Мельштинський 18–20
 Старовойт Валентина 130
 Старовойт Степан 130, 131, 140
 Стебельський Мирон 76, 77
 Стельмах Богдан 207
 Стельмах Микола 139–141, 187
 Стельмах Михайло 131
 Стефан (король) 20
 Стефанік Василь 31, 216
 Стефанік Семен 32
 Стефаніцький І. 121
 Стеців Микола 41

- Стеців Стах 41
 Стець Розалія 147
 Сторонська Розалія 115
 Сторонська Марія 115
 Страшівська Марія 51
 Страшівська Ярослава 205
 Страшівський Зіновій 51, 117, 118, 130, 132, 189, 191, 192, 238, 239
 Страшівський Олег 140, 205
 Страшівський Петро 51
 Стрийковський Юліан 120
 Ступак 171
 Судаков Є. П. 184
 Сусімович Валентин 139
 Сушицький Мар'ян 143
 Сюдак Щасний 216
- Таланчук Петро 64
 Танюк Лесь 66
 Тараксо В. 77
 Тарасович Василь 191
 Тарашкевич 126
 Твардовська Анна 25
 Твардовська Анна 78
 Твардовська Дарія 78
 Твардовський Василь 14, 22, 41, 43, 65, 75, 85, 88, 89, 113, 116, 122, 127, 226–228
 Твардовський Омелян 5, 40, 75–78, 225
 Твардовський Ярослав 78
 Твердовська Ганна 78
 Твердовська Ганна 87, 102
 Твердовська Ганна 98
 Твердовська Люба 147
 Твердовська Любомира 63–65
 Твердовська Марія 130, 140
 Твердовська Розалія 51
 Твердовська Розалія 90, 114, 115
 Твердовська Розалія 155
 Твердовська Ярослава 65, 198
 Твердовська Ярослава 87
 Твердовський Богдан 78
 Твердовський Гнат 44
 Твердовський Дмитро 86
 Твердовський Дмитро 44, 251
- Твердовський Іван 24
 Твердовський Іван 122, 130, 140, 233
 Твердовський Йосип 90, 251
 Твердовський Микола 52, 75, 78, 113
 Твердовський Мирослав 86
 Твердовський Михайло 48
 Твердовський Михайло 113
 Твердовський Михайло 116
 Твердовський Петро 60
 Твердовський Юліан 25, 45, 48, 116
 Терлецька Дарія 130
 Тершаківна Софія 127
 Тимишин Василь 180
 Тимишин Ганна 51
 Тимишин Ганна 188
 Тимишин Гнат 90
 Тимишин Гнат 47, 90
 Тимишин Гнат 175
 Тимишин Гонората 51, 140
 Тимишин Іван 202
 Тимишин Ігор 197, 203
 Тимишин Ілько 48
 Тимишин Ірина 201
 Тимишин Йосип 24, 147
 Тимишин Йосип 57
 Тимишин Катерина 51
 Тимишин Леся 201
 Тимишин Люба 65, 66
 Тимишин Марія 97
 Тимишин Микола 180
 Тимишин Микола 60
 Тимишин Микола 93
 Тимишин Микола 109
 Тимишин Микола 180, 186–188
 Тимишин Михайло 51
 Тимишин Михайло 183–185
 Тимишин Михайло 75
 Тимишин Олена 101
 Тимишин Петро 101
 Тимишин Федір 184
 Тимців Іван 139
 Тихонов Микола 120
 Тичина Павло 120
 Ткач Григорій 60

- Ткач Микола 52, 122, 170, 176, 180
 Ткач Юліан 57
 Тріла Степанія 147
 Трускавецький Микола 62, 198
 Туркул Петро 21, 34, 35, 81
 Туркул Єліаз 21, 34, 35
 Устиянович Микола 221
 Федорів Роман 22, 131
 Федоричка Іван 38
 Федоричка Степан 127
 Федорович 84
 Федорович Іван 104
 Фельдігер Я. 123
 Фердинанд 36, 125
 Фирта Михайло 60
 Фирта Ніна 65, 198
 Фирта Оксана 133
 Франко Андрій 31, 103
 Франко Анна 224
 Франко Василь 222, 223, 225
 Франко Віра 194
 Франко Григорій 36, 37, 48, 109,
     113, 116, 117, 119, 216, 222–
     224, 242, 245
 Франко Дарія 92, 224
 Франко Захар 25, 36, 51, 111,
     211, 221–225
 Франко Іван (дід поета) 30
 Франко Іван (поет) 7, 9, 13–15,
     18, 21, 22, 27, 28, 30–36, 39,
     66, 67, 70, 72, 73, 80, 82–84,
     97, 102, 103, 105, 111, 112, 117–
     119, 123, 124, 126, 127, 152,
     154, 169–174, 196, 211–217,
     220, 222, 245–247
 Франко Іван (син Григорія) 111,
     129, 224
 Франко Іван (син Захара) 25, 26,
     127, 224
 Франко Катерина (баба поета) 30
 Франко Марія (мати поета) 30,
     146, 193
 Франко Микола (син Захара) 48,
     112, 117, 119, 222, 224, 242
 Франко Микола 224
 Франко Михайло 45, 46, 122, 224
 Франко Наталія 54, 103, 118,
     143, 196, 240–242
 Франко Ольга 171, 216
 Франко Онуфрій 31, 222
 Франко Петро (син поета) 14, 33,
     41, 42
 Франко Петро 58–60, 129, 240
 Франко Розалія 48
 Франко Розалія 224
 Франко Роланд 207
 Франко Степан 113
 Франко Тарас 57
 Франко Тарас (син поета) 26, 30,
     216, 222
 Франко Юлія 107
 Франко Яків (батько поета) 30,
     36, 86, 96–98, 107, 125, 195,
     196, 202, 211, 212
 Франко Яків 45, 122
 Фридлер Ганна 184
 Фридлер Євдокія 185
 Фридлер Йосип 75, 78
 Фридлер Люба 65, 198
 Фридлер Микола 101
 Фридлер Микола 185
 Фридлер Микола 184
 Фридлер Михайло (Нечай) 14, 122,
     127, 175–180, 186–188, 204
 Фридлер Михайло 57
 Фридлер Михайло 37, 109, 113,
     114, 116, 122
 Фридлер Розалія 185
 Фридлер Юрій 110, 113–115
 Халавко Іван 97
 Халавко Тетяна 97
 Халід Різа 121
 Харкавців Федір 187
 Хвастовський 88
 Хміль Петро 28
 Хойняк Розалія 122
 Хом'як Василь 78
 Хом'як Дмитро 90
 Хом'як Михайло 19
 Хом'як Юлія 25
 Хомічак Надія 133, 141

- Хорунжий Анатолій 131
 Хрунік Василь 47, 90
 Хрунік Василь 178, 184, 188
 Хрунік Володимир 180, 188
 Хрунік Ганна 147
 Хрунік Григорій 184, 185
 Хрунік Дарія 64, 65, 198
 Хрунік Дарія 92
 Хрунік Дмитро 234
 Хрунік Ілля 24, 38, 39, 53, 91,
     93, 109, 113, 114, 116, 145
 Хрунік Євген 102
 Хрунік Євфросинія 51
 Хрунік Іван 185
 Хрунік Іван (Вир) 52, 122, 180,
     187, 188
 Хрунік Люба 187, 191
 Хрунік Марія 176, 184, 185
 Хрунік Микола 49, 122
 Хрунік Микола 110
 Хрунік Микола 44
 Хрунік Микола (дяк) 100
 Хрунік Михайло 116
 Хрунік Михайло 101
 Хрунік Михайло 37, 48, 62, 90,
     109, 112, 113, 117, 174
 Хрунік Михайло 180, 188
 Хрунік Оксана 193
 Хрунік Онуфрій 180
 Хрунік Розалія 65
 Хрунік Федір 57
 Хрунік Федір 216
 Хрунік Ярослава 185
 Худаш Михайло 16
 Худжай Іван 99

 Цимбала Лада 209
 Ціхи Йосип 88
 Цюник Іван 118
 Цюник Йосип 42, 61, 216, 217
 Цюник Максим 83
 Цюник Микола 65
 Цюник Степан 116, 117
 Цюпа Іван 131

 Чабан Володимир 54, 64–66, 122,
     139, 141, 191, 192, 198, 202
- Чабан Володимир 133
 Чабан Степанія 139, 200, 202
 Чайковський Ігор 32
 Чайковський (священик) 172
 Чапля Андрій 26, 232
 Чапля Андрій 60
 Чапля Анна 186
 Чапля Анна (д. Петра) 90
 Чапля Богдан 92
 Чапля Василь 57
 Чапля Василь 61
 Чапля Василь 114
 Чапля Василь (с. Федора) 60
 Чапля Віра 87, 102
 Чапля Галина 26, 54, 117, 118
 Чапля Ганна 113
 Чапля Ганна 186
 Чапля Ганна 202
 Чапля Ганна (довгож.) 25, 26, 40
 Чапля Григорій 57
 Чапля Григорій 58
 Чапля Григорій 60
 Чапля Григорій 60
 Чапля Григорій 60, 84, 114
 Чапля Гринь 113
 Чапля Гринь (с. Дмит.) 102, 113
 Чапля Дмитро 58
 Чапля Дмитро 58
 Чапля Дмитро 60
 Чапля Дмитро 211
 Чапля Євген 122, 138, 232–234
 Чапля Євгенія 26
 Чапля Іван 49, 50, 86, 90, 122
 Чапля Іван 49, 50, 75, 78, 85, 112
 Чапля Іван 52
 Чапля Іван 58
 Чапля Іван 60
 Чапля Іван 60
 Чапля Іван 62
 Чапля Іван 148
 Чапля Іван 174
 Чапля Іван 186
 Чапля Іван 186
 Чапля Йосип 60
 Чапля Йосип 21
 Чапля Йосип 99, 103
 Чапля Йосип 186

- Чапля Катерина 115
 Чапля Людмила 188
 Чапля Марія 62
 Чапля Марія 115
 Чапля Марія 122
 Чапля Марія 186
 Чапля Марія 186
 Чапля Микола 51
 Чапля Микола 58
 Чапля Микола 58
 Чапля Микола 58
 Чапля Микола 25, 42
 Чапля Микола 65
 Чапля Микола 135, 146
 Чапля Микола 146
 Чапля Микола 146
 Чапля Михайло 99, 210
 Чапля Михайло 62
 Чапля Михайло 52
 Чапля Михайло 25, 42
 Чапля Оксана 87
 Чапля Петро 52
 Чапля Петро 90
 Чапля Петро (коваль) 113
 Чапля Петро (с. Степ.) 113
 Чапля Петро 103
 Чапля Розалія 74, 78
 Чапля Степанія 63
 Чапля Степанія 137
 Чапля Степан 85
 Чапля Степан 179
 Чапля Степан (с. Григ.) 93, 237
 Чапля Степан 92
 Чапля Тамара 101
 Чапля Тарас 189
 Чапля Тетяна 115
 Чапля Федір 58
 Чапля Федір 110
 Чапля Юліан 112, 117, 118, 192
 Чапля Юліан 92
 Чапля Яків 186
 Чаповський Микола 127
 Черхавський Андрій 19
 Чехович Костянтин 35, 97
 Чиковані 120
 Чопик (з Опаки) 46
 Чорній Яків 177
 Чубенко 178
 Чурай Маруся 132
 Шабатин Полікарп 131
 Шалата Михайло 22, 133, 194,
     198, 201, 207
 Шашкевич Маркіян 133, 218, 221
 Шепітчак Мирон 138
 Шерембовський 88
 Шеремета Дмитро 120
 Шиманський Йосип 125
 Шифурка Антон 138
 Шифурка Михайло 58
 Шкода Нестор 119
 Шкраб'юк Петро 143, 194
 Шкүропад Григорій 102
 Шлаг 249, 250
 Шпіrala Станіслав 63
 Шпорлюк Роман 77
 Штайн Гюнтер 121
 Шульц 73
 Шумейко Григорій 207
 Шумеляк Василь 60
 Шумеляк Василь 101
 Шумеляк Ганна 111, 224
 Шумеляк Йосип 60
 Шумеляк Леся 133, 224
 Шумеляк Люба 225
 Шумеляк Михайло 74
 Шумеляк Михайло 58
 Шумеляк Орест 225
 Шумеляк Петро 75, 78
 Шумеляк Розалія 51
 Шумеляк Юліан 52, 60
 Шумеляк Ярослав 225
 Шуневич Мар'ян 198
 Шурма Ігор 201
 Шутко Марія 64
 Шухевич С. 39
 Щепанський 84
 Щецінський Степан 20
 Щурик Орест 130, 140
 Юзефчик Іван 58
 Юринець Орест 186
 Ющенко Віктор 203

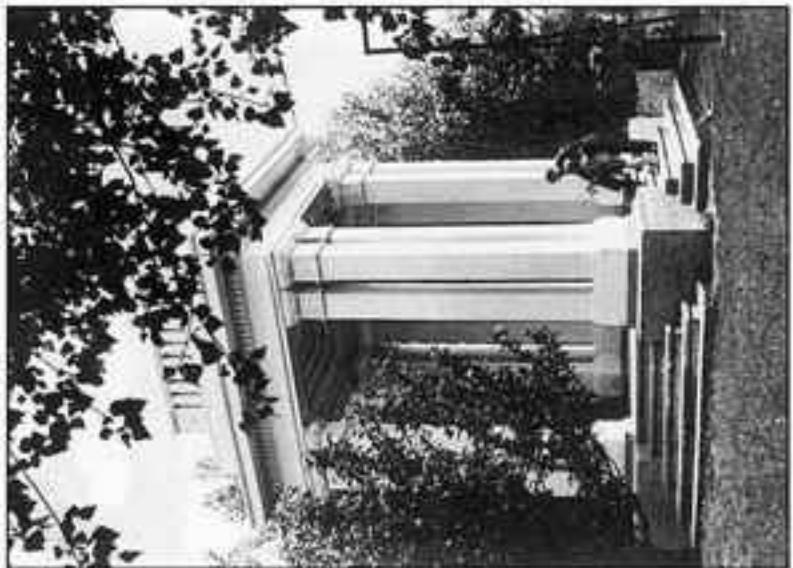
- Яблонська Тетяна 120
Яворівський Володимир 190
Ягайло Владислав 18, 19, 35
Ягелла Анастасія 86
Ягелла Анна 186
Ягелла Євдокія 196
Ягелла Марія 186
Ягелла Михайло 46, 186
Ягелла Розалія 113, 186
Ягич Ватрослав 216
Ядвіга (королева) 18
Якіб'юк Василь 222
Якуб'як 47
- Якуб'як Едвард 128
Якубовський 41
Ян Казимир 20, 21, 100
Янківський Михайло 99
Яровий Юрій 101
Ясінський Іван 60
Ясінський Ігор 138
Яхимович (єпископ) 219, 220
Яців Олександр 105
Яцкевич Є. 5
Яцуляк Іван 245
Яцуляк Микола 60

Література

---

1. Akta grodzkie i ziemskie.– Lwow, 1884.– Т. X; 1886.– Т. XI; 1911.– Т. XXI.
2. Бойківщина.– Філадельфія–Нью-Йорк, 1980.
3. Бойківщина.– Київ: Наук. думка, 1983.
4. Возняк М. Студії над галицько-українськими граматиками XIX в. // Записки НТШ.– Львів, 1910.– Т. XCIV.– Кн. 2.
5. Гошко Ю. Промисли і торгівля в українських Карпатах XV–XIX ст.– Київ: Наук. думка, 1991.– 256 с.
6. Горак Р. Захар Франко і його рід // Галицька зоря.– 1995.
7. Горак Р. Григорій Гаврилик // Галицька зоря.– 1995.– 14–15 вер.
8. Горак Р. Ктитор Нагуєвицької церкви // Галицька зоря.– 1997.– 13 бер.
9. Джерела до історії України-Руси.– Львів, 1995.
10. Думін О. Історія легіону українських січових стрільців 1914–1918 рр. // „Дзвін“.– 1991.– № 12.
11. Дрогобиччина – земля Івана Франка.– Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1973.– Т. 1.–840 с.; 1978.– 246 с.; 1986.– Т. 3.– 500 с.
12. Записки НТШ.– Львів, 1911.– Т. 103.– Кн.3.
13. Злочини комуністичної Москви в літі 1941 р.– Нью-Йорк: Пролог, 1960.
14. Іван Франко у спогадах сучасників.– Львів: Кн.-журн. вид-во, 1956.
15. Карпинець І. Галицькі залізni гути та їх продукцiї в рр. 1772–1848 // Записки НТШ.– Львів, 1937.– Т. 154.
16. Книга Пам'яті. Львівська область.– Львів: Вид. центр „Пам'ять“, 1995.– Т. 1.
17. Кривава книга.– Дрогобич: ВФ „Відродження“, 1994.
18. Кучера О. Самборщизна.– 1835.– Т. 1, 2.
19. Культура і побут населення України. Навчальний посібник для вузів.– Київ: Либідь, 1991.
20. Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва.– Львів: Каменяр, 1991.
21. Літопис УПА.– Торонто-Львів, 1999.– Т. 29.
22. Matricularum Regni Poloniae summaria.– Lwow, № 3448.
23. Ольховий Я. Родовід // Жовтень.– 1981.– № 8.
24. Площанський В. Королівське вільне місто Дрогобич.– Дрогобич: Бескід, 1991.

25. Продаж землі // Хлібороб.– 1894.– № 14, 15, 16.
26. Słownik geograficzny królewstwa Polskiego i innych krajów słowiańskich.– Warszawa, 1885.– Т. 6.
27. Студії з поля суспільних наук і статистики.– Львів, 1912.– Т. 3.
28. Смаль В. Педагогічні ідеї Івана Франка.– Київ: Рад. школа, 1966.
29. Франко І. Русини в Галичині і просвіта // Літературно-науковий вісник.– 1900.– Т. 9.
30. Франко І. Два маленькі факти про В. Білінського з Нагуевич, Дробицького повіту // „Дзвін“, 1878.
31. Франко І. Татарські напади на Підгір'я // Житте і слово.– Львів, 1895.
32. Франко І. Невдоволене селян у Нагуєвичах з приводу нафтових контрактів//Кур'єр Львівський, 1890.– ч. 187.
33. Франко І. Коляда в Нагуєвичах // Українське слово.– 1916, 1 лют.
34. Франко І. Твори в 50-ти томах.– Київ.: Наук. думка, 1978.– Т. 16; 1986.– Т. 4; 1979.– Т. 21; 1984.– Т. 44.
35. Франко І. Статті і матеріали.– Львів. Вид-во Львівського ун-ту.– 1962.– Зб. 9.
36. Франко І. Статті і матерівали.– Львів. Вид-во Львівського унів-ту, 1960., зб. 7.
37. Франко Т. Про батька.– Київ.: Держ. вид-во худ. літ., 1964.
38. Франко Г. До хвалної редакції сель-роб у Львові // Сель-роб.– 1928.
39. Филипчак І. З історії шкільництва на західній Бойківщині (від 1772–1930 рр.) // Літопис Бойківщини.– 1931.– № 1.
40. Худаш М., Демчук М. Походження карпатських і прикарпатських назв населених пунктів.– Київ.: Наук. думка, 1991.

Меморіальна апсида на згадку садиби Я. Франка, побудовано до 100-річчя від дня народження Казимира

Пам'ятник І. Франкові в центрі села, відкритий 1968 р.

Пам'ятник І. Франкові в центрі села, відкритий 1949 р.
У центрі – погруддя Григорій Франко

Пам'ятник Каменярії біля музею поета

Петро Франко – учасник війни 1941–1945 рр.

Іван Франко. 1890 р.

Хата Івана Франка відновлена 1981 р.

Музей І. Франка

Михаїл Добринський – автор спогадів про І. Франка

Михаїл Добринський – учасник «Історичного Чину»

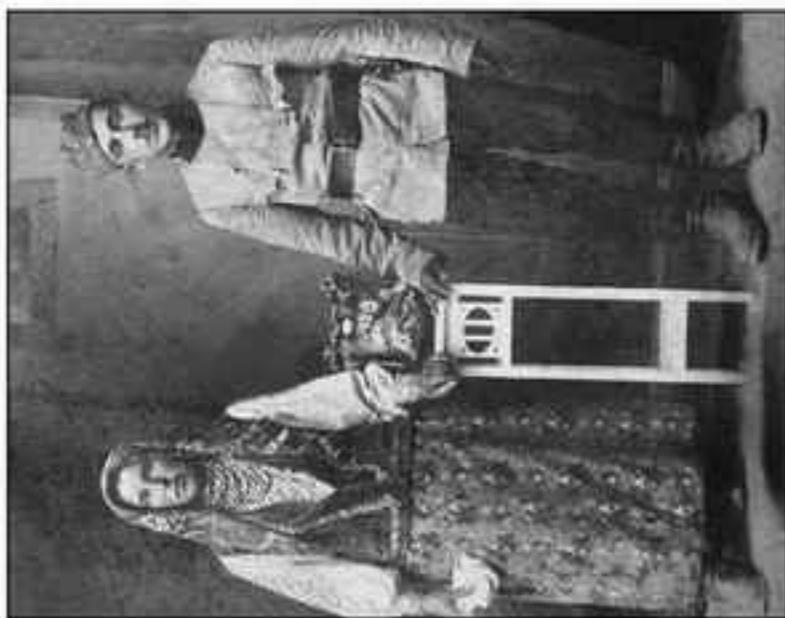
Василь Твердovskyi –
війт Нагуевич

Михайло Твердovskyi –
член гуртка „Рідна школа“

Степан Добрянський (*другий справа*) – учасник війни 1918–1919 рр.

Всесоюзный фестиваль национальных культур
и спорта «Святые места»

Макар Чапкин — участник
«Литературного Чину»

Андрій Чапкін – учасник першої сільської пісні

Федір Гаврилов – білоруського барду

Особисте посвідчення з печаткою Нагусинської гміни

Носі жіночі і дівчачі до 1939 р.
Ганна Чалля (зліва) Марія Добринська (старша, зверху) та Марія Добринська
(молодша, знизу) в одязі, яку носили тоді дівчата

Жертви більшовицької окупації:
Іван Чавала, новаль (зліва), Корніло Камінський, директор школи (справа)

Михайло Дрогобицький – директор школи, замордований НКВС

Іван Добрянський – годопа туртка
„Річна школа”, закінчений 26.06.41 р.

Будівництво нафтових
заправок, 1931 р.

На копальні Бергера, 1927 р.

Дитячий садок в Нагусичах (1937–1938 рр.)

Семирічна школа (1942–1943 рр.). Сидить (ліворуч направо) вчителі: С. Попель, М. Волох, С. Слізака, С. Волох, Г. Винницька, В. Попель. Крайній справа Іван Франко (вебіж письменника)

Відповідь на запитання

Відповідь: Добрина

Народився: 9 листопада 1905 року в Нагорянській

Клас: 4. Ступінь: IV. Рік навчання: 6. Число паспорта: 1.

Повідомлене шкільне.

Анна Добринська - вчителка з 1919 року
в Нагорянській Материнської християнській
школі. Учеників у школі 100, учителів 10.
Число учнів: 100.

Рік народження	І. П. ПІ.	ІІ. Відповідь
Довжина	довжина	довжина
Висота	висота	висота
в кілограмах	кілограм	кілограм
в годинах	години	години
в метрах	метри	метри
в кілометрах	кілометри	кілометри
в десятах	десяти	десяти
в десятках	десятки	десятки
в сотнях	сотні	сотні
в тисячах	тисячі	тисячі
в десятках тисяч в кількох тисячах	десятки	десятки
в тисячах в кількох тисячах	тисячі	тисячі
в річках	річки	річки
в місяцях	місяці	місяці
в роках	роки	роки
в століттях	століття	століття
Відповідь на запитання вчителя	старанний	старанний
Число паспорта	12	12
Число паспорта вчителя		
Число паспорта вчителя вчителя		

в Нагорянській 30 листопада 1921.

Рідна -

Материнська

Год -

Анна Добринська

Анна Добринська

Шкільне свідоцтво Анни Добринської за 1921 р.

Сільська школа,
збудована в 1933–1934 рр.

Шкільний хор, який організував
поблизу Каменіра Іван Франко

Члени гуртка „Каменір“ на могилі І. Франка

Григорій Франко (небіж поета) проводить екскурсію в музей

Вогдана Гром (праправнучка Захара Франка) – солістка гуртука „Каменяр“

Олесь Гончар дає автограф членам гуртка „Каменір“. Зліва керівник гуртка вчителяка Г. Гром

Учитель-класонод Юліан Гром та його 44 першокласники

Перший випускники школи.

Сидить (зліва направо): Лев Логин, Вацлав Лелюк, Орест Щурин, Богдан Даньків, Михайло Шаббузький.

Стоять у першому ряду: Марія Задорожна, Катерина Дрогобичська, Марія Кобилецька, Сигізмунд Чапля, Ганна Гапричук, Марія Твердошська, Степаніда Чапля, Марія Гром.

У другому ряду: Володимир Решетар, Ганна Лазорчин, Степан Винницицький, Ізабелла Костомська, Говората Тимішишин, Анастасія Леськів.

У третьому ряду: Богдан Добринський, Іван Твердошський, вчитель Яосин Голубецький, Лев Городнєцький, Костянтин Даньків.

Члени гуртка „Каменір“ після виступу на районній олімпіаді.
Зліва керівник Г. Гром, справа з акордеоном – З. Страпінський

Степан Полох – директор школи

Марія Волох – вчителька
української мови та літератури

Степан Старополій –
директор школи

М. Бажан відкриває
урочисте свято в Нагусянах,
присвячене 100-річчю
уродин І. Франка.
1956 р.

О. Гончар на святкуванні
110-річчя І. Франка
у Франківському гаї.
1968 р.

Harry Tegelberg 2804
 Энергетик наработки за
 все годы не имея
 единой пропускной
 способности
 Голубине
 Harry Tegelberg 2804

Автограф Димитра Папалича

Земляные
 Генералы Каневсько-
 вичи, Сорокин,
 Дога и Марков!
 У Голубине

Автограф Павла Загребельного

П. Загребельный для автографа для патрульных инспекторов.
Нью-Йорк, Франклин гав., 1981 г.

Санто прощання з „Букнарем” у середній школі.
Читалька Галина Давыця (друга справа)

Виступ першокласників перед учнями школи

Нова школа в Нагусичах, відкрита 1992 р.

Зустріч перших випускників через 45 років.

У першому ряді (зліва направо): Богдан Добринський, Богдан Дацьків, Любомир Ліщинський (працівник Дрогобицького району), Наталія Бешанілько (учителька фізики), Галина Гаврилик, Михайло Риб'юк, Михайло Шідбульський, Лев Логин,

Микола Стельмах (директор школи).

У другому ряді: голова сільської ради Ярослав Мацько, Костянтин Дацьків, Іван Твердовський, Орест Шурек, Василь Лялюк

Школа-інтернат для слабозорих дітей

Дитячий садок "Колосок".

Іван Гакрилик – голова „Просвіти” (перший справа)

Хор Нагусинського дому „Просвіта” під час святкування першої річниці незалежності України

Відновлений просвітинський хрест

Анастасія Гвоздецька – ратівниця просвітинського хреста

Галина Гром –
натусница ткали

Михаил Сидор

Учительницей № 13. Широкие погоны рябые в. Краснодарского племени Традиционно
по всему Славянству, где первоначально вспомогательные дни 1/1 Февраль
или даже до конца 18/11 1922 году в. Традиционно в. Паново - Николай
Сидор, уроженец села Степановка Борисоглебского района
дата 1 января 1887 года, где дни 31 декабря 1922 году
бронз. Статуэтка изображает Бога 20. Имя же 1922 году
в. Традиционно бронз. по Славянским:

Золотники Народного в. Краснодарского Краснодарского
района 15. Дата 15. Декабрь 1922 года

Печатка Михаила Сидора, стельмана

Церква (додішній) св. о. Миколая

Будівництво нової церкви

Церква (горіхово)
Перенесення мощів
св. о. Миколая

Капличка „Ярина”

Народний дім „Просвіта”

Нагусицька сільська рада

Медична амбулаторія

Сільська аптека

Ветеринарний пункт

Нагусівське лісництво

Портрет Оксана Грек
штас зирот Івана Франка

Портрет Назарій Гаврилович штас
зирот І. Франка „Каменяр“

Омелян Твардовський з сім'єю
(справа дружина Лілія і донька Дарія, зліва – син Ярослав)

Всескорійське товариство
"ПРОСВІТА"
ім. Тараса Шевченка

ПОСВІДЧЕННЯ
про нагородження медаллю
"Будівничий України"

*Твардовський
Омелян*

За видний особистий
внесок у створення
українського національного
культурного, розбудову
Української Америки
ЦЕНТРАЛЬНЕ
КОМІСІЙНО-ДІЛАНІ
ВІДЕОПРОДУКЦІЯ
№ 725 від 19 березня 2001
м. Київ

Посвідчення про нагородження Омеляна Твардовського
медаллю "Будівничий України"

Лоран Тюпантекин — автор підручника з французької мови

The image is a black and white advertisement. On the left side, the words "OUR SPORT" are written vertically in a bold, sans-serif font. To the right of the text is a large graphic of a soccer ball with a textured pattern. Below the ball is a circular logo containing a stylized figure. At the bottom left is a small rectangular box with the letters "A.J. 11". The right side of the page features a large photograph of a soccer field with a goal post and a player in the distance. A thin vertical line separates the main text area from the photograph.

Журнал „Наш спірт“, який після речі О. Тимчуковського

Максилян Фрізер (Герн) — сорун «VIA

Степан Полунин — підстолій князя Григорія

Катерина Љубис (Котрина) — юнице УПА

Іван Хрізан (Біп) — юнице УПА

Микола Фрідерік (Брэг Несціт, пасажираній у Підбuczому НКБС) з другим із літаком

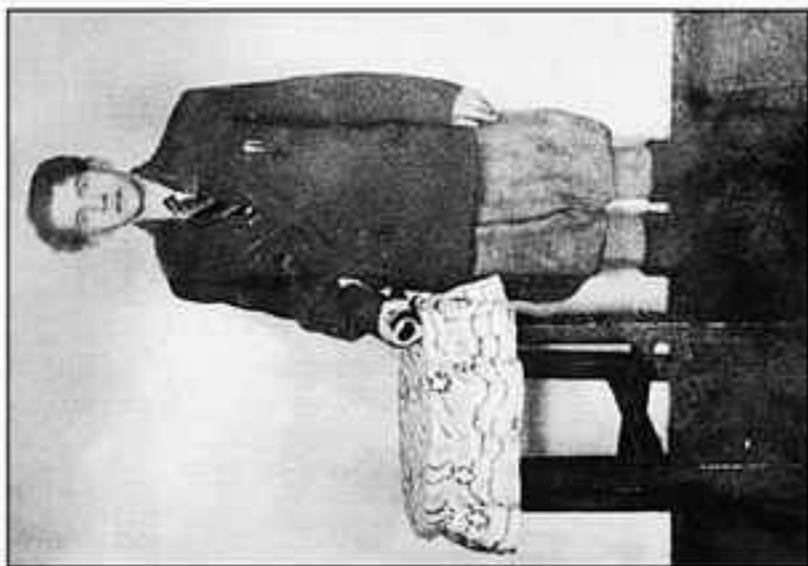
Микола Дум'яне (Свірепа) — поль. УПА

Polina Pyunik (Tlatchinca) — nous YIA

Oksana Kocian (Opera) — nous YIA

Михаил Матроsov (Бороды) – герой ВОВ

Иван Быков (Зеленчук) – участник ВОВ

Михаил Шалабой (Малкин) — писатель

Димитри Солдатов (Дор) — писатель

Мирчук, як першовосан бійці УПА
М. Фролюк, Курт, Ю. Коссан

Романа Годзюківська – член ОУН

Хата, де народився Михайло Фрідер. Століть зліва: Ф. Халавко,
Степан Громадський, Наталія Осьмак, М. Тимчшин

Донька Президента УГВР Кирила Осьмака Наталія бере інтерв'ю
в Ю. Фрідера і М. Тимчшина

Несуть Повстанців
(Нечая, Курта, Орза)
з лісу у Нагуянеці

Папахида І освячення хреста на місці, де був закатований Іван Хрунік (Вар)

Картина „Золота осінь“ М. Волок

Мирослава Волок – член
Спілки художників України

Розалія Подліщанська та Марія Мазурник

Любоніра Ластовецька – кандидат
Дрогобицького педагогічного
університету ім. І. Франка

Наталія Франко – керівник
Нагуєвичанського осередку „Просвіта“

О. Риб'яз з Міністром оборони Польщі Я. Осипковичем
під час прийняття у Посольстві України в Республіці Польща
на честь шостої річниці Збройних сил України

Օսկար Ռիստամ – հայրապետական

Գարեգին Նժդեհ – Հայոց ֆիզիկ-մաթեմատիկական լաւած

Михайл Чапля – начальник Дрогобицького міжрайонного реєстраційно-екзаменаційного відділення УДАІ УМВС України у Львівській області

Віталій Кахай (справа від Президента Л. Кучми), м. Трускавець

Зміст

Переднє слово. Ярослав Радевич-Винницький	3
Пісня про Нагуєвичі	6
У долині село лежить	9
На шляхах історії	15
Слобода... Війтівська гора... Франківка	29
З глибини віків і до наших днів	33
Мов родивсь сей люд лиш для роботи...	67
Соляний, нафтовий та інші промисли	79
Духовне життя	95
Культура, освіта, обслуговування населення	109
Звичаї, традиції, обряди	149
За Україну, за її волю	173
На шляху відродження	189
Відомі постаті Нагуєвич:	211
Іван Франко	211
Йосип Левицький – автор першої друкованої граматики української мови	217
Пагіння Захарового роду	221
Василь Твердовський – війт Нагуєвич	226
Михайло Дрогобицький – замордований директор школи	228
Михайло Дум'як – січовий стрілець	230
Євген Чапля – доктор фізико-математичних наук	232
Генерал-майор Омелян Риб'як	234
Мирослава Волох – член Спілки художників України	236
Усе життя з піснею та музикою	237
Наталія Франко – керівник Нагуєвицького осередку „Просвіти“	240
Берегині української пісні	242
Від учителя музики до підполковника міліції	243
Легенди і бувальщини:	245
Сойчине крило	247
Монастирський потік	248
Шляк трафів	249
Гостиславле	251
Мужня жінка	252
Василь-мандрівник	253

Дубники	255
Радичів-ліс	257
Лан і Погар	259
Тернавка	261
Пояснення слів	263
Особовий показник	266
Література	282

НАУКОВО-КРАЄЗНАВЧЕ ВИДАННЯ

Гром Ганна

НАГУЄВИЧІ

Редактор видання
Ярослав Радевич-Винницький

В.о. президента фірми *Олекса Бобик*
Головний редактор *Василь Іванишин*
Літературний редактор *Ярослав Радевич-Винницький*
Відповідальний за випуск *Ігор Бабик*

Здано на складання 7.02.2001. Підписано до друку 21.02.2002.
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офс. № 1 (текст). Папір крейд. „Zanders“ (вкл.).
Гарнітура SchoolBook. Офсетний друк. Умовн. друк. арк. 16,8+2,8 (вкл.).
Обл.-вид. арк. 15,33+2,4 вкл. Наклад 1000 прим. Зам. № 79-2.

Видавнича фірма «Відродження»
82100, м. Дрогобич, вул. Т. Шевченка, 2.
Тел. (office): (03244) 2-17-94, 3-73-59. Факс (office): (03244) 3-72-93.
Тел./факс (видавничий відділ): (0322) 40-59-39.
E-mail: babyk@lviv.farlep.net

ВКП «Глобус»
79035, м. Львів, вул. Зелена, 101/5.
Тел.: (0322) 76-43-85.

БАТ Львівська книжкова фабрика «Атлас»
79005, м. Львів, вул. Зелена, 20.
Тел.: (0322) 76-45-80; факс.: (0322) 76-47-84.

Гром Г.

Г83 Нагуєвичі. – Дрогобич: ВФ „Відродження“, 2002. – 288 с.,
48 арк. іл.

ISBN 966-538-084-2

Книжка „Нагуєвичі“ – це розповідь про історичну долю рідного села великого Каменяра на основі архівних документів, спогадів нагуєвичан та власних спостережень авторки. У ліричній формі Г. Гром розповідає про положення Нагуєвич, його ґрунти, ліси. Пояснює назву села, його урочищ. Велика увага приділена традиціям, звичаям та обрядам, освіті й культурі села. Розділ „За Україну, за її волю“ розкриває історію організації ОУН-УПА в Нагуєвичах та трагічну долю повстанців. Видатним людям села присвячений розділ „Відомі постаті Нагуєвич“. У книзі використана художня та дослідницька спадщина І. Франка. З давнини віків і до наших днів веде нас авторка по рідних Нагуєвичах і розповідає, як жили й боролися, гинули й перемагали її односельці.

Г 05030209002-2
2002 Без оголошення

ББК 63.3 (УКР)

Фірма „Відродження“ пропонує і закликає

- надсилайте до нас свої рукописи: гарантуємо швидкий, високоякісний і недорогий друк;
- підтримуйте фірму матеріально, спонсоруйте її видання, сприяйте їх розповсюдженню.

Тим самим Ви

- не дасте загинути українському слову;
- допоможете ширенню правди про нашу історію, культуру, боротьбу за право бути вільним державним народом;
- утвердите свою участь в процесах національного відродження і державотворення.

До цього залучайте своє близьке оточення, за для цього використовуйте пресу, радіо, телебачення, вдавайтесь до відповідних урядових та громадських структур.

Це потрібно для справи і для просвіти народу, для створення іміджу нашій роботі, орієнтації людей на приклади високопатріотичної поведінки і праці, утвердження Української Національної Ідеї.

*Наші книги працюють
на нинішній час і на майбутнє.
З нами мільйони наших читачів!*

*З нами ті, хто під впливом наших книжок змінив
свій світогляд, утвердив свою життєву позицію.
Зміцнюймо наші ряди!*

*Свій до свого – в єдності сила:
наша і нашої держави!*

82100 Дрогобич Львівської обл., вул. Т. Шевченка, 2.
Тел. (office): (03244) 3-73-59, 2-17-94; (видавн. відділ): (032) 240-59-39.
E-mail: babyk@lviv.farlep.net

P/p 26006319810390 у Дрогобицькій філії АТ «ЗУКБ».
МФО 325202. ЗКПО 22407558

ISBN 966-538-084-2

9 789665 380849 >

Видавнича фірма «Відродження»